

**VIIPURIN
SUOMALAISEN KIRJALLISUUSSEURAN
TOIMITTEITA**

6

VIIPURIN SUOMALAISEN
KIRJALLISUUSSEURAN
toimitteita
6

Helsinki 1983

ISBN 951-95402-6-1

Helsingin Paino Oy

Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 6 on omistettu ennen kaikkea Torkkelin Killalle, viipurilaiselle kulttuuriseuralle ja kotiseutuyhdistykselle, jonka jäseniä ovat (olleet) tämän osan kaikki kirjoittajat. Torkkelin Killan 50-vuotishistoriikin on kirjoittanut Killan sihteeri Kyllikki Wikström ja häntä ovat auttaneet prof. Otto-I. Meurman, Killan toinen sihteeri Kerttu Hellevaara, lääket. toht. Kaino Kaukinen Turusta, rovasti Pentti Erkamo Lahdesta ja mikroskopisti Kirsti Salonen Hämeenlinnasta.

Lisäksi Toimitteiden 6:nteen osaan ovat kirjoittaneet artikkelinsa Killan kunniajäsenet professorit Otto-I. Meurman ja Viljo Nissilä, Killan ent. sihteeri johtajaopettaja Aili Jääskeläinen, Killan hallituksen ent. jäsen lehtori Toivo Valtavuo sekä Killan nykyiset jäsenet voimistelunlehtori Elli Karvinen ja metsänhoitaja Erkki Rautvuori. Prof. Viljo Nissilä on lisäksi huolehtinut artikkelien kieliasun korjaamisesta ja oikovedosten lukemisesta, missä häntä on auttanut fil.maist. Elsa Nissilä. Kuvastoa ovat hankkineet rak.arkkitehti Juha Lankinen ja kirjoittajat.

Heille kaikille julkaisutoimikunta lausuu kiitokset.

Helsingissä tammikuussa 1983
Julkaisutoimikunta

SISÄLLYS

Alkusanat	1
Otto-I. Meurman, Viipurin kirkot	3
Viljo Nissilä, Kulttuurielämää sotavuosina 1939–1944 Viipurissa ..	139
Katsauksia ja historiikkeja	181
Viljo Nissilä 80-vuotias	183
Kyllikki Wikström, Torkkelin Kilta 50 vuotta	185
Otto-I. Meurman ja Kerttu Hellevara, Torkkelin Killan perustaja- ja ensimmäisen hallituksen jäseniä	231
Kaino Kaukinen, Torkkelin Killan Turun osasto	236
Pentti Erkamo, Torkkelin Killan Lahden alaosasto	239
Kirsti Salonen, Torkkelin Killan Hämeenlinnan alaosasto	242
Erkki Rautvuori, Viipurin Suomalaisen lyseon vaiheita	244
Aili Jääskeläinen, Terveystenhoidon historiaa Viipurissa	261
Elli Karvinen, Viipurin naisten liikuntaharrastuksista	269
Toivo Valtavuo, Puhe Viipurin kaupungin hoitokunnan lopettajais- kokouksessa 30. 12. 1948 Helsingissä	281

Otto-I. Meurman

Viipurin kirkot

SISÄLLYS

Lukijalle	5
Linnan kirkko	9
Vanha Tuomiokirkko	14
Luostarit	37
Harmaidenveljesten kirkko	40
Maaseurakunnan I. ent. Mustainveljesten kirkko	47
Maria Magdalenan kappeli	63
Siikaniemen kirkko	66
Uusi Tuomiokirkko	72
Mikaelin kirkko Talikkalassa	80
Hiekan kappeli	85
Ravansaaren rukoushuone	87
Luterilaiset siunauskappelit, uskonnollisten liikkeiden, laitosten ym. rukoushuoneet	91
Ruotsalais-saksalainen Pietari-Paavalin kirkko	96
Pyhän Hyacintuksen kirkko	106
Preobraschenskin katedraali	112
Pyhän Eliaan kirkko	119
Pyhän Nikolaoksen kirkko Havilla	122
Venäläisten rykmenttien kirkot	125
Hospitaalikirkko	128
Uusi sotilaskirkko Papulassa	131
Sorvalin hautausmaan kirkko	132
Ristimäen hautausmaan kirkko	133
Muita venäläisiä kirkkoja	135
Muunuskoisten pyhäköt	136
Loppusanat	137

LUKIJALLE

Kaikki kansat ja uskontokunnat ovat pyrkineet rakentamaan mahdollisimman arvokkaita monumentteja. Niinpä rakennustaiteen historiatkin kuvailevat enimmäkseen tällaisia pyhäkköjä, temppeleitä ja kirkkoja. Siten tämänkin kirjoittaja arkkitehtina ja historiasta kiinnostuneena alkoi etsiä tietoja Viipurin kirkoista, kaupungin arvokkaimmista muistomerkeistä. Tuloksena on oheinen kirjoitelma. Olihan tällaista minulta vähän toivottukin. Kun en kuitenkaan ole koulutettu historian tutkijaksi, enhän pystyisi vanhoja keskiaikaisia tai vanhalla saksalaisella kirjoitustavalla laadittuja asiakirjoja lukemaankaan, niin se, mitä olen saanut kokoon, perustuu miltei kokonaan ennestään Suomessa painettuun tekstiin oman kynäni jäljen jäädessä minimaaliseksi. Olen käyttämästäni lähdekirjallisuudesta jäljentänyt lauseita, jopa kokonaisia kappaleitakin sanasta sanaan tai vain vähän muunneltuina, jotta asia tulisi oikein ilmaistuksi ja kaikki tiedot talletetuiksi. Kaiken pohjana on ollut professori J. W. Ruuthin vankka teos Viipurin Historia vuodelta 1908 sekä sen uusimiseksi julkaistut uudet painokset, Ragnar Rosénin keskiaikaa koskeva osa sekä tähän mennessä Viipurin historiasta ilmestyneet osat II–V. Joitakin poimintoja on vielä vanhemmasta teoksesta: rehtori Gabr. Laguksen Kuvauksia Viipurin historiasta.

Kuvaillessani Viipurin linnassa sijainnutta kirkkokuonetta on lähteenäni ollut A. Hackmanin *Bidrag till Viborgs slotts byggnadshistoria* (sarjassa *Analecta Archeologica Fennica XI*).

Viipurin vanhan tuomiokirkon rakennushistoria on saatu valtionarkeologi Juhani Rinteen kirkossa v. 1913 suorittamien kaivaustensa perusteella julkaisemasta tutkielmasta Viipurin entinen tuomiokirkko, (Suomen Museo v. 1914) ja sanomalehti Karjalassa syyskuussa 1969 julkaistusta prof. A. Simolinin kirjoituksesta Viipurin tuomiokirkko 1600-luvulla.

Luostareista on saatu tietoja teoksesta *Kulturhistorisk Lexikon för nordisk medeltid* 1968 sekä prof. Jarl Gallénilta, joka ystävällisesti on vai-vautunut lukemaan keskiaikaisia kirkkoja koskevaa tekstiäni. Suuri osa tie-doista on peräisin pedagogi ja historiantutkija K.G. Leinbergin teoksesta *De finska klostrens historia v:lta 1890*. Näihin lähteisiin perustuvat luvut Harmaidenveljesten kirkko ja Maaseurakunnan kirkko eli ent. Mustainvel-jesten luostarikirkko.

Maria Magdalenan kappelia koskevana lähdejulkaisuna on käytetty L.M. Fagerlundin kirjoittamaa teosta *Finlands leprosior*.

Siikaniemen kirkosta saadut tiedot ovat alussa mainituista peruskirjoista, siis Ruuthilta, ja lisäksi regulariteetin aikaisista kartoista.

Ravansaaren rukoushuone on otettu mukaan kirjoitukseeni siitä syystä, että Uuraan ulkosatamaa on mielestäni pidettävä Viipurin kaupunkiin erot-tamattomasti kuuluvana osana jo pari vuosisataa, ennen kuin se virallisesti liitettiin kaupunkiin. Siellä asuneen väestön hengelliset olot eivät mielestä-ni saisi joutua sivuutetuiksi. Kaikki rukoushuonetta koskevat tiedot perus-tuvat ravansaarelaisten v. 1967 (Jyväskylä) julkaisemaan sisältörikkaaseen kirjaan Ravansaari.

Mikaelin kirkosta Talikkalassa tietoja on saatu piispa Erkki Kansanahon v. 1959 julkaisemasta kirjasta Koiviston seurakunnan ja kunnan vaihteita sekä prof. Carolus Lindbergin v. 1935 ilmestyneestä suurteoksesta *Finlands Kyrkor*.

Saksalais-ruotsalaisesta Pietari-Paavalin kirkosta on saatu runsaasti lisä-tietoja rovasti K.G. Molanderin v. 1923 julkaisemasta vihkosesta: *Petri-Pauli kyrkan i Wiborg*.

Pyhän Hyacintuksen kirkon kuvaus perustuu jokseenkin kokonaan niihin tietoihin, piirustuksiin ja valokuviin, joita piispa Paul Verschuenin suosiol-lisella avulla olen saanut täkäläisestä piispan arkistosta diakoni Pentti Lau-kaman välityksellä.

Viipurin uudesta tuomiokirkosta on Viipurin historian V-osassa tietoja sekä arkkrit. Eduard Dippellin *Tekniska Föreningen i Finlands förhand-lingar*'eissa painatetussa, v. 1895 pidetyssä esitelmässä *Wiborg i tekniskt och industriellt hänseende under senare hälften af innevarande århundrade*. Täydennystä ovat tarjonneet Viipurissa ilmestyneet sanomalehdet.

Luterilaisista siunauskappeleista ja Vapaakirkosta on Arkkitehti-lehdessä ollut kuvia ja tietoja.

Keskiaikaisten ja luterilaisten kirkkojen papistosta on lähdekirjana ollut professori Mattias Akianderin kirja *Herdaminne för fordna Viborgs och nuvarande Borgå stift v:lta 1868–69*.

Uruista on joitakin tietoja saatu urkutehtailija Pertti Tulenheimolta.

Venäläisten kirkkojen osalta on ollut vaikeata saada tietoja. Hyvänä apuna on ollut arkkitehti Juhani Viistein v. 1943 Porvoossa painettu Vanha viihtyisä Viipuri, aarreaitta, josta osansa ovat saaneet useimmat edellä jo kerrotut kirkot. Lisäksi ovat rak.arkkitehti Juha Lankisen tutkimukset Valtionarkiston kartta- ja piirustuskokoelmissa pystyneet selvittämään monia arvoituksia. Nykyviipurilainen arkkitehti E.E. Kepp on myös kantanut kortensa kekoon. Pääkirkon, Preobraschenskin katedraalin, Pyhän Eliaan ja Pyhän Nikolaoksen kirkon osalta on tärkeimmät vaiheet voitu selvittää, mutta varsinkin 1700-luvun hospitaalikirkosta saadut piirrokset ovat osoittautuneet ristiriitaisiksi ja sotilaskirkkoja koskevat tiedot niukoiksi. Erittäin arvokkaita tietoja ortodoksisista kirkoista olen saanut Kuopion kirkollishallituksen arkistosta.

Tiedot rakennusten kohtaloista viime sotiemme aikana ja niiden nykytilasta sekä käytöstä perustuvat Seppo Tikan aikakauslehti *Kansa Taisteli* numerossa 12 v. 1977 julkaisemaan kirjoitukseen.

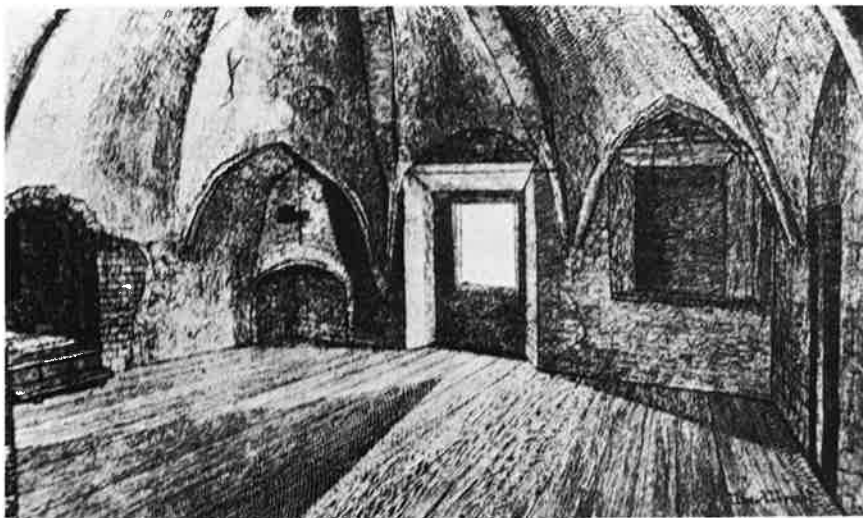
Arvokasta apua olen lisäksi saanut Museovirastolta, professori Viljo Nissilältä, joka ystävällisesti on täydentänyt tekstiäni ja tarkastanut kirjoitukseni kieliasun, sekä Yliopiston kirjastolta, jossa maisteri Esko Haapala on auttanut minua hakemalla tietoja viipurilaisten sanomalehtien vanhoista vuosikerroista. Tästä kaikesta pyydän lausua parhaat kiitokseni. Toivon, että nämä kiitokseni tavoittaisivat myös kaikki muut, jotka tavalla tai toisella ovat minua avustaneet.

Saatuani nyt työni päätökseen kiitän Viipurin Suomalaista Kirjallisuusseuraa siitä, että kirjoitukseni on otettu julkaistavaksi Seuran Toimittajasarjassa.

Eniten tahdon kiittää rak.arkkitehti Juha Lankista. Ilman hänen antamaansa innoitusta ja apua ei tätä kirjoitusta olisi ollenkaan syntynyt. Kaikki kuva- ja kartta-aineisto on hänen työnsä tulosta. Mutta valokuvatessaan Viipuria ja laatiessaan kaupungista mittatarkkuudessaan huippuunsa vietyjä karttoja ei vain meidän ajaltamme, vaan kaupungin aikaisemmilta kausilta, kuten esim. Pietarin esikaupungin ajoilta, ja tutkiessaan sekä Mikkelin maakunta-arkiston että Valtionarkiston piirustus- ja karttakokoelmia hän on onnistunut löytämään tietoja, jotka ratkaisevasti ovat valaisseet monenkin Viipurin kirkon rakennushistoriaa. Lukuisia kertoja nyky-Viipurissa käydessään ja saadessaan yhteydet siellä nykyisin toimiviin venäläisiin

arkkitehteihin hän on voinut tarkistaa tai täydentää aikaisempia tietojamme. Kiitokseni hänelle jää aivan riittämättömäksi.

Viipurissa vuosisatojen kuluessa oli pystytetty roomalaiskatolisia, luterilaisia ja kreikkalaiskatolisia (ortodoksia) pyhäkköjä. Niitä olivat keskiaikaiset roomalaiskatoliset Linnan kirkko, Vanha Tuomiokirkko (myöh. suomalainen luterilainen kirkko), Harmaidenveljesten kirkko, Mustainveljesten kirkko (myöh. luterilainen Maaseurakunnan kirkko), Maria Magdalenan kappeli, myöhempi Pyhän Hyacintuksen kirkko; suomalaisia luterilaisia pyhäkköjä: Siikaniemen kirkko, Uusi Tuomiokirkko, Mikaelin kirkko Talikkalassa, Hiekan kappeli, Ravansaaren rukoushuone, Luterilaiset siunauskappelit, uskonnollisten liikkeiden ja laitosten rukoushuoneet, ym.; luterilainen ruotsalais-saksalainen Pietari-Paavalin kirkko; kreikkalaiskatoliset Preobraschenskin katedraali, Pyhän Eliaan kirkko, Pyhän Nikolaoksen kirkko Havilla, Venäläisten rykmenttien kirkot, Hospitaalikirkko, Uusi sotilaskirkko Papulassa, Sorvalin hautausmaan kirkko, Ristimäen hautausmaan kirkko, muita venäläisiä kirkkoja. Muunuskoisten pyhäkköjä oli vähän.

LINNAN KIRKKO

Viipurin historian voitaneen sanoa saaneen alkunsa ruotsalaisten Karjalaan v. 1293 tekemästä ristirekkestä, jolloin Viipurin linnaa alettiin rakentaa pienelle Suomenvedenpohjan ja merenlahden väliselle kalliosaarelle. Se oli sopiva tukipaikka valloittajalle, sillä saaren luoteispuolisella saarella, jota sitten alettiin nimittää Linnansaareksi, oli karjalaisilla vanhastaan meidän aikamme Monrepoon puiston rannassa oma markkinapaikkansa, jota myöhemmin nimitettiin Vanhaksi-Viipuriksi. Oliko siellä pysyvää asutusta ja miten paljon, ei ole tietoa, mutta ei kuitenkaan voi puhua kaupungista. Vasta kun linna oli rakennettu, aletaan puhua kaupunkilaisista, *castrenses*.

Linnaa rakennettiin vähitellen. Saaren laelle kohosivat uljas Pyhän Olavin torni ja ympärysmuurit, ulompi "*cingulum maior*" ja sisempi "*cingulum minor*". Niiden turviin rakensivat linnalaiset, varuskunta ja työmiehet sekä käsityöläiset asuntojaan, työpajoja ja varastorakennuksia. Saarelle kasvoi pieni yhdyskunta.

Linna asukkaineen sai hetimiten kokea sodan kauhuja, sillä Novgorod ei voinut hyväksyä Ruotsin vallan ulottamista Karjalaan, jonka se olisi halunnut liittää omaan valtapiiriinsä, sitäkin suuremmalla syyllä sillä ruhtinas Jaroslaw oli venäläisen kronikan mukaan jo v. 1227 antanut kastaa karjalaisia kreikanuskoon.

Ensimmäinen linnaan kohdistettu hyökkäys tapahtui heti sen perustamisvuonna, ja uusia seurasi miltei joka miespolven aikana. Seuraava tuli v. 1318, jolloin hävitysretki ulottui Turkuun saakka. Neljä vuotta myöhemmin oli vihollinen jälleen linnan muurien juurella. Vasta kun rauha v. 1323 saatiin Pähkinäsaarella solmituksi, alkoivat ajat vakiintua ja Viipurin asutuskkin lähti kasvamaan.

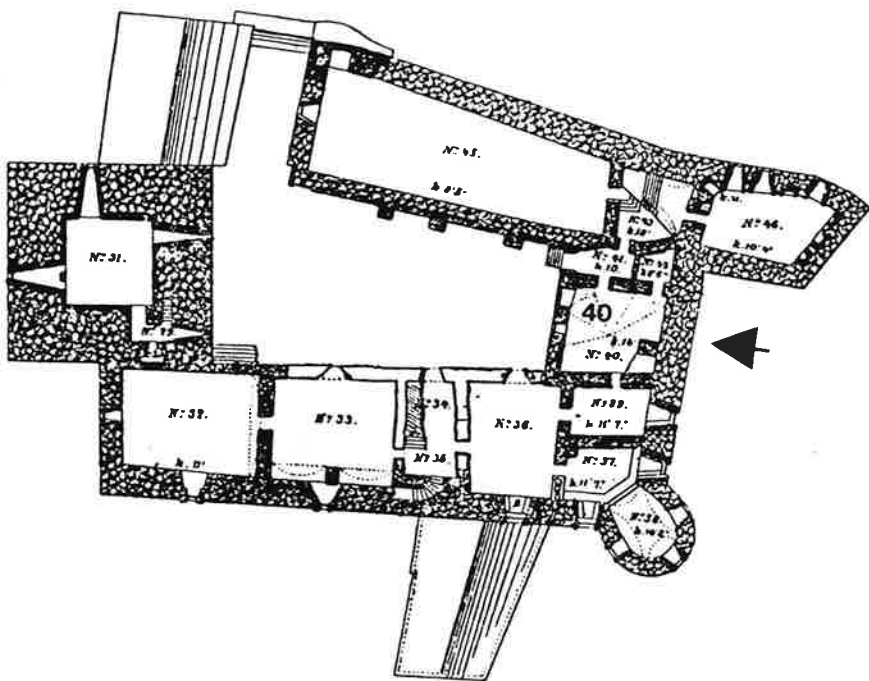
Linnan pieni kalliosaari osoittautui pian liian ahtaaksi, ja näyttää asutus v. 1336 tienoilla siirtyneen linnasta salmen yli kaakkoispuolelle mantereelle Viipurin niemelle. Sinä vuonna sitä ensimmäisen kerran nimitetään kaupungiksi, civitas.

Ruotsalaisten tulo Viipuriin tapahtui ristiretken nimisenä, joten sotajoukon mukana varmaan oli hengenmiehiä pakanoiden kastamista varten. Ei kuitenkaan Vesteråsin piispaa eikä liene Torkkeli Knuutinpoikaakaan, kuten aikaisempi historiankirjoitus on maininnut. Jälkimmäinen näyttää prof. Jarl Gallénin mukaan silloin olleen Tukholmassa. Linnaan jäi joka tapauksessa katolinen seurakunta pappeineen ja siellä tarvittiin tilaa jumalanpalveluksille. Yksi huone oli ainakin vihittävä kirkoksi. Syntyi Linnan kirkko.

Kirkolla oli pysyvä merkitys linnan asukkaille, mutta se joutui useinkin palvelemaan Viipurin kaupungin koko asujaimistoa. Näin tapahtui aina piiritysten ja sotien aikana sekä suurten kaupunkipalojen hävitettyä kaupunkilaisten asunnot. Ainoa turvapaikka oli silloin linna ja sen kirkko, jonne asukkaat hädissään pakenivat.

Linnan rakennushistorian alkuaikoihin kuului tornista kaakkoon päin suuntautuvan korkean suorakaiteisen muurin ja siihen liittyvien huoneiden rakentaminen. Milloin ja miten se tapahtui, ei ole tiedossa. Eihän silloin laadittu piirustuksia eikä pidetty pöytäkirjoja. Minkälaiseksi linna muodostui, ennen kuin venäläiset sen 1890-luvun alkaessa korjasivat käyttökuntoiseksi, käy vain ilmi vanhaan karttaan v. 1542 piirretystä kuvasta sekä kaupunginarkkitehti F. Odenwallin v. 1868 laatimista mittauspiirustuksista, jotka V. Löfgren v. 1871 julkaisi Historiallisen Arkiston osassa III. Ne käsittävät linnan eri kerrosten pohjapiirroksset, joiden avulla on voitu päätellä huoneiden käyttöäkin.

Lokakuun 8.p. 1886 päätti Muinaistieteellinen Toimikunta toimituttaa valtionarkeologi J.R. Aspelinin esityksestä selvityksen Viipurin linnan rakennushistoriasta. Tehtävä uskottiin viipurilaiselle ylioppilas Alfred Hackmanille, myöhemmälle professorille. Hän suoritti työn v. 1887 käyttäen pohjanaan mainittuja Odenwallin piirustuksia. Hänen tutkimuksensa on julkaistu *Analecta Archeologica Fennica* XI:n v. 1944 painetussa vihkossa. Siinä hän on päätnyt oletukseen, että linnan kirkkahuoneena oli käytetty linnan kaakkoisen siiven toisessa kerroksessa melkein siiven keskikohdalla sijainnutta huonetta (piirroksessa n:o 40).

Linnan kirkkosali, huone N:o 40

Kuvalaina teoksesta: *Analecta archeologica Fennica* XI 1944

V. 1567 loppuivat jumalanpalvelukset tässä kappelissa, ja silloin sisustettiin kirkoksi Hackmanin mukaan porvaritupa. Tämä ”borgarestuga till slottskyrka” ei sijainnut itse linnarakennuksessa, vaan luultavasti rakennusryhmässä, joka kaarena oli rakennettu ulompaan ympärysmuuriin kiinni linnarakennuksen luoteispuolelle.

Linnarakennuksessa oleva kirkko mainitaan eräässä paavin kirjeessä v:lta 1449. Tässä oletettu huone onkin soveltunut kirkoksi. Sitä kattoi tähtiholvi, ja huonekorkeus oli yli 4 m, mikä tuskin olisi vastannut asuinhuonekäytäntöä. Huoneen leveys oli 6,5 m ja pituus hieman enemmän. Suorakaitteenmuotoinen ikkuna aukeni linnan pihalle päin, ja sitä vastapäätä olevaan seinään liittyi siihen kiinni muurattu pilari, joka tuki holvia, mutta pienensi vastaavasti holvikupua. Siitä ulottui 1,75 m korkeudella lattiasta kaari sisään tulo-ovea vastapäätä olevaan oveen asti. Ikkunan oikealla puolella oli neliskulmainen komero aikaisemman ikkunan paikalla. Vasemmalla puolella taas oli huoneen nurkassa tulisija, jonka leveää etuaukkoa lienee kattanut kaarevaholvinen uuninkupu. Huoneen itänurkassa oven takana oli

pimeä komero, jota varmaan oli käytetty kappelissa tarvittavan esineistön säilytyspaikkana. Pääsy kirkkokuoneeseen oli itänurkasta kapean eteishuoneen kautta, jonne jyrkkä puuporras pihapinnasta ulottui.

Linnan kirkkokuone oli varmaankin katolisena aikana sisustettu arvokkaasti, ainakin monina vuosikymmeninä Kaarle Knuutinpojan sekä Eerikki Akselinpojan ja Sten Sturen ollessa linnanisäntinä. Alttari oli kulloisenkin kirkkopäivän mukaisesti verhottu arvokkaalla kirjatulla antependiumilla ja katettu pitsiliinoin, lisäksi oli ehkä hyvinkin taitavasti tehty alttarikaappi ja krusifiksi. Kirkko omisti myös hopeiset ehtoollisvälineet, hopeakannun ja ciboriumin eli monstranssin, jossa ehtoollisleipä eli hostia säilytettiin, arvattavasti jo ne, jotka Hoijan kreivin aikaisessa kalustoluettelossa mainitaan 18 1/2 luodin painoisina. Ei myöskään suitsutusastia voinut puuttua eivätkä valaistusta varten tarvittut kynttilänjalat ja kattovalaisimet. Tällaisten ohella omisti kirkko runsaasti tekstiilejä. Äsken mainittuun kalustoluetteloon sisältyy 7 erilaista alttarivaatetta, 8 messukaappa, 3 dalmatikaa eli diakonin valkoista pitkää messupukua, kuorikaapu ym. Kirjoja oli messukirja sekä latinankielinen raamattu. Lopuksi mainitaan kaksi pienempää ja yksi suuri kello.

Erityisenä harvinaisuutena ja varmaan palvottuna oli alttarilla ollut ihmeitä tekevä Marian kuva, ”per qvam deus mira et multa miracula operatus est et cottidie operatur.” Ihmeitä saattoi siis odottaa päivänä minä hyvänsä.

Hoijan kreivin aikana oli jo siirrytty porvaritupaan, kaksikerroksisen rakennuksen alakerrassa. Sen otaksutaan sijainneen, kuten sanottu, esilinnassa, linnarakennukseen vievän sisääntulon edessä. Porvaritupana se oli ollut v. 1567 saakka. Esipihalta tultiin puisen portaan välityksellä rakennuksen portille ja siitä sisään holvatun eteistilan kautta holvikaarisen oven läpi kirkkosaliin, jonka laipio oli puusta. Ikkunoiden luku (kyrkie glasen) on epävarma. Alttarin, saarnastuolin, penkit ja alttaritaulunkin oli Christoffer Maalari v. 1572 maalannut. Alttaria peitti koristeinen vihreä tai punainen samettivaate ja sen päällä oli 3 messinkistä kynttilänjalkaa, yhdessä 4 kynttilää. Katosta riippui messinkinen 9-vartinen kynttiläkruunu. Näin kertoo v. 1619 laadittu luettelo.

Tavan mukaan noudatettiin kirkossa penkkijärjestystä. Juhlatilaisuuksissa, kuten Kustaa Adolfin käydessä Viipurissa, oli penkit peitetty vihreällä veralla.

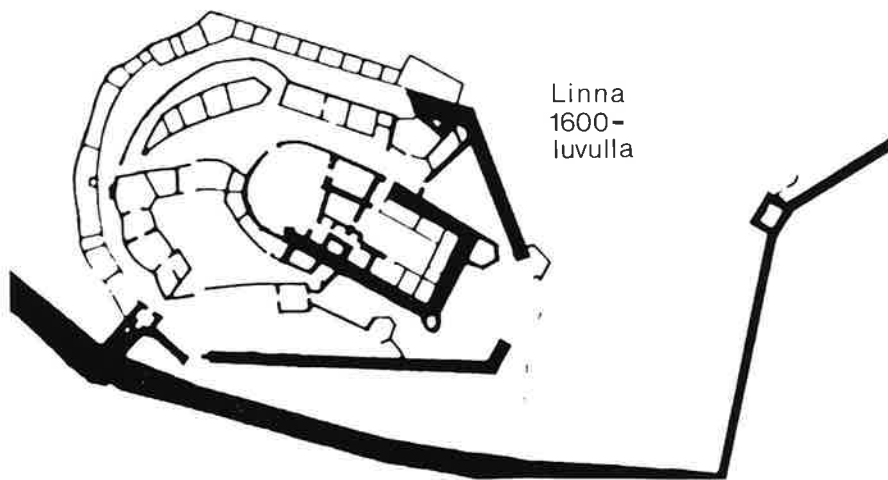
Tätä komeutta kesti enää vain vuosisadan, kenties vielä v. 1622, jolloin kirkkoa korjattiin. Mutta se loppui, kun kirkkokuone v. 1668 muutettiin viljamakasiiniksi. Kirkotonta aikaa elettiin 10 vuotta, minkä jälkeen kirkoksi otettiin oikeusistuinsali. Missä ja minkälainen se oli, ei ole tarkoin selvitettävissä. Ei myöskään varmaan tiedetä, kauanko kirkkoa linnassa pidettiin ja milloin sen asukkaiden oli käytettävä Siikaniemen kirkkoa.

Nähtävästi viimeistään v. 1700, koska se silloin muutettiin viljamakasiiniksi. Kuitenkin oli vähän aikaisemmin eli v. 1695 suunniteltu linnalle omaa seurakuntaa, mutta aloite raukesi maaherran vastustukseen.

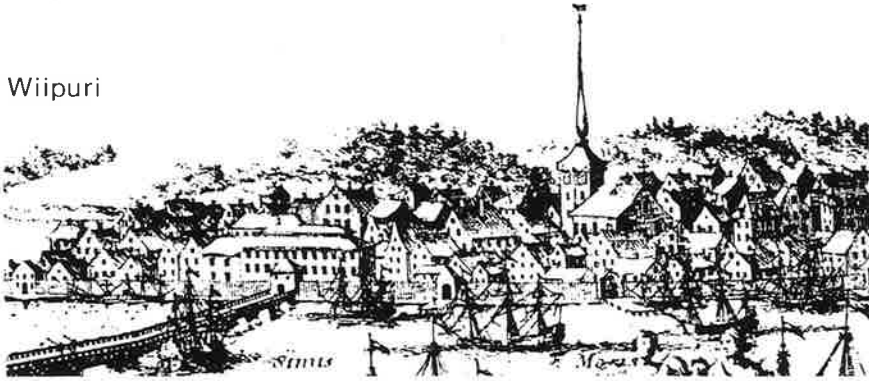
Linnan ja Siikaniemen kirkoilla oli yhteinen papisto. Ensimmäinen linnan kappalainen astui virkaansa v. 1542. Hänet oli samana vuonna nimitetty Siikaniemen saarnaajaksi ja oli nimeltään Laurentius. Nähtävästi olivat seuraavatkin papit yhteisiä näille kirkkoille.

Kirkossa kävijöitä olivat myös linnassa pidetyt vangit. Heille saarnattiin määräaikoina suomeksi, mutta jos heidän joukossaan oli ruotsinkielisiä, vietiin heidät vartijoiden saattamina tuomiokirkon jumalanpalveluksiin.

Linnankirkon toiminta loppui, kuten Siikaniemen seurakunnankin, Ruotsin vallan päättymiseen v. 1710.

Wiipuri

VANHA TUOMIOKIRKKO

Kun kaupunkiasutus Viipurissa oli sen verran kasvanut, ettei se enää mahtunut sille pienelle saarelle, jolle linna oli rakennettu, alkoi asutus hakea itselleen laajempia tiloja, ja lähin mahdollisuus oli linnasaaren kaakkoispuolinen niemimaa, minkä takana levisi laaja Karjala. Kuten edellä Linnankirkosta puhuttaessa jo on mainittu, tapahtui tämä siirtyminen 1330-luvulla, jolloin tätä uutta asutusta v. 1336 ensi kertaa nimitettiin civitas eli kaupunki.

Selvää oli, että tänne Viipurin niemelle siirtynyt asutus piankin tarvitsi oman kirkon. Nähtävästi oli sellainen puusta rakennettuna olemassa jo v. 1352, kun Viipurin kaupunkiseurakunta ensi kerran mainitaan. Ensimmäinen varma tieto kirkon olemassaolosta on sitten v:ltä 1403, samalta vuodelta, jolloin kaupunki sai privilegionsa kuningas Erik Pommerilaiselta. Sen vuoden kesäkuun 17. p. päivätyssä paavin kirjeessä mainitaan "ecclesia parochialis opidi Wyburgensis." Luultavasti tämä kirkko oli tehty puusta, koska se paloi v. 1411, kun venäläiset hävittivät kaupungin. Todennäköisesti kirkko rakennettiin samalle paikalle, missä se meidän päivinämekin oli. Otaksuttavasti olivat Mustainveljesten luostarin rakennukset sitä ennen sijainneet samalla paikalla.

Kirkon tuhouduttua ryhdyttiin uuden rakentamiseen. Siitä kertoo paavin kirje vuodelta 1418, missä luvataan 7 vuoden aneet eli lievennys kirkon määräämistä katumaharjoituksista niille, jotka tekivät lahjoituksia Pyhän Marian ja Pyhän Olavin kirkolle Viipurissa sen uudelleen rakentamiseksi. Tämä vahvistaa käsityksen, että kirkko rakennettiin kivistä. Tietoa ei ole siitä, milloin se valmistui, rakentaminen saattoi kestää kauankin. Olivatko-han Äyräpään kirkkoherra Henrikin (Makerland) v. 1445 testamentissaan Viipurin kirkolle määräämät kolme markkaa tarkoitettua rakentamiseen käy-

tettäväksi. Ainakin Kaarle Knuutinpojan (Bonde) v. 1449 lahjoitukset olivat nimenomaan kirkon juhlistamista ja kuulluisaksi tekemistä varten (nobilem et soleptem).

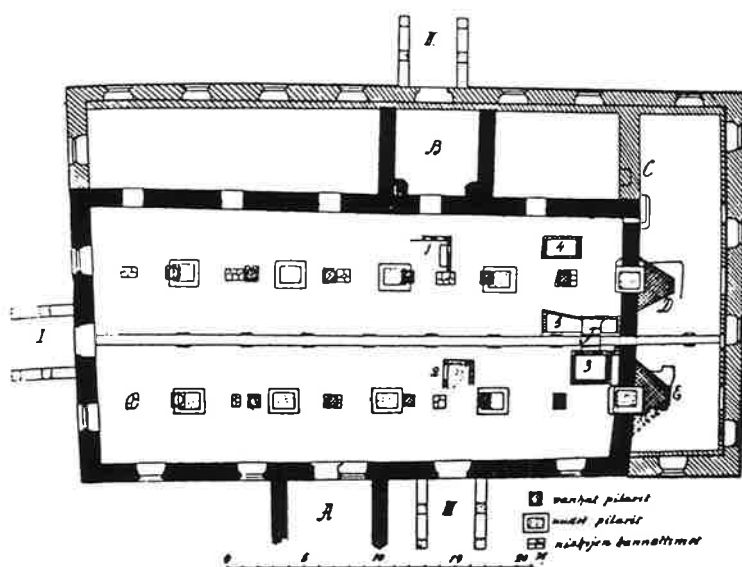
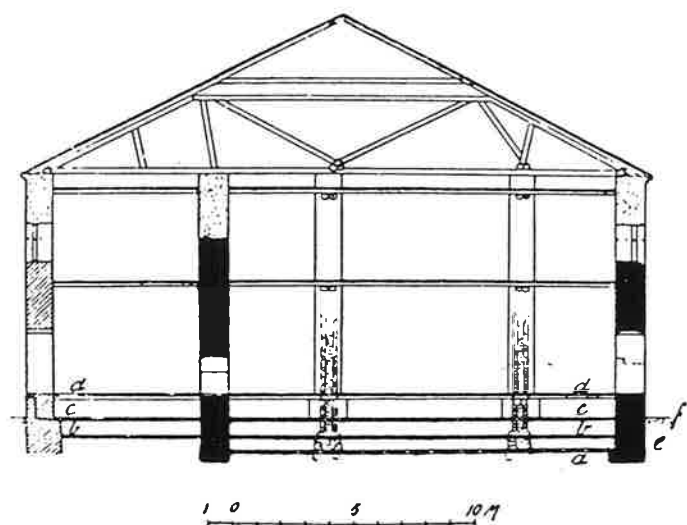
Minkälaiseksi kirkko rakennettiin, on selvinnyt erityisesti valtionarkeologi Juhani Rinteen v. 1913 suorittamien kaivausten ja tutkimusten perusteella. Kirkon ulkonäkö tuli meidän luonnonkivistä rakennettujen keskiaikaisten kirkkojemme mukaiseksi, pohjapiirrokseltaan suorakaiteiseksi siitä pohjoissivulla ulkonevine sakaristoineen ja eteläsivun puolella olevine asehuoneineen. Vesikatto, jyrkästi korkeuteen kohoava, päädyt tiilestä koristeellisine komeroineen, risti pääaiheenaan. Kirkkohuoneen ulkomitat olivat pituussuunnassa n. 35 m ja leveytenä 15,5 m.

Kirkkosali oli sisäpuolelta rapattu ja nähtävästi sitä aluksi kattoi puinen laipio. Lattia oli rakennettu aivan kivijalan yläpuolelle, kuten alin vaaka-suora viiva oheisessa leikkauspiirustuksessa osoittaa (taso a), joten se oli ollut viimeistä lattiaa (taso d) 2,3 m alempana paitsi kuorissa, missä lattia oli n. 60 sm muuta osaa korkeammalla. Tästä lattiasta oli jäljellä vahva hiilikeros todistuksena sen palosta. Sen jälkeen oli tehty uusi lattia aikaisemman kuorilattian tasoon ja kuorissa jälleen entisen verran muuta korkeammalle. Uusi lattia oli ollut osaksi kalkkikivi-, osaksi tiililaatoilla (paksuus n. 4 sm) peitetty. Niiden koko oli n. 25×25 sm. Lasitettujakin tiililaattoja tavattiin kirkon sisustassa.

Palon jälkeen kirkkosali oli katettu ristiholveilla, joiden ripakaaret oli muurattu osittain taitavasti profiloituista tiilistä. Ripoja kuten holvipintojakin oli kalkkimaalauksin koristeltu. Holvien tueksi oli rakennettu kaksi kirkon pituussuuntaista pilaririviä, jotka jakoivat huoneen kolmilaivaisiksi. Pilarit olivat meillä ainutlaatuisia. Ne oli näet ladottu päällekkäisistä kahdeksankulmaisista Tallinnan kalkkikivilaatoista ja niiden väliset holvikaaret olivat suippokärkisiä. Sivulaivojen leveys oli puolet keskilaivan mitasta.

Kirkon ikkunoista ei ole voitu saada tarkempaa tietoa monien myöhempien muutostöiden vuoksi. Oviaukoista oli todettavissa vain yksi: kirkosta asehuoneeseen johtanut ovi. Sen komero oli ollut suippokaarinen ja pielet profiloituja, korkeus lähes 3,5 m ja leveys 2 m, mutta oven leveys vain 1,6 m. Kuorissa tavattiin n. 2 m pitkä alttarin perustus, mikä sijaitsi 1,3 m päätyseinän sisäpuolella. Päätyseinän tueksi oli myöhemmin ulkopuolelle muurattu kaksi tukipilaria sisäisten pilaririvien kohdalle (ks. oheista kirkon pohjapiirrosta esittävää kuvaa).

Sakaristo oli todennäköisesti myös ollut holvattu, ehkä myöhemmin kuin kirkkosali. Asehuone oli rakennettu kirkkosalia myöhemmin. Sen ja sakariston seinät ovat metrin paksuiset, kun sitä vastoin kirkkosalin seinänpaksuus on n. 1,2 m.

Asema ja poikkileikkaus Viipurin ent. tuomiokirkosta.
I–III portaati, A asehuone, B sakaristo.

Oheisessa kirkon pohjapiirroksessa esittää paksuin mustin seinin piirretty kuva kirkkoa sellaisena, kuin edellä on kuvattu. Kuva on julkaistu arkeologi Rinteen tutkimusselostuksessa, mihin myös perustuu se, mitä edellä on kerrottu kirkon rakenteesta.

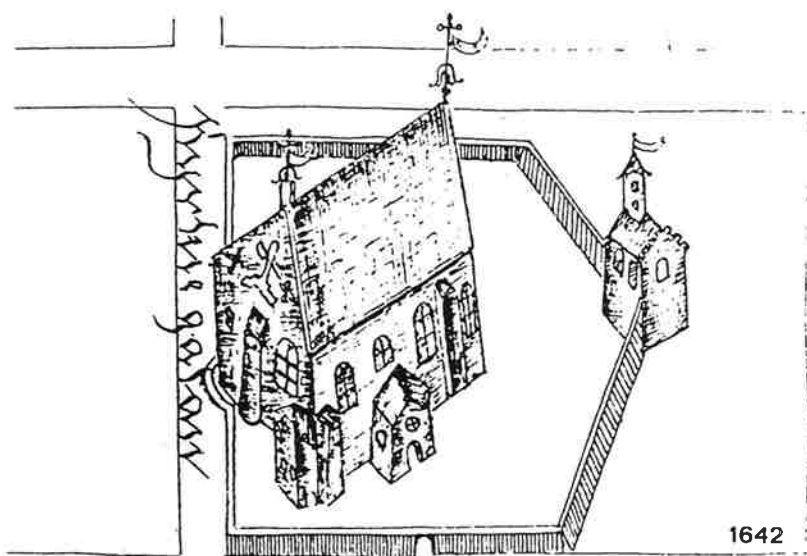
Tätä jo parivaiheista kirkon rakentamista seurasi vielä uusi, joka erittäin silmiin pistävästi muutti kirkon sekä ulkonäön että sisäkuvan. Milloin se tapahtui, ei näytä olevan täysin varmaa. Rinne olettaa sen tapahtuneen luterilaisella ajalla 1500-luvun puolivälin tienoilla, ehkä Viipurin hiippakunnan perustamisen valmisteluna. Viipurihan sai ensimmäisen piispansa, Paavali Juustenin, v. 1554. Rinteen mielestä laajennustyö antoi kirkolle asun, joka ei enää kuulunut katoliseen aikaan. Kuitenkin hän on todennut, että mm. laajennusosan seinien tiiliverhous limityksineen on katolisen ajan tavan mukaista.

Rinteen käsityksestä poiketen katsoi historiallisen osaston intendentti Iikka Kronqvist, että tämä laajennus oli tehty katolisena aikana nähtävästi v. 1477 tapahtuneen palon jälkeen, minkä jälkeen (Ruuthin mukaan) kirkko viimeistään rakennettiin kivistä. Laajennustyön tapahtuma-ajasta tuskin koskaan enää saadaa varmuutta.

Minkälaiseksi Vanha Tuomiokirkko laajennuksessa muuttui, on nähtävissä edellä mainitussa Rinteen julkaisemassa pohjapiirroksessa, mihin se on merkitty viistoon viivoitetuin seinämuurein. Ne osoittavat, että kirkkoa levennettiin pohjoissivulla n. 6 m ja itään päin pidennettiin saman verran. Uudet seinät erottuvat vanhoista erityisesti sisäisen tiiliverhouksensa takia. Kirkon sisusta muuttui, kun pohjoisseinään avattiin suippokaariset aukot, joiden väliin jäi vain vähäisiä muurinosia pilareiksi arkadissa. Alttari näyttää edelleen jääneen vanhan pääläivan keskiakseliin. Lattia on uudessa osassa tehty samaan tasoon kuin vanhassa ja on tiilillä peitetty. Uuden osan kattamisesta ei ole saatu selvyyttä. Holvaamisesta ei ole merkkiä, joten laipio ehkä on ollut laudoista.

Pakottiko kirkon levennys muuraamaan päätykolmiot uudestaan, kuten Rinne oletti, vai jätettiinkö uusi osa pohjoissivulla muuta matalammaksi ja katettiin "pulpettikatolla", niin kuin valtion arkeologi Nordman v. 1944 arveli, on epäietoista. Holvaamista ei ainakaan ole tapahtunut. Erik Dahlbergin piirroksessa Svecia antiqva et hodierna ei kylläkään näy mitään matalampaa osaa.

V. 1936 suoritti Kansallismuseon historiallisen osaston intendentti Iikka Kronqvist kirkossa kaivauksia. Valitettavasti kertomusta niiden tuloksista ei ole tavattu, mutta hänen myöhemmin v. 1943 Viipuriin tekemänsä matkan jälkeen laatimassaan kirjelmässä hän lausuu kirkon laajennuksesta "että työ on suoritettu keskiajalla, sen loppupuolella ja on juuri se suuri työ, joka vihittiin 1494. Tiilimateriaali käsittääkseni todistaa sen, ja koko eris-

tetty pohjoinen sivu on muodostanut kuori- ja kappeliosaston jo keskiajal-
la.. ja käytetty sittemmin hautakuorina''. Kirkkohän oli palanut v. 1477,
minkä jälkeen se (Ruuthin mukaan) oli tehty kivistä entistä upeammaksi.
Ehkä siis laajennus tapahtui silloin. Rinne otaksuu, että vanha itäinen pää-
tyseinä silloin purettiin ja kuoria laajennettiin uuteen päätyseinään saakka.
Tätä otaksumaa hän ei kuitenkaan millään perustele ja olettaa, että itäpään
jatkon koilliskulmassa muodostunutta tilaa oli ehkä verhon erottamana
käytetty sakaristona. Kuorin jatkon hän luulee tulleen holvatuksi, vaikka
uudessa päätyseinässä ei ole sellaisesta mitään jälkiä.

Tämän kirjoittajan mielestä näyttäisi todennäköisimmältä, että Kron-
qvistin päätelmät olisivat lähinnä totuutta. Pohjoissivun laajennus ei ollut
tarkoitettu kirkkosalin neljänneksi laivaksi, vaan uusia kappeleita varten.
Kirkon alkuperäistä itäseinää tuskin purettiin, sitä päinvastoin tuettiin uu-
silla viistoseinäisillä kontrefooreilla ja päädyn uusi lisätila otettiin koko le-
veydeltään sakaristoksi. Näin ajatellen säilytti kirkkosali entisen sopusuh-
taisen juhlavuutensa kokonaisuutena.

Kuten edellä jo on mainittu, katsottiin kirkko v. 1494 valmiiksi ja vihiti-
ttiin juhlallisesti. Sitä pidettiin loistavana ja suurenmoisena, mikä kävi ilmi
kirkon pilareille tekstatusta latinankielisestä säkeistöstä, jonka tuli kertoa

sen mahtavuudesta kaukaisillekin tulijoille ja tuleville sukupolville. Patsaihin oli kirjoitettu: ”Kansa läheltä ja kaukaa, tietäkää että tämän temppelein holvi rakennettiin vuonna 1494.” Ehkäpä on paikallaan tähänkin kirjoitukseen painattaa tämä teksti kokonaisuudessaan alkuperäisessä latinankielisessä muodossaan:

Gentes scitote propinqvae sive remotae
Qvod testudo natu fuit huic templum locata
Anno milleno CD sub nonaqvegeno
Quarto Structura numeri qvi certificantur
Quo castellanus miles Nicolaus Erichson
Tempore plebanus Dnus Dothleus eodem.
MCD monstrant annos Dni simul XC
III quatuor ac huius templi perfectio scitur.
Anno milleno cccc bis duo nonaqvegeno
Sub quarto Christi testudo loco datur isti.

Kansat, läheltä ja kaukaa, tietäkää,
Että tämän temppelein holvi rakennettiin
v. 1494, mikä luku näkyy rakennustavasta,
ritari Niilo Eerikinpojan linnanpäällikkönä
ja hra Dothleuksen kirkkoherrana ollessa.
MCD sekä XC ja neljä I:tä merkitsevät Herran
vuosia, ja tämän temppelein valmistuminen tiedetään.
Kristuksen vuonna tuhat kaksi kertaa
kaksisataa ja yhdeksänkymmentäneljä
rakennettiin holvi tälle paikalle.

Varmaan vihkiäisjuhlat olivat loistavat. Kirkko oli valaistu, papisto kallisarvoisissa kasukoissaan, mahtavat messut ja kuoripoikien laulut, pyhän savun tuoksu, hopeat alttareilla ja pyhäinkuvat kullatuissa kehyksissä. Läs-nä olivat piispa Maunu (Särkilähti), linnan herrat ja ylimykset, rikkaat kauppaporvarit, mestarit, kisällit ja oppipojat sekä muu kansa kirkon täydeltä. – Näin kuvittelen. Olihan kirkko Karjalan pääkaupungin, varsin itsenäisesti hallitun linnaläänin, pyhättö. Sen itäpuolella ei ollut mitään kirkkoa. Kolmilaivaisena se oli rakennustaiteellisessa mielessä kokonaisuommitelma, holveineen juhla luomus.

Viipurin kirkko ja seurakunta olivat katolisena aikana elämään niin vaikuttavia tekijöitä, että niitä muistettiin lahjoituksin. Edellä kerrottiin jo paa-vien antamasta tuesta kirkolle. Olipa melkein linnan perustamisesta alkaen alettu harkita piispanistuimen perustamista Viipuriin. Siinä mielessä oli tehty lahjoituksia jo etukäteen. Siten Niilo Tuurenpoika (Bjelke) lahjoitti v. 1364 Sääminkisaloon saaren Westeråsin piispalle ehdolla, että tila tuli luovuttaa Viipurin piispanistuimelle, jos ja kun sellainen perustettaisiin.

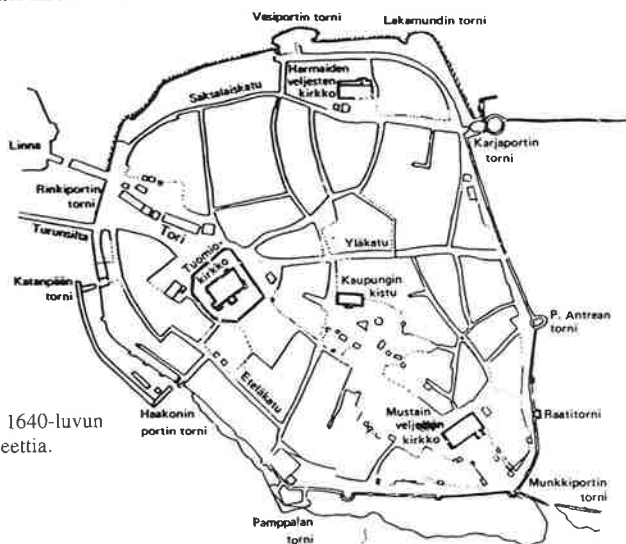
Merkitsevämpiä olivat kuitenkin prebendat. Ne olivat lahjoituksia tiettyjen pyhimysten ja niille rakennettavien alttarien palveluun tarvittavien pap-pien palkkaamista varten sekä useimmiten lahjoittajan sielunmessujen jat-kuvaksi pitämiseksi. Viipurin kirkko sai useita prebendoja, ja tiedetään, että vastaavia alttareita oli ainakin viisi. Rosénin mukaan ne oli pyhitetty Maria Magdalenalle, Katariinalle, Annalle, Erikille ja Henrikille. Alttarit olivat usein omistettut useammallekin pyhimykselle yhteisesti. Tämän vuoksi näyttää olevan mahdotonta tarkkaan laskea alttarien määrää. Rosén kertoo näet seuraavista lahjoituksista:

V. 1415 lahjoitti Tord Rörikinpoika (Bonde) prebendan Johannes Kas-tajan ja Pyhän Katariinan alttaria varten. V. 1422 hänen perillisensä tekivät

lahjoituksen P. Johanneksen ja P. Maria Magdalenan alttarille. V. 1448 mainitaan, että luultavasti Kaarle Knuutinpoika (Bonde) lahjoitti P. Erikin ja P. Henrikin alttarille, ja että sama henkilö v. 1449 teki kolme lahjoitusta, yhden Johannes Kastajan, P. Erasmuksen ja P. Annan hyväksi, toisen kaikkien pyhien enkelien, Johannes evankelistan ja P. Katariina neitsyeen nimiin sekä kolmanneksi kaikkien pyhimysten, pyhien apostolien Pietarin ja Paavalin sekä P. Maria Magdalenan alttarille. Lahjoittaja, kuningas, Bonden sukuun kuuluvana, suosi siis erittäin merkitsevästi Viipurin kirkkoa. V. 1495 jälkeen mainitaan taas Maria Magdalenan ja P. Andreaksen alttari sekä epävarmana P. Sigfridin alttari. Näiden lisäksi täytyi kai kirkossa olla sen nimikkopyhimyksillä P. Marialla ja P. Olavilla yhteinen pääalttari. – Maria Magdalenan prebendalle lahjoitettujen tilojen tulot oli määrätty hospitaalın käyttöön.

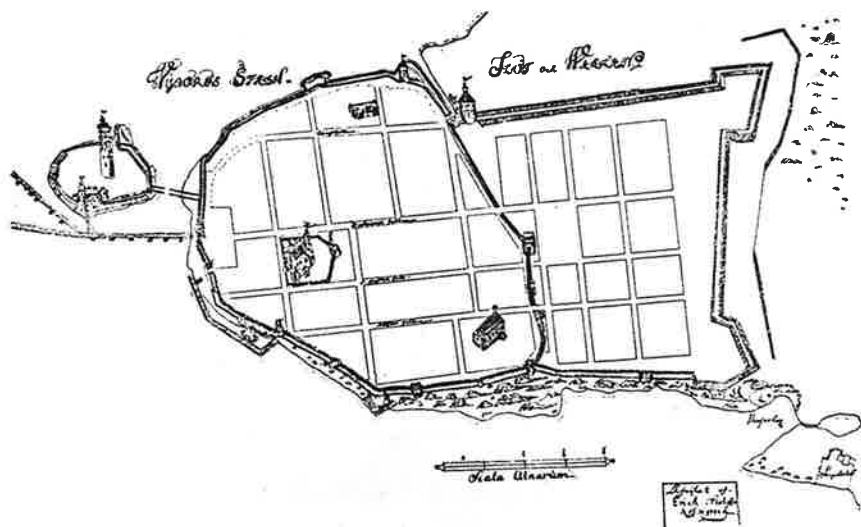
Erityisesti pyhimysten alttarit kohottivat kirkon sisustan loisteliaaksi. Varmaan voitiin Viipurin kirkkoa keskiajan lopulla hyvinkin verrata moneen Itämeren piiriin rakennettuihin kuuluisiin kirkkoihin.

Keskiajan loppu oli ollut rauhatonta kirkon valmistumisaikana, mutta 1500-luvun alku toi mukanaan arvaamattomia muutoksia kirkon elämään. Ruotsi oli joutunut sotaan Tanskan kanssa haluten vapautua Tanskan kuninkaan yliherruudesta. Seurauksena oli kuningas Kristian II:n toimeenpanema Tukholman verilöyly v. 1520, missä mm. pari Ruotsin piispaa ja Kustaa Waasan isä teloitettiin. Suomen piispa Arvid Kurki, ensin armahdettuna, mutta jälleen uhattuna yritti paeta Ruotsiin, mutta hukkui tällä matkalla toukokuussa v. 1522. Ruotsissa Kustaa Waasan johdolla tapahtunut kansannousu johti sitten uskonpuhdistukseen. Katolisen kirkon valta Pohjolassa loppui. Viipurin viimeinen katolinen kirkkoherra Clemens Gregori pakeni maasta v. 1534 Hoijan kreivin seurassa.

Viipurin asemakaava ennen 1640-luvun asemakaavoitusta, regulariteettia.

Siirtyminen luterilaiseen aikakauteen tapahtui Westeråsin valtiopäivien kesäkuussa v. 1527 tekemän päätöksen nojalla koko Ruotsi-Suomen valtakunnassa. Päätös syntyi Kustaa Waasan tahdon mukaisesti. Se aiheutti suuret muutokset kansalaisten elämään ja tietysti erikoisesti kirkon maailmaan. Kustaa Waasa halusi vähitellen murtaa kaiken paavin vallan ja alistaa kirkon valtaansa. Suuria rikkauksia omistavana oli kirkolla ollut maallisessa-kin elämässä määräävä sananvalta. Tämän lopettamiseksi Kustaa Waasa ei tyytynyt vain uskon puhdistukseen, vaan kävi itsevaltaisesti käsiksi kirkon omaisuuteen. V. 1530 otettiin kirkkojen kelloja valtion haltuun Viipurissa-kin ja v. 1527 kirkolle kuuluneet kaupunkitontit ja maatilat riistettiin siltä. Tord (Bonden) P. Johanneksen ja Maria Magdalenan alttarille v. 1415 lahjoittamat Ragvaldinsaari (nykyinen Ramsö) Inkoossa ja Munkakulla Kirkkonummella sekä Bonden perillisten v. 1422 antama Pohjan pitäjän Degernäsin tila, joka osin näyttää olleen myös Harmaillaveljeksillä, vietiin. Saman tien meni P. Annan prebendan 4 tilaa Viipurin pitäjässä, yksi Jääskessä ja 4 Porvoossa sekä P. Katariinan prebendan 12 tilaa Porvoossa, 5 Inkoossa ja 6 Kirkkonummella. Merkillistä, että lisäyksenä sanotaan kymmenen tilan: Lyytikkälän, Keisän, Lihaniemen, Punikkeen, Jyrkkilän, Brundu-(Prun-)saaren, Riekon, Nurmen ja Papulan olleen v. 1557 saakka kirkon hallussa. Kirkon toimeentulo heikkeni tuntuvasti.

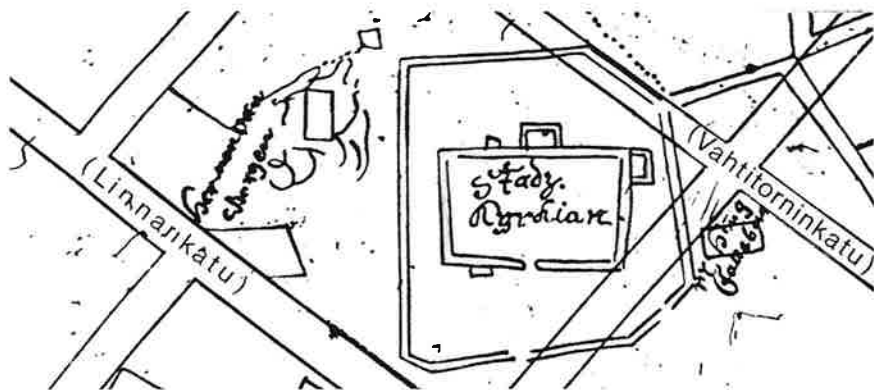
Kirkkosalin tunnelmallinen näkymä muuttui. Kaikki komeus kuorittiin. Pois joutuivat alttarit koreuksineen, pois suitsutukset, kuoripojat ja latinan-kieliset messut. Tilalle tuli saarnastuoli kansankielisine saarnoineen. Sanan-kuulijoille annettiin penkit ja myöhemmin, v. 1601, tulivat kirkkoon saadut urut vaikuttavaksi tekijäksi seurakuntalaisten virrenveisuun tukena.

1500-luvulta tiedetään, että v. 1573 tehtiin kirkkoon ”porstua”, jonka muuraukseen tarvittiin 1700 tiiltä ja yksi lesti kalkkia. Samalla rakennus valkaistiin sisältä ja alttari korjattiin. Mutta kesäkuussa 1575 sattui tulipalo, joka jossain määrin turmeli kirkkoa. Nopeasti, jo lokakuun viimeisenä päivänä, se oli kruunun varoilla korjattuna käyttökunnossa. Seuraava maininta on v:lta 1594, jolloin syyskuun 3. p:nä raivoisa kaupunkipalo jälleen pääsi syttymään, tällä kertaa kirkolle entistä paljon tuhoisammin. Siitä seurasi-kin, että kuningas 25.8.1595 määräsi hiippakunnan jokaisen pitäjän antamaan tynnyrin viljaa Viipurin kaupunginkirkolle korjaustöitä varten. Kirkko oli silloin niin köyhä, että sen täytyi pantata suuri hopeakannunsa. Porvaritkin oli velvoitettu tekemään päivätöitä kirkon kunnostamiseksi. – Nämä palot ja korjaukset tapahtuivat joka tapauksessa sen jälkeen, kun kirkko jo oli lopulliseen kokoonsa suurennettu. V. 1601 oli kirkossa urutkin.

Uusi vuosisata toi muassaan suuria muutoksia. Käkisalmenläänin menetyks oli jäänyt kirvelemään, mutta v. 1609 saatiin syntymään Viipurin liitto, joka sen jälkeen lupasi Suomelle Käkisalmenläänin. Lupausta ei kuitenkaan täytetty, niin että sotaa jatkettiin ja käytiin Moskovassakin saakka, kunnes viimein solmittiin rauha Stolbovassa v. 1617. Ruotsi sai takaisin Käkisalmenläänin, lisäksi Inkerin, joten Ruotsin suurvalta ulottui Liivinmaalle asti. Viipurin ei enää lähes sataan vuoteen tarvinnut olla rajalinnoitus.

Tämän myönteisen tilanteen raskaan vastapainon muodostivat Viipurille siellä sattuneet lukuisat kaupunkipalot. Jo vuosina 1612 ja 1613 tuli turmeli kaupunkia, mutta hirvittävät tuhot aiheuttivat peräkkäiset suurpalot v. 1627 ja 1628. Niistä jo edellinen turmeli suuren osan keskeisintä kaupunkia, mutta jälkimmäinen, joka alkoi toukokuun 27. p:nä Vallin kaupunginosassa, heitti liekit muurien yli kaupungin ydinosaan, vieläpä salmen yli Siikanien esikaupunkiinkin. Koko kaupunki tuhoutui. Jäljelle jäi vain 8 mökkiä Äyräpään linnakkeen äärellä. Tuomiokirkko oli kauan säästynyt, mutta vihdoinkin tuli tarttui siihenkin, ja turvaa hakeneet asukkaat joutuivat kauhistuneina sieltäkin pakenemaan. ”Tämä Jumalan vitsa ja rangaistus on ollut niin ankara, ettei siitä niin kirjoittaa voi”, sanoo sen hetken elänyt kirjoittaja. Kirkko paloi perustuksiaan myöten. Eivät edes ruumiit hautakiviensä alla säästyneet.

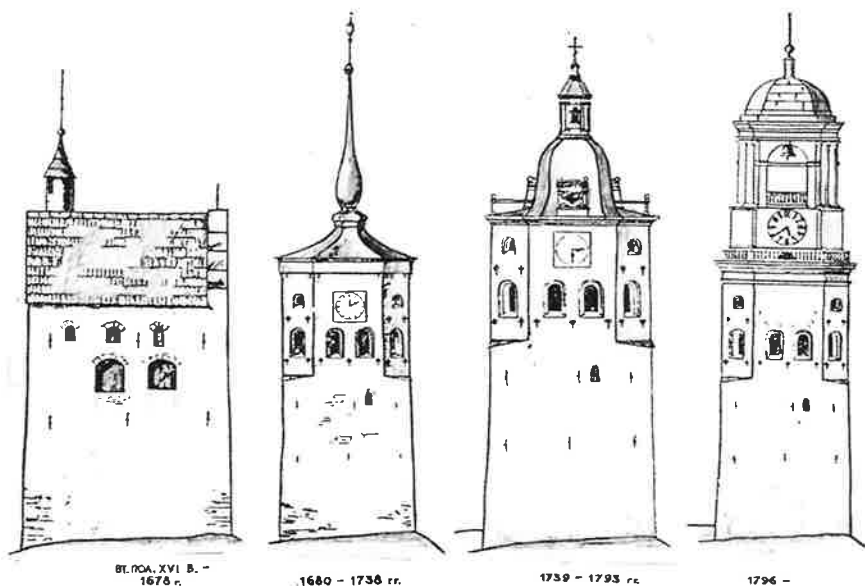
Palo vaati laajaperäisiä korjaustöitä, joita jouduttiin jatkamaan useampia vuosia. Niiden helpotukseksi kuningas Kustaa II Adolf myönsi kau-

pungille oikeuden kerätä kautta koko valtakunnan apua näihin korjauksiin. Kuninkaan kirjeessä sanotaan, että avustuksen antamisella "Jumalan kunniaa ja hänen pyhän seurakuntansa ylösrakennusta sen kautta etsitään." Kun näin oli saatu varoja ja säästytty seuraavasta kaupunkipalostakin, voitiin kirkko entistää ehommaksikin kuin ennen ja koristaa se komeaksi. J.W. Ruuth arveleekin, että 1600-luku on ollut kirkon loistavin aika.

V. 1628 palo johti Viipurissa suuriin muutoksiin. Aluksi alettiin tosin rakentaa vanhoille kivijaloille, mutta onneksi "kreivin aikaan" kenraalikuvernööriksi määrätty Pietari Brahe saapui v. 1638 kaupunkiin ja määräsi, että Viipuri oli rakennettava uuden paloja ehkäisevämmän asemakaavan mukaisesti. Sen laati ruutukorttelikaavaiseksi Tukholman insinööri Anders Torstensson, ja sitä alettiin heti sen valmistuttua v. 1641 rautaisella kädellä toteuttaa.

Tuomiokirkko oli alusta alkaen sijainnut linnalta tulevan sillan jatkeeksi muodostuneen kapean torin päätteellä, kaupunkinäköymää enimmin hallitsevana rakennuksena. Nyt uuden "regulariteetin" toteuduttua se joutui tavalliseen kapeiden katujen risteykseen jokseenkin kulman halkaisijan suuntaisena. Kirkkomaan länsisivun molemmista kulmista sekä koillisnurkasta lohkaistiin pois suuret kappaleet. Kirkon luonne asemakaavallisena dominanttina hävisi. Kirkkotontin kiviaita oli rakennettava uuteen paikkaan ja muuriportit siirrettävä katujen sivuille. Portteja tuli olemaan kolme, yksi Antrean-, yksi Kirkko- ja yksi Kuningattarenkadulla, ja kirkkoon tuli neljä ovea, yksi eteläisellä, toinen läntisellä ja kaksi pohjoisella sivulla. Jälkimmäisistä toinen vei sakastiin ja tuomiokapitulin istuntosaliin. Vanha kellotorni oli v. 1612 palossa vaurioitunut ja se oli korjattava. Siitä oli kello hävinnyt. Sen tilalle oli sotaväeltä saatu Käkisalmen piirityksessä vallattu kello, mutta se oli määrätty vietäväksi Tukholmaan. Sen vuoksi porvaristo, joka oli menettänyt kaikkensa, anoi v. 1613 saada pitää kellon omanaan, ja tähän saatiinkin lupa.

Kellotornin rakennusvaiheita esittävä piirrosarja lehdestä: Leningradin rakennukset ja arkkitehtuuri

Kirkon uudelleen rakentamiseksi antoi kuningas Kustaa II Adolf kaupungille, kuten sanottu, varainkeräysluvan koko valtakunnan alueella. Se tuotti tuloksia, ei kuitenkaan kylliksi, sillä vielä v. 1640 kääntyivät porvarit avun pyynnöllä hallituksen puoleen. Kuitenkin oltiin v. 1636 jo niin pitkällä, että hankitut urut, joita varten oli keräilty varoja matkustajiltakin, saatiin saksalaisten puuseppien avulla paikoilleen. Ensimmäiseksi urkuriksi tuli Detleff Hunnius, joka oli ollut P.Hassenin oppilaana Lyypekin Mariankirkossa. Hänelle saatiin diskanttinuotit Tallinnasta. Häntä seurasi sitten viipurilainen Curt von Hollen. Urkulehteri sijaitsi kirkon pääoven yläpuolella. Toisaalla oli teineille ja triviaalikoululaisille erotettu oma lehterinosansa ristikkoseinän taakse, mikä nähtävästi oli tarpeen järjestyksen ylläpitämiseksi.

Kirkko valaistiin kynttiläkruunuilla. Holveissa riippui v. 1665 seitsemän messinkikruunua, suurin keskellä kirkkoa ja kaksi pienempää myös keskilaivassa, toinen kuorin-, toinen urkulehterin puolella. Neljäs, pormestari Pietari Ruuthin lahjoittama, oli sijoitettu vasemmalle teinilehterin alle. Mahtimiesten penkit oli verhottu punaisella kankaalla, ja piispan ja maaherran kohdalla oli kynttiläkannatin, nimettyinä "Sechthofvenin" ja "Kräftlingenin", urkupuolella kolmen "Tuoman Tantun" nimellä, nähtävästi lahjoittajien mukaan.

Pormestarilla ja raadilla oli vihreäpäällysteiset penkinsä, joiden vieressä pilariin oli ripustettu miekka oikeuden valvojien merkiksi. Sitten seurasivat

kauppiaitten 7 penkkiä ja niiden takana käsityöläisten sekä alemman kansan penkit, naisten vasemmalla ja miesten oikealla. Holvista aikaisemmin riippunutta laivan pienoismallia ei enää palon jälkeen kirkossa ollut. Mutta kirkon komeutta lisäsivät 11 vaakunakilpeä, jotka oli ripustettu pilareihin ja kuorin seinille. Ne edustivat käskynhaltijoita ja muita aikakautensa huomattavia miehiä, joita olivat mm. Erik Slang, Arvid Wildeman, Bertil Ruuth ja Bogislaus Rosen.

Kirkkosalin pääkohteena oli alttari ja sen yläpuolella H. Teschen maa-laama alttaritaulu. Alttarilla oli neljä hopeista kynttilänjalkaa, joista kaksi käskynhaltija Henrik Flemingin lahjoittamaa, sekä nelihaarainen messinkinen 1500-luvulta. Myös hänen lahjoittamansa saarnastuolin kaiteella oli kaksi tinakynttilänjalkaa. Saarnastuoli oli tyylikautensa mukaisesti koristeltu värillisin veistöksin. Sen taustassa oli hopeinen tiimalasi. Kirkon seinille oli ripustettu vaskipiirrostauluja kullatuin kehyksin. Yksi niistä oli painettu Kaarle XI:n riemujuhlan kunniaksi sepitetyin tekstein, toinen taas hänen kuolemansa muistoksi. Kesäaikana kirkko puettiin juhlapukuun koristamalla se helluntaisin ja juhannuksena koivulimoin, kuten meidänkin aikanamme.

Edellä sanottu antaa jo käsityksen, että kirkon sisusta oli rikkaasti koristeellinen. Mutta sitä piti koossa kirkkosalin arkkitehtoninen edellisiltä kausilta peritty muoto: kolmilaivainen korkea holvattu tila ja sen pohjoissivulla kaarien takana oleva kapea tila, ei enää kappeleina, vaan nähtävästi sivuosana, jonka alle saattoi järjestää hautapaikkoja. Rinne otaksuu, että alkuperäinen sakaristo siellä vieläkin muodosti oman erillisen huoneensa. Kun korkeat kaaripäiset ikkunat, neljä molemmilla pitkillä seinillä ja kaksi läntisessä päädyssä, säteilivät valoa sisälle ja valkeisiin pilaririveihin, mahtoi sisänäkymä vaikuttaa juhlalliselta. Sitä todistaa seuraava säilynyt lause: ”Paljon sanoja . . . tarvittaisiin varmaan kaikkien kirkon erikoiskoh-tien, sen vankkojen holvien, sen mahtavien kellojen, sen loistavan saarnastuolin, sen taidehikkaasti tehtyjen urkujen kuvaamiseen.”

Kirkkosalin pohjoisseinän ulkopuolista laajennusosaa käytettiin luterilaisena aikana sakaristona ja tuomiokapitulin istuntohuoneena. Jälkimmäisessä oli kaakeliuuni ja kokouksia varten suuri soikea pöytä ynnä kahdeksan tuolia, lisäksi piispan käsinojallinen istuin. Notaaria varten oli erikseen pienempi pöytä ja tuoli. Muuriseinässä oli kolme kaappia. Tammikaapissa säilytettiin kirkon arvokkaimpia kalleuksia, kun taas molemmat toiset oli varattu kirjastolle ja jumalanpalveluksessa käytettäville teksteille. Kirjoja ei ollut montakaan. Oli kolme käsikirjaa, yksi breviarium, yksi pergamenttisivuinen missale ja yksi paperille painettu historiale. Muurikaappien lisäksi oli teetetty kaksi irtokaappia, joista suurempi kuitenkin v. 1669 siirrettiin kuorin puolelle. Lopuksi kuului kapituluhuoneen kalustoon muutamia arkkuja, kullattu lipas ja vahvasti raudoitettu raha-arkku.

Kirkon ulkopuolinen asu säilytti palosta huolimatta pääpiirteittäin entisen muotonsa suippokärkisine päätykolmioineen. Ikkunoiden kohdalla näyttää tapahtuneen uutta. Kirkon tileissä v. 1661 kerrotaan, että kirkon vasemmanpuoleisen oven luona olevaan suureen ikkuna-aukkoon oli tehty kaksi uutta ikkunaa ja kaksi ikkunaa "kiinnitetty uuteen lyijyyn, jotapaitsi kaksi pyöreätä akkunata ylinnä myöskin pantiin uuteen lyijyyn." Oliko itäpäädyssä ollut ikkunoita, on tietämätöntä, mutta vuodesta 1660 alkaen siellä oli yksi ikkuna alttarin yläpuolella. Silloin tehtiin myös uusi ikkuna eteläisen kirkonoven yläpuolelle ja v. 1664 avattiin ikkuna konsistorihuoneeseen piispan ikkunan yläpuolelle. Entinen sakaristo oli nyt konsistorin käytössä.

Kirkon pääovi oli keskilaivan akselissa vastapäätä alttaria. Edellisestä näkyi, että oli myös toinen "vasemmanpuoleinen" ovi. Ehkä se avautui kirkon laajennuksessa syntyneeseen entiseen kappelien tilaan, leveään käytävään, mikä ulottui sakaristoon asti. Kirkkorungosta työntyi esiin vähäisiä matalia huonetiloja, länsiseinällä luoteisnurkan vierellä puoliympyrän muotoisena ja toinen suorakulmainen ulkonema lounaiskulmassa. Mihin tarkoitukseen niitä käytettiin, ei ole selvinnyt, asehuoneina, varastotiloinaiko vai ylhäisempien ruumishuoneina? Sitten kerrotaan vielä, että kirkon läheisyydessä oli sen alueella "puoteja", joita vuokrattiin yksityisillekin. Kirkko- ja Antrean-(Vahtitornin-)kadun kulmassa sellaisella oli kaupallisesti hyvä sijainti.

Tällaisena kirkko näkyy Anders Strengin kartassa v. 1642 palosta uusittuna. V. 1649 sen sanotaan olleen kaupungin kaunein rakennus, joka "veti kaikkien katseet puoleensa". Mutta tämä kauneus oli ehtimiseen uhan alainen. Sitä uhkasivat tällä vuosisadalla sangen usein tapahtuneet kaupunkipalot, jotka aiheuttivat suuriakin vahinkoja. V. 1652 paloi peräti kolmisensataa taloa. Onneksi se ei koskenut kirkkoa, mutta sen jälkeen vuosina 1677, 1678, 1679 ja 1682 ynnä 1690 kirkkokin sai vaurioista osansa. V. 1678:n kaupunkipalo oli tuhoisa, se hävitti monet kaupungin parhaita taloista. Vahinkojen korjaamiseen kaupunki sai apua, kolmivuotisen suolatullin poistamisen muodossa ja kolehtia Hallannista ja Bohuslänistä nimenomaan kirkon perustuksen ja seinämuurin parantamiseksi. V. 1682 kuningas myönsi toukokuulla koko valtakunnassa kannettavan kolehdin palaneen kirkon hyväksi. Tähän eivät vahingot päättyneet, sillä tuli pääsi jälleen valloilleen 9.5. 1690 pormestari Lifmanin tontilla, missä komendantti eversti Aminoff asui, poltti hänen kotinsa, levittäytyi Luostarin kortteliin tuhoten kymnaasin, triviaalikoulun, kirjapainon ja uhaten ryöstäytyä salmen yli Siikaniemelle. Yhdeksässä tunnissa se poltti 60 taloa, enimmäkseen vähävaraisilta. Kirkko sai vaurioita, mutta sitä voitiin kuitenkin käyttää kouluna, kun se oli nopeasti saatu korjatuksi. Kellotorni sen sijaan ei vielä v. 1697 ollut korjattuna.

Edellä on jo mainittu, että Tuomiokapitulilla oli kokoushuone kirkossa. Sillä oli siellä puutteelliset tilat, minkä vuoksi se halusi itselleen oman talon. Siitä nostettiin kysymys v. 1678 palon jälkivuosina ja hiippakunnan valtiopäivämiehet tekivät valituksen kuninkaalle. Hän vaati siitä lausuntoa maaherra Lindehjelmiltä, joka piti tiilien myöntämistä tarpeettomana, ellei kirkkoa tahdota tehdä ristikirkoksi. Sellaisestakin lienee ollut puhetta. Mutta siihen asia päättyi, ja konsistori sai tyytyä huoneeseensa kirkossa.

Tässä yhteydessä lienee paikallaan säilyttää tarkempaakin tietoa kirkon irtaimistosta. 27.10.1601 laaditun kalustoluettelon mukaan omisti kirkko suuren kokonaan kullatun ja kivillä koristellun hopeaisen kalkan ja neljä muutakin sekä kaikkiin näihin kuuluvat öylättilautaset ja vielä lisäksi kaksi hopeakannua, joista toinen oli 176 luodin painoinen. Kruunut ja kynttilänjalat on jo edellä mainittu, mutta kudonnaisten monilajinen määrä lueteltakoon tässä. Niistä arvokkaimmat olivat 9 "kasulaa" (casulor = messukasukka), joista yksi kullalla kirjailtu punaisesta sametista, toiset paitsi yksi osittain lopen kuluneitakin. Dalmatiikkeja (= pitkä, laaja, hihallinen, valkoinen päällyspuku) oli 7 kpl, jotkut pahoinakin kuluneita, yksi niistä lainattu Ruokolahden kirkolle. Vanhoja messupaitoja oli 4, kuorikaapuja 2, toinen punaisesta "dameskista" kultaompelein, toinen kirjava ja vanha. Alttaripeitteitä kaksi, toinen valkoista silkkiä hopeakuteilla koristettu, toinen vanha jokapäiväisessä käytössä. Lisäksi luetellaan 11 peitettä, yksi musta vaakunakoristeinen "flogellista", yksi punakeltainen ja yksi kultaompeleinen, valkojuovainen, tehty vihreästä, mustasta ja valkoisesta verasta, punasamettinen saarnastuolin kirjanalusliina ja lopuksi koko joukko erivärisiä "sengeceder" (= vuodevaatteita?), mutta suuri osa jo kuluneita.

Ennen kuin siirrytään 1700-luvulle, on syytä vielä luoda silmäys kirkkorakennuksen alustaan. Kuten yleensäkin näihin aikoihin, käytettiin alustaa varastotilana, mitä kivirakennuksissa pidettiin turvallisina säilytyspaikkoina tulipalojen ja sotien aikana, jolloin kaupunkilaiset toivat niihin tavaroiensa suojaan tuhoilta. Mutta tämän ohella oli yleistä haudata vainajat kirkon lattian alle, kunnes se v. 1822 meillä asetuksella kiellettiin. Arvokkaimpina pidettiin kuorin alla olevia hautapaikkoja.

Kirkon lattiaa peittivät lukuisat hiekkakiviset hautakivet, jommoisia tilattiin Tallinnasta. Niihin oli kauniisti kaiverrettu vainajan nimet ja tekstit sekä muovattu koristeellista ornamentiikkaa. Arvokkaimmat henkilöt saivat lepopaikkansa kuorin alla. Niihin kuuluivat mm. piispat. Viipurin tuomiokirkosta muistitiedot kertovat, että Mikael Agricola olisi saanut siellä viimeisen lepopaikkansa. Hänhän kuoli v. 1557 Kyrönniemellä Uudenkirkon pitäjässä ollessaan paluumatkalla rauhanneuvotteluista Moskovasta. Mitään merkkiä hänen haudastaan ei kuitenkaan kaivauksissa ole löydetty. Rinne sekä Ruuth ja Lagus ovat tämän vuoksi asettuneet epäilevälle kannal-

le. Toisaalta Messenius sanoo kronikassaan ”I Åbo Kyrckja begrofs han.” Mutta Viipurin silloinen piispa ja Agricolan opiskelutoveri Paavali Juusten kirjoittaa Suomen piispain kronikassaan: ”Hänet haudattiin sitten Viipuriin palmusunnuntain jälkeisenä sunnuntaina herra arkkipiispan ja useiden muiden läsnäollessa.” Tämä aikalaisen todistus ei voine olla väärä. Ei ole ihmeteltävää, ettei kaivauksissa mitään hänen hautaansa viittaavaa ole löydetty, sillä kirkkohon tuhoutui vuoden 1628 palossa hautapaikkoineenkin ja uudelleen raunioitumiseen saakka vuoden 1710 valtauksessa. Ruuthin mukaan eräs latinankielinen runo sanoo lisäksi Viipurin ”säilyttävän hänen tuhkinsa.”

Kirkon lattian alta on kylläkin löydetty lukuisia hautojen jäänteitä. Oli hautoja, joiden seinät oli muurattu puolen tiilikiven paksuisiksi ja peitetty kivilaattakansilla, tosin pahoin paloissa ja pommituksissa rikkoutuneita. Onpa sieltä otettu kiviä tarvekäyttöönkin; sellainenhan tavattiin v. 1886 rikkoutuneena porraskivenä erään tontin pihalla.

Eräitä hautoja on voitu tunnistaa. Sellainen on ollut majuri Gustaf Rehbinderin hauta. Hän kuoli v. 1696, oli syntynyt Tallinnassa v. 1647 ja

24. Reh binder.

25. von Derfelden.

26. Grönhjelm

Kuvat 24–26. Hautausvaakunoita Viipurin ent. tuomiokirkosta.

ollut Karjalan rakuunojen ratsumestari v:sta 1678. Samanaikaisesti isänsä kanssa on tähän hautaan kätketty poika Nils Christian (s. 1677, k. 1697). Hautaus oli ollut komea, ja arkkuihin kiinnitetyt vaakunat ja metallikoristeet kertovat arvostuksesta. Viereltä on tavattu jonkun von Derfeder-suvun jäsenen vaakunakilven ilmaisema leposija ja eversti Otto Herman Krüitzin hauta kuolinkilpineen. Hän kuoli v. 1682. Lisäksi oli ratsumestari Berndt Grönhjelmin (s. 1647, k. 1694) hauta (kirkon pohjapiirroksessa n:o 5) vaakunansa perusteella todettavissa. Oli muutamia aikaisempiakin hautoja, kuten Johan Skalmin (k. 1578), ”joka tuli lyödyksi Venäjällä”, sekä Petrus Laurinpojan ja Herra Juliuksen. Nähtävästi kuorin alla lepäsivät piispat Nicolaus Nycopensis ja Henricus Carstenius sekä tuomiorovasti Claudius Thesleff. Urkuri Hunniuksen tiedetään myös tulleen sinne haudatuksi. Ja korkeiden piispojen vierelle oli lepäämään päässyt parturi Kirchofin pieni lapsi. Lisäksi sinne oli haudattu puolisen tusinaa pormestareita Hans Cröellista alkaen, joukossa regulariteetin ankara toimeenpanija Johan Cröell, raatimies von Broken ja kaupungin rikkaimpia porvareita kuten Anton Burchart ja Hans Tesche. Saarnastuolin alle oli tilansa saanut tullinhoitaja Petrus Boisman.

Kirkon ulkopuolella oli kiviaidan ympäröimä hautausmaa niille, joilla ei ollut varaa ostaa hautapaikkaa kirkon lattian alla. Sen kaakkoiskulmassa kohosi kellotorni komeine tornihuippuineen. Se oli saanut seinälleen ”seijarin” eli aikaa osoittavan kellon. Sen suurta kirkonkelloa soitettiin ensi kerran v. 1561.

Kirkon henki ja merkitys omalle aikakaudelleen on aina suuresti riippunut siellä vaikuttaneiden kirkonmiesten toiminnasta ja sanan julistuksesta. On näin ollen aiheellista tähän liittää tietoja heistä, joskin heidän lukuisuutensa vuoksi vain suppean luettelon muodossa.

Ensinnä mainittakoon katolisen ajan papistosta käytettävissä olevat niukat tiedot.

Kun kirkko oli saatu pystytetyksi Viipurin niemelle ja kaupunkiseurakunta syntynyt, oli niillä jo v. 1356 oma ”curatus” eli kirkkoherra, koska pa kuningas saattoi pitää itsellään ”kuninkaanpitäjiä”, kuten mm. Viipurin ja Äyräpään. Viipurin ensimmäisenä curatuksena mainitaan Torstanus, joka v. 1360 testamenttasi omaisuutensa Turun tuomiokirkolle, sikäläiselle luostarille ym. Viipurin kirkkoherrana hän oli v:sta 1366 alkaen. Lisäksi tiedetään kirkkoherrat Thomas v. 1466, Erik (k. 1511) ja dominus Dothleus, joka mainitaan edellä painetussa latinalaisessa runossa kirkon vihkiäisten yhteydessä v. 1494. Muut ovat jääneet tuntemattomiksi.

Uskonpuhdistuksen jälkeiseltä ajalta ovat tiedossa ensinnäkin piispat ja heidän hallitsemansa Viipurin hiippakunta, jolloin kirkollakin oli tuomiokirkon arvo. Piispoina olivat

Paavali Juusten v. 1554–1563, Viipurin ensimmäinen piispa, joka viimeksi mainittuna vuonna jätti Viipurin siirtyäkseen Turkuun arkkipiispaksi.

Kanutus Johannis v. 1563–1567.

Ericus Herkepaeus v. 1567–1578.

Erik Sorolainen v. 1583–1625, mutta hän ei koskaan toiminut Viipurissa vaan Turussa eikä häntä kutsuttu piispaksi, vaan ”administraattoriksi”.

Petrus Henrici Melartopaeus v. 1593–1607, jolloin hän muutti Ruotsiin; hänet määrättiin Eerik Sorolaisen apulaiseksi ja Viipurin piispaksi, mutta hän ei koskaan toiminut Viipurissa. Hiippakunta lakkasi hänen jälkeensä muutamiksi vuosiksi ja jäi Turun piispan Isak Rhotoviuksen alaiseksi hänen aina vastustettuaan Viipurin hiippakuntaa.

Olaus Elimaeus v. 1618–1630, sen jälkeen kun hiippakunta jälleen oli palautettu Viipuriin.

Nicolaus Magni Carelius v. 1630–1633.

Gabriel Melartopaeus 1633–1642.

Petrus Bjugg v. 1642–1658.

Nicolaus Nycopensis v. 1658–1664.

Petrus Brommii v. 1664–1672.

Abraham Thauvonius v. 1672–1678.

Henricus Carstenius v. 1679–1681.

Petrus Bång v. 1681–1696.

Petrus Laurbecchius 1696–1706.

Välillä oli joskus ollut joku väliaikainen.

Viipurin kirkon esimiehinä, kirkkoherroina, toimivat uskonpuhdistuksen jälkeen

Petrus Soroi v. 1529–1555, joka mainitaan ensimmäisenä evankeelisena ”saarnaajana”, vuodesta 1537 kirkkoherrana, kun pastoraatti oli 1536 hänelle luovutettu, rovastina 1552 alkaen, kuoli 1570.

Enevaldus Sigfridi v. 1556–1571, ehkä jälkimmäinen luku on kuolinvuosi.

Laurentius Petri Gunnerus v. 1563–1581

Martinus Simoni Winter v. 1582–1586.

Johannis Olai v. 1586–1607.

Laurentius v. 1607, väliaikainen tai vakinainen.

Hiippakunnan tultua perustetuksi olivat tuomiorovasteina seuraavat:

Nicolaus Magni Careliensis v. 1616, nimitettiin piispaksi 1630.

Matthias Jacobi Tolja v. 1631–1656, joka oli ollut kenttäpappina Jacob de la Gardien sotaretkellä (k. 1656).

Michael Johannis Wattrangius v. 1656, mutta hän kuoli jo seuraavana vuonna; oli viipurilainen.

Claudius Thesleff v. 1657–1666, tunnetun viipurilaisen suvun jäsen; maisteri.

Henricus Carstenius v. 1667–1679, jolloin hän siirtyi Viipurin piispanistuimelle, kuten edellä jo on kerrottu.

Arvid Henrici Forstadius v. 1679–1683, kuolemaansa saakka.

Petrus Carstenius v. 1683–1712, jolloin hän kuoli; hänet pidätettiin virasta laittomien vihkimisien vuoksi, jolloin virkaa tuli hoitamaan Eric Holmenius. Carstenius pyrki 1696 piispaksi ja koetti ainakin saada tohtorin arvon; kuningas katsoi kuitenkin, että hänen oli hankittava pätevyytensä tavanmukaisessa järjestyksessä, sitä ennen hänet oli uudellen pidätetty virasta; hän oli Viipurin viimeinen ruotsinvallan aikainen tuomiorovasti.

Ruotsi oli 1600-luvulla valloittanut alueita niin lännessä kuin idässä, mistä seurasi, että naapurit eivät suosiolla katsoneet sen menestystä. Tanska ja Puola liittoutuivat Ruotsia vastaan v. 1699 ja alkoi Suuri Pohjan sota. Venäläiset yhtyivät siihen elokuussa v. 1700 lähtien piirittämään Narvaa. Suomen sotavoimat lähetettiin marssimaan kaakkoon, ensimmäisenä Viipurin rykmentti 12.3.1700. Aluksi olikin Ruotsin aseilla menestys-

tä. Tanska pakotettiin rauhaan ja marraskuun 20. p. venäläiset voitettiin Narvassa perinpohjin. Sota siirtyi etelämmäksi. Mutta iloa ei kestänyt kauan. Tsaari Pietari valtasi jälleen Inkerinmaan ja alkoi heti rakentaa sinne Pietarin kaupunkia v. 1703. Viipuri joutui jälleen rajalinnoitukseksi, ja v. 1706 lokakuussa tulivat venäläiset Viipuria piirittämään pureutuen sen eteläiselle puolelle. Ilman merivoimia ei piiritys kuitenkaan onnistunut, ja niin katsoi tsaari parhaaksi vetää sotavoimansa pois.

Viipurin linnoituslaitteita oli jo heti v:sta 1702 alettu kiireellä vahvistaa, ja vihollisen v. 1706 peräydyttyä tätä työtä jatkettiin. V. 1708 ja 1709 oli niihin yhteensä käytetty n. 225 000 päivätyötä, mutta lopulta niistäkään ei ollut apua. Tsaari saapui näet entistä paljon vahvemman armeijan kanssa Viipurin edustalle 21.3.1710 ja toi toukokuussa laivastonsakin Viipuria piirittämään. Lopuksi tykkituli tuli niin tuhoisaksi, että Haakoninportin tienoille syntyi n. 200 m pitkä muurien sortuma, josta vihollinen pääsi kaupunkiin. Viipurin oli antauduttava. Yli-inhimillinen oli Viipurin puolustus ollut, mutta moninkertainen ylivoima ja valtavasti suurempi tykistö ratkaisivat taistelun.

Kesäkuun 13. p. 1710 oli Viipurin puolustaja eversti Stjernstrählen pakko allekirjoittaa antautumissopimus, ja seuraavana päivänä marssi tsaari Pietari joukkoineen kaupunkiin. Ruotsin lippu laskeutui linnan tornista.

Alkoi venäläinen aikakausi.

Se kurjuus ja antautumissopimuksen lupausten pettäminen, mikä tuli viipurilaisten osaksi, ei kuulu tämän kirjoituksen puitteisiin. Palattakoon Tuomiokirkon kohtaloihin.

Kaupunki oli raunioina ja kirkko niin tykistötulen ruhjomana, ettei piirityksen aikana kuollutta pormestari Peter Thesleffiä voitu sinne haudata. Holvit näyttivät sentään säilyneen.

Kuten v. 1913 tehdyistä kaivauksista saatettiin todeta, olivat venäläiset Viipurin vallattuaan ensiksi käyttäneet vanhaa tuomiokirkkoa hevostallina. Sieltä löydettiin mm. satulan osia. Sitten oli kirkosta tehty makasiini ja pian venäläisille itselleen kirkko. Kirkon kunto oli näet niin surkea, että porvaristo nähtävästi tahallaan unohti sen niiden rakennusten joukosta, joita anoivat saada pitää itsellään. Porvarit eivät katsoneet jaksavansa saattaa kirkkoa käyttökelpoiseksi. Tsaari Pietari lienee silloin sanonut: "Elleivät he tahdo pitää kirkkoansa, otan minä sen itse." Erään otaksuman mukaan se vihittiin lokakuun 8. p:nä v. 1710 kreikkalaiskatoliseksi kirkoksi.

Venäläinen tutkija E.E. Kepp mainitsee (1977), että tsaarin käskyn mukaan rakennettiin v. 1710 väliaikainen puinen Pietari-Paavali niminen kirkko ja että tsaari v. 1720 antoi uuden määräyksen rakentaa monumentaaliseksi tarkoitettua Roschestvenskin eli Jälleensyntymisen kirkon Viipuriin. Tuumasta ei kuitenkaan tullut mitään. Sen sijaan on varma tieto siitä, että Vanha Tuomiokirkko oli ainakin v. 1721 venäläisenä kirkkona, jommoisena se sitten palveli vuosisadan loppupuolelle aina v. 1788 asti.

Vanhan Tuomiokirkon tilasta sen muututtua kreikkalaiskatoliseksi kertoo Rinne, että muutos koski pääasiassa vain sisustusta, joka oli uusittava. Lisäksi hän mainitsee C.R. Berchin käyneen kirkossa v. 1735 ja antaneen siitä seuraavan lausunnon: "Venäläiset ovat sisustaneet (tillpyntat) kirkon oman tapansa mukaan eivätkä ole jättäneet sen entisestä sisustuksesta muuta jäljelle kuin saarnastuolin. Urkulehteri tosin myös on paikallaan, mutta itse urut hävitettiin kaupungin valloituksessa, jolloin piiput valettiin kuuliksi, mutta kreikkalaiskatolinen kirkko ei käytäkään instrumentaalimusiikkia jumalanpalveluksessaan." Myös Abraham Hülphers kuvaa kirkon asua päiväkirjassaan 8.8. 1760 sanoen, että sen "itäisen päädyn peittävät suuret taulut, joiden takana venäläisillä on kaikkein pyhimpänsä; pilareja ympäröivät maalatut kuvat; veistoksia ei siedetä; sellaiset on otettu pois ruotsalaisesta saarnastuolista, joka vielä on paikallaan todistuksena siitä, että tämä on ollut luterilainen rukoushuone, mutta se on nyt penkeistä ym. tyhjä venäläinen kirkko."

Rinne jatkaa seuraavasti: "V. 1875 Pietarissa julkaistujen historiallis-tilastollisten tietojen mukaan Pietarin hiippakunnasta, joista mm. prof. J.R. Aspelin on aikanaan poiminut muistiinpanoja valtion hist. museon topografiseen arkistoon, antaa Krestovosdvischenskij kirkosta sen venäläiseltä ajalta seuraavat tiedot. Ennen kuin vanha tuomiokirkko venäläiseksi kirkoksi valmistui, oli väliaikaisena kirkkona käytetty tsaari Pietarin käskystä pystytettyä telttaa (Kepp), joka oli ollut Pietarille ja Paavalille pyhitetty. Tästä telttakirkosta oli sitten ent. tuomiokirkkoon siirretty alttaripöytä ja antemensale ja siihen tavallisen pääkuorin ohelle telttakirkon mukaan rakennettu Pietari-Paavalin sivukuori. Olipa hautaustakin kirkkoon tähän

aikaan toimitettu. Historikko A.T. Bolotoff (1738–1794) kertoo kirjelmässään, että kirkossa oli ollut rikkinäinen hautakivi, jossa Krestovosdvischenskin mukaan oli tekstinä: ”Tässä haudassa lepää munkki Silvesterin ruumis”, mikä siis osoitti Kasanin metropolitan Sylvester Holmskyn haudan. Tämä oli Tolstoin mukaan lähetetty v. 1732 maanpakoon Viipuriin sen vuoksi, että oli miehuullisesti puolustanut kirkon oikeuksia Bironovtschinin aikana ja kuollut täällä 31.5.1735. Lisäksi oli tässä kirkossa hautapaikkansa saanut myös eversti T.P. Bolotoff, Viipuriin sijoitetun rykmentin komentaja. Tämän hautapaikan ilmoittaa kirjoittaja tarkkaan siltä varalta, että joku hänen jälkeläisistään vastaisuudessa tulisi tänne sitä etsimään. Se oli ”kirkon sisässä toisen vasemman puolisen keskipilarin vieressä.” – Hautaaminen kirkkoon kiellettiin 1772.

Saman lähteen mukaan mainitaan kirkon inventaariossa tähän aikaan mm. kullattu hopeinen ehtoolliskalkki, jossa oli kirjoitus: ”Anno 1651” ja ”Andreas Sharpenbarch Agneta Rosenbroyers” ja joka ilmeisenä peruna vanhan tuomiokirkon kalustosta tässä ansaitsee mainitsemisen. Toinen lahjoittajista, Agneta Rosenbröijer, on epäilemättä 1647 aateloidun Viipurin pormestarin Antonius Rosenbröijerin tytär, joka todennäköisesti on ollut naimisissa Andreas Sharpenbarchin kanssa ja kenties juuri häittänsä johdosta tehnyt tämän lahjoituksen kirkolle. Myöhemmin oli sama Agneta, kuten tunnettua, naimisissa everstiluutnantti Petter von Gerttenin kanssa (k. 1671) ja näyttää pitäneen sekatarakauppaa Viipurissa.

Eräs Viipurissa 1700-luvulla käynyt matkustaja täydentää Rinteen tallentamia kuvauksia kertomalla, että kirkossa ”oli paljon kynttilöitä sytytettyinä, kaapuihin puetut papit kävelivät ympäri messuten, heistä toisilla kädes- sään kynttilä, toisilla suitsutusastia, joilla viskelivät suitsuketta kaikkialle kuville ja ihmisiin, ja sain minäkin viskoksen tätä hyvänhajuista pyhää savua.”

Nämä kuvaukset elävöittävät käsitystä siitä, minkälaisena kirkko tuli toimimaan tämän sataluvun toiseksi viimeiselle vuosikymmenelle asti, jolloin alettiin ryhtyä hankkeeseen uuden kreikkalaiskatolisen pääkirkon rakentamiseksi kaupunkiin.

Tällä välin oli kirkko kuitenkin saanut jälleen kokea kolhuja. V. 1738 syttyi taas kaupunkipalo. Se alkoi kesäaamuna 17.6. Vallin kaupunginosassa, mutta tuuli vei sen kaupungin vanhan muurin yli kaupungin keskusta- an, niin että koko Viipuri jälleen paloi poroksi. Vanha tuomiokirkko, päävahti ja pari kivitaloa torin varrella säästyivät, mutta kirkossa lieene sittenkin ta- pahtunut vaurioita, ainakin Rinne mainitsee sen palaneen ja tulleen pian jäl- leen korjatuksi. Sellaisia kohtaloita näytti aina riittävän pitkään viipyneine korjauksineen. Isonvihan aikaiset korjaukset olivat kestäneet runsaita vuo- sikausia.

Tämän palon jälkeen kirkko sai olla rauhassa runsaat puoli vuosisataa, mutta vielä kerran se jäi tulen saaliiksi 21.6. 1793. Palo alkoi Melartin lesken talosta Luostarinkadun varrella. Paloi taasen 176 taloa. Kuvernööri oli jonakin edellisenä vuonna kieltänyt kattoja uusimasta laudoilla halutessaan rakennukset kivistä. Tuli pääsi kuitenkin leviämään rapistuneita kattoja pitkin talosta taloon, ja viipurilaiset olivat jälleen kodittomia ja omaisuutensa menettäneitä.

Vanha Tuomiokirkko oli palossa rappeutunut niin, ettei sitä voinut enää kirkkona käyttää. Venäläiset olivat jo sitä ennen alkaneet kirkkoon käyttää Neitsytniemen sotilashospitaalin pientä kirkkoa. Sehän oli kuitenkin aivan liian pieni silloisen suuren venäläisväestön pääkirkoksi. Alettiin suunnitella suurempaa. Eräs ehdotus tilanteen parantamiseksi oli korjata Vanha Tuomiokirkko tarkoitukseen kelpaavaksi. Tässä mielessä Viipurin venäläinen Insinöörikomennuskunta laati v. 1783 Valtionarkistossamme talletetun suunnitelman, jonka mukaan kirkon holvisto olisi kaikesta päättäen ollut kunnostettava ja lisäksi olisi rakennettu puusta tehty torni, joka olisi kohonnut keskeltä vesikaton harjaa kattoratsastajan tavoin. Näin olisi varmaan vanhasta kirkkorakennuksesta jälleen saatu kelvollinen jumalanhuone. Mutta tämä suunnitelma ei kuitenkaan näy saaneen tunnustusta, vaan päätettiin rakentaa aivan uusi komea klassististyylinen kirkkorakennus torille kaupungintaloa vastapäätä. Rakennustyöt alkoivatkin sitten v. 1787, ja siten syntyi paikalle viime sotienkin jälkeen vielä pystyssä oleva venäläinen Preobraschenskin katedraali. Vanha Tuomiokirkko jäi kaupungin omistukseen.

Tämä raunioitunut, käyttökelvoton rakennus ei kuitenkaan jäänyt kauaksi kaupungin haltuun. V. 1798 halusi venäläinen muonakomissio ostaa sen kaupungilta 12000 ruplan hinnalla tehdäkseen siitä viljamakasiinin. Mutta silloin heräsi venäläinen sotakollegio väittäen olevansa tämän rakennuksen oikea omistaja, ja ilman enempiä todisteita myi sen 5000 ruplasta muonakomissiolle, mistä sitten lokakuussa v. 1805 tuli rakennuksen omistaja. Ja heti sen jälkeen komissio ryhtyi rakennustoimiin. Kirkosta hävitettiin holvit, pilarit, vanhan keskiaikaisen sakariston seinät ja viimeistään tällöin myös alkuperäinen itäseinä. Jäljelle jäivät vain uloimmat suorakaitteen muodostavat kiviseinät sekä väliseinä entisen kirkkosalin ja pohjoissivun kapeamman laajennuksen välillä. Nämä seinät korotettiin n. 2,7 m samaan tasoon. Korotus on todettavissa siihen käytetyistä uudemmanaikaisista tiilistä. Rakennus jaettiin kahteen kerrokseen, kumpaankin oli tarkoitus rakentaa suuret viljasäiliölaatikot, jotka tulivat sangen painaviksi. Sen vuoksi rakennettiin 10 uutta n. 1,4 – 1,1 m² mittaista neliskulmaista tiilipilaria, kahteen riviin, 5 kumpaankin, kannattamaan yläkerran välipohjaa ja vesikattoa. Niitä vahvistettiin vielä ankkuriraudoilla. Alapohja oli myös

tehtävä suurta painoa kannattavaksi, missä tarkoituksessa lattian vuoliais-parrujen alle niiden tueksi sovitettiin rakennuksen pituussuuntaan kolmet, kahdesta vierekkäisestä parrusta tehdyt kannatusniskat, yhdet entisen kirkkosalin keskiviivaan ja toiset kummankin pilaririvin väleihin. Niiden alle muurattiin kiviset tukipilarit, jotka huoneen keskiviivassa myöhemmin vielä oli yhdistettävä jatkuvaksi muuriksi, lattiat ilmeisesti parruista. Vanhat ikkunat tehtiin suorakaiteisiksi, yläkerrokseen uudet ikkunarivit ja kaikkiin ikkunoihin vahvat luukut. Rakennus katettiin laakealla aumakatoilla ja rautapellillä. Tämän muutostyön yhteydessä rakennettiin länsipäätyyn ja molemmille pitkille sivuille ulko-ovien suojaksi katokset tiilipilarien varaan sekä kiviportaot. Niin oli entinen, kaupungin ja maakunnan ylvään rakennus v. 1809 muuttunut mitättömän näköiseksi viljamakasiiniksi, jossa 1800-luvun lopulla säilytettiin tykkejäkin.

Viipurin Vanhan Tuomiokirkon satu ei kuitenkaan vielä päättynyt tähän. Viettäessään Viipurin valloituksen 200-vuotisjuhlaa venäläiset vallanpitäjät päättivät muuttaa makasiiniksi alennettua kirkkorakennusta takaisin kreikkalaiskatoliseksi kirkoksi. Niin tapahtuikin, ja kirkoksi se muuttui v. 1913. Rakennuksen ulkomuotoon ei kajottu, mutta sisältä purettiin välipohja, joten saatiin jälleen kirkkosali niin korkeaksi kuin korotetut seinät sallivat. Makasiinin paksut pilarit säilytettiin, kuorin lattiataso kohotettiin muuta ylemmäksi, seinät rapattiin ja sisusta valkaistiin. Laipio tehtiin laudoista vaakasuoraan tasoon, mutta jaettiin pilariväliä vastaavasti suuriin ”kasetteihin.” Alttarinpuolelle tehtiin uskontokunnan kirkkoihin kuuluva ikonostaasi, keskimmäiseksi Neitsyt Maria Kristuslapsineen ja kummallekin sivulle kolme suippokaarista kehystä pyhimyskuvia varten. Syntyi todellinen kirkkosali.

Tällaisena Vanha Tuomiokirkko palveli uskovaisia koko ensimmäisen maailmansodan ajan Vapaussodassa tapahtuneeseen Viipurin valtauksen saakka. Valtaus tapahtui 29.4.1918. Heti sen jälkeen kirkko lähes kaksisataavuotisen vieraan käytön jälkeen muutettiin taas luterilaiseksi kirkoksi. Vappuna 1918 siellä pidettiin kiitosjumalanpalvelus ylipäällikkö kenraali Mannerheimin ja päämajoituspäällikön kenraalimajuri Ignatiuksen ynnä valtauksen osallistuneiden korkeiden upseerien ja sotaväen läsnäollessa, jolloin sen vihkimisen toimitti piispa O.I. Colliander. Se sai sittemmin nimeksen Agricolan kirkko, ja sitä alettiin käyttää sotaväen kirkkona, missä mm. alokkaat vannoivat valansa.

Muutettaessa luterilaiseksi ei kirkossa tehty muita muutoksia kuin ikonostaasin ja pyhäinkuvain poistaminen sekä alttarin ja saarnastuolin rakentaminen. Ikonostaasin seinä säilytettiin sellaisenaan ja Madonnan kuva jäi alttaritauluksi. Sen ja seinämän taakse jäänyttä osaa käytettiin sakaristona. Saarnastuoli sijoitettiin alttarilta katsoen ensimmäisen vasemmanpuolisen

pilarin läntiselle sivulle. Kirkkahuone valkaistiin. Kaunis alttaritaulu oli lasista takaapäin valaistu ja esitti neitsyt Mariaa Jeesus-lapsi sylissään. Kattokruunu oli Venäjän viimeisen keisarin lahja. Urkuja ei kirkkoon saatu, vaan tyydyttiin harmoniin. Eteisen molemmiin puolin olevissa sivuhuoneissa oli varastotiloja ja vahtimestarin asunto. Kirkko oli avoin siviiliväestöllekin, kaikille.

Kaksikymmentäyksi vuotta kaikuivat sitten virret tässä ikivanhassa tempelissä ja vielä Talvisodankin aikana, jolloin rintamalla kaatuneiden sankarien jäätyneet ruumiit sulatettiin ja siunattiin viimeiseen lepoonsa. Siellä alttarin luona heitä lepäsi sunnuntaina helmikuun 18. päivänäkin, kun vihollisen raju lentohyökkäys tapahtui, ja palopommit sytyttivät kirkon. Se paloi, ruumiitkin paloivat, jäljelle jäivät vain mustuneet muurit. Sammutusmiesten ponnistelut olivat voimattomia. Kellotorni säilyi eheänä.

Tähän päättyi Viipurin monisatavuotisen Tuomiokirkon elämä, sukupolvien pyhäkkö.

Kun suomalaiset sitten v. 1941 palasivat Viipuriin, oli vanhan kirkon raunioituneiden muurien sisäpuolella vielä sankarivainajien jäännöksiä. Heille kaivettiin sankarihauta kirkon kaakkoispuolelle kirkkopihaan. Paikalle pystytettiin suuri risti ja sen juurelle väliaikainen muistomerkkirakennelma nimineen.

Nykyisenä venäläisaikana kirkko on yhä raunioina, sille ei ole tehty mitään. Rappausten karistessa on kaunis holvattu ovenkaari tullut näkyviin.

Ei ole Suomessa ollut monta Viipurin Vanhan Tuomiokirkon veroista juhlavuudessa eikä yhtään, jonka historia olisi niin moninaista loiston ja kärsimysten vuorottelua. Se on menneitten polvien kiinnostava historiakirja.

LUOSTARIT

Luostarilaitos saapui Itä-Suomeen ja Viipuriin 1300-luvun loppuvuosi-kymmeninä, aluksi nähtävästi vain katkonaisena Ruotsista käsin.

Tänne saapuneet veljet kuuluivat fransiskaani- ja dominikaanisääntö-kuntiin, n.s. kerjäläismunkkeihin. Edellisen perusti Pyhä Fransiskus Assi-silainen v. 1208, jälkimmäisen espanjalainen Pyhä Dominikus v. 1215. Kummatkin liitettiin suoraan Pyhän Istuimen alaisuuteen.

Dominikaanit ja fransiskaanit eivät olleet todellisia munkkeja, vaan ker-jäläisveljeksiä eivätkä he olleet sidotut elämään luostarin muurien sisällä ja heitä siirrettiin usein. Päinvastoin luostari rakennuksineen oli heille vain tukikohta, josta käsin he retkeilivät kaksin tai kolmin kylissä ja saloseuduil-la heille annettulla toimialueella saarnaten kylissä kristinoppia ja harjoittaen liikkuvaa sielunhoitoa. Minne seurakuntia jo oli syntynyt, siellä he avusti-vat pappeja. He toimivat eräänlaisina sisälähetyssaarnaajina kristillisen va-kaumuksen istuttamiseksi ihmisiin, kuuntelivat rippiä, lukivat messua, saarnasivat ja jakoivat ehtoollista. Heidän joukossaan oli pappeja, juma-luusopin opiskelijoita ja maallikkoveljiäkin. Papit toimivat suuren osan vuodesta luostarin ulkopuolella harvaanasutuilla seuduilla saarnaamassa ja sielunhoitotyössä.

Molemmille näille munkkikunnille oli paavi vahvistanut melkein samat privilegiot. Niiden konventit ylläpitivät yhteyttä paavilliseen kuuriaan, jonka katsottiin olevan luostarin kaiken omaisuuden ja rakennusten omista-ja. Luostarit eivät olleet minkään muun konventin tytärluostareita, vaan nii-tä perustivat provinssikapitulit, jotka asettivat toimikunnan päättämään ja huolehtimaan niiden perustamisesta. Toimikuntaan tuli jäseniä kyseessä olevasta provinssista ja joistakin siellä olevista konventeista. Niinpä Suo-men luostarit olivat kaikkien Pohjoismaiden yhteisesti perustamia. Niiden johto oli keskitetty yhden miehen, ”yliesimiehen”, johtoon. Milloinkaan ne eivät olleet toisen konventin alaisia.

Kerjäläismunkit, erityisesti fransiskaanit, noudattivat ankaraa askeettisuutta, "apostolista köyhyyttä", elättäen itseään kerjäämällä, ottamatta vastaan rahaa. He kulkivat jalkaisin. Veljeskuntansa pukujen perusteella kansankielessä nimitettiin dominikaaneja mustiksi- ja fransiskaaneja harmaiksiveljiksi. Edellisillä oli valkoisen pukunsa päällä musta päällysvaippa, nahkainen vyö ja musta suippokärkinen huppu. Jälkimmäisillä oli tummanruskea villainen kaapu sekä vyötäisillä solmuinen köysi, päässä niin ikään huppu ja jalassa sandaalit. He käyttivät kansan kieltä ja tulivat yleensä suosituiksi.

Dominikaanit, jotka harrastivat teologista opetusta, perustivat konventinsa kaupunkeihin, mieluummin piispan istuimen luo, niin ikään fransiskaanitkin keskuspaikkoihin, poikkeuksena meillä kuitenkin Kökar maaseudulla.

Fransiskaanien päämääränä oli Kristuksen seuraaminen evankeliumien hengessä ja työ oman ja lähimmäisensä sielunelämän syventämiseksi saarnojen ja oman esikuvansa mukaisesti. Heidän oppinsa poikkesi dominikaaneista sikäli, että he hyväksyivät Pyhän Marian synnittömän sikiämisen, kun taas dominikaanit vastustivat tätä käsitystä.

Luostareissaan molemmat munkkikunnat harrastivat puutarhanhoitoa ja kalastusta elantonsa tukemiseksi, pyrkivät tulemaan omillaan toimeen, voivatpa joskus myydäkin tuotteitaan. Tärkeitä tekijöitä niiden taloudessa olivat lahjoitukset ja jatkuvat rahalliset tulot.

Luostarien omaan tonttialueeseen kuului, paitsi jo mainittua puutarhaa, aina myös oma vähäinen hautausmaa.

Dominikaanit, virallisesti "Ordo fratrum predicatorum" (Domini canes = Herran koirat), nojautuivat "Augustinuksen sääntöön". He muodostivat paremminkin jumaluusoppineiden yhtymän kuin munkkikunnan. Saarnaaminen oli erityisesti heidän työmuotonsa, minkä lisäksi heillä oli oikeus ripinpitämiseen. Kerettiläisten kääntäminen oli heidän voimakas tavoitteensa (etelämaissahan inkvisitio oli heidän aseensa). He syventyivät teologiaan ja olivat paavinvallan esitaistelijoita. Uskontoon liittyvä taide kuului myös heidän harrastuspiiriinsä.

Suomeen saapuneet dominikaanit olivat lähtöisin Ruotsista Sigtunan luostarista. He tulivat Birger Jaarlin ristiretken jälkiaikoina sijoittuen Turkuun ja perustivat sinne Pyhän Olavin luostarin aloittaen toimintansa Lounais-Suomessa. Pääasiassa he olivat saarnaajia, mutta toimivat muillakin tavoin kirkon palveluksessa. He olivat taitavia kirkkojen rakennusmestareita. Heidän opetuksensa sanotaan jossain määrin poikenneen kirkon oikeaoppisuudesta, mutta kun Tuomas piispan v. 1245 erottua virastaan eikä heidän tänne tullessaan Suomella ollut omaa piispaa, alettiin täällä keskiajalla noudattaa dominikaanien rituaalia. Kuten jo edellä on mainittu, pidettiin

dotti Suomen silloinen käskynhaltija Sjundbyn herra Jakob Henrikinpoika (Hästesko) myytäväksi v. 1564, mutta kuningas Erik XIV hylkäsi tämän ehdotuksen. Ostajia olisi varmaan ollut. Aikaisemmin olivat sekä aateliset että porvarit ja talonpojat omin luvin ottaneet luostarien maita haltuunsa, niin että Kustaa Waasa oli velvoittanut Turun piispan huolehtimaan siitä, ettei tällaista saisi ilman hänen lupaansa sallia. Tämän käskynsä hän oli kahdesti, v. 1538 ja 1539, uusinnut.

Maaomaisuuden riisto ja vielä kouraantuntuvammin luostarin kaikkien rakennusten siirtyminen valtion käsiin lopettivat luostarien toiminnan. Sehän vei munkeilta kodin. Heidän oli pakko hajaantua ja hakea itselleen uusi leipäpuu. Edellä jo mainitut, heidän liikkumistaan rajoittaneet käskyt olivat harventaneet heidän rivejään. Loppujenkin oli lähdettävä mikä minnekin. Osalle onnistui päästä luterilaisten seurakuntien palvelukseen ja muutamat saivat pastoraattejakin.

Suomen luostarien historia päättyi.

* * *

HARMAIDENVELJESTEN KIRKKO

Harmaidenveljesten toiminnasta Suomessa ei ole mitään tietoa ennen 1400. Sen sijaan tiedetään, että he jo 1200-luvulla perustivat useita luostareita Ruotsiin. Varmaan he sieltä käsin vaelisivat Suomeenkin tarjoamaan sielunhoitoa ja kerjäämään almuja. Tällaiseen toimintaan viittaa mm. paavin v. 1317 Turun piispalle osoittama kirje, jossa hän kieltää antamasta synninpäästöä aatelisille tai muille kirkon tuloja ottaneille tai muulla lailla kirkon toimintaa häirinneille henkilöille.

Harmaiden veljesten toiminta maassamme ei ollut merkityksetöntä, vaikka heitä kaikkialla nimitettiin minoriiteiksi, vähäpätöisiksi (Ordo fratrum minorem).

Ilmeisesti he saapuivat Viipuriin 1300-luvun puolella, ehkäpä v. 1375 tienoilla, vaikka ensimmäinen historiallisissa asiakirjoissa esiintyvä maininta heistä on vuodelta 1403. Silloin huhtikuun 22. päivänä kirjoitti kaksi paavin notaaria Roomassa todistuksen siitä, että Vadstenan luostarin papismunkki Lucas Jacobi oli luopunut birgittalaisluostarin conservaattorin toimesta ja että tätä todistusta annettaessa olivat todistajina läsnä Vadste-

Tontille 47 näkyvää kirkon seinän
jäännettä.

nasta ylikonfessori sekä eräs munkki ja näiden lisäksi neljä munkkia, joukossa Viipurin minoriiittikonventin guardiani Clemens. Viipurissa oli siis silloin harmaidenveljesten luostari, jonka perustajat nähtävästi olivat Vadstenasta.

Fransiskaaneilla oli Suomessa kaksi muutakin luostaria, toinen Raumalla ja toinen Kökarissa Ahvenanmaalla. Mikä niistä oli ensimmäisenä perustettu, ei ole selvitettävissä. Eräs otaksuma on, että Viipuri olisi ollut ensimmäinen, Rauma toinen ja Kökar kolmas. Nämä munkit tahtoivat toimia hiljaisuudessa, mutta esiintyivät kuitenkin julkisesti saarnaajina. Arkistojen häviäminen on paljolti syynä heitä koskevien tietojen niukkuuteen.

Edellä sanotusta selvisi, että Harmaidenveljesten luostari oli ensimmäinen Viipurin kahdesta luostarista. Se oli rakennettu puusta, varmaan samalle paikalle, mihin sen kivirakenteinen kirkko myöhemmin rakennettiin. Sen sijainti näkyy Andreas Strengin v. 1642 laatimasta Viipuria esittävästä kartasta Ruotsin Sota-arkistossa. Paikka oli edullinen n. 200 m päässä Karjalaan ja Kannakselle vievän Karjaportintornin läpi kulkevan tien Saksalaiskadun eli myöhemmän Karjaportinkadun varrella. Luostarilla oli siinä erinomainen sijainti tasaisella lujapohjaisella maalla. Sen ohi kulkivat maaseudulle menijät ja kaupunkiin tulijat, joilta nämä avojalkamunkeiksi-kin nimitetyt kerjäläismunkit saattoivat saada roposen.

Viipurin Harmaidenveljesten luostari oli köyhä. Krister Niilonpoika (Waasa), joka oli linnanherrana Viipurissa v. 1417–1442, mainitsee luostarin köyhäksi v. 1433 Räävelin eli Tallinnan pormestarille lähettämässään

kirjeessä. Epävarmaa on, tarkoittiko hän nimenomaan Viipurin luostaria, mutta luultavasti, koska hän oli Viipurissa tämän luostarin harras ystävä. Kuoltuaan 1442 hän sai leposijansa Tukholmassa, nimenomaan fransiskaaniluostarissa.

Ei liene ihmeteltävää, jos luostari oli köyhä. Olivathan venäläiset v. 1411 perin pohjin tuhonneet Viipurin ympäristön ja v. 1447 oli siellä ollut suurpalo.

Vähitellen luostarin taloudellinen asema kuitenkin voimistui. Kun sen rakennukset olivat v. 1477 palossa vaurioituneet, alettiin varmaankin rakentaa luostarin kirkkoa kivistä. Sellaista oli jo aikaisemminkin haaveiltu. Sitä todistaa Äyräpään silloisen kirkkoherra Henrikin (Makerland) Viipurin guardiaanille 17. 10. 1445 lähettämä kirje, missä hän ilmoittaa lahjoittavansa luostarille rakentamisen tueksi 10 Viipurissa säilytettyä omistamaansa hopeamaljaa, 4 hevosta sekä ruskean kankaan ja vuodeverhon ynnä 7 pöytälusikkaa. Mutta hän lisää vielä, että ”mikäli guardiaani haluaa, kuten hän on sanonut, muurata (kivistä rakentaa) luostarin, näen sen kernaasti.”

Koska rakentaminen aloitettiin, on tuntematonta, mutta mahdollisesti se alkoi v. 1475. Silloin ainakin linnanhera Eerikki Akselinpoika (Tott), Viipurin kaupunginmuurien rakentaja, kehoitti harmaitaveljeksiä rakentamaan kirkkonsa kivistä. Samoin piispa Konrad Bitz, joka oli kivistärakentamisen innokas kannattaja. Sen vuosisadan loppuneljänneksellä rakennettiin Viipurissa valleja, torneja ja tietävästi muitakin kirkkoja kivistä. Sitä toivottiin senkin vuoksi, että tahdottiin turvallisia suojia sekä omaisuuden säilytyspaikkoja niin hyvin tulipalojen kuin sotienkin ajoiksi. Niinpä kirkkoihinkin tehtiin holvattuja kellareita.

Fransiskaaneilla oli, kuten muillakin kerjäläismunkeilla, omat ohjeensa kirkkojen rakentamiseksi. Ne oli omaksuttu Narbonnen sopimuksessa v. 1260. Heidän kirkoissaan ei saanut olla tornia ja holvi vain kuorissa, jonka laajuus mitoitettiin munkkien luvun mukaan. Yleensä heitä tuskin oli enempää kuin apostoleita. Kuori jäi siis varsin pieneksi. Sen sijaan oli tilaa varattava riittävästi kirkkokansalle. Kuori tehtiin hieman kapeammaksi kuin kirkkosali, jonka pohjoissivulle rakennettiin kapeampi kirkkosalin mittainen huonetila, niin että kirkosta tuli kaksilaivainen. Kuvanveistoksia ja lasimaalauksia ei sallittu.

Viipurissa seurattiin luostarikirkkoa rakennettaessa ylläselostettua kirkkotyyppiä. Tämä on voitu todeta tonteilla n:o 47, 48 ja 49 meidän aikaamme suoritettujen kaivausten perusteella. Viimeksi mainitulle tontille rakennettiin v. 1925 sokerimakasiini Hackman & Co:lle. Tällöin paljastui vanhojen rakennusten perustuksia, seinämuureja ja holvattuja kellaritilojakin. Niin ikään tuli näkyviin luostariin kuuluneen hautausmaan osa. Arkkitehti Uno Ullbergin toimesta laadittiin näistä löydöistä huolelliset piirustukset.

Luostarin kirkkorakennus sijaitsi tontilla 48. Se oli 38×16 m²:n mittainen luonnonkivistä tehty rakennus, jonka pituussuuntainen väliseinä jakoi kahteen osaan, eteläisen leveämmäksi, kirkkosaliksi. Täydennykseksi mainittakoon tietoja sen omaisuuksista ja kirkonmiehistä.

Edellä on jo puhuttu Viipurin Harmaidenveljesten luostarin köyhydestä. Eiväthän munkit kerjäämällä saaneet muuta kuin itselleen ravinnon ja majoituksen päiväksi tai muutamaksi, rahaa ei lainkaan. Luostari tarvitsi kuitenkin rakennuksia ja niiden ylläpitoon sekä muuhun elämäänsä rahaa tai muita varoja. Prebendoja ei niiden luonteen mukaisesti lahjoitettu kerjäläismunkkien kirkkoille. Luostarien elämä riippui siis suuresti sille tehdyistä lahjoituksista, ja niitä tämä viipurilainen luostarikin onneksaan sai, muiltakin kuin jo mainitulta Äyräpään kirkkoherra Henrikiltä. Niitä tuli erityisesti testamenttilahjoituksina. Siten lahjoitti Pohjois-Suomen laamanni Henrik Claunpoika (Djekn) v. 1449 testamentillaan luostarille hopeisen (kannettoman) juoma-astian (kawsa), mikä sen ajan hintatason mukaan arvatenkin oli suuriarvoinen. V. 1453 lisäsi hän testamenttiinsa kultasormuksen, ja v. 1455 antoi hänen vaimonsa Lucia Olofintytär hopeaisen tuopin. Toinen lahjoittaja tällä vuosisadalla oli laamanni ja ritari Greger Matinpoika (Lilja) Tyresön kartanosta. Yhdessä vaimonsa Ramborg Gustafintyttären kanssa hän antoi luostarille 4 markkaa, suuri raha silloisissa oloissa, ja v. 1508 saatiin asemies Magnus Frilleltä, joka oli piispa Särkilahden varusväen päällikkönä Viipurissa, 2 puutaa rukiita ja saman verran ohria. Nämä olivat kertalahjoja, mutta asiakirjat kertovat luostarin saaneen lahjoituksina kaksi maatilaa, joiden vuotuinen tuotto takasi luostarille toimeentulon. Vanha v. 1422 päivätty kirje Tukholman kuninkaallisessa kirjastossa kertoo, että Pohjan pitäjän Degernäsin tila ainakin jonkin aikaa oli ollut luostarille lahjoitettuna, ilmeisesti Harmaidenveljesten luostarille.

Toinen luostarin saama maatila oli Nuoraa Viipurin maalaiskunnassa. Sen lahjoittaja oli ritari Erik Axelinpoika (Tott) vaimoineen. Tähän testamenttilahjoitukseen v:lta 1481 liittyi ehto, joka velvoitti luostarin pitämään ikuisesti 3 messua viikossa lahjoittajien, heidän ystäviensä, sukulaistensa ja kaikkien kristittyjen sielujen pelastamiseksi. Messuista yhden, lauantaisin pidettävän, tuli esittää lauluna, keskiviikkoisen lukemalla ja kolmannen perjantaisin ilman tarkemmin määrättyä muotoa. Näin saamansa Nuoraan tilan luostari menetti v. 1549, kun kuningas sen lahjoitti laamanni Erik Flemingille ja hänen vaimolleen rouva Heblalle (Sparre).

Erik Axelssonin ja rouva Elinin (Sture) lahjakirjassa kerrotaan, paljonko viljaa, voita ja kalaa Nuoraa tuotti ja samassa yhteydessä mainitaan, että lahja tuli Pyhän Erasmuksen luostarille. Tämä on ainoa asiakirja, jossa Viipurin fransiskaani luostarin ”Pyhän Erasmuksen luostari” nimi mainitaan.

Tässä mainitut, ainoat tunnetut lahjoitukset eivät muuta käsitystä siitä, ettei luostari ollut rikas. Sitä ei myöskään muuta se, että oli vielä tiloja, jotka nimellisesti oli tälle luostarille annettu, sillä ne oli luovutettu kokonaan Viipurin Hospitaalın tueksi. Itse ei luostari saanut niistä tuloja. Tällaisia tiloja olivat

Albrechtsö; Nuoraan rajanaapuri, meidän aikamme Pappilanniemellä. V. 1582 se oli vuokrattuna Viipurin kirkkoherra, mestari Winterille.

Uskiniemi,

Jurkila,

2 talonpoikain viljelemää tilaa, toinen Äyräpäässä, toinen Muolaassa.

Harmaidenveljesten luostarin munkkien ja johtajien nimet ovat häipyneet unhon yöhön. Vain neljän nimet tiedetään. He olivat

Jens-niminen munkkiveli, vaskisepän poika, joka kuoli v. 1433.

Clemens, guardiaani, josta jo edellä on kerrottu.

Clemens Olavi, samoin guardiaani, mainitaan v. 1433, jolloin hän lähti Rääveliin ottaakseen huostaansa veli Jensin jäämistön ja sai sitä varten Viipurin linnanhera Krister Waasan suosituskirjeen Räävelin pormestarille.

Stefanus Laurenti, guardiaani hänkin, myöhemmin Dacia-provinssin ministeri v. 1478–93, kuoli tammikuun 19. p. 1496. Hänestä on paljon tietoja. Hän oli syntyään Finno, "natione Fynnus", teologian tohtori, joksi hänet luultavasti vihittiin Roomassa kesäkuussa 1488. Opintomatkoiltaan palattuaan hän oli tullut Viipuriin guardiaaniksi ja sen jälkeen v. 1478 saanut suurta luottamusta todistavan provinsiaaliministerin arvon Lundissa. Siitä seurasi, että v. 1486 pidettiin provinsiaalikapitelin kokous Viipurissa luultavasti kesäkuun 29. p, missä hän toimi puheenjohtajana. Sitä ennen hän oli toiminut provinsiaalikapitelin kokousten puheenjohtajana Norjassa Bergenissä v. 1484, myöhemmin Enköpingissä Ruotsissa v. 1487 sekä todennäköisesti Tanskassa Nestvedissä v. 1489, Ruotsissa Jönköpingissä v. 1491 ja toistamiseen Tanskassa v. 1493. Luultavasti vanhuuden mukanaan tuoma sairaus pakotti hänet sitten samana vuonna 1493 eroamaan tästä kunniakkaasta tehtävästä. Hänen nauttimaansa arvonantoa kuvaa hänestä käytetty sanonta "dignissimus". Hän kuoli nähtävästi Viipurissa, mutta ruumis vietiin Kökarin luostariin, missä hän sai hautapaikkansa.

Stefanus Laurentin korkea opillinen ja suuresti kunnioitettu henkilöllisyys merkitsi varmaan sitä, että Suomen ja erityisesti Viipurin, minoriittikonventit tulivat tunnetuiksi ja nousivat arvoon arvaamattomaan. Joutuvathan muutkin Pohjoismaiden minoriittikonventit näinä vuosina Stefanus Laurentin alaisuuteen. Muisto hänestä on meille vuosisatoja myöhemmin eläneille jäänyt silmin havaittavana hänen sinettinään.

Edellä on jo luostareita koskevassa luvussa kerrottu, miten Wästeråsin ”ordinantia” määräsi luostarit lakkautettaviksi. Jo vuotta aikaisemmin, v. 1526, Kustaa Waasa antoi piispa Vincentiukselle määräyksen ottaa Suomen fransiskaani luostarit valvontaansa. Kun munkit sitten karkoitettiin, jäivät rakennukset autioiksi. Jonkin aikaa oli Harmaidenveljesten kirkko hevostallina. Rakennusten omistajaksi tuli kruunu, mutta tosiasiasa ne jäivät isännättömiksi. Silloin kaupunki luuli voivansa käyttää niitä hyödykseen, siirsi hirsivarastonsa mustainveljesten luostariin ja antoi repiä harmaidenveljesten ”konventtituvan” käyttääkseen tiilet P. Antrean tornin korjaamiseen. Ehkä kuitenkin jälkilaskuja tällaisesta omavaltaisuudestaan peläten kaupunki seuraavana vuonna 1541 pyysi kuninkaalta luvan tähän toimintaan, mihin kuningas suostuikin ehdolla, että kaupunki ryhtyisi korjaamaan ja parantelemaan muurejaan. Rakennukset jäivät siten kaupungin haltuun, ja tiiliä käytettiin ainakin osaksi P. Antrean tornin kunnostamiseen.

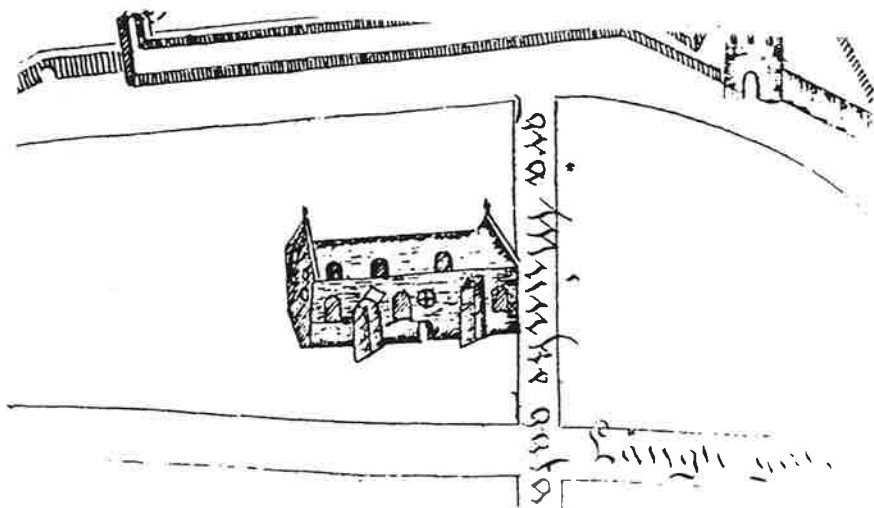
Niin alettiin luostarin rakennuksia repiä, ensiksi konventtitupa, mutta itse kirkkorakennus säästettiin. Se on todettavissa Anders Strengin v. 1642 laatimasta Viipurin kartasta, mihin luostarikirkko on piirretty katottomana seinien ja päätyjen ollessa pystyssä. Se joutui aluksi Kustaa Waasan aikana hevostalliksi, ja tietenkin katettiin, mutta keväällä v. 1547 se otettiin makasiiniksi. V. 1556 se oli vielä kruunun hallussa. Purkamattomia huonetiloja kaupunki vuokrasi halukkaille. Niinpä kultaseppä Martti sai v. 1560 3 markan vuokrasta käyttöönsä erään kellarin.

Ison ympyrän sisällä vanhan kirkon perustukset, jotka löytyivät 1930-luvun kaivauksissa. Mustat alueet kellaritiloja.

Vuosisadan jälkipuoliskolla vanha kirkkorakennus pääsi uudelleen täyttämään alkuperäistä tarkoitustaan. Se johtui kaupungin väkiluvun kasvusta. Sellaista oli tapahtunut erityisesti Vallin kaupunginosassa ja Sarvilinnoituksen ulkopuolellakin, minne Panssarilahteen oli syntynyt aivan vähäinen esikaupungin alku. V. 1567 siellä oli yhteensä 50 asukasta. Lisääntynyt asukasmäärä kaipasi jumalanpalveluhuonetta. Sen johdosta oli jo v. 1572 noussut kysymys uuden kirkon rakentamisesta. Sitä oli kuningas Juhana III ajatellut, mutta sitten olivat katseet kääntyneet harmaidenveljesten hylättyyn kirkkoon päin, ja v. 1574 alkaen sitä käytettiin tähän tarkoitukseen. Saatiinpa sinne saarnamieskin, kun eräs Ericus Olai kuninkaan heinäkuun 4. p. 1585 päivätyllä kirjeellä määrättiin tähän virkaan. Hänen seuraajikseen tulivat Martinus Svenonis v. 1593–1609 ja Johannes Mathiae 1614–18.

Kirkkorakennus joutui sitten toimimaan kaupungin toisena luterilaisena kirkkona nähtävästi suureen kaupunkipaloon v. 1628 saakka, jolloin se vahingoittui ja oli vielä v. 1642 autiona ilman kattoa. Myöhemmin siellä tehtiin korjauksia. Ehkäpä kirkollinen käyttökin jatkui v. 1690 saakka, jolloin maistraatti antoi porvareille määräyksen viedä kotijauhatuksessa käytettävät käsikivet kirkkoon, jotta jauhatusaksiisin maksun vilpillinen kiertäminen voitaisiin estää. – Luostarin muita huonetiloja vuokrattiin v. 1686 raatimies Hans Schlegelille ja pihan puolelta jokin huone herastuomari Holstikselle.

Katoton kirkkorakennus Andreas Strengin laatimassa kartassa vuonna 1642.

V. 1641 annettiin kirkon viereinen kaalimaa korvaukseksi eräälle asukkaalle, joka uutta katuverkkoa regulariteettia toimeenpantaessa oli joutunut menettämään aluettaan.

Kirkkorakennus oli, kuten havaittiin, muuttunut varastorakennukseksi, alennustilaan. On sen johdosta mielenkiintoista tutustua erääseen enteelliseen uneen. Tarina kertoo, että eräs Nyenistä paennut rouva oli v. 1706 nähnyt unen ukosta, joka oli vaatinut, että kirkko oli puhdistettava ja otettava jälleen jumalanpalveluhuoneeksi. Ellei näin tehtäisi, tulisi vihollinen tuhoamaan kaupungin ja sen asujaimiston. Ehkä tähän uneen uskottiin. Joka tapauksessa järjesti kappalainen August Håppenstång kirkkoon jumalanpalveluksen, jossa hän piti loistavan puheen. – Eikä kaupunki vielä silloin tuhoutunut.

Käsitä kirkossa kuitenkin säilytettiin vielä v. 1738 suurpaloon saakka. Palossa tämä vanha pyhäkkö vaurioitui niin pahasti, ettei sen jälleenrakentamista enää pidetty mahdollisena. Seuraus oli, että kirkon rauniot tuomittiin hävitettäväksi ja tontti annettiin pormestari Frans Reinckelle asuinrakennusten rakentamista varten. Niin hävisi viimeinenkin kivi tästä aikanaan merkityksellisestä Herran huoneesta. Se oli palvellut loppuunsa saakka. Muisto vanhasta luostarista säilyi vain kellastuneissa asiakirjoissa.

MAASEURAKUNNAN kirkko I. ent. MUSTAINVELJESTEN KIRKKO

Meidän aikaamme on Viipurin keskiaikaista kirkoista parhaimmin säilynyt entinen Mustainveljesten luostarikirkko, joka uskonpuhdistuksen jälkeen luterilaiseksi kirkoksi otettuna palveli Viipurin maaseurakuntaa.

Kirkon rakensivat dominikaanit eli mustaveljekset. Heidän sijoittamisestaan Viipuriin kertoo paavi Bonifacius IX:n helmikuussa v. 1392 Skandinavian provinssin priorille lähettämä kirje, jossa hänelle annetaan lupa perustaa konventti Viipuriin. Lupa annettiin kuningatar Margaretan anomuksesta, ja se merkitsi sitä, että seuraavassa provinssikapitelin kokouksessa voitiin tehdä päätös perustamisesta ja lähettää samana syksynä tai seuraavana keväänä konventti Viipuriin. Se oli pyhitettävä Pyhälle Marialle ja kaikille enkeleille.

Veljet lähtivät eri konventeista. Nähtävästi he eivät olleet Viipurissa ensimmäisiä, koska harmaidenveljesten luostaria siellä oli totuttu mainitsemaan ”vanhaksi luostariksi.” Mutta erityisesti rakentajiksi tunnetut mus-

tatveljet halusivat tietenkin mahdollisimman pian rakentaa kirkon ja huone-
 tilat itselleen. Suomessa heillä oli varmaan tukena myös piispa Maunu
 Tavast, joka itsekin oli kuulunut tähän veljeskuntaan. Rakentaminen oli ta-
 pahtunut ennen v. 1427, koska sen vuoden huhtikuun 12. p. Räävelin
 (Tallinnan) kaupunginneuvostolle osoitetussa kirjeessä dominikaaniveli
 Clemens nimittää itseään "lukumestariksi Wiipurissa", mikä edellyttää,
 että Viipurissa oli olemassa luostarikoulu. Ja v. 1445 mainitaan jo Viipurin
 mustatveljet, svartmunka. Näin kirjoitti Äyräpään (Muolaan) kirkkoherra
 Makerland Tukholmassa laadittuun 17. 10. 1445 päivättyyn testamenttiinsa,
 jolla hän lahjoitti heille kolme markkaa rakentamisen avuksi.

Kirkkojen rakentamisen ohjeeksi oli dominikaaneille v. 1220 annettu
 konstitutioni, jossa sanotaan: "meidän veljillämme tulee olla yksinkertaiset
 ja vaatimattomat rakennukset, osaksi sen vuoksi etteivät ne aiheuttaisi ra-
 sittavia kustannuksia, osaksi jotteivät muut papit ja muut veljeskunnat louk-
 kautuisi meidän rakennuksistamme". Niinpä määrättiin, että esim. raken-
 nus ei saa olla 12 jalkaa korkeampi, kuitenkin 20 jalkaa, jos siinä on
 ylempi kerros. Kirkon suurin korkeus sai olla vain 30 jalkaa. Nämä määrä-

ykset tosin poistettiin v. 1297, mutta ehkä vaikuttivat perinteenä myöhemmin. Muuten seurattiin cistersienssimunkkien rakennustapaa. Tiilikirkko sijoitettiin suorakaiteisen luostaripihan pohjoissivulle ilman kuorikäytävää ja tornia, kuori ja sakaristo holvattuina, usein muukin kirkkosali, kuoritila suppeana ja kuoriaitus erottamassa veljet ja yleisön toisistaan. Saarnastuoli oli näille saarnaajaveljille tärkeä.

Luostarin muut huonetilat sijoitettiin pihasiipiin, kapitelisali kuoriin liittyvään osaan, refektorio eli ruokailusali vastapäiseen siipeen, dormitorio eli makuuhuone, myöhemmin munkkikammioiksi jaettuna itäsiipeen kapitelisalin päälle, noviiseille ja luostarissa kävijöille länsisiipeen, keittiö ja taloustilat refektoriumin läheisyyteen. Suurissa luostareissa oli vielä kirjasto ja predicatorium opiskelijoille. Alakerran tilat holvattiin. Kellotapuli korvattiin vaatimattomalla kattoratsastajalla.

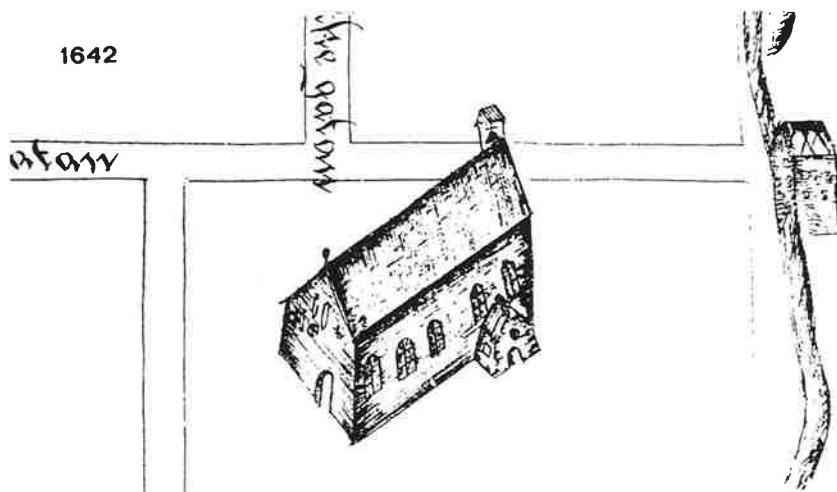
Luostaria Viipuriin rakennettaessa ei näin suurta ohjelmaa voitu ajatella. Tyydyttiin vaatimattomiin puurakennuksiin. Luostaria alettiin rakentaa selvästikin sille paikalle, mihin sitten muutamaa vuosikymmentä myöhemmin kaupungin kirkko, Vanha Tuomiokirkko, pystytettiin. Itse kirkko mainitaan ensi kerran v. 1403. Rakennukset tehtiin puusta. Ruuth arvelee tämän tapahtuneen v. 1392. Piirityksessä v. 1411 ne kai paloivat, joten tontti jäi vapaaksi. Uutta alettiin kuitenkin pian rakentaa ja silloin uudelle paikalle kaupungin silloiseen eteläkolkkiaan eli siihen, missä kirkko oli Viipurin maaseurakunnan kirkoksi muuttuneena meidän päivinämmä. Tämä selviää myös Knut Possen ym. v. 1495 kirjeestä, jossa sanotaan luostarin sijainneen lähellä merta lounaisen vallin sisäpuolella muurin vierellä. Uudelle tontille siirryttäessä rakennettiin sinne kirkko luostarirakennuksineen ilmeisesti vasta sitten, kun oli saatu varoja kivisten rakennusten tekoon. Mahdollisuuksia siihen ilmaantui jonkin verran, kun Kaarle Knuutinpoika Bonde v. 1448 lahjoitti luostarille Naistenkaivon tilan (Papulassa) sekä tiili-tehtaan. Jos luostari lakkautettaisiin, oli tämä lahjoitus siirrettävä P. Eerikin ja P. Henrikin alttareille. Mitä sinne rakennettiin, tuhoutui tai vaurioitui v. 1477 suuressa kaupunkipalossa. Viimeistään sen jälkeen tehtiin luostarin rakennukset kiviaineesta.

Jo aikaisemmin oli toivottu arvorakennusten rakentamista kivistä. Niinpä linnanhera Eerikki Akselinpoika Tott kehotti v. 1457 rakentamaan temppelit kivistä, ja samaa ajatusta kannatti innokkaasti piispa Konrad Bitz. Vuosisadan lopulla rakennettiin Viipurissa runsaasti vallituksiin kuuluvia torneja sekä kirkkoja kivistä. Kivikirkkoja toivottiin senkin vuoksi, että asukkailla olisi joitakin varmoja paikkoja, mihin tulipalojen sattuessa voisivat viedä tavaroitaan turvaan.

Minkälaiseksi luostarikirkko tuli, nähdään Andreas Strengin v. 1642 laatimasta kartasta, johon sen ulkomuoto on hahmoteltu, pohjapiirroksesta Suomalaisen Kuvernementin kartastossa v:lta 1797 sekä Elisabeth Eulerin

v. 1828 laatimasta kirkon sisustaa esittävästä piirustuksesta. Niiden perusteella todetaan kirkon olleen pohjamuodoltaan suorakaiteinen, ulkomitoiltaan 21×42 -metrinen ja katettu jyrkällä katolla, jonka harja asetui alla olevan kirkkosalin keskiviivaan. Kun kirkkosali käsitti vain suorakaiteen eteläosan jättäen pohjoispuolelleen kapeamman huonetilan, tulivat rakennuksen päädyt toispuolisiksi. Tavallisuudesta poikkeavasti oli katonharjan itäpäähän rakennettu kattoratsastajan tapainen kelloteline myöhemmässä vaiheessa, kun kellot aikanaan jaksettiin hankkia.

Kirkon yksilaivainen sisäpuoli oli seiniin liitetyin pilasterein jaettu kahdeksaan osaan, joita suippokaariset holvit kattoivat. Eulerin sisäkuva on

siksi alkeellisesti piirretty, että holvien muodosta on vaikea saada käsitystä. Nähtävästi ne olivat ristiholveja. Piirustus näyttää ne viuhkamaisiksi ja niiden tuet mataliksi pyöreiksi uurretuiksi pylväiksi, ikään kuin kirkkosali olisi kolmilaivainen. Tämä ei ole uskottavaa. Kuvernementin kartaston pohjapiirros osoittanee todellisen huonemuodon. Sen sijaan ovat piirrokset sikäli yhtäpitäviä, että pohjoisseinään oli tehty suippokaarisia aukkoja, joita pohjapiirroksen mukaan oli kolme. Ne avautuivat rakennuksen kapeampaan pohjoisosaan, joka jakautui kolmeen osaan, kaakkoisin, sakaristo, vain oven kirkon kuoriosaan yhdistämänä. Keskimäinen seuraavaa kirkkolai-
van holvia vastaavana oli erotettuna umpiseinillä idän- ja lännenpuolisista tiloista. Läntisin kapean osan huonetila olisi ulottunut kirkon länsipäätyyn asti, ellei siitä olisi erotettu ullakon porrastilaa ja kahta komeroa.

1700-luvun tilannetta kuvaava pohjapiirros näyttää viisi ikkunaa holvis-
toa vastaavasti kirkon kummallakin pitkällä sivulla, eteläseinällä kuorin kohdalla oleva on kuitenkin tehty vähäiseen ulkoeteiseen johtavaksi oveksi. Itäpäädyssä oli kaksi ikkunaa, toinen alttarin yläpuolella, toinen sakaris-
tossa. Länsipäädyn pääoven ja sen yläpuolella sijainneen korkean ikkunan suippokaariset komerot näyttävät olleen profiloituja. Julkisivupiirustukses-
ta nähdään myös, miten rakennuksen kapean pohjoisosan ikkunat ja pieni ovi on sijoitettu. Minkälaisia ne alkuaan olivat, ei ole selvitettävissä. Sa-
moin on 1600-luvun kartan piirros liian vajavainen siitä kertomaan. Etelä-
seinän ikkunat ovat siinä sellaisia, kuin edellä selostettiin, silloin jo alku-
peräisistä keskiaikaisista suurennettuina.

Vaikka tiedot kirkkorakennuksen asusta keskiajalla puuttuvatkin, voi-
daan olla vakuuttuneita sen kauneudesta ja arvokkuudesta, kun se v. 1477
palon jälkeen kivirakenteisena valmistui. Pääoven läheiseen seinäpintaan
oli näet kalkkikivipaateen goottilaisin kirjaimin kaiverrettu latinankielinen
teksti:

MCD simul L ter et X superaddito unum
artificum manibus opus inceptum aeviternum,

mikä kertoo, että tämän ikuisesti kestävä työn aloittivat taiteikkaat kädet vuonna 1481.

Rakentaminen jatkui, mutta v. 1491 lieene rakennus taaskin palanut, koska luostariveli Henrik Lelle lähetettiin erään toisen munkin seuraamana keräämään rakentamisvaroja Liivinmaalta. Tätä varten antoi piispa Maunu Stjernkors heille suosituskirjeen. V. 1493 hän osoitti tällaisen kirjeen kaikille viranpitäjille Liivinmaalla. Varoista oli puutetta. Ehkä se aiheutti senkin, että Niilo Eerikinpoika Gyllenstjernan leski v. 1494 lahjoitti luostarille talon munkkien hädänalaisen tilan helpottamiseksi. Kirkko vihittiin lopullisesti valmiina v. 1494.

Kirkkokuoneen kalustuksesta puuttuvat tiedot. Paitsi pääalttaria on siellä täytynyt olla muitakin alttareita nimikkopyhimyksille, ym. Alttareiden yhteydessä on tietenkin ollut alttarikaappeja ja pyhimysveistoksia. Viimeksi mainittuja oli säilynyt meidänkin päiviimme, koska sellaisia varsin pahasti kohdeltuina oli tallella maaseurakunnan kellotapuliksi otetun entisen linnoitusmuuriin kuuluneen Raatitornin jossain ylemmässä kerroksessa.

Kirkkolaivan päätteenä oli pääalttari. 1700-luvulla oli sen yläpuolella ikkuna, mutta oliko se jo keskiajalla? Alttarikalleuksista on sen verran tietoa, että Pohjois-Suomen laamanni Henrik Klaunpoika Diekn kahdesti testamentissaan v. 1449 ja 1453 määräsi hopeamaljan annettavaksi Viipurin mustilleveljille ja että hänen puolisonsa Lucia Olavintytär samoin v. 1455 niin ikään lahjoitti luostarille hopeamaljan. Eivät nämä voineet olla luostarin ainoat arvoesineet. Olihan alttareitakin monta, vaikka tiedot niistä puuttuvat. Edellä mainitussa Kaarle Knuutinpojan lahjakirjassa hän mainitsee antavansa lahjansa Jumalan, Neitsyt Marian, P. Yrjänän ja P. Domenicuksen kunniaksi. Eiköhän tämä merkitse, että näillä kaikilla piti luostarissa olla alttarinsa, joko kullakin omansa tai ehkä joillakin yhteinen. Alttareilla oli varmasti kynttelikköjä ja katosta riippui kynttiläkrunuja. Kenties ne olivat tällaisessa kerjäläismunkkien luostarissa vaatimattomia, mutta juhlistivat kuitenkin kirkon sisänäkymää. Myös voisi otaksua, että alttareilla oli taidokkaasti veistettyjä ja värein koristettuja alttarikaappeja. Mutta kaupungin pääkirkon rinnalla luostarikirkot varmaan olivat köyhännäköisiä.

Köyhäksi kai Viipurin dominikaaniluostarikin aikanaan jäi, mutta onneksi luostareilla oli niitä tukevaa omaisuutta, maatiloja ja kaupunkitontteja. Niistä on tietoja. Paitsi jo mainittua Naistenkaivoa oli Mustainveljesten luostari omistanut Haikon tilan 1/2 peninkulman päässä Porvoon kaupungista. Sen se kuitenkin myi 6.6.1451 Viipurin silloiselle päällysmiehelle Jöns Olavinpojalle 70:stä riikinmarkasta. Ehkä rahoja tarvittiin rakentamiseen. Luostarin maatilojen luetteloon sisältyvät edellisten lisäksi seuraavat:

Nurmen tila, joka v. 1530 oli vuokrattu Niilo Grabbelle ja v. 1556 Klaus Henrikinpoika Hornille, sekä

Korpolainen ja Papula, Rikka (Papulassa), Roppa (Papulan ulkotiluksilla), Kaislahden niityt ja Lihaniemenniitty, jotka olivat luovutetut Viipurin hospitaalin käyttöön.

Vanhan tilikirjan mukaan näyttävät Prunsaaren tila ja Montoinen Viipurin pitäjässä kuuluneen luostarin omistukseen. Viimeksi mainitun luovutti Kustaa Waasa v. 1534 Lassi Kirjurille.

Vielä mainitaan, että 1 1/2 veromarkan suuruinen Yskjärvi Muolaassa kuului luostarille, mutta kummalle, on jäänyt sanomatta.

Tilojen lisäksi luostareilla oli lukuisia tontteja kaupungissa. Niiden lukumäärästä ja sijainnista sekä jakautumisesta kummankin luostarin osalle ei ole paljonkaan tietoja. Ensimmäinen maininta koskee Piispankadulla piispan talon vastapäätä sijainnutta tonttia. Sen lahjoitti v. 1494 dominikaaneille Niilo Eerikinpoika Gyllenstjernan leski Sigrid Eskelintytär ehdolla, että hänen miesvainajansa puolesta pidettäisiin kerran viikossa sielumessu Tuomiopäivään asti. Sen ajan ihmisten lapsellista uskoa sopimusten pitävyyteen! Viimeiset tiedot dominikaaniluostareistamme koskevat Magnus Frillen ja Clement Howenskelin testamentteja v:lta 1508 ja 1512. Edelliseen sisältyvät suuret lahjoitukset jakautuivat osaltaan kaikille Suomen luostareille.

Tiluksistaan ja tonteistaan luostarit saivat tuloja ja elintarvikkeita, mutta kerjäläismunkkiluostarit eivät olleet yksinomaan kiinteästi omaisuudestaan riippuvaisia, koska kerjääminen antoi munkkiveljille elatuksen.

Luostarin elämästä ja asukkaista eivät talteen jääneet asiakirjat sisällä sanottavasti kerrottavaa. Haikon myyntikirjan yhteydessä on mainittu priorin Heinrich Jordainn (Jordan?), joka aikaisemmin v. 1443 oli ollut munkkina Turussa. Toinen prior, jonka nimi on säilynyt jälkimaailmalle, oli Olaus Henrici. Luostarin lehtoreista tunnetaan Clementer eli Clemens, jonka kirjeestä Tallinnan kaupunginneuvostolle on ollut puhe. Munkkiveli Henrik Lelle on myös edellisestä tuttu, sen sijaan munkki Anders Long on kyllä ollut Viipurissa vielä 1556, mutta on epävarmaa, kummassa luostarissa. Mainittuna vuonna, kun luostari oli lakkautettu, hän oli kauppamiehenä linnanisäntä Nils Grabben liikeyrityksissä. Lisäksi on tunnettu naishenkilö Gunilla Johanintytär Bjelke (o.s. Bese), jonka mies oli linnan päällysmies Erik Thureson Bjelke. Tälle Gunillalle juuri mainittu prior Olaus Henrici antoi v. 1502 oikeuden osallistua konventin kaikkiin tehtäviin ja hänelle luvattiin kuoltuaan esirukouksia.

Tähän päättyvät tiedot Mustainveljesten kirkosta keskiajalta.

Westeråsin päätös riisti luostarilta tilukset ja rajoitti munkkien elämismahdollisuuksia, ja kuninkaan käsky maaliskuun 12 p. 1541 vei heiltä kodin. Mustainveljesten kirkko otettiin kruunun viljamakasiiniksi. Päätökseen

olivat Viipurin kaupungin viranomaiset syypäitä sikäli, että he väittäen autioiksi jätettyjen luostarikirkkojen olevan tuhoutumassa pyysivät lupaa saada käyttää niitä kaupungin tarpeisiin ja ottaa toisesta t.s. Harmaidenveljesten kirkosta tiiliä kaupungin muurien ja tornien korjaamiseen ja että toistakin, Mustainveljesten kirkkoa, saisi osittain repiä madaltaen seinät holvien tyveen. Loppuosat katettaisiin ja käytettäisiin kaupungin varastotiloiksi. Kuningas tahtoi kuitenkin jälkimmäisen omaksi varastotilakseen. Sellaiseksi se nähtävästi jäi koko vuosisadan loppuun. V. 1576 sitä nimitettiinkin "provianttiluostariksi", ja v. 1578 sinne rakennettiin uusia viljalaareja. – Ei ollut piispanistuimen perustaminen Viipuriin tuonut mukanaan mitään parannusta.

Luostarikirkon tilanne 1500-luvun lopulla ja seuraavana parina vuosikymmenenä peittyi historian usvaan, mutta varmalta näyttää, että kirkko oli jo ennen 1620-luvun paloja otettu uudestaan kirkolliseen käyttöön. Olisikohan Kaarle-herttuan v. 1593 protestanttisuuden vahvistamiseksi Upsalassa järjestämä kokous ja uuden piispan nimittäminen Viipurin hiippakunnalle kohottanut luostarikirkon jälleen arvoonsa. V. 1579 sitä ensi kerran nimitetään Luostarikirkoksi. V. 1617 kirkossa suoritettiin laajahkoja korjauksia kruunun laskuun.

Eriyisesti järkyttivät Viipuria v. 1627 ja 1628 sattuneet tuhoiset kaupunkipalot. Mustainveljestenkirkko oli silloin pahoin vaurioitunut ja oli perinpohjaisen korjauksen tarpeessa. Kun tässä yhteydessä kerrotaan, että maaseurakunta ja kaupungin suomenkielinen väestö olivat kaikin voimin koettaneet saada sitä kuntoon, niin tuntuu todennäköiseltä, että näihin puuhiin tuskin olisi ryhdytty, jos se olisi ollut vain vanha makasiini. Lagus olettaa, että rakennusta oli reformaation jälkeen kirkkona käytetty.

Rakennuksen kunto oli kuitenkin v. 1628 palon jälkeen erittäin huono. V. 1637 kerrotaan, että muutamasta ruuduttomasta ikkunasta voi tunkeutua kirkkoon ja "väliseinän yläosassa olleen reiän kautta sakastiin". Näin kurja tilanne sai hallituksen lupaamaan v. 1642 2000 taalaria kirkon ja vahingoittuneen koulun korjauksiin. Lupausta ei kuitenkaan pidetty. Oli kai taas kerättävä seurakuntalaisilta työmiehille palkkarahoja, kuten v. 1629, jolloin töihin oli tarvittu 15 miestä.

Valtiopäivillä v. 1654 Viipurin edustajat valittivat, että kirkolla oli vain yksi pieni kello, ja pyysivät sen vuoksi uutta. Taas saatiin suostumus, mutta kelloa ei tullut. Soitot oli suoritettava tuomiokirkon pienemmällä kellolla. Kellon ostoon saatiin v. 1685 oikeus periä rahaa porvareilta.

Paroni Lindhjelmin tulo Viipurin maaherraksi tuotti onnea luostarikirkolle. Hän ehkä sai seurakuntalaiset v. 1690 ajattelemaan jopa urkujen hankintaa, josta tosin ei tullut mitään, mutta hänen toimestaan saatiin vanha linnoitusmuuriin liittynyt Raatitorni kirkon kellotapuliksi ja saman vuoden palon jälkeen kruunun varoilla korjatuksi.

Raaitornia oli mahdollisesti aikaisemminkin pyydetty kirkolle kellotorniksi, sen jälkeen kun Sarvilinnoituksen rakentaminen oli tehnyt vanhan välimuurin tarpeettomaksi. Tuomiorovasti Petrus Carstenius oli sitä ehdottanut, ja kuningaskin pyytänyt asiasta lausuntoa maaherralta. Tuloksena oli, että sen kunnostamiseen aluksi myönnettiin 3–4 tuh. tiiltä ja 6–8 lästiä kalkkia, mutta kun tarvittiinkin 16.300 tiiltä, saatiin niitä lainaksi kruunun tiilitehtaalta. Lainaa ei tosin koskaan maksettu, se saatiinkin myöhemmin lahjaksi. V. 1685 kuvataan kirkko taas niin rappeutuneeksi, että oikeus määräsi jokaisen porvarin maksamaan kunkin palvelusväkeensä kuuluvan puolesta 16 äyriä kirkon korjaukseen ja kellon oston. Kellotapuli, joka v. 1690 palossa vahingoittui, pantiin sentään kuntoon kruunun varoilla.

Nähtävästi kirkko oli näihin aikoihin viimeinkin kunnossa, koska sinne v. 1690 taaskin haluttiin urkuja, mutta varojen puutteessa ne jäivät tulematta. Kirkko oli kuitenkin päässyt arvoonsa. V. 1645 oli sinne lahjoituksena saatu kynttiläkruunu, ja sama lahjoittaja oli kunnostanut lattian tiilillä.

Mitä tulee kirkon papistoon, lieene ollut niin, että molemmilla kirkkoilla, Tuomiokirkolla ja Luostarikirkolla oli yhteiset kirkkoherrat. Luostarikirkon pääasiallisina pappeina toimivat siten ensimmäiset kappalaiset. Uskonpuhdistuksen jälkeen Viipurin valtaukseen saakka 1710 hoitivat tällaista virkaa seuraavat:

Magnus v. 1566
 Nikolaus v. 1584
 Thomas Johannis v. 1593
 Gregorius Matthiae v. 1609
 Martinus Thomae v. 1614–1622, joka menetti tonttinsa Uudenportin luona linnoitustöiden alustaksi, mutta sai verovapauden Rannan pitäjässä omistamalleen Näätälän tilalle.
 Bartholdus Jonae Ulvichius v. 1624–1635, aikaisemmin diakoni, sitten pastori Ruokolahdella.
 Simon Martini v. 1638.
 Ericus Gregorii v. 1640–1658.
 Ericus Cupraeus v. 1659–1681, aikaisemmin tuomiokirkon huoltaja, sitten pastorina Siikaniemellä.
 Petrus L. Herkepaues 1682–1689, aikaisemmin diakoni, sitten pastorina Pielisjärvellä.
 Johannes Falck v. 1690–1692, aikaisemmin diakoni, sitten pastorina Ruokolahdella.
 Kristian Wijnblad v. 1693–1697, tuli sitten pastoriksi Siikaniemelle.
 Erik Åhman v. 1699–1702, erosi virasta 1702 ja siirtyi Ruotsiin.
 August Hoppenstång v. 1702, fil.kand., arkkidiakoni, siirtyi pastoriksi Kurkijoelle 1708.
 Samuel Ristelius, Siikaniemen pastorin poika, yliopp. Turussa 1708, kuoli Viipurissa piirityksen aikana 1710.

Kuten yleensä 1700-luvun loppupuoleen saakka, oli Luostarikirkollakin maanalainen tilansa. Lattian alus oli täynnä hautoja. Niistä kertovia hautaluetteleja on tallella vain v. 1655–1665, ja ne osoittavat, että kaupungin merkittävimmät henkilöt puuttuvat, heidät kun oli haudattu Tuomiokirkoon. Luostarikirkko jäi pikemminkin vaatimattomammille kansalaisille. Oli siellä kuitenkin muurattujakin hautoja, mm. eräs porvarihauta, josta v. 1694 riitelivät Jöran Brandt, Peter Wiborg ja Samuel Wäreinen, kaik-

ki tunnettuja miehiä. Vaikeuksitta olivat sen sijaan saaneet hautansa porvarit Mickel Muona, Tuomas Markuksenpoika Harakka ja Jakob Belter sekä linnanvänrikki Olof Höök ja pastori D:n Jacobus Tonoasta (?), joka oli kauan ollut vankina Venäjällä. Kirkkohautoissaan lepäsivät myös kaupunginvouti Pietari Matinpojan leski, porvari Nils Sigfridinpoika, kirjansitoja Grelsin äiti sekä Vallin kaupunginosassa asuneiden Hans Stråhlmanin, Karl Torkelin ym. lapset ja joitakin teinejä. – Enimpien nimet ovat painuneet unohduksiin. Seurakunnan varsinainen hautausmaa oli Kirkkosaaressa, missä oli pieni hautakammiokin. 1600-luvun lopulla oli tuomiorovasti Petrus Carstenius esittänyt uuden hautausmaan perustamista, mutta ehdotus ei ollut saanut kannatusta, kuningas sen hylkäsi.

Kirkko oli vuosisadan loppupuolella osoittautunut ahtaaksi, ja niin mainitaan, että v. 1685 jokin väliseinä olisi purettu. Tämä ei voine tarkoittaa muuta, kuin että Kuvernementin kartastossa olevan pohjapiirroksen mukaan avattiin pari suippokaarista aukkoa kirkkosalin ja sen pohjoispuolisen huonerivin väliin. Mahdollisesti rakennettiin kirkkoon samalla kertaa lehterikin.

1700-luvulle tultaessa siirrytään niin hyvin Viipurin kaupungin kuin sen kirkkojenkin osalta aivan entisestä poikkeavaan elämään.

Kun tsaari Pietari lopulta oli v. 1710 onnistunut valtaamaan Viipurin, todetaan Luostarikirkon selvinneen valtauksesta vähin vaurioin. Niitä se oli saanut v. 1706 venäläisten ensi valtausyrityksessä. Ne oli kuitenkin pian saatu korjatuiksi, sillä valtauksessa tykkituli oli jättänyt siihen vain vähäisiä jälkiä. Kirkko oli jäänyt ainoaksi luterilaiseksi kirkoksi ja joutui toimimaan tuomiokirkkonakin. Molemmat seurakunnat, kaupungin ja maalaiskunnan, käyttivät sitä vuorotellen.

Kirkossa ensimmäinen tapahtuma oli masentava. Kaupunkilaisten oli siellä vannottava uskollisuudenvala tsaari Pietarille.

Kirkon vauriot korjattiin nopeasti yleisellä keräyksellä saaduista varoista, ja sen kunnostamiseksi saatiin runsaasti lahjoja niin rahana kuin tavaroinakin. Heti alkuun lahjoitti brigadööri Tschernischeff v. 1714 Vaasasta tuomansa Lutherin kuvan ja englantilainen kauppias Dunn testamenttasi sille rahasumman. David Seseman lunasti luostarikirkolle suuren hopeakannun, jonka Vanha Tuomiokirkko oli v. 1595 rahojen puutteessa joutunut panttaamaan, Joakim Sutthoff lahjoitti uuden kirkonkellon, Hans Schmidt hopeisen ristiäismaljan, Johan Thesleff rahaa ja henkikirjuri Hedeniuksen leski kauden alttaritaulun. Siten kirkko saatiin sellaiseen kuntoon, "ettei se kaupungin perustamisesta lähtien koskaan ollut sellaisena ollut".

1730-luvulla jouduttiin kattoa korjaamaan ja v. 1734 sinne tuotiin Tallinnassa valmistettu uusi alttari.

Pitkäaikaisesti ei kirkon kauneudesta saatu iloita, sillä uusi kaupunkipalo v. 1738 vaurioitti taasen tätä Tuomiokirkoksi nyt tullutta pyhättöä. Kirkko korjattiin uudelleen. Katto korjattiin entiselleen, niin että sen harja joutui kirkkosalin pituuden keskilinjaan, joten päädyt jäivät epäsymmetrisiksi. V. 1753 hankittiin uudet komeat urut, jotka urkuseppä Vogel oli Lyypekissä 700 ruplan hinnalla valmistanut. Kirkon sisustan uudelleen kunnostamiseen osallistuivat lahjoituksin jälleen kaupunkilaiset. Jürgen Naht lahjoitti v. 1740 saarnastuolin sekä Johan Thesleff ja Kirstian Adr. Lado kauniin Lyypekissä maalatun alttaritaulun. Upeat kokomessinkiset kynttiläkruunut saatiin, ensimmäinen Johan Weckroothilta v. 1740, toinen v. 1741 Maria Jaenischiltä ja kolmas v. 1772 Johan Binborgilta. Ne säilyivät meidän päiviimme saakka. Valaistusta lisäsivät alttarilla arvokkaissa jalustoissaan palavat kynttilät, ja tummentuneet enkeliveistokset lisäsivät koristeellisuutta. – Kirkkoa ylläpidettiin etupäässä ruotsalaisen seurakunnan varoilla.

* * *

Viipurin jouduttua venäläisvallan alaiseksi sille ei nimitetty piispaa, mutta tuomiorovasti jäi johtamaan konsistoria, johon lähiseurakuntien kirkkoherrat tulivat asesoreiksi ja kirkolliset olot joutuivat Liivinmaan oikeuskollegion ylivalvontaan. Tämä järjestelmä perustui pyhän synodin v. 1734 tekemään päätökseen. Myöhemmin, käskynhaltijakauden aikana v. 1784–1797 tähän tuli sikäli muutos, että oikeuskollegion sijaan asetettiin siviilitribunaali ja v. 1810 kirkko alistettiin Vierasuskoisten hengellisten asioiden ylihallitukselle.

Valtauksen jälkeen oli Viipurissa kaksi seurakuntaa: ruotsalainen ja suomalainen. Siikaniemi oli sodassa tuhottu ja sen seurakunta hävinnyt, samoin Panssarlahdessa hospitaali ja sen pieni kappeliseurakunta. Kaikilla oli käytettävissä vain Luostari – eli Tuomiokirkko entisten 4:n sijasta. Tilanne oli hankala ja aiheutti riitoja. Ruotsalainen seurakunta, joka oli kirkkorakennusta kunnossa pitänyt, halusi pitää kaiken päättämisvallan käsissään, kun taas suomalainen seurakunta vetosi siihen, että kirkko ennen valtausta oli ollut nimenomaan sen hallinnassa. Näiden vanhojen seurakuntien riidellessä alkoivat Viipurin saksalaiset toivoa itselleen omaa seurakuntaa. Tämä johti siihen, että ylikomendantti de Coulon omavaltaisesti ”saksalaisen seurakunnan puolesta” nimitti seurakunnalle oman kirkkoherran. Saksalainen seurakunta oli siten toteutunut. Kun sitten vuosisadan lopulla ruotsalainen ja saksalainen seurakunta rakennuttivat itselleen oman kirkon, jäi vanha luostarikirkko tuomiokirkkoarvonsa menettäneenä yksinomaan suomalaisen seurakunnan haltuun. Tämä tilanne jatkui sitten molemmille seuraaville vuosisadoille.

Viipurin ollessa venäläisvallan alaisena ja Luostarikirkon tuomiokirkkona toimivat tuomiorovasteina seuraavat papit:

Magnus Alopaeus, syntynyt v. 1675, oli toiminut Viipurin katedraaliskoulun opettajana ja kuoli 1716.
Kristian Melartopaeus v. 1716, Janakkalan rovastin poika, joutui Uudenmaan rakuunarykmentin sotapappina vangiksi ja oli vankien sielunpaimenena, kuoli 1753.

Magnus Alopaeus nuorempi v. 1755, syntynyt 1716, opiskellut Turussa ja Halleissa, sitten Viipurissa konsistorin notaarina, konrehtorina ja kappalaisena, kuoli 1790.

Johan Petri Stråhlman v. 1792, syntynyt 1733, Viipurin kihlakunnankirjurin poika, maisteri 1756, konrehtori ja rehtori, Muolaan kirkkoherra 1772–1792, kuoli 1800.

Jacob Schroeder v. 1803–1829, syntynyt 1772, Uukuniemen kirkkoherran poika, opiskellut Turussa, sitten pappina Jaakkimassa, Valkjärvellä ja Viipurissa.

Schroeder ei enää ollut tuomiorovasti, sillä sen arvon oli saanut saksalainen seurakunnan kirkkoherra P.G. Wahl, sen jälkeen kun papisto oli saanut vaalioikeuden.

* * *

V. 1812 Viipurin lääni yhdistettiin muuhun Suomeen. Luostarikirkko oli säästynyt v. 1793 kaupunkipalossa, ja sen jälkeen se välttyi niiltä vuoteen 1940 saakka. Mutta v. 1828–1833 se joutui kokemaan historiansa suurimmat muutokset. Kaupungin ja maaseurakunnan väkiluku oli suuresti kasvanut, ja jälkimmäisen oli kohonnut 12.000:een. Vain kymmenes osa asukkaista mahtui vanhaan Luostarikirkkoon. Kirkko oli todettu liian ahtaaksi, minkä vuoksi sitä tahdottiin suurentaa. Oli ajateltu kokonaan uuden kirkon rakentamista, mutta siitä luovuttiin. Kirkon holveissa oli havaittu jokin halkeama, mikä aiheutti pelkoa sen mahdollisesta sortumisesta. Nämä näkökohdat johtivat siihen, että vanhaa kirkkosalia olisi laajennettava purkamalla väliseinä, joka oli erottanut rakennuksen pohjoislaidan erillisiksi huone-tiloiksi. Kirkkosali tulisi ottamaan sisätilan eteläseinästä pohjoisseinään. Rakennuskomiteaan valittiin v.t. pastori G.W. Virenius, kollegioneuvos Nikolai Tavast ja kauppias Georg Pelkonen.

Kirkkosuunnittelun valvonta kuului Suomessa perinteellisesti valtion ylimmälle rakennusvirastolle, Yli-intendenttikonttorille Helsingissä, jonka päällikkönä tänä aikana oli kuulu arkkitehtimme C.L. Engel. Seurakunnan pyynnöstä uusimispiirustusten teko uskottiin l. lk. konduktööri A.F. Granstedtille, joka oli etevä arkkitehti ja suunnitteli myöhemmin Viipuriin myös Seurahuoneen. Hänen herkkäpiirteinen klassisisminsa on saanut jälkipolvelta runsaasti kiittävää tunnustusta.

Rakennustyöt aloitettiin v. 1828. Ensiksi rakennettiin Kirkkotorille väliaikainen puinen kirkko. Sitten aloitettiin pohjoisseinän korottaminen eteläseinän korkeuteen ja sisustan purkaminen. Vanhat kunnianarvoiset holvitkin menivät sen tien tukineen väliseinien kanssa. Kaikki ikkunat ja ovet suurennettiin.

Näitä purkutöitä suoritettaessa avautui eteläseinästä niin ahdas komero, että pieni ihminen työläästi mahtui siihen. Komeron pohjalta löytyi ihmisen luita. Pöyristyttävän kaamea todistus julmuudesta! Joku kuolemaan tuomitu, noitako vai kerettiläinen oli muurattu komeroon kuolemaan.

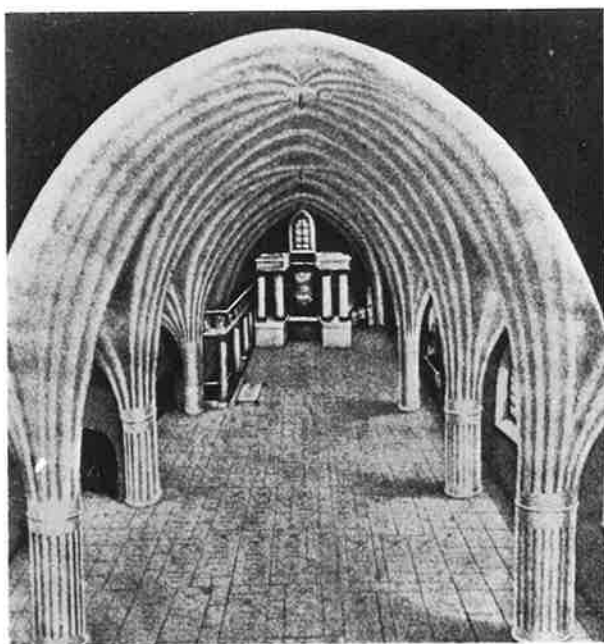
Uudistettaessa kirkko katettiin satulakatolla, jonka harja oli rakennuksen keskiviivassa, joten epäsymmetriset itä- ja länsipääty muuttuivat symmetrisiksi. Kenraalikuvernööri Zakrewskin toivomuksesta katto maalattiin vihreäksi. Kirkkokuone jaettiin puupylväillä kolmeen laivaan ja molemmille sivuille tehtiin lehterit, samoin länsipäätyyn uruille. Laipio rakennettiin laudoista tynnyriholviksi. Eteläsivun itäpäähän muurattiin eteläseinän ulkopintaan liittyvä sakaristo, josta oli pääsy oven kautta suoraan ulos. Länsipäätyyn tehtiin samoin kapea, muuta kirkkoa paljon matalampi eteistila. Sen ulkoista julkisivua koristi neljä pilasteria sekä päätykolmio, jonka yläpuolelle tuli suuri puoliympyräinen ikkuna. Samanlainen avattiin itäpäätyynkin, ja katonharjan länsipäähän pystytettiin risti, jonka kultaseppä Qvarnström kultasi. Kirkon ulkoasu muuttui sopusuhtaiseksi, komeilemattomaksi, klassistiseksi.

Lyypekistä 1700-luvulla hankitut arvokkaat urut poistettiin kirkosta rakennustöiden ajaksi, tuotiin sitten takaisin ja ne palvelivat seurakuntaa Viipurin menetykseen asti.

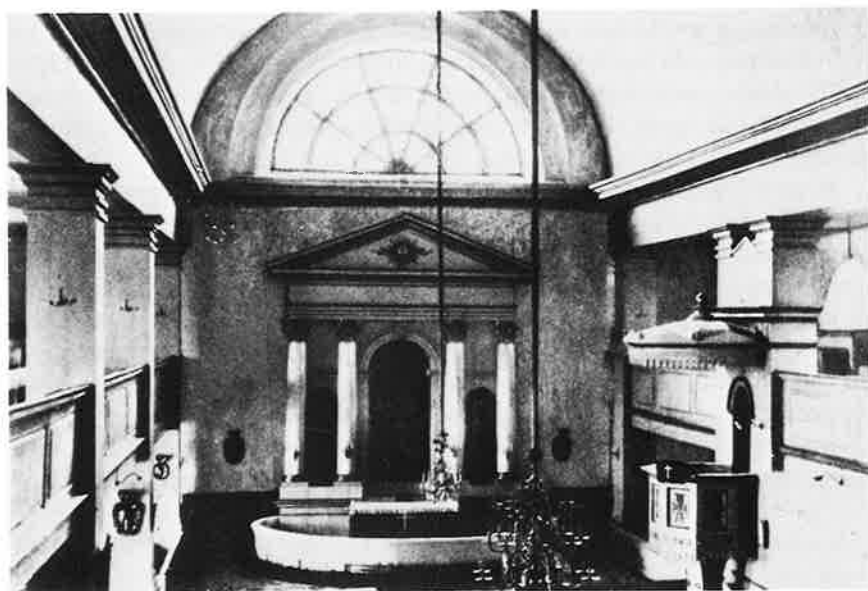
Kirkon sisäpuoli muodostui tyylikkääksi. Sen pääkohteena oli alttari, jonka taustaksi rakennettiin kreikkalaisen temppelin päätyä muistuttava rakennelma päätykolmioineen ja neljine korinttilaismallisine kapiteeleineen. Alttaritaulun sen keskukseen maalasi porvoolainen taiteilija C. Elfström. Hän kultasi myös vanhan kirjoituksen kirkon ulkoseinällä. Alttarikaide oli umpinainen, puoliympyrä pohjapiirrokseltaan. Saarnastuoli, 8-kulmainen, koristeellisine katoksineen täydensi kirkon sisäkuvaa tehden sen jalopiirteiseksi ja harrastunnelmalliseksi.

Kirkon lattiaa peittäneet vanhat hautakivet poistettiin ja myytiin huutokaupalla. Ostajana joutui raatimies Reincke riitaan vainajan suvun kanssa pormestari Thesleffin hautakivestä v:lta 1710. Olihan hautakivien hävitys paheksuttavaa. Samaa täytynee sanoa siitä, että komendantti Stupitschinin ja neiti Elisabeth von Emmenin haudat hävitettiin. Jäljelle jäi vain valtioneuvoksetar Kalmanin hauta, johon hävitettyjen hautojen jäännökset kerättiin. Uusi lattia tehtiin puusta. Se ei tullut kovin pitkäaikaiseksi. V. 1845 havaittiin tarpeelliseksi rakentaa lattia uudestaan kivilaatoista.

Kaunis todistus kaupunkilaisten lämpimästä suhtautumisesta kirkon uudelleenrakentamiseen oli lasi-ikkunoiden teko, jonka venäläinen kirkonhoitaja Astafei Aleksandroff maksuttomasti suoritti. Saadaan myös olla kiitollisia neiti Elisabeth Eulerille, joka piirsi kirkon sisäkuvan ennen sen purkamista.

Kirkon sisänäkymät ennen ja jälkeen vuosien 1828–1831 täyskorjausta.

Kirkon merenpuoliselle sivulle järjestettiin kiviaidan ympäröimä kaunis puistikko, joka kasvoi vihreäksi keitaaksi lähikorttelien muuten puuttoon piiriin.

Kirkon valmistuttua pidettiin siinä ensimmäisenä joulupyhänä v. 1831 jumalanpalvelus. Kirkon sisus ja ulkoportaat oli juhlavasti valaistu. Kirkkoherra Virenius piti puheen alttarilta ja laulettiin suomalaisen virsikirjan virsi 68. Kirkko ei ollut vielä viimeistely. Rakennustöitä jatkettiin, sisämaalaukset suoritettiin. Ne teki edellä mainittu Aleksandroff 12000 ruplan p.a. hinnasta maalaten lehterit ja penkit sinisiksi, mutta muun sisäpuolen valkoiseksi. Kirkon ulkoseinät rapattiin ja valkaistiin. Vasta v. 1833 kirkko oli valmis ja oli tullut maksamaan 60.000 ruplaa. Sen jälkeen toimeenpani ravintoloitsija Motti suuret juhlapäivälliset lokakuun 6. päivänä 1833. Eräs kaupungin suurimmista rakennustöistä sinä aikana oli kunnialla loppuun suoritettu.

Kun Viipurin kuvernementti eli Vanha-Suomi v. 1812 alusta oli liitetty Viipurin lääninä muun Suomen yhteyteen, joutui Viipuri kuulumaan Porvoon hiippakuntaan. Kuten edellisestä on selvinnyt, oli silloin maaseurakunnan kirkkoherrana Jakob Schroeder. Liitoksen tapahduttua joutui hän kontraktirovastiksi nimitettynä edelleenkin hoitamaan entisen Luostarikirkon herruutta kuolemaansa saakka. Häntä seurasi v:sta 1831 alkaen Karl Gustaf Ottelin, joka hoiti virkaa v. 1838 saakka, jolloin hän siirtyi piispaksi Porvooseen.

Hänen jälkeensä v. 1839 nimitettiin kirkkoherraksi v. 1827 maisteriksi valmistunut ja Viipurissa v:sta 1830 toiminut pastori Johan Gabriel Norring. Hän sai kontraktirovastian arvon v. 1856 ja kuoli v. 1859, ja silloin erosi Johanneksen kappeli itsenäiseksi seurakunnaksi.

Norringin jälkeen tuli v. 1864 kirkkoherraksi v. 1845 papiksi vihitty ja Helsingissä v:sta 1855 toiminut Gustaf Bernhard Mortimer Forstén, josta v. 1852 tuli viran pitkäaikainen haltija, hän kun kuoli vasta v. 1904. Hänen terveytensä heikentyminen pakotti hänet vuodesta 1883 alkaen tuon tuostakin ottamaan sairauslomaa, joiden aikana virkaa hoiti ruotsalaisen seurakunnan pastori S.F. Gräsbäck.

Viipurin seurakunnat olivat vielä 1800-luvun loppupuolella yhtenä kohtuuttoman suureksi kasvaneena seurakuntana. Tämän takia ehdotti rehtori C.W. Ahrenberg v. 1862 seurakunnan jakoa maantieteellisellä pohjalla itäiseksi ja läntiseksi seurakunnaksi, kuitenkin ilman menestystä. Samanlainen anomus tehtiin v. 1867 kenraalikuvernöörille yhtä huonoin tuloksin. Mutta kun suomalaisen kaupunkiseurakunnan väkiluku myöhemmin oli kasvanut n. 9600 hengeksi, anoi seurakunta uudelleen suomalaisen kaupunkiseurakunnan itsenäistymistä. Tähän keisari suostuikin 15.3.1881, kuitenkin ehdolla että Viipurin silloisella kirkkoherralla säilyisivät hänen

Luostarikadulla oleva kellotorni
ennen sotia.

kaikki palkkaetunsa niin kauan kuin hän oli virassaan. Uusi seurakunta kasvoi tämän jälkeen nopeasti, niin että sen jäsenmäärä v. 1900 oli 17 717 henkeä. – Ero toteutui v. 1904.

Suomalaisen kaupunkiseurakunnan erottua jäi yhteiseen seurakuntaan vain ruotsalainen kaupunkiseurakunta ja suomalainen maaseurakunta. (Kaupungin saksalainen seurakuntahan oli itsenäistynyt jo v. 1651.) Mutta kahdeksan vuotta myöhemmin anoi edellinen niistä itsenäisyyttä, mihin anomukseen keisari suostui 2.5. 1889. Jakautuminen tapahtuisi, kun kirkkoherranvirka seuraavan kerran tulisi täytettäväksi. Eroa anoessaan ruotsalaisessa seurakunnassa oli n. 3000 jäsentä ja v. 1900 n. 3500 henkeä. Oma kirkko seurakunnalla oli yhdessä saksalaisten kanssa 1700-luvun lopulta.

V. 1833 valmistuneessa asussaan Maaseurakunnan kirkko vältti tulipaloja ja tuhot seuraavalle vuosisadalle aina Talvisotaamme saakka. Sen sytyttyä se vielä toimi kesken pommituksiakin, kunnes sen kohtalon hetki löi.

Helmikuun 10. p. 1940 n. kl. 17.30 siihen osui palopommi, joka sen sytytti, ja jäljelle jäivät vain ulkoseinät ja länsipäädyn huippuun kullattu risti. Sellaisena raunionakin se vielä näytti jyrkän juhlaalta, ja sen puistoon kaivettiin maaseurakunnan kaatuneille sankarihauta.

Kellotorni oli vielä 8.3. 1940 ehjänä, mutta tuhoutui sodan loppupäivinä. Sisälle jäi vain rautaromua, mutta tornin yläosiin johtava muurin sisäinen porras oli ehjä.

Jatkosodan aikana suojattiin kirkkoraunio punatiilisellä katolla vuoden 1944 kesään mennessä. Venäläiset olivat sitten tähän asti käyttäneet rakennusta sähkötarviketehtaana, mutta ovat siitä nyttemmin luopuneet. Mitä rakennukselle sitten tehdään, on vielä tuntematonta.

Kellotorniin on rakennettu aivan entisensä näköinen huippu. Sankarihautaus on kadonnut kirkkotontilta.

MARIA MAGDALENAN KAPPELI

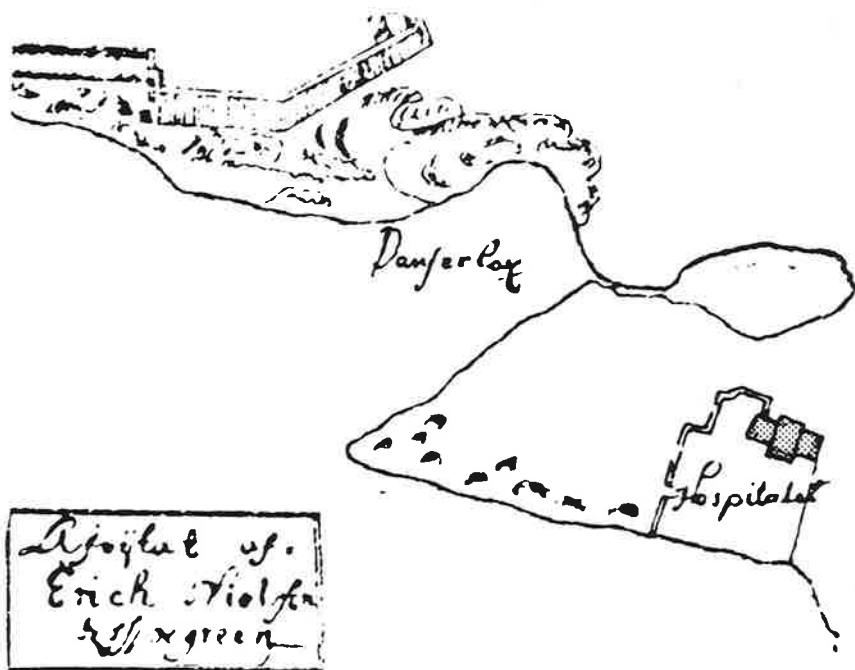
Viipurin linnanherra Erik Akselinpoika perusti Viipuriin Pyhän Maria Magdalenan hospitaalin eli sairas- ja vaivaishuoneen erityisesti leprasairaille. Hän oli v. 1475 anonut ja saanut paavilta luvan rakentaa kaupunginmuurien ulkopuolelle leprosoriumin ja sen yhteyteen kirkon l. kappelin, jossa kuusi pappia pitäisi jumalanpalveluksia. Epävarmaa on, saatiinko pappeja kuusi, mutta uusi seurakunta sai alkunsa.

Tiedot hospitaalin alkuvaiheista keskiajalla ovat niukat. J.W. Ruuthin mukaan ei kaupungeilla ollut mitään määrärahoja köyhien ja sairaiden hoitoa varten, mutta tavallista oli, että perustettiin seurojen tai veljeskuntien ylläpitämiä armeliaisuuslaitoksia, joiden toiminta pukeutui uskonnollisiin muotoihin. Myös linnanpäälliköt tekivät sellaisille lahjoituksia hurskaustensa osoitukseksi ja ansaitakseen kirkon suosiota.

Viipurissa oli veljeskunta l. kilta, joka ylläpiti pyhänhengentaloksi nimitettyä laitosta, jossa sairaat ja kodittomat köyhät saivat yösijan. Tällaisia laitoksia nimitettiin myös hospitaaleiksi. Sellainen mainitaan Viipurista v. 1445. Veljeskuntaan kuului kaupungin varakkaita porvareita, ja heillä oli nimenä "Jumalan ystävät samassa veljeskunnassa". Heillä oli oma sinetinsä ja kartanonsa, jonka Ruuth arvelee olleen Luostarinkatu 8:n pihalla oleva kuutiomainen pieni luonnonkivinen rakennus. V. 1485 sopivat veljeskunta ja raati siellä joka tiistai pidettävästä yömessusta, jonka toimittaisivat koulumestari ja "hänen 6 pikkurenkiään", koulupoikaa. Keskiviikkoihin klo 8 oli myös messu pidettävä. Varsinainen hospitaaliksi nimitetty laitos oli siis Tottin perustamana syntynyt kymmenen vuotta aikaisemmin.

Edellä kaupungin kirkon vaiheista puhuttaessa on kerrottu, että Tord Rörikinpoika Bonden perilliset lahjoittivat v. 1422 prebendan P. Maria Magdalenan alttarille. On mahdollista, että siihen jo silloin oli yhdistetty jokin armeliaisuuslaitos. Sama koskenee Kaarle Knuutinpoika Bonden v. 1448 samalle alttarille lahjoittamaa prebendaa. Ainakin tiedetään, että kaupungissa oli Maria Magdalenan kartanoksi nimitetty rakennus. Sen paikka on jäänyt epävarmaksi, mutta sen voisi ehkä olettaa sijainneen eräällä Mustainveljesten luostarin omistamalla tontilla Yläkadun varrella "vastapäätä myöhemmin rakennettua Piispantaloa", siis jossain meidän aikamme muutorakennuksen yläpuolella.

Erik Akselinpojan hospitaali oli kuitenkin rakennettu muurien ulkopuolelle. Siellä se oli kuitenkin aivan suojaton, minkä vuoksi linnanherra Erik Thurenpoika Bjelke v. 1505 vihollisen hyökkäystä peläten siirretti hospitaalin väliaikaisesti kaupunkiin muurien sisäpuolelle. Se oli myös sijainnut liian lähellä muureja, mikä näkyy siitä, että v. 1540 säännössä määrätään ne rakennukset, jotka olivat kappelin ja muurin välillä siirrettäviksi kauemmas kaupungista. Hospitaali kaikkine rakennuksineen aitansa sisällä sijaitsi silloin Munkkiportin tienoilla.

V. 1547 käski kuningas Kustaa Vaasa siirtää hospitaalin kauemmas kaupungista, ja silloin se ilmeisesti siirtyi Pantsarlahteen meren rannalle, jonne paitsi sairaalarakennusta rakennettiin kirkko tapuleineen sekä pappila. Kirkko lienee ollut kivistä rakennettu jo Munkkiportin luona, koska Eerikki Akselinpoika oli sellaisen rakennustavan kannattaja ja halusi ”temppe-linsä kivistä.”

Paikka, johon hospitaali Pantsarlahdessa rakennettiin, nähdään Erik Aspegrenin v. 1655 laatimasta kartasta. Sen mukaisesti se sijaitsi meidän aikamme asemakaavassa Agricolankadun ajatellulla jatkolla silloisen rantaviivan ääressä.

Maria Magdalenan alttarille lahjoitettujen prebendojen tulot oli käytettävä hospitaalin ylläpitoon, minkä ohella sille lahjoitettujen tai hankittujen tilojen tuotto kuului hospitaalille. Varmaan voidaan näin ollen otaksua, että kappelikirkkokin sai siitä osansa ja että se voitiin sisustaa ja koristaa katolisen ajan vaatimusten mukaiseksi. Ehkäpä se sellaisena kykeni laitoksen onnettomille hoidokeille heijastamaan taivaallista kajastusta messuineen, jotka varmaankin toimitettiin tavallista upeampina Maria Magdalenan ja 11000 neitsyeen juhlapäivinä. Niihin määräyksiin, jotka Eerikki Akselinpoika prebendaansa lahjoittaessaan oli ehdoksi asettanut, kuului edellä sanotun lisäksi, että kolmet messut oli pidettävä viikoittain, yhdet ”perjantaisin meidän Herramme viidestä ihmeestä” hospitaalin kirkossa. Tämän määräyksen hän kuitenkin myöhemmin peruutti, jotta messut ”eivät häirit-sisi sairaita sairashuoneissaan.”

Mitään kalustoluetteloa hospitaalikirkon irtaimistosta ei ole säilynyt, mutta tietenkin sillä oli ainakin ennen uskonpuhdistusta kalustoa ja käyttö-esineitä, jumalanpalvelukseen liittyviä ehtoollisvälineitä, kynttelikruunuja tai jalustoja sekä tekstiilejä, messukasukoita ym. Sellaisia oli varmaan saatu usein lahjoituksina. Kolmantena seurakuntana Viipurissa oli hospitaalin väestöllä ja kirkolla oma tärkeä osansa kirkollisessa elämässä.

Hospitaalin kirkossa uskonpuhdistuksen jälkeisenä aikana toimineista pappismiehistä on jokseenkin täydellinen luettelo. Siinä mainitaan seuraavat:

- 1523–1526 Eskil Michelsson, pappi, joka samalla oli koko hospitaalin johtaja,
- 1538–1541 Laurens Joannis, kuolemaansa saakka, pappi ja myös laitoksen johtaja.
Michel. mainitaan köyhien kappalaiseksi.
- 1553–1570 Andreas Jacobi Undranck, kappalainen.
- 1572–1583 Henricus Johannis, köyhien saarnaaja, v. 1581 myös johtaja.
- 1584–1601 Canutus Nikolai, aikaisemmin sotapastori, kuoli Jääskessä v. 1611 tultuaan sinne kirkko-herraksi v. 1602; oli hospitaalin johtajana v. 1584–1591.
- 1603–1604 Märten hospitaalin pappina kuolemaansa saakka, oli v. 1602 samanaikaisesti Siikaniemen seurakunnan kirkkoherra.
- 1605–1610 Paulus Johannis, tuli viimeksi mainittuna vuonna pastoriksi Muolaaseen.
- 1611–1626 Andreas Henrici Borgensis
- 1632–1660 Matthias Laurentii Mononius, nosocomianus eli eräänlainen lääkäri, haudattiin Pantsar-lahteen v. 1672.

- 1672–1673 Matthias Johannis, pappi, ehkä jo v. 1671 edeltäjänsä apulaisena.
Matthias Fabiani, kuoli ennen v. 1691, jolloin hänen leskensä ja tyttärensä myivät hänen talonsa.
- 1688–1692 Kristiern Winter, Viipurin koulun apologisti v. 1675–1688, minkä jälkeen hän oli hospitaalın saarnaajana v. 1692 saakka, mutta tuli sitten kollegaksi Viipurin kouluun.
- 1694–1704 Jacobus Thomae Angermannius, sai palkkaa jo v. 1689, toimi hospitaalın saarnaajana kuolemaansa asti.
- 1706–1709 Simon Kristierni Huss, hospitaalın saarnaaja.
- 1711 Mårten Lång, ylioppilas v. 1703, nimitettiin hospitaalın saarnaajaksi v. 1711, mutta siirtyi sieltä samana vuonna hoidokkien kanssa Lappeenrantaan (till "Lappstrand"); tuli v. 1726 kappalaiseksi Liperiin ja kuoli siellä v. 1769.

Hospitaalın toiminta Viipurissa päättyi, kuten edellä kerrottu v. 1711. Sairaiden hoitajana se oli ensimmäinen laitos Viipurissa, ja sen toimintaa pidettiin varmaan siunauksellisena, oloissa, jotka keskiaikana ja vielä hospitaalın loppumiseen saakka, olivat alkeellisia.

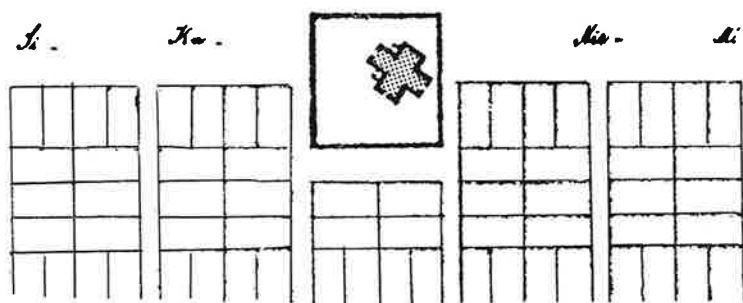
Hospitaalın tiluksista 1550-luvulla on säilynyt tiedot. Niitä oli aikanaan mm. Sten Sture vanhuudessaan runsaasti lahjoittanut Maria Madgalenan alttarille. Luettelon mukaan oli näitä tiloja Viipurin pitäjässä 27, Jääskessä 1, Äyräpäässä 7, Virolahdella 1, Vehkalahdella 3 ja Pyhtäällä 9 eli yhteensä 48 tilaa. Sitä paitsi kuului Maria Magdalenan prebendoihin useita niittyjä Viipurin pitäjässä. Hospitaalın talous tuntuu siten olleen vakavarainen.

SIIKANIEMEN KIRKKO

Viipurin linnan omistukseen kuului alusta pitäen laaja Linnasaari, joka sijaitsi kapean salmen erottamana siitä pienestä kalliosaaresta, jolle linna rakennettiin, ja saaren luoteispuolella. Saari ulottui n. $2\frac{3}{4}$ km pituisena Kivisillansalmeen saakka. Tällä saarella sijaitsi linnalle kuuluva kuninkaallinen latokartano ja sen vierellä tykistörakennus, arvattavasti meidän aikaisen Hiekan esikaupungin ja Neitsytniemen välillä. Kartanon äärellä sijaitsivat sen viljelemät pellot, ja kauempana Neitsytaniemellä kerrotaan 1600-luvun alkuaikoina olleen ränsistynyt torppa.

Siikaniemen nummelle oli J.V. Ruuthin mukaan joukko linnan väkeä varhain rakentanut itselleen asuntoja. Syntyi vähäinen esikaupunki, joka lähti reippaasti kasvamaan, ja v. 1571 puhutaan jo uudesta kirkkomaasta linnan takana. Tästä päättään lienee siellä silloin ollut oma kirkkokin.

Samaan aikaan kun Vallin kaupunginosan asutus tulee näkyviin tileistä, ilmestyvät niihin myös Siikaniemi ja Pantsarlahti ensimmäisen kerran asutuuina kaupunginosina v. 1567–69. Todellisuudessa oli näiden asutus paljon

vanhempi, mutta niiden suhde kaupunkiin ei ollut selvä. Ulkopuolella muureja olevina pidettiin niitä, ainakin Siikaniemeä, pikemmin linnaan kuin kaupunkiin kuuluvina. Varsinkin Siikaniemelle oli jo aikaisin kaikenlaisien linnan kirjoissa olevien kruununpalvelijain ja työläisten mukana asettunut porvareitakin, jotka tahtoivat päästä veroja maksamasta ja rauhassa harjoittaa laitonta maakauppaa. Luultavasti heidän aluksi onnistuikin elää joksikin häiritsemättöminä omissa oloissaan, koska viranomaiset eivät näyttäneet olleen selvillä, mille kannalle asettua näihin "malmien" asujaimiin nähden. Kun kaupunki näet kerta toisensa perään nosti haikeita valituksia malmilla tapahtuvasta maakaupasta, hallitus käski "malmilaisten" tavaroineen päivineen muuttaa kaupunkiin, milloin taas aivan vastakkaisilla määräyksillä antoi näille asutuksille laillisen vahvistuksen. Mutta hallituksen epäröidessä kaupunki näkyi omasta puolestaan ratkaisseen kysymyksen yksinkertaisesti siten, että malmit katsottiin kuuluvan kaupunkiin, minkä vuoksi se rupesi niihin ulottamaan verotus- ja valvontaoikeuttaan. Sen se teki ensimmäisen kerran v. 1567.

Siten kaupunki sai mm. kolmannen kirkkonsakin, sillä niin vahva oli jo silloin Siikaniemen asutus, että se pian tämän jälkeen v. 1583 muodostui eri seurakunnaksi ja nähtävästi linnan avulla rakensi itselleen oman kirkonkin, koska v. 1571 puhutaan uudesta kirkkomaasta. Kymmenisen vuotta myöhemmin sinne saatiin oma kirkkoherra Petrus Laurenti, jonka maaherra Henrik Klaunpoika Horn ja Matti Laurinpoika Krus, linnanhaltija, sinne määräsivät.

Viipurilla oli kaakkoispuolellaan kiviset muurinsa, luoteessa se oli aivan suojaton. Tämä huolestutti kuningasta, joka katsoi, että tänne olisi saatava pölkkyvarustuksia ja valleja, joiden avulla Siikaniemen esikaupunkikin liitetyisi Viipurin yhteisiin linnoituksiin. Tässä mielessä Erik XIV vuosina 1558 ja 1559 rakennutti pölkkyvarustuksia, että Siikaniemen esikaupunkikin saataisiin liitetyksi Viipurin yhteisiin linnoituksiin. Juhana III jatkoi näitä töitä, ja vielä v. 1677 rakennettiin Tervaniemen vuorelle pölkkyvarus-

tus. V. 1680 oli näihin töihin ja maan tasauksiin käytetty n. 70.000 työpäivää. Siikaniemeä pidettiin näin ollen merkityksellisenä, mutta mitään vallitusta se ei saanut ympärilleen. Sen sijaan se aidattiin tiiviillä aitauksella, kun n.s. pikkutulli v. 1622 säädettiin kaupungeissa kaikista maalaistavaroista kannettavaksi.

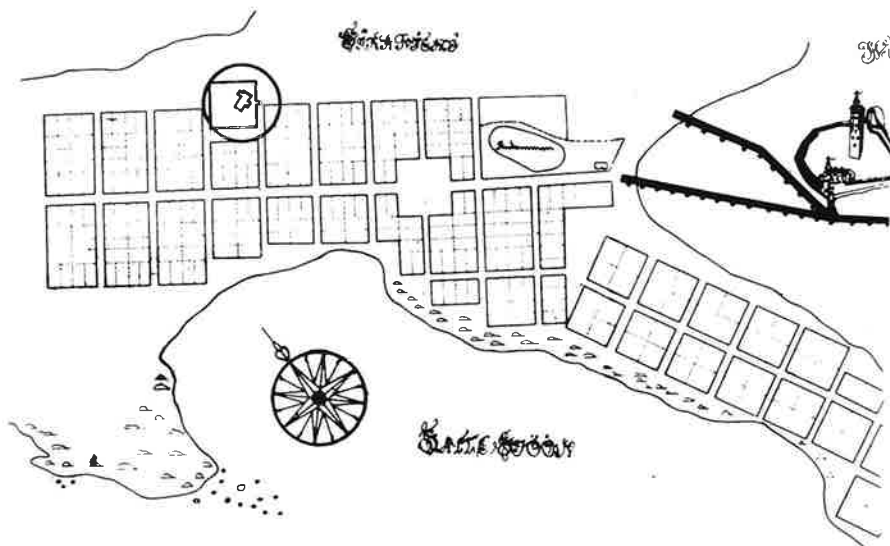
Vaikka Siikaniemi oli aluksi lähtenyt hyvin kehittymään, se sai myös kestää nurjaa kohtelua. Vielä v. 1626 tuli ankara käsky, että asukkaiden piti ennen Vapunpäivää valita itselleen asuinpaikat kaupungissa tai Vallissa. Siitä ei tullut mitään, ja neljännesvuosisata myöhemmin luvattiin, ettei esikaupunkia hävitetä, ellei sota sitä tee. Silloin Siikaniemi samalla alistettiin kaupungin tuomiovaltaan, mikä merkitsi sen muuttumista kaupungiksi. Siellä oli oma kirkko 1500-luvulta alkaen ja v. 1638 siellä oli 275 taloa.

Esikaupungin kehittymistä todisti sekin, että siellä alettiin tarvita muutakin kuin asuntoja. Niinpä sinne rakennettiin pari "kestihovia" muukalaisia varten, ja v. 1683 sinne syntyi teollisuutta, salpietaritehdas, jota n. 80 vuotta myöhemmin nimitettiin ruutitehtaaksi. Ei ole tietoa siitä, minkälainen Siikaniemen ensimmäinen kirkko oli, mutta puinen se tietenkin oli.

Jos näin oli välttytty Siikaniemen hävittämiseltä, niin jo v. 1628 sitä kohdasi hirvittävä onnettomuus. Viipurissa oli syttynyt tulipalo, joka tuhottuun tyystin keskikaupungin heittäytyi salmen yli ja poltti tämän uuden kaupunginosan. Myös v. 1652 palo ulottui Siikaniemen puolelle, mutta rajoittui vain sataman seutuun, missä se tuhosi pari makasiinirakennusta.

Edellinen näistä paloista aiheutti kuitenkin suuria muutoksia Siikaniemelle. Sinne ulotettiin regulariteetti, laadittiin uusi asemakaava. Sen rungoksi tuli Turunsillan korvasta suoraan luoteeseen ulotettu n. 870 m pitkä pääkatu, joka n. 300 m päässä sillalta (myöhemmin Kron St Annaen rannasta lukien toisen bastionin kohdalla) lävisti n. 80 m mittaisen neliön muotoisen torin. Pääkadun kummallekin puolelle suunniteltiin n. 70 m levyisiä kortteleita, toiset n. 120 m, toiset lyhyempiä, Tervaniemellä aivan neliön muotoisia. Kirkolle oli varattu sen vanha sijaintipaikka kirkkomaienneen pääkadun koillispuolelle yhden neliömäisen korttelin siitä erottamana. Kirkkoa ei siten käytetty asemakaavallisena motiivina, siellä yhtä vähän kuin Tuomiokirkkoa vanhassa kaupungissa. Kirkko sijaitsi meidän aikamme Sotilassairaalan jatkeella Nummikadun kaakkoisivulla.

Regulariteettia esittävässä kartassa on kirkko kuvattu suorakaiteiseksi, kuten 1600-luvun puukirkkomme yleensä olivat. Voisi ehkä kuvitella, että sillä oli suippo tornikin. Regulariteetin jälkeen Siikaniemi sai uuden, edelleenkin puusta rakennetun kirkon. Tällä "Pyhän kolminaisuuden kirkolla" oli ristin muotoinen pohjapiirros. Siinä muodossa se kuului ensimmäisiin meille rakennettuihin puukirkkoihin. Ne olivat saaneet muotonsa Tukholmaan rakennetusta Katarinan kirkosta. Kirkko valmistui v. 1664 ja maalat-

tiin punaiseksi. Sinne oli samalla saatu urutkin, ja varmaan oli sisustus tehty kauniiksi, koska asukkaiden mainitaan olleen siitä ylpeitä. Totesipa Turun yliopiston professori Justander laatimassaan suomenkielisessä onnitellurunossaan kirkon "liki täydellisex".

Kirkon ympärillä oli edelleenkin hautausmaa.

Seurakunta oli kauan ja hartaasti odottanut tämän kirkon rakentamista, ja sen vihkimispäivästä 24.7.1664 muodostuikin asukkaita suuresti ilahduttanut juhlatilaisuus. Vihkiäisiin kutsuttiin konsistorin jäsenet, koko papisto, pormestari ja raati sekä huomattavimmat kaupunkilaiset, joille tilaisuuden jälkeen tarjottiin juhla-ateria. Vihkimistoimitus aloitettiin kirkonkellojen soitolla, sitten esitettiin musiikkia, minkä jälkeen, pasturin asetuttua alttarin eteen, laulettiin Davidin virsi: "Tulkaat, veisatkaamme kiitosta Herralle. . .", ja kolme messupukuista pappia suoritti messun alttarin edessä, gradaali ja ad concionem kaikuivat juhlallisesti. Sitten ilmoitettiin saarnastuolista, että kirkko oli pyhitetty P. Kolminaisuudelle. Seurasivat virsi "O Pyhä Kolminaisuus", saarna ja virsi "O, Jumal' Sinua me kiitämme. . .". Jumalanpalvelus päättyi messuun, tiedoituksiin ja urkumusiikkiin.

Saarnan piti seurakunnan kirkkoherra Samuel Reuter, joka kertoi, miten kirkko saatiin rakennetuksi ilman hallituksen antamaa tukea, vieläpä urutkin, joita kaupungin Luostarikirkkoon ei ollut jaksettu hankkia. Kirkkoa olivat tukeneet maaherra Törneskiöld, linnanhera Klöfverskiöld ym. huomattavat henkilöt, vieläpä Turun hovioikeuskin. Lopuksi saarnaaja muistutti, ettei kirkkoa saa pitää "ylpeyden riitahuoneena".

Kirkko herätti huomiota laajemmaltikin. Turun professorit Justander ja Miltopaeus lähettivät onnittelurunot, samoin Viipurin kimnaasin lehtori Heinricius ja ylioppilas Strandenius, muut latinaksi paitsi Justander, joka ylisti kirkkoa seuraavasti:

''Catz cuin se suuri Salomon
Rakens Herran Huonen jalon
Caunist Cedrist ja muist calleist
Caluist, Cullaisist calleist
Ratk niin Reuter Careliins cans
Herran Huonen juur alustans
Perustan', päättän' päällisex,
Laittan' liki täydellisex

V. 1622 säädetyt pikkutullin edellyttämällä tavalla Siikaniemi oli piste-aidan ympäröimä. Siinä oli kaksi porttia vartioineen: Riipakka, mikä avasi pääsyn Lappeenrantaan päin, ja Halla, mistä päästiin Neitsytniemelle. Näihin aikoihin, v. 1639, Siikaniemellä asui 679 henkeä. Kaupunki ylläpiti siellä ''kellaria'' eli ravintolaa, torilla käyville talonpojille eli ''maimese-reille'' oli varattu tietyt porvaritalot. Tervaniemen huipulla oli rivi myllyjä ja rannassa kymmenittäin makasiineja sekä terva-aittoja, Tervahovi tykistökasarmin takana Tervaniemen Neitsytniemen puoleisella sivulla. Piki-keittämoita oli jo vuodesta 1650 alkaen Hiekan alueella, mm. Weckroothilla rannassaan, mitä sitten alettiin nimittää Vekrotniemeksi. Tervaniemen kukkulalla oli hirsipuu.

Varmaan oli Siikaniemi ympäröivine puutarhoineen kaunis ja viihtyisä asuinpaikka. Siellä asui vaurastakin väkeä, virkamiehiä ja säätyläisiä. Aivan Turunsillan pielessä oli muurarimestari Gert Holtgrefillä kivistä rakennettu talo, ja sieltä alkavaa pääkatua nimitettiin Isokaduksi. Kadut olivat kivettyjä ja tori siisti. Puiset yksityisrakennukset olivat punaisiksi maalattuja, mutta kivijalan paikalla oli vielä multapenkki. Tonttien kaali- ja ryytimaat antoivat asutukselle vauraan leiman. Kuitenkin vaikutti Siikaniemi vähän maalaismaiselta. Pidettiinhan siellä karjaakin.

Tervaniemen rannassa oli satama makasiineineen ja tullihuone.

1600-luvun jälkipuoliskolla sai tämä pieni yhdyskunta kerran jälleen kokea kovia kohtaloita. Tavallista vaikeampi koettelemus kohtasi sitä v. 1657, kun Viipuriin levisi rutto. Kuolema tuhosi elämää siirtyen talosta taloon. Sitten seurasi tulipaloja. Sellainen sattui v. 1670 ja toinen ankarampi v. 1682, jolloin asukkaat joutuivat todelliseen hätään, ja vielä v. 1690, mutta se poltti vain kaksi puotirakennusta.

Vuosisadan vaihde merkitsi Siikaniemelle lähestyvää elämän loppua. Suuren Pohjansodan alettua koetettiin linnoituslaitteita kohentaa, mutta v. 1710 Tervaniemen vuori olikin venäläisten tärkeimpänä tykistöasemana,

mikä ratkaisi Viipurin kohtalon. Siikaniemen asutuksen olivat omat sotilaat sytyttäneet, mutta terva-aittojen synnyttämän paksun savupilven takana viholliset onnistuivat sammuttamaan palon ja saivat itselleen majoituspaikkoja. Tervaniemellä kenraali Apraxin tarjosi tsaarille juhlapidot saavutetun voiton kunniaksi.

Viipurin antauduttua koko Siikaniemen alue jäi venäläisten sotaviranomaisten käyttöön, siviiliväki menetti asuinalueensa. Sinne alettiin rakentaa Kron St. Annaen bastionääristä linnoitusta Suomea vastaan. Ensimmäinen bastioni valmistui v. 1731, seuraava v. 1740 ja pian oli koko uusi linnoitusvyöhyke valmis. Siikaniemen torille rakennettiin ylikomendantille puinen virka-asunto ja kauppiaille halli, Gostinnij dvor. Sen lähelle tuli myös teatteri, Das Komedienhaus.

Likimain 400 asukasta oli v. 1738 sattuneen kaupunkipalon jälkeen jäänyt Siikaniemellä ja Vallissa kodittomiksi. Niille täytyi järjestää tontteja. Niinpä kaupunki perusti uuden esikaupungin, nimeltä Viipurin esikaupunki eli Neitsytniemi, jonka raatimies Joakim Naht kaavoitti. Se tarkoitettiin suomalaiselle väestölle, venäläisille tuli ns. Pietarin esikaupunki, mutta ei tällainen väestön jako toteutunut, molempia kansallisuuksia sijoittui Neitsytniemelle. Nämä toimenpiteet tapahtuivat vasta Pikkuvihan jälkeen, mihin asti Linnansaari oli ollut autiona.

Kirkkonsa ympärille kehittyneen kotoisentuntuisen erillisen kaupungin osan kohtalojen seuraaminen päätettäköön tähän, mutta mainttakoon kuitenkin vielä ne kirkonmiehet, jotka tätä seurakuntaa johtivat ja palvelivat. Akianderin Paimenmuisto mainitsee heitä, ensimmäiset vain saarnaajina etunimeltään. He olivat Laurentius v. 1542, Matthias v. 1566 ja Magnus v. 1575. Sitten seurasi edellä mainittu Petrus Laurenti, ensimmäinen, joka v. 1584 tuli kirkkoherraksi. Hänen jälkeensä olivat kirkkoherrat Hans Erics v. 1585–1609, Matthias Laurenti v. 1610, joka oli ollut valtiopäivämies Örebrosta ja pastori Taipalsaarella, sitten Anders Matthiae v. 1612–24, Kris-ter Sigfridi v. 1628–34, Laurentius Jacobi v. 1639–40, joka kuoli jo seuraavana vuonna, Petrus Aeschilli Ascanaeus (Asicanus) v. 1641–50 ja maisteri Claudius Thesleff v. 1650–59, josta tuli tuomiorovasti. Sitten oli eräitä, joita mainitaan vain pastoreiksi. Niitä olivat Samuel Laurenti Reuter v. 1659, joka kuoli v. 1679. Hänestä tuli v. 1664 konsistorin asessori ja kerrotaan, että hän sinä vuonna rakennutti uuden Pyhän Kolminaisuuden kirkon Siikaniemelle. V. 1679 Siikaniemi sai pastorikseen Ericus Erics Cuprauksen, porvoolaisen, joka samanaikaisesti tuli pastoriksi sekä linnan-kirkkoon että Säkijärvelle. Hän kuoli v. 1684, jolloin hänen seuraajakseen tuli Luostarikirkon pastori Pehr Ristelius, jolle ei annettu Siikaniemen pastoraattia. Hänen kerrotaan julkaisseen tullinhoitaja Henrik Schmidtin vaimon kuolinsaarnan. Hänellä oli maatila Ruokolahdella, mikä velvoitti hä-

net ylläpitämään yhtä rakuunaa. Hän oli myös ollut konsistorin asessorina (k. 1695). Hänen kuolinvuotenaan tuli Siikaniemen pastoriksi maisteri Georg Helsingius v. 1699 saakka, jolloin hän siirtyi Mikkeliin. Häntä seurasi välittömästi kandidaatti Kristian Wijnblad, joka oli ollut Tuomiokirkon kappalaisena. Hän kuoli jo v. 1705. Sitten viimeisenä Siikaniemen pastori-
na mainitaan Anders Ahlgren. Hän oli ollut Tuomiokirkon taloudenhoitaja Viipurissa v. 1704 ja sitä ennen kappalaisena Narvassa. Rovastin arvon hän sai v. 1705 ja Siikaniemen pastoriksi hän tuli v. 1706.

Siikaniemen tarina loppui v. 1710.

UUSI TUOMIOKIRKKO

Viipurin suomalainen kaupunkiseurakunta oli Viipurin valloituksesta v. 1710 alkaen joutunut käyttämään jumalanpalveluksiaan varten entistä Luostari- eli Mustainveljestenkirkkoa yhdessä kaupungin muiden seurakuntien kanssa. 1800-luvun loppupuolella oli suomalaisten kaupungin-
asukkaiden lukumäärä kuitenkin kasvanut niin suureksi, ettei kirkossa enää ollut riittävästi tilaa sanankuulijoille. Heidän piirissään syntyi sen johdosta ajatus uuden kirkon rakentamisesta. Syyskuun 10. p. v. 1874 pidettiin kirkonkokous, jossa valittiin toimikunta hankkimaan tontti uudelle kirkolle. Niinpä rakennusmestari Vanhala yhdessä muiden seurakuntalaisten kanssa jätti 6.12. 1876 kaupunginvaltuutetuille anomuksen tontin saamiseksi tähän tarkoitukseen. Kesäkuun 16. p. seuraavana vuonna kaupunki lahjoit-
tikin seurakunnalle Linnoituksen osan tontit 165 ja 168 kirkkoa varten ehdolla, että rakentaminen aloitetaan 15 vuoden kuluessa.

Kaupungin ja maalaiskunnan yhteisessä seurakunnassa oli väkiluku v. 1880 tienoilla kohonnut jo n. 9000 henkeen, joten on käsitettävissä, että he-
räsi ajatus seurakunnan jakamisesta. Marraskuun 14. päivänä 1880 pidetys-
sä kirkonkokouksessa päätettiin perustaa kaupunkilaisille oma suoma-
lainen seurakunta, ja seuraavan vuoden maaliskuun 15. p. saatiin tälle pää-
tökselle "armollinen" vahvistus.

Uuden seurakunnan ensimmäisiä toimenpiteitä oli kirkon hankkiminen. Kuten jo mainittiin, oli kirkolle saatu tontti. Kesäkuun 19. p. 1881 pidetys-
sä kokouksessa valittiin rakennustoimikunta ja päätettiin kohottaa kirkollis-
veroa 2 mk hengeltä. Rakennusrahastoon oli silloin kertynyt 28 000 mk. Rakennustoimikunta kokoontui lokakuun 6. päivänä ja julisti heti sen jäl-
keen kilpailun suomalaisten arkkitehtien kesken piirustusten aikaansaami-
seksi. Saatiin 9 ehdotusta, joista ensimmäisen palkinnon 2000 mk saajaksi osoittautui viipurilainen tunnettu arkkitehti Eduard Dippell. Hänen ehdo-

tuksensa vahvistettiin 30.3.1886. Silloin saatiin myös kaupungilta kirkkoa varten kaksi lisätonttia, tontit 166 ja 179, joten kirkko sai koko korttelin, jota rajoittivat Koulu- ja Linnankatu sekä Tuomiokirkon- ja Agricolankatu.

Työn johto jäi arkkitehti Dippellin huoleksi ja rakennusurakoitsijoiksi otettiin veljekset Jaakko ja Antti Wiklund. Edellinen heistä kuoli kuitenkin työn kestäessä, joten sen loppuun suorittaminen jäi jälkimmäisen tehtäväksi. Rakennuskustannukset oli arvioitu 44 900 markaksi, joten käytettävänä olevien varojen lisäksi oli otettava kaksi kuoletuslainaa: valtiolta 200 000 ja yksityisiltä 100 000 mk. Valmistuttuaan kirkko oli lopuksi tullut maksamaan 562 000 mk, minkä lisäksi oli koottu rahoja mm. urkujen hankkimiseen.

Kirkon piirustukset osoittivat, että kirkko tuli rakennettavaksi punaisista tiilistä goottilaiseen tyyliin kolmilaivaisena pitkäkirkkona, jonka torni tuli kohoamaan kaupungin kaikkien rakennusten yläpuolelle. Kirkkosali tuli holvattavaksi ja sinne tuli istuinpaikkoja 1800 hengelle.

Toukokuun 1. päivänä 1889 vihittiin kirkon paikka tarkoitukseensa ja heinäkuun 20. päivänä laskettiin kirkon peruskivi.

Tuomiokirkon alttaritaulu

Kirkon sisustus tahdottiin tehdä juhlavaksi. Ikkunat saivat katedraalilaisit, valaistus sähkökruunun. Altтарin tausta tehtiin tyylin mukaisesti puusta, ja kultaseppä Porthan lahjoitti sinne taiteilija Pekka Halosen maalaaman alttaritaulun, joka esitti Kristuksen alasottamista ristiltä. Valkeiksi maalattujen holvien ripakaaret saivat vierelleen maalatut vihreät köynnösornamentit, seinät haaleankeltaiset värit. Kokonaisuus vaikutti vaatimattomalta, mutta hartaalta.

Torniin saatiin kolme kelloa. – Kirkon isännäksi valittiin tohtori J. Lyly ja hänen (maastakarkoitettuna oman käden kautta v. 1903 tapahtuneen) kuolemansa jälkeen kansakouluntarkastaja A. Rikström (Valtavuo).

V. 1895 hankittiin kirkkoon 45-äänikertaiset urut J.A. Zachariassenin urkutehtaalta. Neljä äänikertaa jouduttiin v. 1914 Kangasalan urkutehtaan avulla korjaamaan. Kirkkoa v. 1929 sisältä uusittaessa saatiin sinne Gebrüder Riegerin Tšekkoslovakiassa tekemät 72-äänikertaiset urut.

Kirkkoa ympäröivä tonttimaa kunnostettiin ja istutettiin valtion, kunnan ja seurakunnan myöntämällä varoilla n. 1/2 milj.mk. kustannuksin.

Kaikkien rakennustöiden päätyttyä järjestettiin kirkon juhlalliset vihkiäiset 3.12.1893. Niistä kertoo kaupungin silloin ainoa suomenkielinen sanomalehti Viipurin Sanomat, että sinä lumisena sunnuntaipäivänä nähtiin Viipurin kaduilla valtavien ihmisjoukkojen kohdistavan kulkunsa kohti uutta suomalaista kirkkoa. Vaikka siellä oli tilaa 1000 hengelle, se ei läheskään riittänyt kaikille sisään pyrkiville. Siksi olikin pääsy sinne rajoitettu vain niille, jotka olivat saaneet "piletin", nähtävästi arvovaltaisimmille kaupunkilaisille. Sisäänpääsy tapahtui vain pääovesta Katariinankadun puolelta. Ovea vartioivat poliisit, ja sivuovien eteen oli vedetty rautalangat

sekä asetettu sotamiehiä vartioiksi. Katkeria ja kateellisia lausuntoja sinkoili ulos pakkaseen suljetun yleisön suusta, mutta ilman piletteä ei sisään päästy.

Niille, jotka olivat päässeet kirkkoon, vihkimistilaisuus muodostui elämykseksi. Viipurin Sanomat kuvailee tilaisuuden seuraavasti joulukuun 5. päivän numerossaan:

– Uuden kirkon vihkiäiset. Piispa Råbergh vihki viime sunnuntaina kaupunkimme suomalaisen seurakunnan uuden kirkon. Kun kunniavieraat ja seurakunta oli uusien kellojen soitolla kirkkoon kutsuttu ja juhlallisen hiljai-

suuden vallitessa jonkin aikaa odotettu toimituksen alkamista, lauloi urkuri Sivorin johtama kööri neliäänisesti virren 152. Sen kuluessa piispa astui alttarikehään seurueineen, johon kuuluivat tuomiokapitulin asessori Nordström ja pappismiehet Forstén, Bergroth, Relander, Gräsbeck, Manninen, Sirén, Sarlin, Fabritius, Hahl, Bäckman, Tirkkonen ja Henriksson. Piispan puhe ennen vihkimissanoja ja siunausta oli juhlallinen ja sattuva. Sen päätyttyä luki kukin läsnäolevista papeista jonkun raamatun lauseen, jonka jälkeen virsi 360 veisattiin.

Tähän päättyi itse vihkimistoimitus. Kun sitten oli saatu kuulla tuo surkean kuuluisa kantaatti, alkoi varsinainen jumalanpalvelus, jossa alttaripalveluksen toimittivat rovasti Forstén ja pastori Fabritius ja saarnasi pastori Gräsbeck.

Uuden Suomettaren kirjeenvaihtaja kertoo lehdessään 7.12.1893 vihkiäisjuhlasta ohjelmaa kiittäen.

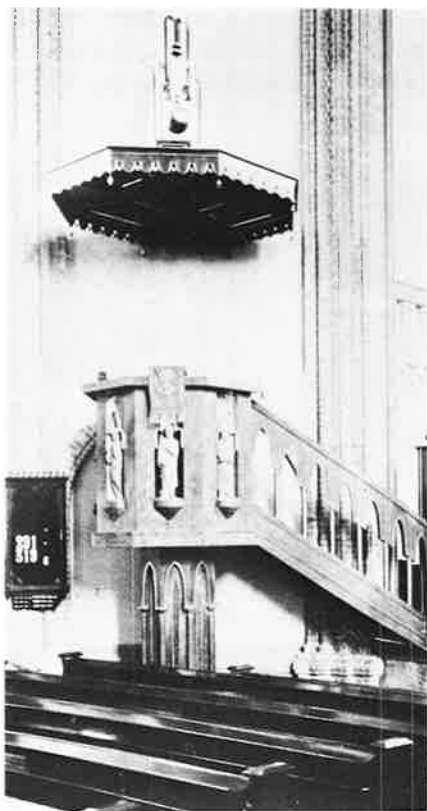
Samana iltana tarjosi joukko kansalaisia päivälliset seurahuoneella piispa Råberghille. Siellä piti puheen juhlavieraalle rovasti Forstén. Useita muitakin puheita pidettiin tilaisuudessa. Sanomalehdestä kävi myös selville, että kirkon ulkopuolelle värjöttämään jääneet seurakuntalaiset saattoivat samana sunnuntaina päästä kirkkokonserttiin uutta kirkkoaan ihastelemaan. Yleinen mielipide oli sitten, että seurakunta oli saanut ”uuden uljaan Herran temppelin, jonka wertaista ei ole wielä Wiipurissa ollut.”

Kirkkoa nimitettiin aluksi Uudeksikirkoksi, mutta myöhemmin, 1920-luvulla se sai nimekseen Agricolankirkko, lieneekö siksi että sen eteen oli v. 1908 pystytetty taiteilija Emil Wikströmin veistämä Mikael Agricolan patsas. Nimestä ei tullut pitkäaikainen, sillä v. 1925 Viipuri sai takaisin

piispanistuimensa, minkä johdosta suomalaisen seurakunnan kirkko muutui Tuomiokirkoksi. – Kirkon äärelle, poikkilaivan kaakkoissivulle oli v. 1921 pystytetty taiteilija Gunnar Finnen muovaama sankaripatsas, jonka jalustan arkkitehti Carolus Lindberg oli suunnitellut.

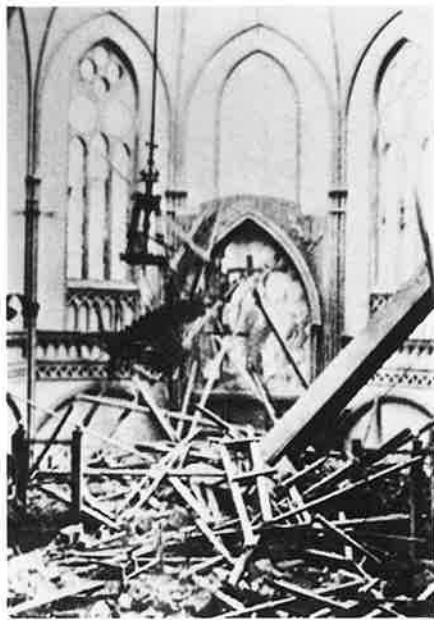
Kirkko oli jo v. 1909 kaivannut joitain korjauksia, mutta Tuomiokirkoksi muuttuneena sitä haluttiin uusia aikansa mukaiseksi. Siinä suoritettiin sen vuoksi huomattavia korjauksia v. 1929–31. Aikaisempi kaminalämmitys korvattiin keskuslämmityksellä. Sisustassa suoritettiin jumalanpalvelusta edistäviä muutostöitä ja kirkon hieman kalseaa tunnelmaa lämmittäviä töitä. Näitä muutoksia oli suunnittelemassa arkkitehti professori Armas Lindgren, jonka viimeisiä töitä nämä tehtävät olivat, sillä hän kuoli niiden ollessa aivan alkuvaiheissaan. Alttarikoroketta, joka seurakuntatilaan nähden oli liian matalalla ja heikensi alttaripalveluksen akustiikkaa, kohotettiin

metrin verran, kuoritilaa laajennettiin ja alttari siirrettiin lähemmäksi peräseinää. Kuorin lattia ja portaat päällystettiin vaalealla marmorilla ja kuori erotettiin muusta kirkkosalista koristeellisella rauta-aidalla. Uusittu saarnatuoli irrotettiin seinästä ja siirrettiin akustiikan parantamiseksi keskemälle kirkkoa. Kirkon sisusta maalattiin herkemmin värisävyin. Alttaritaulun kehys, alttarikaide, saarnatuoli ja urkufasadi uusittiin kokonaan. Saarnatuoli sai uudet puuveistokset taiteilija Hannes Autereen kädestä ja kuorin holveja koristi enkelein taiteilija Lauri Välke.

Kun suomalaisen seurakunnan muodostamiselle oli saatu keisarillinen suostumus, oli siihen asetettu ehto, että siihenastisen seurakunnan kirkkoherran, rovasti Gustaf Bernhard Mortimer Forsténin piti saada säilyttää kaikki oikeutensa kuolemaansa saakka, mikä tapahtui vasta v. 1904. Tästä seurasi, että uusi seurakunta sai oman pappinsa vasta Vapunpäivänä 1906. Ennen kuin uusi kirkkoherra saatiin valituksi, tuli seurakunnan väliaikaiseen johtoon rovasti S. Fr. Gräsbeck, joka oli toiminut Viipurin kirkkoherran apulaisena.

Ensimmäiseksi vakinaiseksi kirkkoherraksi valittiin Jaakkiman kappalainen K.R. Jauhiainen, joka astui virkaansa 1.5.1907 ja hoiti sitä 28.8.1938 tapahtuneeseen kuolemaansa saakka.

Hänen jälkeensä Talvisodan loppuun saakka hoiti komministeri Ilmari Karvonen kirkkoherran virkaa Viipurin menetykseen saakka. Seurakunnan palveluksessa hän oli pitkälti, v. 1922–1949. Ensimmäisenä kappalaisena toimi v. 1916–36 pastori K.A. Santavuori, joka jo v. 1913 oli tullut Viipuriin ja palasi sinne takaisin Viipurin viimeisenä vuonna. Hänen siirryttyään Poriin tuli hänen tilalleen pastori O. Kuokkanen, joka hänkin oli palvellut seurakuntaa uskollisesti v. 1922–1949.

Seurakunta kasvoi ja vaurastui. Kaikki viittasi onnelliseen tulevaisuuteen, mutta elämää vaanii aina kuolema. Niin kerrotaan, että eräs seurakuntalainen, Mikko Repo, oli kolmisen vuotta ennen Viipurin menetystä noussut jumalanpalveluksen aikana penkistä seisomaan ja kovalla äänellä julistanut, ettei kulu pitkää aikaa, ennen kuin vieraat sotajoukot kulkevat tämän kaupungin yli, ja tämäkin Herran huone tuhoutuu. – Viipurin Pamauksen vuosipäivänä 1939 alkoi sitten viime sotamme.

Talvisodassa kiihtyi Viipurin pommitus voimakkaasti helmikuun alussa ja lauantai 3.2.1940 muodostui kohtalon päiväksi kaikkien Viipurin suomalaisten sydämiin syöpyneelle Tuomiokirkolle. Se sai klo 11,46 kaupungin ylle hyökänneestä 15 koneen lentolaivueesta pommeja kuorin ja muun kirkkosalin välimaille aivan alttarin eteen, mutta alttaritaulu jäi jökseenkin vahingoittumattomaksi.

Otettakoon tähän silminnäkijän kuvaus Tuomiokirkkoa kohdanneesta tuhosta kirjasta ”Viipurin viimeiset päivät”:

Nyt oli jo vihdoin Viipurissakin ensimmäinen kirkko saanut pomminsa. Se sattui Tuomiokirkkoon. Olikin kummasteltu, kun ei yhteenkään kirkkoon ollut tähän mennessä osuttu. Niinpä – sallittakoon tässä yhteydessä kertoa seuraava tavallaan merkittävä Tuomiokirkon kohtaloa koskeva ennustus ja ennakkotuntumus – satuttiin juuri tänä samaisena päivänä, a a m u l l a e n n e n pommitusta keskustelemaan siinä vss.lohkossa, jonka johdossa toinen kirjoittajista oli, kaupungin kirkkojen tähänastisesta säilymisestä, ja tällöin eräs toimiston kirjuri-neitonen kertoi Tuomiokirkossa kolme vuotta takaperin sattuneesta tapauksesta: kesken jumalanpalvelusta oli joku ”löylynlöymä” seurakuntalainen noussut penkistään ja suurella äänellä julistanut, että kolmen vuoden päästä ei tässä jumalanhuoneessa enää saarnattaisi, sillä se olisi silloin tuhkana. . . . I l t a p ä i v ä l l ä tuli lohkon toimistoon tieto pommin osumasta Tuomiokirkkoon.

Siinä nyt kohosi katsojan edessä räiskattu jumalanpyhäkkö – tummana, yhtä juhlallisena huipentumana harmaata ja pimenevää taivasta kohden kuin konsanaan rauhan päivinä. Ja kun sitä lähestyi fasaadin puolelta, ei mitään tuhon jälkiä voinut todeta – kirjakielemme isä siinä edustalla opetti yhtä levollisenä kuin ennenkin jalkainsa juureen istuutuneelle rahvaanmiehelle ja tämän tyttärelle länsimaisen sivistyksen ja jumalanpelon aakkosia: ”Oppe nyt vanha ia noori, iolla ompi sydhen toori. . . .” Ja kun kiersi siitä oikealle sankarihaudan rauhoitetulle alueelle, kohotti hautojen keskelle polvistunut valantekijä entiseen ylevään tyyliinsä oikeata kättään. . . . Mutta muutama askel tempelin taakse sakastin puolelle pysähdyttä uteliaan katsojan: ammottava kaksiosainen aukko näytti pommin, ehkä kahden, tien. Korkealta alttaritaulun yläpuolelta oli pommi katkaissut kaksi holvikaarta, ja suuri osa kattoa oli romahtanut alas juuri alttarin eteen rikkoon alttariaitauksen ja osan saarnastuolia. Lyijypuitteiset lasi-ikkunat olivat pirstoina, ja vastakorjatun katon rikkoutunut kuparipelti rämsä riitasointuista valitustaan hävityksen yllä. Mutta kaiken sekasorron keskeltä ja sekä luonnon että ihmismielen synkkenevää pimeyttä voitollisesti uhmaten hohti kirkon taustalta orjantappurakruunu – Kristuksen ristiinnaulitsemista esittävä alttaritaulu oli säilynyt eheänä. . . .

(Koponen – Viitanen: Viipurin viimeiset päivät.)

Kun suomalaiset joukkomme elokuun 29. p. v. 1941 valtasivat Viipurin meille takaisin, todettiin, että kirkkorakennus oli purettu korkeiden suippo-kaari-ikkunoiden ylätasoon. Urut oli revitty, niiden kappaleita, puuosia ja sähköjohtoja oli sekaisin urkuparvella. Metalliosat oli viety. Kirkon sisustassa oli paksuja tiilikasoja ja ulkopuolelta ympäröivät tiiliröykkiöt koko rauniota. Kirkon kaakkoissivulla olleesta sankaripatsaasta ja sen viereisestä sankarihaudasta ei mitään saanut jäädä todistamaan, että Viipuri oli ollut ikivanha suomalainen kaupunki pakanuuden ajoista asti. Sodan jälkeen oli kirkko purettu pois ja saarnastuolin kohdalle pystytetty Stalinin patsas parimetriselle paadelle. Stalinismin jouduttua 1960-luvun jälkeen julistetuksi pannaan, tämä patsas on poistettu. Agricolan patsaasta ei myöskään ole enää mitään merkkiä jäljellä.

Raaka voima oli kerran jälleen voittanut oikeuden, pienten kansojen oljenkorren.

MIKAELIN KIRKKO TALIKKALASSA

Jo 1800-luvun puolella alkoi Viipuriin syntyä esikaupunkiasutusta Patterinmäen linnoitusvyöhykkeen kaakkoispuolelle Viipurin maalaiskuntaan yksityiselle maalle. Tämä aiheutui siitä, että kaupungin asemakaavan piirissä silloin olleet pientalotontit olivat pääosaltaan jo rakennettuja ja että kaupunkiin muuttanut vähävarainen asujaimisto tarvitsi omakotitontteja. Syynä siirtymiseen kaupungin rajojen ulkopuolelle oli myös se, että köyhempi väestö pelkäsi kaupungin rakennusjärjestyksen ja rakennuslupien hakemisen vaadittuine piirustuksineen käyvän kalliiksi. Myös velvoitus katujen hoitoon oli pelottava tekijä. Haluttiin myös vuokratontteja, koska tonttien tarvitsijoilla ei ollut pääomia niiden ostamiseen.

V. 1900 oli kaakkoisten esikaupunkien väkiluku n. 9500 henkeä ja v. 1920 mennessä se oli lisääntynyt niin, että niissä oli asukkaita n. 17 000. Oli näin ollen selvää, että tämä asutus välttämättä tarvitsi itselleen kirkon. Toimeen ryhtyi v. 1906 perustettu Viipurin Esikaupunkien Sisälähetysyhdistys. Se osti Koiviston seurakunnalta vanhan puukirkon, joka oli tullut siellä tarpeettomaksi. Puukirkko siirrettiin Viipuriin v. 1911. Siirron otti suorittaakseen koivistolainen maanviljelijä Hoppu ja rakennusmestarina toimi saunalahtelainen Tolpo.

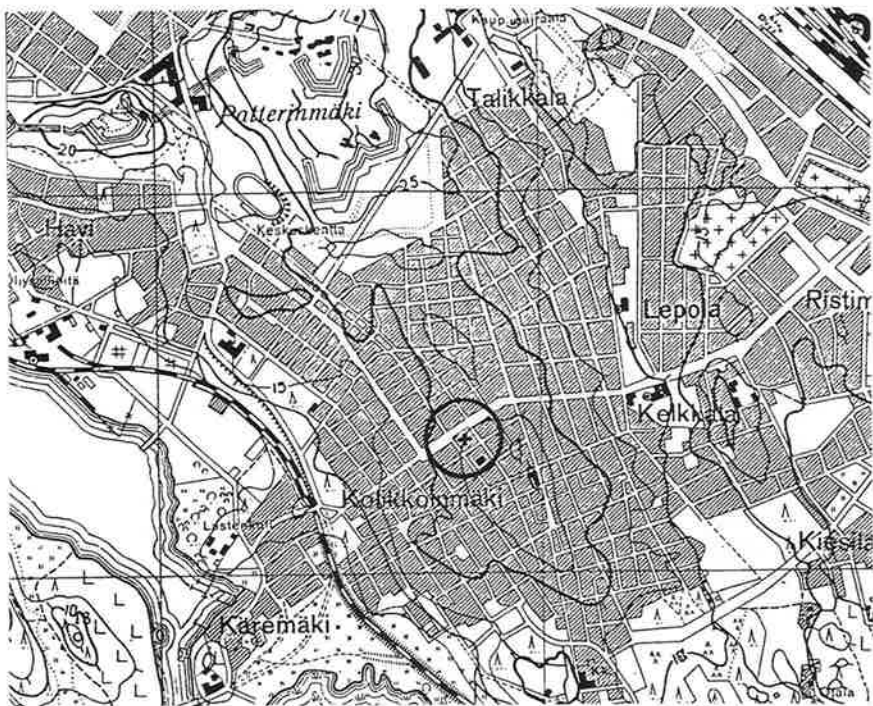
Kirkon sijoituspaikaksi valittiin kortteli Kangasrannasta Katariinan- ja Lukkarinkadun sekä Jaakon- ja Ristikivenkadun välillä. Paikalla kasvoi komeita kuusia ja sen erotti mainittuja esikaupunkeja toisiinsa yhdistävästä Valtakadusta vain n. 35 m levyinen kortteli.

Kirkon rangaistus Koiviston kirkossa ennen karkoittamista Siperiaan. A. Federley'n xylografia Michael Clodt'in maalauksen mukaan. Kuvalaina: Museovirasto.

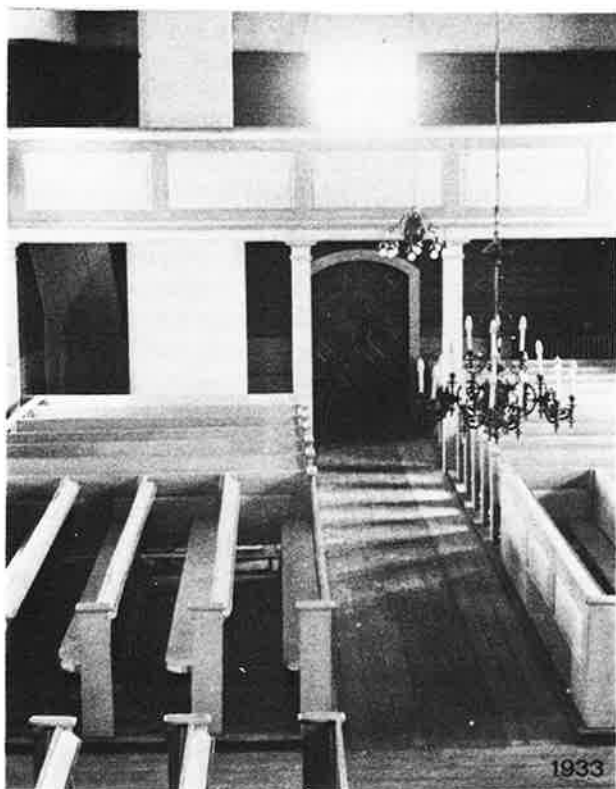
Kirkko oli rakennettu Koivistolle v. 1763. Pohjamuodoltaan se oli ristikirkko, jonka kuorisiipi päättyi suorakaiteeseen, jonka kulmat oli viistetty 45° mukaan. Siipiosien ulkoseinät eivät olleet yhdensuuntaisia, vaan lähenivät toisiaan siiven päätä lähestyttäessä. Tässä samoin kuin eräissä muissakin suhteissa kirkko seurasi muitakin 1700-luvun itäsuomalaisia Karjalan kannakselle rakennettuja kirkkoja. Kirkon siipien katot olivat jyrkkiä, päästään aumattuja ja kattojen ristikohtaa koristi vähäinen kattoratsastaja. Ikkunat oli tavanomaisesti sijoitettu kahteen kerrokseen. Kirkon sisustan kattoi puusta tehty holvi, joka juhlisti sisänäkymät. Hieman myöhemmin kirkkoon tehtiin parvekkeet. V. 1785 valmistuivat uusi saarnastuoli ja lukkaripenkki. Sittenkin hankittiin uusi alttaritaulu ja alttari koristettiin kärsimyshistoriaa esittävillä maalauksilla. Lisäksi hankittiin kynttiläkruunu ja laipioon kirkkolaiva.

Kirkkorakennukseen kuulumattomana, mutta erittäin harvinaisena tapahtuksena on ehkä kerrottava, että kirkko sai 15.6. 1777 kuningas Kustaa III:lta kultaisen ehtoollispikarin hänen pistäytyessään Koivistolla paluumatkalla Pietarista, missä hän oli ollut neuvottelemassa keisarinna Katariinan kanssa Gottlandin kreivin nimisenä.

Rovasti Forsmanin aikana 1820-luvun alussa kirkkorakennus oli tarvinnut korjauksia ja hänen kuoltuaan uusi kirkkoherra Gardberg piti kirkkoa liian pimeänä ja vaati ikkunoiden suurentamista, mikä toteutettiin mainitun kymmenluvun lopulla. Samalla suurennettiin lehtereitä. Myöhemmin 1800-luvulla kirkkorakennus maalattiin ja sen yksipuinen kynttiläkruunu korvattiin uudella. Se tapahtui, kun Aleksanteri III perheineen v. 1884 käväisi Koivistolla. Silloin suuriruhtinatar Maria Aleksandrovna ihastui mainittuun puiseen kynttiläkruunuun ja pyysi saada ostaa sen. Se lahjoitettiin hänelle ja hän korvasi sen uudella, joka seurakuntalaisten mielestä kuitenkin oli liian vaatimaton. Siihen oli tyydyttävä.

Vuosisadan loppupuolella, kun seurakunnan väkiluku oli ylittänyt 7 000, alettiin kirkko tuntea ahtaaksi, ja kun se myös oli ränsistynyt, syntyi ajatus uuden kirkon rakentamisesta. Sellainen heräsi v. 1880, mutta vasta v. 1899 asetettiin toimikunta sitä valmistelemaan. Tuloksena oli, että seu-

rakunta huhtikuussa v. 1902 antoi arkkitehti Josef Stenbäckille tehtäväksi suunnitella ja rakentaa Koivistolle uusi graniittinen kiviholvinen kirkko. Se valmistui joulukuun v. 1904, ja niin jäi vanha puukirkko virattomaksi. Se myytiin 4 000 mk hinnasta Viipuriin.

Uudella paikallaan rakennus uudistettiin kauttaaltaan. Tontteineen, sisustuksineen ja lämmityslaitteineen se tuli maksamaan 25 000 mk. Yhdistys anoi sitä varten valtiolta 5 000 mk, mutta sai vain 2 000.

Kirkon sisusta jäi vaatimattomaksi. Laipio sai puiset holvinsa, jotka kirkon keskineliössä leikkautuivat ristiholviksi. Lehterit entisen mukaisille paikoilleen. Tehtiin uusi saarnastuoli, penkit ja alttari. Sen yläpuolelle saatiin rovastinrouva Ellen Hannulan maalaama alttaritaulu, jonka aiheena olivat Vapahtajan sanat: "Katso, minä seison oven takana ja kolkutan." Kauppias H. Lappalainen oli kirkolle lahjoittanut kallisarvoisen kynttiläkruunun ja kamreeri Lagercrantz hopeiset kynttilänjalat alttarille. Hopeiset ehtoollisastiat olivat Tiiliruukin Lähetyksystävien lahjoittamat. Kirkkoa nimitettiin Talikkalan kirkoksi, ja se oli alusta alkaen käynyt esikaupunkilaisille rakkaaksi.

Kirkko vihittiin sunnuntaina 18.8.1911. Vihkimisen toimitti Viipurin maaseurakunnan kirkkoherra Edvard Hannula avustajineen perustaen saarnansa raamatun sanoihin "Siunattu olkoon hän, joka tulee Herran nimeen. Me siunaamme teitä Herran huoneessa." Urkuja ei ollut, ne saatiin vasta v. 1933 Kangasalan Urkutehtaalta, mutta virsiä soitti opettaja Kyyrön Talikkalan pojista kokoama torvisoittokunta. Vihkimistä seuranneessa jumalanpalveluksessa osallistui liturgiaan Kurkijoen rovasti Arokallio. Kirkko oli täynnä väkeä. Vaikka sinne mahtui 1000 henkeä, se ei riittänyt, vaan arvioitiin, että vielä sama määrä tungeksi käytävillä ja avarissa eteisissä.

Kun sitten Viipurin kaakkoisten esikaupunkien liittäminen kaupunkikuntaan v. 1924 alusta toteutettiin, siirtyivät niiden kirkollisetkin asiat kaupungin kirkollisten elinten alaisiksi, minkä johdosta kaupungin suomalainen seurakunta samana vuonna osti Talikkalan kirkon Viipurin Esikaupunkien Sisälähetyseuralta. Kirkkorakennus kaipasi vähitellen myös huoltoa, minkä vuoksi sitä uudistettiin v. 1933, jolloin kirkolle annettiin uusi nimi, Mikaelin kirkko. Uusimistyön johtaminen uskottiin arkkitehti Jalmari Lankiselle. Samassa yhteydessä sai taiteilija Lauri Välke tehtäväkseen koristaa sisäseiniä maalaamalla niiden ylempiin osiin raamatussa kerrottuja tapah-tumia.

Jo esikaupunkiaikana oli kirkolla oma pappinsa, ensimmäisenä pastori Niilo Vitikainen. Saarnoja piti joskus myös pastori Santavuori.

Mikaelin eli Talikkalan kirkko tuhoutui Talvisodassa kaakkoisten kaupunginosien suurpalossa v. 1940.

HIEKAN KAPPELI

Hiekan esikaupungissa alettiin jo viime vuosisadan vaihteessa kaivata rukoushuonetta. Hengellisiä kokouksia oli sellaisen puutteessa jouduttu pitämään enimmäkseen diakoni Simo Korpelan talossa Simonkadun varrella. Yksityisasunto ei kuitenkaan pystynyt kokoushuonetta korvaamaan, ja niin alettiin suunnitella rukoushuoneen rakentamista.

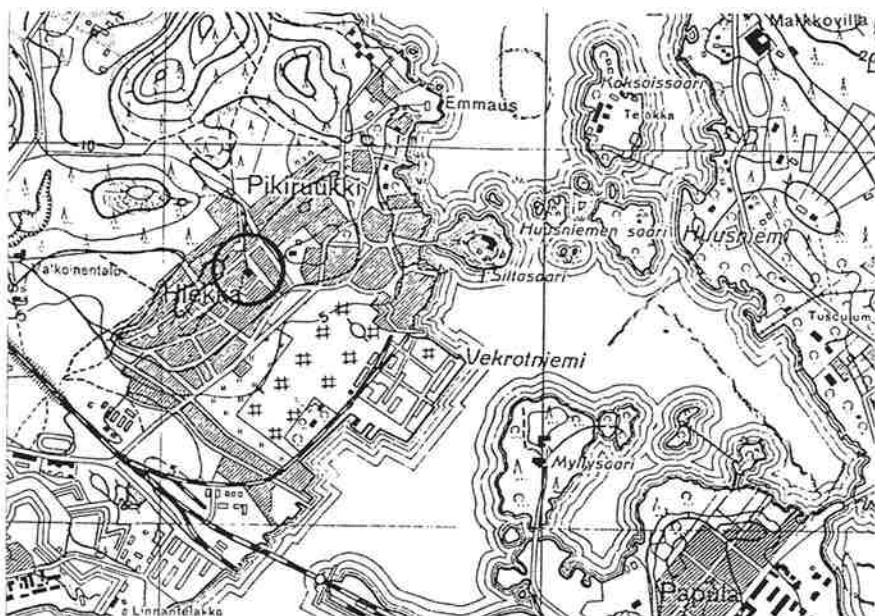
Käännettiin Monrepoon kartanon paroni Paul Nicolayn puoleen, joka oli harras kristitty ja Hiekankin alueiden omistaja. Hän yhtyi suunnitelmaan ja lahjoitti rukoushuonetta varten 650 m² suuruisen tontin kansakoulun läheltä aluksi 99 vuodeksi ilman vuokraa. Myöhemmin, kun hän luovutti esikaupunkialueittensa omistuksen Viipurin kaupungille, asetti hän ehdoksi, että rukoushuoneen tuli saada tonttinsa ilmaiseksi.

Paroni Nicolayn toimesta ja kustannuksella rakennettiin tontille rukoushuone, jossa oli 150 istuinpaikkaa. Rakennus tehtiin puusta. Se sisälsi paitsi kokoushuonetta vahtimestarin asunnon. Pihalle rakennettiin tarpeelliset ulkokuoneet. Rakennus valmistui syyskesällä v. 1911, jolloin sen vihkimisen suoritti Viipurin maaseurakunnan kirkkoherra Edvard Hannula.

Kyläläiset tekivät erilaisia lahjoituksia rukoushuoneensa hyväksi. Niinpä ajurin leski Nikoskelainen lahjoitti sinne urkuharmonin. Valaistuksen antoivat öljylamput, kunnes paroni Nicolay teetätti sinne sähkövalaistuksen.

Hiekan kappeli, valmistui 1911. Tämä, alkuaan rukoushuoneeksi rakennettu kirkko oli kaupungin tuomioseurakunnan kirkoista ainoa, joka säilyi Talvisodassa, joskin osittain vaurioituneena.

V. 1925 suurennettiin kokoussalia, jotta saatiin tilaa alttarille. Parveketakin laajennettiin. Saatiin myös uudet penkit Tuomiokirkon varastosta. Näin rukoushuone muuttui kirkoksi, Hiekan kappeliksi, jonka vihkimisen toimitti rovasti Juho Friman. Vakinaisena sananjulistajana toimi rovasti Hannes Valkama 8 vuoden ajan ja hänen jälkeensä rovasti Kustavi Lounasheimo sekä lopuksi pastori Sakari Lehtonen.

Kappelin taloudellisena tukena toimi ompeluseura, jonka varoilla mm. hankittiin sähkökruunut, uushopeinen ehtoolliskalusto, kastemalja ja huonekalut sakaristoon, vieläpä aitakin tontin ympärille. Toisena tukijana oli Viipurin Esikaupunkien Sisälähetysseura. Seura toimitti kappelin ulkovuorauksen sekä ulko- ja sisämaalauksen, joita suoritettaessa arkkitehti Jalmari Lankinen antoi apuaan.

Kappelissa toimi laulukuoro opettaja Lempi Olkun johdolla. Hän otti hoitaakseen myös kanttorin tehtävät tullimestari Heikki Kumpulaisen jälkeen, ja Olkun luovuttua saatiin kanttoriksi Yrjö Koskinen.

Kappeli täytti tehtävänsä kirkkona Hiekan esikaupunkilaisten rakastamana, kunnes Talvisota pakotti heidät lähtemään kotikonnuiltaan. Rakennus säilyi vaurioitumatta, mutta valloittaja oli täysin turmellut sen sisustan ja käyttänyt sitä voimistelusalina sekä iltamia varten. Kun hiekkalaiset sit-

ten Jatkosodan aikana vielä pääsivät elämään kaupunginosassaan, kunnostettiin kirkko jälleen Viipurin Esikaupunkien Sisälähetysseuran myöntämän 100.000 mk:n avulla. Se olikin sen jälkeen Ruotsalais-saksalaisen kirkon ohella ainoa kirkko Viipurissa kaupungin menetykseen asti.

RAVANSAAREN RUKOUSHUONE

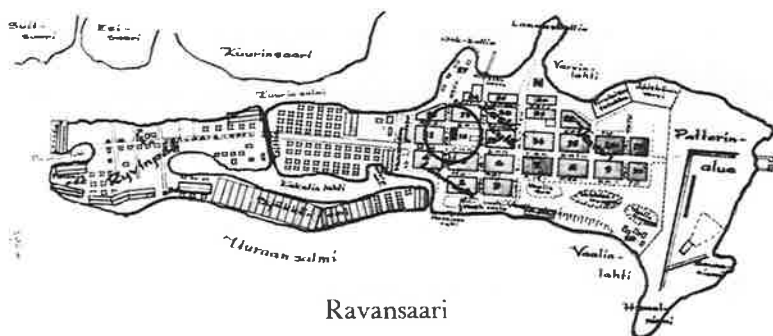
Viipurinlahden erottaa ulkomerestä n. 12 km päässä kaupungista sijaitseva Uuraan saaristo, joka aina oli ensimmäisenä vastaanottanut kaupunkiin mereltä saapuvat purjehtijat. Tultiin kapeaan Uuraansalmeen, josta väylä jatkui Viipurin kaupunkisatamaan. Tämän väylän mataluus tuotti pitkien vuosisatojen huolta. Jo v. 1562 tiedetään Viipurin linnanhera Klaus Kristianinpoika Hornin olleen siihen tyytymätön ja sen vuoksi syvennyttäneen sen 4-jalkaiseksi.

Jo näistä ajoista asti alkoi Viipurille kehittyä ulkosatama Uuraaseen. Sellaisena se mainitaan 1700-luvun alussa. Uuraansaarelle rakennettiin jo 1600-luvulla tullikamari.

Kaupan ja merenkulun kasvaessa ja Viipurin puutavaran viennin nopeasti lisääntyessä, 1700-luvun loppupuoliskolla jopa 2 1/2-kertaiseksi, alkoi Ravansaarelle, salmen länsirannalle, vähitellen muodostua vakinaista asutusta. V. 1703 siellä tiedetään olleen vain kaksi asumusta. Erityisesti sinne sijoittui luotseja ja myös kauppahuoneiden toimitsijoita ja työväkeä. Etenkin purjehduskausi tarjosi runsasta työtä. Saarelle perustettiin pysyviä lastaus- ja varastointipaikkoja. Kun sitten seuraavalla vuosisadalla meriliikenteeseen tuli höyrylaivoja ja kun talouselämää Savossa ja Karjalassa mitä elvyttävin liikenneväylä Saimaan kanava v. 1856 avattiin, alkoi Viipurin kauppa ja merenkulku kasvaa valtavasti ja Uuraan ulkosataman merkitys samaa tietä. Uuraasta kaupunkiin johtavan väylän syventäminen jäi siitä pitenä jatkuvasti vuosikymmenten työohjelmiin.

Ravansaaren lastaus- ja varastopaikat joutuivat ehtimiseen kohennettaviksi ja asutusolot paranivat. Mutta tämä pieni yhteiskunta sai osalleen myös sodan rasituksia, väylän sulkemisia, ja kun Itämainen sota v. 1854 oli puhjennut, havaitsivat venäläiset sotilasviranomaiset välttämättömäksi rakentaa Viipurille uudet linnoitukset sekä niihin liittyviä linnakkeita myös Ravan- ja Uuraansaaren pohjoiskärkiin.

Välittömästi sotilasalueen eteläpuolelle kehittyi katuverkko asuinkortteleineen, jotka ulottuivat saaren sisäisen, salmen länsipuolella sen suuntaisena olevan Kakatinlahden alkupäähän asti, minne rakennettiin saaren lai-

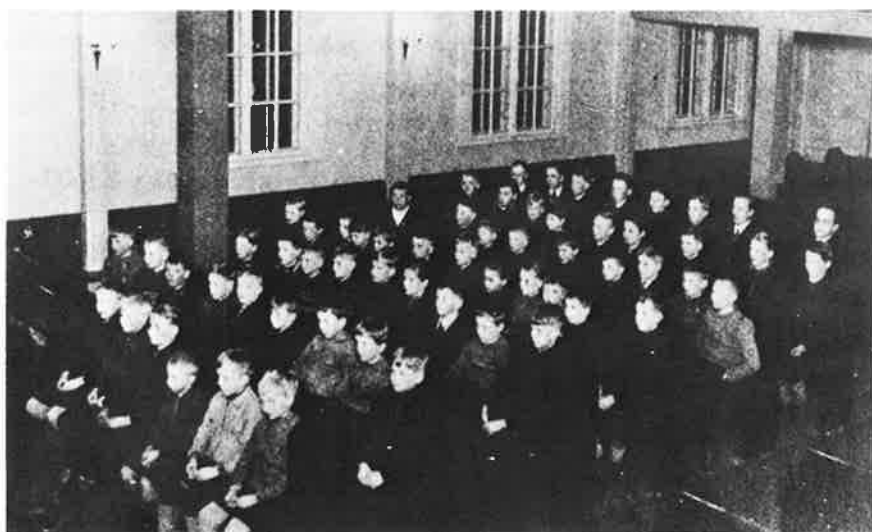

valaituri, kaksikerroksinen satamakonttori ja paloasema. Siitä etelään päin valtasivat lautatarhat vähitellen Kakatinniemen ja saaren eteläosan miltei kokonaan jättäen ihan eteläpäähän vähäisen tonttiryhmän.

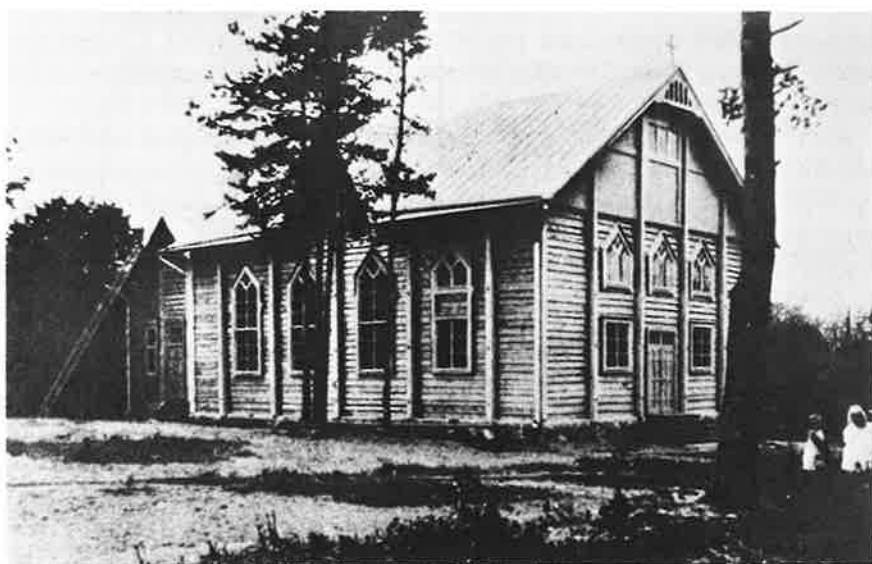
Asutus vakiintui ja kehittyi, ja v. 1857 saareen perustettiin kansakoulu, jolle v. 1881 talkoovoimin saatiin oma rakennus. Ravansaari oli valtion omistamaa maata, mutta v. 1883 Viipurin kaupunki sai sen pysyvästi vuokralle ja omaan hallintaansa. Kirkollisesti Ravansaari kuului 1600-luvulta alkaen Johanneksen seurakuntaan, mistä se liittyi v. 1800 Viipurin maalaiskuntaan ja lopuksi v. 1932 muiden Uraan saarten kera Viipurin kaupunkiin. Silloin sen asukasluku oli n. 5 900 henkeä.

Pienen erillisen asutusryhmän hengellisen elämän hoitaminen varsinkin jäänlähdön ja lumisen talven aikana oli maaseurakunnalle hankalaa, mutta sen papit kävivät Ravansaarella hartaustilaisuuksia pitämässä milloin palokunnantalossa, milloin puutavaraliikkeiden työtuvissa. Selvää oli, että vähitellen alettiin kaivata pysyvää rukoushuonetta. Siinä mielessä perustettiin v. 1906 Ravansaaren Rukoushuoneyhdistys, ja heti samassa yhteydessä ehdotettiin rukoushuonerakennuksen rakentamista, vieläpä oman seurakunnan perustamista. Virallista omaa seurakuntaa ei silloin kuitenkaan syntynyt, ja asia tuli uudestaan käsittelemään v. 1920 sekä vielä v. 1934, mutta taloudellisten mahdollisuuksien puuttuessa yritys lopullisesti raukesi. Sen sijaan lähti rukoushuonehanke ripeästi edistymään.

Rukoushuoneyhdistyksen toimeliaaseen johtokuntaan v. 1908 kuuluivat puheenjohtajana maaseurakunna kirkkoherra tai joku papeista sekä seuraavat maallikkojäsenet: opettaja Erland Aarnio, kauppias August Tilli, suutari-mestari Albin Korhonen, Otto Mäkinen ja emännät Anna Peltonen sekä Regina Peltonen. Tämä johtokunta valitsi rakennustoimikuntaan K. Wal-kosen, A. Koskimiehen, J. Kivistön, P. Kivistön ja H. Jarvan. Seuran rahastonhoitajana toimi kauppias Tilli.

Ravansaaren poikia rukoushuoneessa, Oikealla pastori Paavo Törmänen.

Ravansaaren rukoushuone.

Rakennustoimikunta asetettiin helmikuun 23. päivänä ja heti maaliskuun 3. päivänä se antoi Walkosen tehtäväksi hankkia ja rakennuspaikalle toimittaa tarpeelliset rakennuskivet. Koskimies sai tehtäväkseen ostaa n. 100 kpl hirttä. Piirustukset ja kustannusarvio tilattiin rakennusmestari A.E. Ollilaiselta, joka niistä velkoi 175 mk. Rakennusaineita saatiin myös, sillä puutavaraliikkeet olivat lahjoittaneet rukoushuoneyhdistykselle Ravansaarella sijainneen n.s. kolerasairaalan. Aluksi päätettiin rakentaa vain rukoushuoneen kokoontumissali lisätiloihin sekä sakaristo ja eteinen.

Työt lähtivät käyntiin ja elokuun 18. p. v. 1908 laskettiin peruskivi, joka sijoitettiin saarnastuolin kohdalle ensimmäisen pilarin sisään kaakkoiskulmasta lukien.

Rakennus valmistui v. 1909. Se oli varsin vaatimaton. Hirsiseinät jäivät molemmilta puolilta vuoraamattomiksi. Lämmitys tapahtui rautakamiinon avulla, mutta pakkasaikoina lämpö ei ollut kehuttava, sillä rukoushuonetta ei lämmitetty viikon arkipäivinä. Penkit olivat selkänojattomia. Yksinkertaisen alttarin yläpuolelle ripustettiin puinen havuköynnöksen ympäröimä risti, mutta myöhemmin v. 1926 sinne saatiin taiteilija Väinö Kampurin maalaama alttaritaulu. Ikkunoiden värillisillä yläruuduilla yritettiin ilahduttaa huoneen sisäkuva. Sisääntulopäähän oli rakennettu lehteri.

Rukoushuoneen rakentamista on pidettävä kunnioitettavana saavutuksena, sillä sen rakennuttajana oli pieni yhdistys, jonka jäsenluku oli 122–175. Alkajaisiksi saatiin kuurinsaarelaiselta luotsintyttäreltä Lydia Pusalta 1800 mk, ja kuten jo mainittiin, rakennusaineita ilmaiseksikin. Olipa kuitenkin tällaisen kookkaan hirsitalon rakentamisessa runsaasti työtä. Ehkäpä sitä tehtiin talkoilla ja ilmaistyöllä, joskaan ei voitu tulla toimeen ilman eräitä ammattimiehiä.

Kun talo sitten oli valmis, oli vuotuiset ylläpitokustannukset rahoitettava. Alussa saatiin Viipurin maaseurakunnan kirkkovaltuustolta avustuksena 3000 mk, mutta tulipa apuun itse kirkkoherra Friman antaen omista varoistaan 2000 mk. Maaseurakunta antoi sittemmin ajoittain vähäistä tukea. Paljon riippui kuitenkin yhdistyksen omista jäsenistä, joilla aina näytti olleen hyvää tahtoa auttamiseen. Siihenhän menivät myös jäsenmaksut ja koledit.

Rukoushuoneelle saatiin kaupungilta vuokralle tilava tontti korttelista 12, missä rakennus tuli Onkikallionkadun varteen Ravansaaren- ja Ruokosunkadun väliin. Tontin suuruus oli $25 \times 70 \text{ m}^2$, ja se aidattiin. Siinä rukoushuoneen voidaan sanoa sijainneen ”keskellä kylää”.

Jumalanpalveluksia tuli jokin maaseurakunnan papeista kulloinkin pitää, mutta vasta v. 1928 Ravansaarelle saatiin oma pappi, Ilmari Tammistö, ja hänen v. 1930 jätettyä tehtävänsä pastori Paavo Törmänen. He pitivät jumalanpalveluksia vuoroin Ravan- ja vuoroin Uuraansaarella. Mo-

lemmat olivat innokkaita laulumiehiä ja johtivat paikallisia laulukuoroja, jotka urkujen puutteessa olivatkin perin tarpeellisia.

Rukoushuonerakennus tarvitsi myöhemmin kohennusta. Niinpä sen ulkoseinät tarvitsivat vuorilaudoitusta, joka tehtiin v. 1928. Mutta pian sen jälkeen rakennus tarvitsi paljon perusteellisempaa korjausta. Sattui näet v. 1931 rakennuksessa syttymään tulipalo, joka tärveli sen sisustan. Silloin katsottiin aiheelliseksi hylätä palovaaralliset kamiinat, ja muurari Aleksander Tukiainen sai tehtäväkseen rakentaa niiden tilalle kunnolliset tiiliset uunit. Saman korjauksen yhteydessä rakennus maalattiin kokonaan ulkopuolelta. V. 1933 yhdistyksen johtokunta halusi parantaa rukoushuoneen viihtyisyyttä ja kutsui siinä mielessä avukseen arkkitehti Jalmari Lankisen. Niinpä teetettiin uudet selkänojalliset penkit ja uusi saarnastuoli sekä suoritettiin sisäpuolen täydellinen maalaus. Samalla järjestettiin käynti parvekkeelle eteisestä. Nämä palon jälkeiset työt tulivat maksamaan 40.000 mk, mistä puolet koottiin asianomaisen luvan saaneella keräyksellä ja toinen puoli pankkilainalla. Se saatiin maksetuksi vasta Talvisodan jälkeen Kotkasta käsin.

Rukoushuoneen kohtaloksi tuli, kuten Ravansaaren koko asutuksenkin, tuhoutuminen. Rukoushuoneyhdistyskin päätettiin v. 1941 lopettaa. Rukoushuoneen menettämisestä valtiolta saaduilla rahoilla yhdistys osti Helsinkiin rakennettavan Karjalatalon osakkeita, yhteensä 21 kpl.

Jatkosodan aikainen palaaminen Karjalaan ei pystynyt tuomaan toimintaa takaisin Ravansaarelle. Jäljelle jäivät vain sydäntä lämmittäneet menetetyn kotiseudun muistot. – Kirjoituksen lähteenä on käytetty Ravansaari-seura ry:n Helsingissä v. 1967 ilmestynyttä Keski-Suomen keskusammattikoulun painotyönä julkaistua teosta ”Ravansaari ja sen läntiset naapurisaaret.”

LUTERILAISET SIUNAUSKAPPELIT, USKONNOLLISTEN LIIKKEIDEN, LAITOSTEN YM. RUKOUSHUONEET

Luterilaisia siunauskappeleita rakennettiin Viipuriin vasta itsenäisyytemme aikana ja silloinkin vain yksi seurakuntien toimesta. Se pystytettiin Tammisuon hautausmaalle Tuomiokirkkoseurakunnan toimesta, kun Tammisuo v. 1933 oli liitetty Viipuriin.

Kappelin suunnitteli arkkitehti Jalmari Lankinen, joka oli seurakunnalle aikaisemmin rakentanut talon kaupungin keskiosaan. Kappeli valmistui v. 1937. Se oli pohja-alaltaan suorakaiteinen pienen sakaristo-osan työn-

Tammissuon siunauskappeli.

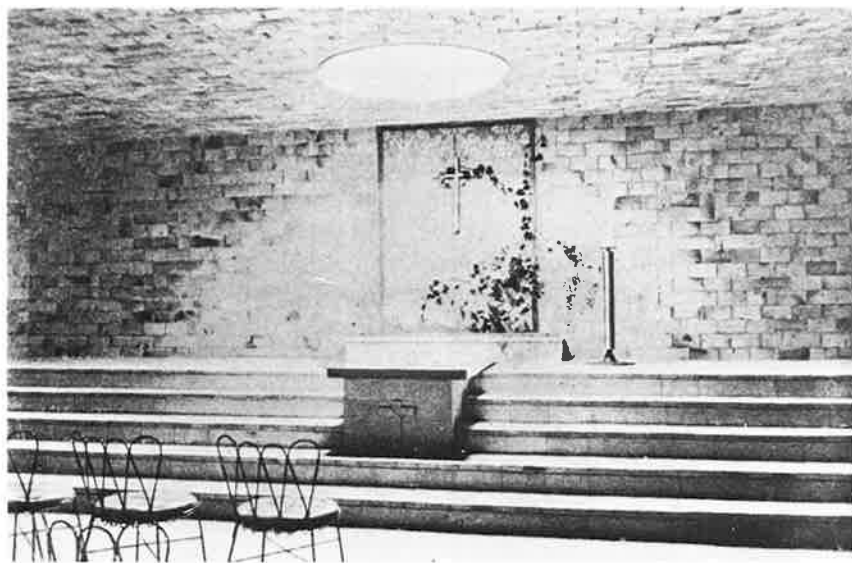
tyessä matalana siipenä siitä sivulle. Katon kuoripäässä kohosi pieni tornirakenne risteineen. Sisustaa valaisi sisääntulopuolen lehterin yläpuolelle sijoitettu suuri ympyriäinen ikkuna. Urut korvasi urkuharmooni.

Toinen kappeli oli oikeastaan vain kunnallinen ruumishuone kaupunkia v:sta 1861 kaakonpuolella rajoittaneen patterivyöhykkeen itäisimmässä päässä Karjalan kannakselle vievän kadun ja rautatiealueen välissä. Sen piirsi kaupunginarkkitehti Ragnar Ypyä, ja se valmistui vasta v. 1938, siis vähän ennen Talvisodan alkamista.

Kappelin runko-osan muodosti suorakaiteinen rakennus, joka sulki sisäänsä kokoympyrän muotoisen huoneen. Se sai valonsa ylhäältä ympyriäisestä kattoikkunasta, jonka alla huoneen keskellä oli koroke kukkasineen ja niiden keskeltä kohoavine risteineen. Huoneen ympyräseinästä ulkonivat ruumisarkkujen alustat säteittäisesti keskipistettä kohti.

Koko rakennusta rajoittavat luonnonkiviset ulkoseinät peittyivät lähelle yläreunaansa ruohoa kasvavan multavallin sisään.

Rakennus jäi sodassa ehjäksi, mutta palvelee nyt valloittajaa polkupyöräkorjaamona.

Kannaksenkadun siunauskappelin ja ruumishuoneen sisänäkymiä.

Monilla kirkollisilla yhdistyksillä ja lahkoilla oli oma rukoushuoneensa. Esimerkiksi Sisälähetysseura (per. 1907) oli ostanut v. 1908 Karjalan l. Loikkasen kaupunginosasta talon tontteineen rukoushuoneeksi, jonka seurakunta osti v. 1938. Sama seura oli rakennuttanut v. 1908 Hiekan kappelin, joka v. 1938 siirtyi kaupunkiseurakunnan omistukseen samoin kuin Karjalan rukoushuone. Tienhaarassa oli kokoonnuttu kansakoulun suojiin, kunnes 1938 ostettiin Veljekset Wahlgrenin omistama kookas talvihuvila. Luterilainen Rukoushuoneyhdistys (per. 1888) omisti vuodesta 1889 talon tontteineen Pohjolankatu 5:ssä. Tuomiokirkkoseurakunta osti sen v. 1927 ja rakennutti samalle tontille Maununkadun puolelle v. 1928–30 arkkitehti J. Lankisen piirustusten mukaan 6-kerroksisen seurakuntatalon. Nuorten Miesten Kristillinen Yhdistys (per. 1898) toimi aluksi Rukoushuoneyhdistyksen suojissa, mutta sai oman talon 1919 Papulasta Papulankadun varrelta, josta sille korjattiin entinen Kreikkalaiskatolinen sotilaskirkko. Nuorten Naisten Kristillinen Yhdistys toimi talossa Pantsarlahdenkatu 4:ssä. Luterilaisella Evankeliumiyhdistyksellä oli rukoushuone Kalevan kaupunginosassa Juteininkatu 5:ssä ja Tiiliruukilla Aleksanterinkatu 25:ssä. Lestadio-

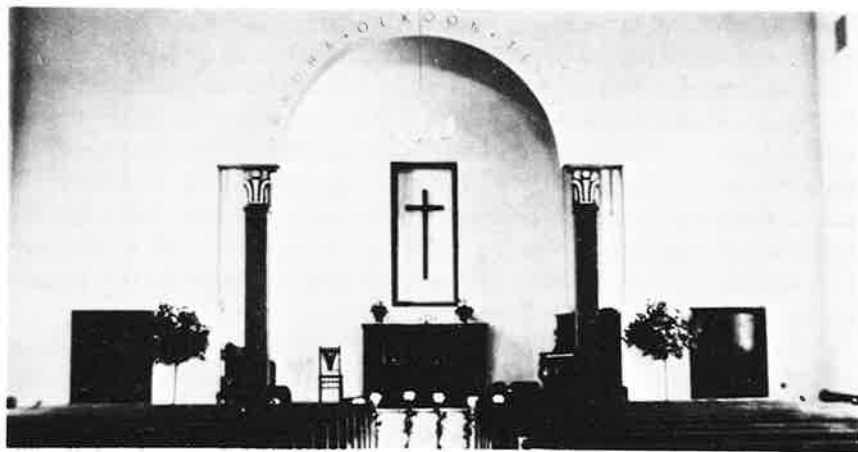

Tuomiokirkkoseurakunnan seurakuntatalo Maununkadulla.

laisilla oli rukoushuoneet Sammonkadun ja Otavankadun varrella, Heräneiden seuroja pidettiin yksityiskodeissa, Kristillisellä työväenyhdistyksellä oli rukoushuoneensa Vilhonkatu 72:ssä, Merimieslähetyksellä oli kotinsa aluksi Pohjolankadun rukoushuoneessa, vuodesta 1923 lähellä maaseurakunnan kirkkoa Pamppalankadun varrella. Pelastusarmeijalla oli keskuspaikkansa Vanhassakaupungissa, Kolikkoinmäellä (Armeijankadun varrella) ja Sorvalissa.

Länsi-Toukola.

Vapaakirkon kirkkosali Vilkenkadulla.

Kristillisiä laitoksia olivat Saunalahdessa Diakonissalaitos (per. 1869), jolla oli myös seurakuntakoti lähellä Talikkalan kirkkoa ja vuokrahuone Huhtialassa. Kristillisellä työkeskuksella oli kaksikerroksinen puutalo Sorvalissa (Länsi-Toukola 1924), 3-kerroksinen kivitalo Kangasrannassa (Itä-Toukola 1935) ja kolmas työkeskus syntyi Uuraaseen (Etelä-Toukola 1938).

Protestanttisista eriuskoisista lahkoista vapaakirkollisilla oli vuodesta 1935 Kalevankatu 11:ssä pääpiirteissään suorakaiteen muotoinen, tiilistä muurattu, päältä rapattu kirkko, jonka piirustukset laati ja rakennuttamisen valvoi v.a. lääninarkkitehti Heikki Lankinen. Kirkon saliin alttaria varten oli pystytetty kahden pylvään reunustama holvikaarinen komero, jossa alttaritaulun korvasi risti. Kuorin molemmilla puolilla oli huoneet, joista toinen toimi sakaristona. Kirkko oli tyyliältään selväpiirteinen ja sopusuhtainen, tosin vaatimaton, mutta arkkitehtonisesti hyvää tasoa. Metodisteilla oli rukoushuone Torkkelinkatu 7:ssä ja kappeli Tiiliruukilla Vilhonkatu 7:ssä, helluntailaisilla oli kokouspaikkoja eri puolilla kaupunkia ja adventisteilla kirkko Panssarilahdessa.

RUOTSALAIS – SAKSALAINEN PIETARI-PAAVALIN KIRKKO

Keskiajalla uskonpuhdistukseen saakka käyttivät kaikki eri kansallisuuksiin kuuluvat viipurilaiset samaa kirkkoa ja kuuluivat samaan seurakuntaan. Messut tapahtuivat latinaksi, ja jokainen saattoi omine ajatuksineen tehdä ristinmerkkinsä ja polvistua rukoilemaan pyhimyksensä alttarin edessä.

Tilanne muuttui, kun uskonpuhdistus toi kansankielisen saarnan kirkkoihin. Alkoi muodostua omia seurakuntia eri kansallisuuksille. Miten tilanne järjestyi aluksi luterilaisuuteen siirryttyä, näyttää hämärältä. Ilmeisesti jouduivat eri kieliryhmät edelleen tyytymään yhteen kirkkoon, Viipurin vanhaan kaupunkikirkkoon, sillä Kustaa Vaasahan oli heti ottanut valtion haltuun molemmat luostarikirkot. Niissä ei pidetty jumalanpalveluksia, olihan Harmaidenveljesten kirkko aluksi tallina ja Mustainveljesten kirkko pitkälti makasiinina.

Uudet kirkolliset menot eivät suinkaan nopeasti vakiintuneet, sillä Juhan III:n aikana tuli "takatalvikin" hänen suosiessaan katolisuutta. Luultavaa on, että piispa, oikeammin vain "administraattori" Erik Sorolaisen myöntövyöden käytäntöön tuoma n.s. "Punainen kirja" löysi tiensä Viipuriinkin. Uuden ja vanhan taistelu jatkui koko 1500-luvun ajan.

Ensimmäinen tieto seurakunnallisesta jakautumisesta on v:lta 1574, jolloin Harmaidenveljesten luostarikirkkoon nimitettiin saarnaaja Vallin kaupunginosan suomalaiselle väestölle. Mustainveljesten kirkko otettiin viisi vuotta myöhemmin jumalanpalveluskäyttöön, koska sitä silloin ensi kerran nimitettiin "luostarikirkoksi". Varmaan se silloin joutui maaseurakunnan ja kaupungin suomalaisen seurakunnan käyttöön, koska nämä v. 1628 suurpalon jälkeen sitä alkoivat kunnostaa. Vanha pääkirkko oli jäänyt ruotsinkielisen seurakunnan hallintaan.

Viipurissa oli äsken mainittujen kansallisuuksien ohella jo keskiajalta saksankielistä asujaimistoa, erityisesti vanhoja kauppiassukuja. Niinpä tämä saksalainen porvaristo alkoi kaivata itselleen omaa saksalaista seurakuntaa, ja v. 1636 se teki hallitukselle tätä tarkoittavan anomuksen. Se ei silloin saanut hyväksymistä, mutta uudistettu anomus johti myönteiseen tulokseen, ja 28.3.1651 kuningatar Kristiina suostui uuden seurakunnan perustamiseen.

Vaikka saksalainen seurakunta näin olikin perustettu ja saanut v. 1702 luvan käyttää tuomiokirkkoa jumalanpalveluksiinsa, se ei vielä saanut omaa pappia. Nähtävästi ruotsalaisen seurakunnan papit joutuivat hoitamaan saksalaistenkin jumalanpalvelukset, koska henkikirjat eivät tiedä kertoa saksalaisesta kirkkoherrasta koko ruotsinvallan aikana. Esim. mm. Claudius Thesleff oli jonkin aikaa hoitanut tällaista saarnaajan tehtävää.

Uusi vaihe seurakuntien elämässä tapahtui Viipurin jouduttua venäläisten valtaan. Kuten edellä on kerrottu, jäi Mustainveljesten kirkko Viipurin valtauksen jälkeen ainoaksi luterilaiseksi kirkoksi Viipurissa. Niin suomalaisten kuin ruotsalaistenkin oli tultava sillä toimeen. Saksalaiset olivat alkaneet pitää jumalanpalveluksiaan sodassa vahingoittuneessa vanhassa raatihuoneessa, jossa vain maistraatin huoneet oli kunnostettu.

Saksalaisen seurakunnan alkuvaiheista tietävät asiakirjat kertoa, että saadakseen seurakuntaan sielunhoitajan, kutsui ylikomentaja kenraaliluutnantti Albrekt de Coulon v. 1735 omin päin ”saksalaisen seurakunnan puolesta” sekä konsistorin että maistraatin tietämättä seurakunnan kirkkoheraksi Rajajoella pappina toimineen Ulrich Hoffmannin. Hänet vihittiin satunnaisesti tyhjässä koulutalossa, jota silloin nimitettiin ”saksalaiseksi kirkoksi”. Mutta heti kun de Coulon oli kuollut, hankki tuomiorovasti Melartopaeus Hoffmannin saarnaamiselle kiellon ja sai Upsalan tuomiokapitulista tiedon, ettei Hoffmannia ollutkaan siellä vihitty papiksi, kuten hän oli väittänyt. Niin Hoffmann vedettiin oikeuteen, missä hän lopulta tunnusti, että hän ennen oli ollut jesuiitta. Jo ennen tuomiota vanhat ystävätkin hänet hylkäsivät. Häntä tyrkkäiltiin ja uhattiin miekoinkin, ja hänen nuori vaimonsa houkuteltiin pois toisen miehen luo. Sitten langetettiin tuomio: jalkapuuhun ja raipparangaistukseen. Tätä ei vanha mies kestänyt, ja pian hän raukka kuoli.

Yhteisen kirkkotilan ahdingossa syntyi pian kitkaa ja v. 1755 alkoi riita. Suomalaiset olivat haudanneet vainajiaan kirkon lattian alle. Siellä oli tungosta, arkkuja kolmessakin kerroksessa, ja kalmanhaju tuntui kirkossa. Seuraus oli, että ruotsalaiset alkoivat ajatella uuden kirkon rakentamista yhdessä saksalaisten kanssa. Niinpä kuvernööri Engelhardt teki v. 1766 esityksen hallitukselle, että saataisiin lupa kantaa kolehtia valtakunnan kaikissa evankeelisissa seurakunnissa uuden yhteisen saksalais-ruotsalaisen kirkon rakentamiseksi Viipuriin. Tällainen lupa saatiin, vasta kun rovasti A. Wahl v. 1789 oli saanut tuekseen jäseniä raadista ja seurakunnista.

Voinee olla paikallaan tässä välillä mainita, että ruotsalais-saksalainen seurakunta järjesti hautausmaakysymyksensä v. 1773 perustamalla Neitsytniemelle hautausmaan, josta vähäinen osa säilyi meidän päiviimme Palotorilla. Sinne haudattiin mm. Anhaltin prinssi Viktor Amadeus ja Filip Weckroothin rouva Katarina Dykander. Hautausmaa oli käytössä vain 26 vuotta, sillä v. 1799 perustettiin uusi suurempi hautausmaa Sorvalinsaarelle.

Ratkaisevaa kirkon rakentamisessa alkoi tapahtua, kun kaupungin päämies Heinrich Wilhelm Lado 18.9.1790 otti kirkon rakentamiskysymyksen esille raadin kokouksessa ja sai raadin saman kuun 30. p. lähettämään kirjelmän silloiselle kuvernööri Carl von Güntzelille pyynnöllä, että silloin makasiiniksi luovutettu entinen Tuomiokirkko siihen kuuluvine kellotor-

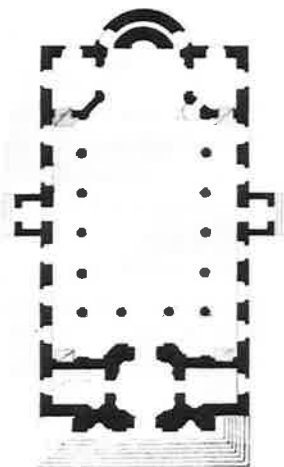
neineen annettaisiin ruotsalaiselle ja saksalaiselle seurakunnalle kirkoksi. Ellei tähän suostuttaisi, anottiin, että uusi kirkko saataisiin rakentaa Paraatitentän koillislaitaan vallitusten läpi johtavien Suurenkalitkan eli Pietarinportin ja siitä luoteeseen olevan pienemmän Karjaportintornin vierellä olevan Valliportin välialueelle. Kaksi vuotta myöhemmin, syyskuun 15. p. saatiin kuvernöörin suostumus uudelle kirkkotontille. Päätöstä seurasi rakennuslupa ja kuvernementin arkkitehti Johann Brockmannin laatima piirustus kirkkoa varten kustannusarvioineen.

Uusi kirkkotontti havaittiin kuitenkin ahtaaksi, koska sen molemmilla puolilla oli ennestään tontit puisine yksikerroksisine rakennuksineen. Niiden hankkimiseksi kirkkoa varten saatiin odottamaton apu v. 1793 sattuneen, muuten onnettomuutta tuottaneessa kaupunkipalossa, sillä tonttien rakennukset paloivat. Kaakkoispuolella omisti kahdesta yhdistetyn tontin 50 hovineuvos J. Groen. Sen saamiseksi ehdotti kaupunginpäämies Lado v. 1794 vaihtoa siten, että vastikkeeksi Groenille annettaisiin pinta-alaltaan hieman pienempi saksalaisen pastorin asuntotontti Paraatitentän vastakkaisella puolella Katariinankadun varrella (myöhemmin ent. Linnoituksen tontti 109). Groenille oli maksettava välirahaa 300 ruplaa. Uusi kuvernööri ruhtinas Tschersbatoff hyväksyi vaihtokaupan v. 1794.

Kirkkotontin vasemmalla puolen olevan tontin n:o 40 omisti kollegineuvos von Schwanenbach ja palon jälkeen ent. kuvernööri von Gützel. Toukokuun viimeisenä päivänä v. 1799 pidetyssä kokouksessa, missä oli läsnä kirkon rakentamisajan kolmas kuvernööri von Rüdinger, luki kauppiaksi mainittu Lado von Gützeliltä saamansa kirjeen, missä tämä ilmoitti lahjoittavansa Schwanenbachin tontin Katariinan kirkolle ikuisiksi ajoiksi eräin ehdoin tontin mahdollisesta vuokraamisesta saatavien korkojen käytöstä. Jos vuokraajaa ei löytyisi, olisi tontti myytävä, jotta lahjoittaja voisi tileistään poistaa 2 000 ruplaa, jotka hän oli velkaa. Lahjoitus tuntui näin perin sekavalta. On arveltu Gützelin ehkä olleen velkaa joko kirkolle tai Ladolle, missä tapauksessa Lado olisikin ollut oikea lahjoittaja. Ladohan oli ollut kirkonrakentamisen alkuunpanija ja innokkain edistäjä.

Kirkon tonttikysymykset olivat saaneet ratkaisunsa vajaa kuukautta ennen kirkon vihkimistä. Rakentamiseen oli kirkkokassassa 4 000 ruplaa, mutta rahoituksen arvioitiin järjestyvän kolehtien ja lahjoitusten avulla sekä pitkäaikaisella kuoletuslainalla.

Päätettiin aloittaa rakentaminen keväällä 1793 ja sitä valvomaan asetettiin lautakunta Lado puheenjohtajana ja jäsenenä J. Groen ja J. von Reizenstein sekä varajäsenenä Peter Bergh ja Jacob Lundh. Ryhdyttiin hankkimaan rakennusaineita: tiiliä Martin Sutthoffilta, kalkkia Aug. Hagelbergiltä Helsingin Vesterkullasta asti sekä kiviä ja palkkeja perustusta ja hirsiarinaa varten. Rahaakin oli ensi keräys tuottanut 2 1/2-tuhatta ruplaa ja an-

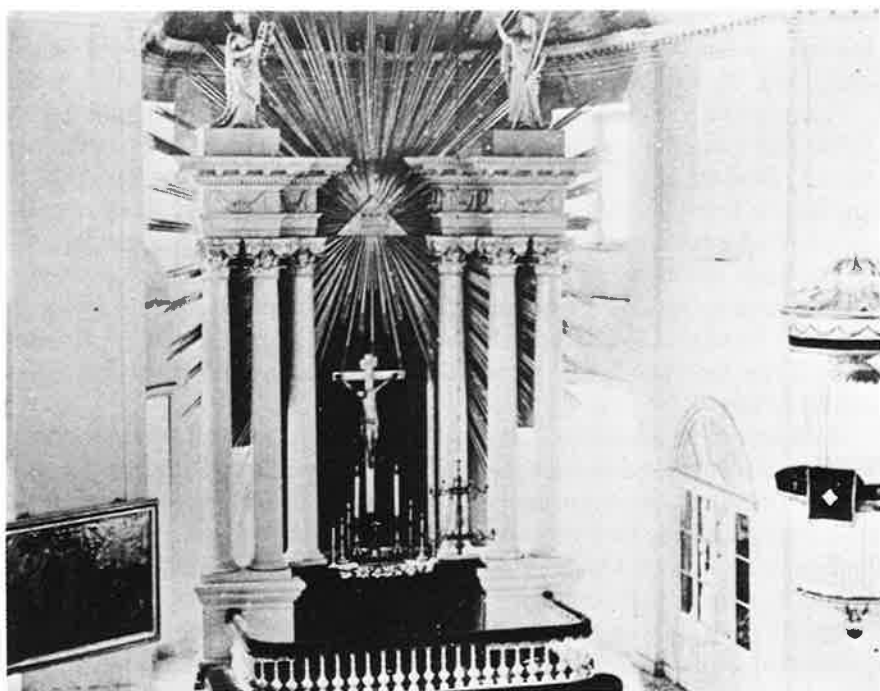
niskeluoikeuksista oli saatu 2 000 ruplaa. Voitiin siis aloittaa perustustöiden teko. Väliin oli kylläkin tullut pieni ongelma: kuvernööri v. Günzelin mielestä Brockmannin julkisivujen piirustukset eivät eräin kohdin osoittaneet hyviä suhteita, minkä vuoksi hän katsoi, että ne olisi alistettava asiantuntijan arvosteltaviksi. Seuraus oli, että pietarilainen valtioneuvos G.F. von Veldten teki niihin tarkistuksia, jotka kuitenkin eivät aiheuttaneet viivästystä rakentamiselle.

Piirustusten mukaan kirkosta oli tuleva suorakaiteinen pitkäkirkko, jonka etupäädyn keskiosa työntyi seinästä ulos vähäisenä risaliittinä siihen kuuluvine neljine joonilaisine pilastereineen ja niiden kannattamine päätykolmioineen. Oven molemmin puolin oli pilasterien välissä komerot ja ylemmässä lehterikerroksessa ikkunat. Päätykolmioon oli sovitettu jumalan silmä siitä lähtevine kullattuine säteineen. Tympanonin takaa kohosi leveä attikamuuri ja siltä alustalta jatkui jyrkellä kulmistaan hieman viistetty kellotorni kohti korkeutta päättyen sitä kattavasta kupolista nousevaan ristiin. Tornin joka sivu aukeni pyörökaariholviin päättyvänä aukkona, ja sen viistettyjä kulmia tukivat korinttilaispäätteiset pilasterit. Kirkon takaseinästä ulkoni puoliympyräinen kuoriabsidi. Kuorin alle aluksi ajateltua kryptaa ei kuitenkaan rakennettu.

Sisäpuolella oli ensinnä neliönmuotoinen eteishuone, jonka paksut seinät jatkuivat tornina. Eteisen molemmin puolin oli pienet huonetilat lehtereille vieviä portaita varten. Kirkkosali jakautui kolmeen laivaan, joita toisistaan erottivat joonialaiskapiteliset pylväät, 5 kummallakin puolella. Ne kannattivat sivulehtereitä ja jatkuivat korinttilaispylväinä kannattamaan niiden

tuessa lepäävää rapattua puukattoa. Kummallakin sivuseinällä oli kirkko-
salissa kahdessa kerroksessa ikkunat, joista alakerran keskikohdalla oleva
oli tehty oveksi, jonka ulkopuolelle oli muurattu vähäinen eteinen ja siitä
ulkoporras puistoon. Kuorin puolella oli suorakaiteisen pohjapiirroksen
kumpaankin kulmaan sovitettu huone, oikeanpuoleinen sakaristoksi, josta
suoraan noustiin saarnastuoliin. Näiden huoneiden väliin jäi kuoritila,
jonka päätti puoliympyräinen alttariseinä. Sen keskelle komeroon kirkko-
näkömään pääkohteeksi suunniteltiin arvokas veistos Kristus ristillä ja sen
yläpuolelle kullattu viuhkainen sädekimppu. Komeroa reunustamaan tuli
kummallekin puolelle kolme korinttilaista pylvästä palkistokappaleineen ja
alttarin eteen kaide polvistumiskorokkeineen. Vastapäiselle sisääntulopuo-
lelle rakennettiin urkulehteri, jota kaksi pylvästä kannatti. Näin saatiin syn-
tymään harmoninen hienopiirteinen huonekokonaisuus herkkään Ludvig
XVI:n tyyliin aikansa siroa henkeä kuvastaen.

Kirkon rakentamisen otti urakakseen muurarimestari Andrej Bibin ja
työtä johti arkkitehti Brockmann.

Niin saatettiinkin peruskiven juhlalliseksi laskemispäiväksi määrätä tors- tai kesäkuun 23. p. Rovastien Stråhlman ja Wahl tuli järjestää seremoniat. Kokoontumisen tuli tapahtua kaupungintalossa.

Kaikki näytti siis lupaavalta. Mutta kaksi päivää aikaisemmin syttyikin valtava kaupunkipalo, yksi pahimmista Viipurin historiassa. Kaupungintalo paloi tyystin, uusi komendantintalo meni raunioiksi, tontit uuden kirkkotontin molemmin puolin ja juuri valmistunut uuden kirkon perustaksi tehty hirsiarinakin paloivat. Epäiltiin jo, että rakentaminen oli lykättävä tuonnetuksi, mutta se hyöty palosta oli, että kirkon molemminpuoliset tontit vapautuivat rakennuksista.

Päättäväisyys voitti. Alettiin rakentaa uutta arinaa, ja niin voitiin peruskivi juhlallisesti laskea syyskuun 6. p:nä 1793 kaupunkilaisten ja papiston läsnäollessa. Paloon mennessä oli töihin käytetty yli 9 000 ruplaa, ja rakentamista varten oli enää vajaa 3 500 ruplaa. Yritettiin saada rahaa jostakin keisarillisesta rahastosta, mutta tuloksetta. Sen sijaan saatiin yksityisiltä lainoja yhteensä 13 600 ruplaa ja lisiä kolehtina Pietarista ja Baltian maista. Tarkistettu kustannusarvio oli nyt runsas 19 000 ruplaa, mihin vielä lisäksi tarvittaisiin 2 400 alttarin marmoria varten, 250 saarnastuoliin ja 4 000 ruplaa urkujen hankintaan. Alttarin suunnitelman oli tehnyt (hankkinut?) eversti von Steinheil, joka tämän johdosta kutsuttiin rakennuslautakunnan jäseneksi. Siihen oli jo aikaisemmin valittu lisäjäseniksi ylikomendantti von Wrangel sekä rovastit Stråhlman ja Wahl.

Rahatilanne huolestutti. Sitä pohdittiin kokouksessa joulukuussa v. 1793. Päätettiin lähettää rovasti Wahl järjestämään kolehdin keräystä Pietarissa, Eestissä ja Liivinmaalla. Sitä varten hänelle teetettiin kaksi kultakoristeista kolehtikirjaa, joissa vedottiin jalomielisyyteen ja hyvään sydämeen. Vetoamus alkoi liikuttavasti: "Kuten äiti itkien lastensa haudalla tähyilee apua vieraalta, niin suree tässä kirkko porvariensa autioituneiden asuinsijojen keskellä. Hän on langennut polvilleen tukensa menetettyään ja kohottaa hurskaat kätensä taivasta kohti anoen ylös nostamista." – Kolehti tuotti 2 600 ruplaa ja lisäksi pietarilaisen Peter Laranuksen 395 ruplan suuruisen lahjan.

Rakennustyötä edistettiin. Hirsien hankinta kirkkoon tuleviin pylväisiin tuotti vaikeuksia, mutta muurausurakka järjestyi Andrej Bibinin kanssa, joka sitoutui sen suorittamaan 6 100 ruplasta. Kirkko saatiin katon alle, mutta lainaa oli otettava ruhtinas Tschjebatoffilta kolmen puusepän työn maksamiseen, johon sisältyi kirkon koko sisustan teko. Pääovi tehtiin Arkangelin tammesta. Stukkityöt ja neljä kaakeliuunია urakoi Joachim Sutthoff, ja julkisivun koristeelliset osat: kultasäteet sisääntulopäädystä, pilasterien kapiteelit sekä tornin ja päätyjen koristeet, mm. kaksi maljakkoa, otti kuvanveistäjä Sergei Buttjeff tehdäkseen. Katon vuotaminen uh-

kasi vaurioittaa niitä, mutta katto korjattiin. Lukot, salvat ja messinkiset ovien kädensijat valmisti seppä Ahlström, joka antoi kolmanneksen työstään, 20 ruplaa, lahjaksi kirkolle. Ulkoportaat teki laakakivistä muurari Smirnoff. Alttarin ja saarnastuolin maalaustyöt ja sädekimppujen kultauksen suoritti kultaaaja Riegler.

Alttarin arvokkuuteen kiinnitettiin aivan erikoista huomiota. Eversti von Steinheil otti tehtäväkseen hankkia Pietarista alttaritaulua korvaavan krusifiksin alttarikomeroon sekä kaksi 6 jalan pituista kuvanveistosta, jotka esittäisivät lakia ja evankeliumia. Ellei niitä saataisi, tyydyttäisiin kahteen apostoliin. Ne saatiinkin paikoilleen, Laki ja Evankeliumi alttaripylväiden kapitelien päälle. Vielä piti everstin ostaa kaksi suurta hopeoitua kynttilänjalkaa alttarille.

Vuoteen 1797 tultaessa tapahtui suuria muutoksia. Käsikynhaltijajärjestelmästä siirryttiin sotakuvernööreihin. Ruhtinas Tschjerbatoffin tilalle oli tullut kuvernööriksi ystävällinen salaneuvos Carl von Rüdinger, kaupungin johtoon oli asetettu maistraatti ja kaupungin raati lopetettu. Rydinger katsoi, että maistraatin piti kuulua kirkon rakennuskomiteaan. Tätä vastusti pormestari Wising, mutta hänen piti taipua. Rakennustyön ylivalvonta jätettiin Reizensteinille ja Jaenischille sekä Ladolle. Valittiin myös tilintarkastajat, kaikki nämä kirkon valmistumiseen saakka. Vähäistä huolimattomuutta ja viivästymistä sattui, mutta syyskuussa v. 1799 voitiin lopputilitykset selvittää. Maistraatin läsnäolo oli lopettanut monet pienet kiistat ja hankaukset.

Siirtyessään uuteen kirkkoonsa ruotsalainen seurakunta toi ent. Mustainveljesten kirkosta irtaimistonsa mukanaan. Paitsi kirkkopukuja oli ruotsalaisella seurakunnalla siellä ollut kolme kirkonkelloa, viimeinen kello oli hankittu v. 1760. Yhden kellon olivat suomalaiset vaihtaneet Pietarissa mainittujen kolmen kellon sijaan. Näin ollen pidättivät suomalaiset itsellään yhden kellon. Siitä nousi oikeusjuttu, joka päättyi vasta v. 1813, kun suomalaisen kirkon esimies kielsi ruotsalaisia käyttämästä tätä kelloa Niklas Jänischin hautajaisissa. Muusta ei tullut riitaa, kynttiläkruunut ja urut saivat jäädä vanhaan kirkkoonsa.

Kun tämä saksalais-ruotsalainen kaunis ja juhlava kirkko oli valmistunut, päätettiin jo vähän ennen kaikkia tiliselvityksiä järjestää kirkon juhlalliset vihkiäiset kesäkuun 29. p. 1799 ja ne muodostuivatkin vaikuttaviksi. Kirkko sai nimekseen Pyhän Paavalin kirkko. Alkuaan oli tarkoitus käyttää ja käytettiinkin nimeä Katariinan kirkko hallitsevan keisarinnan mukaan. Mutta kun Katariina II kuoli v. 1796, muutettiin nimi valtaistuimelle nousseen tsaari Paavali I:n mukaiseksi. Syynä tietenkin oli kummassakin tapauksessa ollut toivo tuen ja varojen saannista hallitsijalta. Käytännössä kirkko kantoi kuitenkin Viipurin menetykseen v. 1944 saakka Pietari-Paavalin nimeä.

Vihkiäisistä muodostui mieleen painuva arvokas kirkollinen näytelmä. Kokoonnuttiin sitä varten Luostarikirkkoon, josta värikäs kulkue lähti marssimaan uuteen pyhäkköön. Etupäässä kulki saksalainen kirkkoherra Mattha kantaen raamattua punaisella samettitynyllä, jota kultaiset nauhat reunustivat. Häntä seurasivat tuomiorovasti Stråhlman täydessä messupuvussa ja rovasti Wahl kantaen ehtoolliskalkkia sekä muut papit tuoden mukanaan viinikannuja ja ristiäismaljoja. Alttarin edessä antoi kuvernööri Rydinger hopea-astialla kirkon avaimet, toisen tuomiorovastille, toisen kirkon rovastille. Tuomiorovasti piti saksankielisen vihkiäispuheen ja parhaista koottu laulajien kuoro lauloi ylevän juhla virren. Kirkko oli näin muuttunut Tuomiokirkoksi.

Kirkon valmistuttua tuli kysymykseen urkujen hankkiminen. Ne yritettiin tilata Andreas Steiniltä Wolmarista, mutta tilaus raukesi. Sitten ne tilattiin W. Meyeriltä Hannoverista, ja niin ne saatiin kaivattuina v. 1839. Ne olivat 21-äänikertaiset. Ne soivat kirkossa yli puoli vuosisataa, mutta sitten ne v. 1895 myytiin Ylitornion kirkolle ja uudet tilattiin J.A. Zachariassenilta. Niihin tuli 25 äänikertaa ja ne olivat rakenteeltaan pneumaattiset. Ne valmistuivat v. 1898 ja palvelivatkin sitten seurakuntaa Viipurin menettämiseen saakka.

Kirkko sai muutakin komeutta. Juutalaissyntyinen peltiseppä Konrad Weikan lahjoitti sille komean kattokruunun ja sotilaslääkäri C.G. Örn kellon. Se vihittiin juhlavasti helluntaina v. 1836.

Myöhemmin v. 1865 uudistettiin kirkkoa jonkin verran yliarkkitehti Johan Jacob Ahrenbergin johdolla, ja 1900-luvun alkuvuosina se oli suurehkon korjauksen alainen, minkä yhteydessä siihen liitettiin uusi sakaristo.

Viipurin kaupunkikuvaan loi Pietari-Paavalin kirkko rakennustaiteellisesti merkittävän kohokohdan Paraatikenttää hallitsevana ja tuuhean puiston molemminpuolisesti reunustamana taustaseinämänä. Monissa juhlatilanteissa yleisön tai paraatiin osallistuvien joukkojen täyttäessä kirkon edustan se veti puoleensa kaikki katseet, olipa sen portailla paraatia vastaanottava korkea upseeri tai tornissa, kuten usein uudenvuoden aattona, soittokunta ilotulitusrakettien salamoina välähtäessä pimeällä talvitaivaalla. Se antoi oman piirteensä Viipurin ystävällisiin kasvoihin.

Uutta Pietari-Paavalin kirkkoa nimitettiin Tuomiokirkoksi v. 1799 saakka. Haettaessa tietoa sen kirkkoherroista kohdataan ensiksi vihkiäisjuhlallisuuksissa rovastit Mattha ja Wahl. Edellisen oli maistraatti v. 1790 kutsunut toiseksi papiksi nuorison uskonopetusta tehostamaan ja saarnaajaksi. August Gottfried Wahl oli Weimarin superintendentin poika, synt. v. 1746, fil.maisteri v. 1773 ja vihitty papiksi v. 1780, jolloin hän sai viran Viipurissa. Hänestä tuli teologian tohtori ja konsistorineuvos sekä 50-vuotisena virka-aikanaan eräs Viipurin huomattavimmista kulttuuripersoonallisuuksista.

Wahlia seurasi kirkkoherran paikalla v. 1844 Polotskissa pastorina toiminut Friedrich von Heinleth, mutta hän erosi jo samana vuonna ehtimättä edes astua virkaansa.

Seuraavaksi kirkkoherraksi tuli Wilhelm Carl Christian Pfingsten, synt. Schleswigissä v. 1820. Hänet oli vihitty papiksi Porvoossa v. 1847 ja Viipuriin hän saapui samana vuonna, kirkkoherraksi. Hän kuoli v. 1852.

Sitten astui virkaan Julius Nicolaus von Steger hoitaen sitä v:sta 1854 vuoteen 1872, ja häntä seurasivat

A.C. Sonny v. 1872–1905,

Heinrich Junger v. 1906–1919,

A. Wegener v. 1911–1927 sekä

A.E. Siegfried v. 1928 Talvisotaan asti sekä vielä sen jälkeen vuoteen 1949 saakka.

Viimeksi mainitun kirkkoherran aikana saksalainen seurakunta yhdessä ruotsalaisen kanssa rakennutti v. 1932 arkkite. U. Ullbergin suunnitteleman kolmikerroksisen kirkkoherranviraston Luostarinkadun varrelle Taidemu-
seon naapuriksi.

Kuten kaikesta edellä kerrotusta on selvinnyt, oli Pietari-Paavalin kirkko yhteinen kahdelle seurakunnalle. Viipurin seurakuntien itsenäistyminen tapahtui harvinaisen myöhään 1.5.1906, jolloin toisistaan erkani 4 seurakuntaa: suomalainen kaupunkiseurakunta, maaseurakunta sekä saksalainen

Vuonna 1932 valmistunut kirkkoherranvirasto.

ja ruotsalainen seurakunta. Viimeksi mainittu, vanhin, jälleen virallisesti tunnustettuna aloitti itsenäisen toimintansa omine kirkkoherroineen, joiksi tulivat

S.Fr. Gräsbeck v. 1906–1916, joka sitä ennen oli ollut Viipurissa kirkkoherran apulaisena. Hänen kuoltuaan tuli seuraajaksi

K.G.E. Mosander v. 1916–1949 (kuoli v. 1953).

Edellinen oli lahjakas kirkon hallinnollisten asiain tuntija ja myös kunnalliseen elämään perehtynyt ja siihen osallistunut. Seurakunnalle oli onnellista, että hän joutui sen johtoon sen itsenäistyessä. Ruotsalaisen ja saksalaisen seurakunnan toiminta ja taloudenhoito jäivätkin eron jälkeen osittain yhteisiksi ja kirkkoakin käytettiin vuorotellen.

Viime sodista Pietari-Paavalin kirkko selvisi miltei vahingoittumattomana, mutta venäläisten valtaan jouduttuaan sen kirkollinen sisustus tietenkin hävitettiin ja siitä tehtiin eräänlainen ”kulttuuritalo” tanssi- ja elokuva-tarkoitukseen. Suomalaisten palattua Viipuriin ryhdyttiin korjaustöihin ja pioneirit kiinnittivät sen torniin uuden kullatun puuristin. Saarnastuoli tehtiin sementtiputkista ja poistettujen penkkien tilalle tuotiin tuolit. Syksyllä v. 1943 päästiin aloittamaan jumalanpalvelukset ja kirkkoa saatiin käyttää myös varuskuntakirkkona. 11.6.1944 pidetty jumalanpalvelus jäi viimeiseksi. Taas venäläisten käsiin joutuneena se palvelee matruusiklubina.

PYHÄN HYACINTUKSEN KIRKKO

Uskonpuhdistus oli vähitellen tehnyt lopun katolisesta uskonnosta Viipurissa. Kustaa Vaasa oli ankarasti kieltänyt tämän uskon valtakunnassaan. Viipurin jouduttua venäläisvallan alaiseksi alkoi 1700-luvun lopulla sinne asettua jonkin verran etupäässä liettualaisia katolisia sotilaita. Olihan yleistä, että venäläisestä sotaväestä pitkän palvelusaikansa jälkeen vapautuneet jäivät kaupunkiin, avioituivat ja hankkivat ammatin.

Näin syntyi Viipuriin katolinen seurakunta puolalaiselle St. Hyacintukselle pyhitetyn kirkon liepeille.

Akateemikko Severgin mainitsee, että Viipurissa oli v. 1804 noin 70–80 katolilaista. Seurakuntaan kuului lisäksi Lundhin tehtaalla Uudellakirkolla asuvia käsityöläisiä. Huomattavana viipurilaisena tunnettu ravintoloitsija Motti, syntyperältään italialainen, liittyi myös seurakuntaan. Vielä Viipurin viimeisellä vuosikymmenellä oli kirkon talonmiehenä italialaisen Viipuriin kotiutuneen Minetti-suvun jäsen.

Katolinen seurakunta perustettiin v. 1799, ja se sai aluksi pitää jumalanpalveluksiaan raatihuoneessa saksalaisen seurakunnan entisessä huoneessa. Mutta sotakuvernööri Gortschakoff ei tyytynyt tähän sovitteluun, vaan vaati maistraattia hankkimaan seurakunnalle tarkoituksen mukaisen huoneiston kaupungissa tai esikaupungeissa. Tuloksena oli, että kruunu osti v. 1802 kauppias Petter Jaenischiltä vanhan yksikerroksisen kivirakennuksen Katariinan poikkikadun varrelta katoliseksi kirkoksi.

Rakennus oli pystytetty ennen v. 1628, sen vanhin luonnonkivistä tehty osa oli todennäköisesti keskiajalta. Regulariteetin jälkeen oli tähän rakennukseen tehty siipiosa, joka ulottui kadun linjaan. Rakennus sijaitsi Linnouksen tontilla 16 Vesiportinkadun varrella. Rakennuksen eteen sen kaakkoisivulle oli jätetty vähäinen pihatila aitaamattomaksi, ja kun sillä kasvoi jokunen koivu, jonka oksat ulottuivat kadun päälle, muodostui tästä esipihasta katunäkymää suuresti somistava aihe, Sanct Hyacintukseen ystävällisesti kutsuva ovenvartija.

Kirkon henkilökuntaan kuului kaksi dominikaaniveljeä ja lukkari. Seurakuntaa ylläpiti Vitebskin kuvernementissä toiminut dominikaaniluostari, mistä se lienee saanut papistonsa. Ensimmäinen kirkkoherra oli Dionysius Filewski. Luostarilta kirkko sai vuosittain 200 ruplaa, minkä lisäksi valtio antoi palkka-apua. Vuodesta 1798 alkaen olivat Venäjän katolilaisten hallintoasiat Mogilevin arkkipiispan alaisia, joten hän oli myös Viipurin seurakunnan ylipaimen.

Фаранго Камералецкая Церковь.

Ennen kuin edellä mainittu rakennus joutui katolisen seurakunnan käyttöön, se oli 1790-luvulla ollut Viipurin järjestetyn aatelin ritarihuoneena. V. 1788 oli julkaistu käsky aateliston järjestäytymisestä. Kahdeksaan ensimmäiseen arvoluokkaan kuuluvien oli todistettava aateluutensa ja suoritettava apumaksuja ritarihuoneen perustamiseen, mikä johti oman rakennuksen hankkimiseen. Sitä ennen oli jonkin aikaa kokouspaikkana käytetty vanhan piispantalon ylärakennusta. Ritarihuoneen ajalta oli kirkon sisäeteisen ovikäytävän yläpuolella vielä 1800-luvulla maalaus, joka esitti aateliston sinettiä.

Valtionarkistossa säilytettävästä "Suomalaisen kuvernementin kartastosta v:lta 1797" voidaan nähdä, että keskiajalta polveutuva myöhempi kirkkosali oli muuten suorakaiteinen, paitsi että sen eteläinen sisääntulopää oli viistetty. Salissa oli kolme ikkunaa länsisivulla ja sen vieressä edellä mainittu siipirakennus, jonka yläkerrassa kirkkosalin tasossa oli kaksi huonetta, alakerrassa vastaavasti yksi huone. Kirkkosalin alla oli kellarikerroksessa kaksi huonetta. Julkisivupiirroksesta näkyy, että kirkkosalin etupuolelle oli rakennettu eteistila, katolta kohosi vähäinen torni.

Milloin ja kenen toimesta näitä lisätiloja oli kirkkosalin vierelle rakennettu, ei ole tiedossa, mutta talon haltijana oli 1600-luvun lopulla J. Boisman ja v:sta 1705 rovasti Gestrinius sekä saman vuosisadan lopulla, kuten jo mainittiin, kauppias Jaenisch.

Rakennuksen myöhemmistä laajennuksista on voitu saada tietoa katolisen hiippakunnan arkistosta Helsingissä. Sieltä käy selville, että Suomen valtio avusti seurakuntaa korjauttamalla kirkkorakennusta useamman kerran valtion varoilla, ainakin vuosina 1819, 1872 ja 1882. Joskus tämän ajanjakson aikana oli rakennusta muuteltu siten, että v. 1890 mennessä oli länsipäästään vino kirkkosali tehty suorakulmaiseksi ja se sai neljännen ikkunansa. Nähtävästi samalla kertaa uusittiin siipirakennus perusteellisesti aikaisemmasta poikkeavaan muotoon. Sen ulkomuurit purettiin suurelta

osaltaan ja ne muurattiin kohtisuorasti kirkkosaliin liittyviksi uusille perustuksille. Eteistila rakennettiin paksuseinäiseksi ja sen kadunpuolinen pää avattiin alkoviksi, kirkkosalin sisääntulo-osan supistuesssa vähäiseksi neliöksi. Kellariin oli avattu ovi ulkoa länsiseinältä ja rakennettu siitä alas johtavat portaat. Kellarissa oli pyöreän muurin ympäröimä lähde. – Vettä saatiin myös pihalla olevasta kaivosta. Pihasta mainittakoon myös, että sieltä löytyi muurattu pihapinnan alle johtava n. 6–7 askelta käsittävä porras.

Paitsi jo mainittuja piirustuksia v:lta 1890, on sellaisia säilynyt vuosilta 1895, 1898 ja 1903. Ne esittävät vähäpätöisiä sisätilojen muutoksia. Viimeksi mainitut tarkoittavat papin asunnon laajentamista vanhojen ulkoseinien sisäpuolella. Tämä muutos valmistui v. 1904. V. 1898 oli korjaustöihin myönnetty 1 000 ruplaa.

Tämän jälkeen suoritettiin kirkkorakennuksessa vuosina 1911–1912 perusteellinen restaurointi, joka oli valmis vasta v. 1915. Silloin rakennettiin kirkkosalin kuoriseinään salin päätteeksi puolipyöreä absidi. Kuorin ja seurakuntatilan väliin pystytettiin neljän pylvään rivi kannattamaan ohutta vaakasuoraan puusta tehtyyn laipioon liittyvää seinämää, jonka keskiosaan tehtyä suurta puolikaarta kannatti kaksi keskimmäistä pylvästä. Syntyi arkkitehtonisesti kaunis ratkaisu. Kirkkosali sai täten juhlanan ja sopusuhtaisen muodon.

Ennen mainittua pylväikköä ja absidia oli alttaria kummaltakin puolelta reunustanut seinän sisäpintaan liittynyt pylväs, ja niiden yläpuolella kolmiomainen pääty. Nähtävästi sen jälkeen oli alttaria vielä korostettu sovitamalla sen kummallekin sivulle paripylväät korinttilaisine kapiteleineen, jotka kannattivat antiikin mukaisia palkistokappaleita.

Kirkkorakennus keväällä 1944.

Alttarin kohokohtana oli perinteisesti taidokkaasti tehty rakennuksen kaltainen tabernaakkeli, jossa säilytettiin Kristuksen ruumista, ehtoollisleipiä eli hostioita, jonka molemminpuoliset parittaiset arvokkaat kynttilänjalat lisäsivät koristeellisuutta. Juhlavuutta tarjosivat kirkkokuonetta valaisivat kauniit messinkiset kattokruunut.

Tällaisena säilyi kirkkosali puolitoista vuosikymmentä, mutta v. 1939 pylvää verhottiin neliskulmaisiksi. Sitten alkoikin sota.

Rakentamisesta on tässä kuitenkin vielä lisättävä, että v. 1932 rakennettiin kirkkotontin kaakkoiskulmaan yksikerroksinen kivinen kaksi huonetta ja keittiön käsittävä talonmiehen asunto italialaissyntyisen talonmies Minnettin asunnoksi. Talvisota ja välirauhan aika säästivät vielä pylväistön kirkkosalissa, niin että isä Robert de Caluvé saattoi koristaa kirkkoa apokalyptisin maalauksin, jotka tehtiin pylväikköseinää verhoavalle vaneerilevyille, kirkon päätyseinälle suoraan rappauspinnalle. Niissä vanhurskaat pyhät, mm. St. Hyacinthus, ympäröivät puolikaarta, kun taas takaseinässä oli kuvattuna pyhien lisäksi kolme enkeliä ja suomalaisiakin kansallispuvuissa.

St. Hyacintuksen seurakuntaa palveli kolmisenkymmentä pappia, alkuvaiheessa useampiakin yhtäaikaaisesti. Heistä on seuraava luettelo:

1800— Casimir Olszewski
 1800–1802 Dionysius Filewski
 1800–1826 Vincentius Goyzewski
 1800–1827 Dionysius Wilczewski
 1800–1806 Erasmus Bobrowski
 1826 Hieronymus Swiecicki
 1828 Ludowicz Czesnowicz
 1827–1829 Augustinus Szotkowski
 1829–1839 Romuald Kotowitsch
 1834–1839 Alphons Przéceniński
 1839— Jolien Pupkiewicz
 1839–1852 Jacques Juchniewicz
 1852–1859 Wladislas Martsnkiewicz
 1860–1869 Aloyse Ambroewicz
 1869–1874 Francinus Baltunowicz
 1874–1880 Johan Schrott

1880–1881 Mavriqui Bordzinski
 1881–1883 Adolphe Malahowski
 1883–1890 Victor Kotscha
 1890–1892 Benoit Pljuro
 1892–1895 Pinjarowitsch
 1895–1897 Joseph Lawkowitsch
 1897–1907 Victor Pietkiewicz
 1907–1909 Adam Akko
 1909–1912 Michael Buckx
 1912–1922 Adolf Carling
 1922–1923 Michael Buckx
 1922–1935 Laurentius Holtzer
 1925–1926 Guillaume Cobben
 1926–1934 Theodorus Schoemaker
 1934— A. Deelen
 1937 vt Petrus Verburgh
 1937–1939 Theodor Schwering

Paitsi pappeja seurakunnassa toimi v:sta 1927 alkaen luostarisaria, jotka asettuivat asumaan Neitsytniemelle.

Näistä kirkonmiehistä kiinnittävät huomiota Michael Buckx ja Gustaf Adolf Carling. Edellinen joutui sortokautena v. 1911 venäläismielisen kenraalikuvernööri Seynin aikana karkoitetuksi venäläistytämisen vastustajana. Hän pääsi vielä palaamaan virkaansa Viipurissa vuoden ajaksi. Hänen karkoituksaikaan toimi St. Hyacintuksen esimiehenä monsignore Carling, suomalainen mies, joka omaksui katolisen opin ja kohosi huomattavaan kirkolliseen arvoasteeseen. Hänet mainittakoon tässä erityisesti Pyhän Hyacintuksen kirkon rakentajana.

Täysin saneerattu entinen kirkkorakennus palvelee nykyisin viipurilaisia taidekouluna. Kuvalaina: V. Dmitriew.

Talvisota katkaisi seurakunnan toiminnan, mutta välirauhan aikana seurakunta palasi toimintaansa ja piispa vihki kirkon uudelleen jumalanpalveluspaikaksi joulukuussa v. 1942. Venäläiset olivat uskonnon vastustajina hävittäneet kirkon sisustan. Jatkosodan loppuvaiheessa vihollisen jälleen lähestyessä Viipuria oli pappien 18. p. kesäkuuta lähdettävä evakkotaipa-
leelle.

Pyhän Hyacintuksen seurakunnan historia päättyi.
Venäläiset käyttävät rakennusta nykyisin muihin tarkoituksiin.

PREOBRASCHENSKIN KATEDRAALI

Viipurin valtauksen jälkeen v. 1710 venäläiset aluksi käyttivät kirkkoon Viipurin vanhaa tuomiokirkkoa. Se kärsi sitten vaurioita v. 1738 kaupunkipalossa ja ränsistyi aikaa myöten. Ennen pitkää se ei enää tyydyttänyt suureksi kasvanutta venäläistä seurakuntaa ja sen rikasta virka- ja aatellisäätyä. He alkoivat pitää jumalanpalveluksiaan Neitsytniemellä sotilashospitaalin yhteyteen rakennetussa kirkossa ja yksityisissä huoneistoissakin. Niinpä esim. käskynhaltijahallitusta juhlallisesti avattaessa v. 1784 jumalanpalvelus pidettiin Neitsytniemellä. Samoin vihittiin tuomioistuimet josakin kirkkona käytetyssä yksityisessä talossa.

Näin ei kauan voinut tietenkään olla. Viipuri oli Katariina II:n aikana kohonnut melkoiseen kukoistukseen. Rakennettiin taasen useita kivirakennuksia yleisiin tarpeisiin, käskynhaltijan palatsi, kaupungintalo ym. Niin päätettiin myöskin rakentaa uudistuvaan Vallin kaupunginosaan uusi venäläinen pääkirkko.

Tulevan kirkon sijaintipaikan ratkaisi keisarinna Katariina II joulukuun 18 p. v. 1786 antamallaan määräyksellä sanoen, ettei kirkkoa ole rakennettava vanhan kaupunkikirkon paikalle, vaan uudelle suunnitellulle torille, jolla myös on varattava paikka sekä kuvernöörin että varakuvernöörin talolle ja "gostinnij dvor'ille" eli kauppahallille. Näin kirkko sijoittui paikalleen käskynhaltijapalatsin, myöhemmän hovioikeudentalon, edustalle ja sai näkökohteekseen torin vastapäiselle sivulle kaupungin uuden raatihuoneen, joka rakennettiin v. 1795–97.

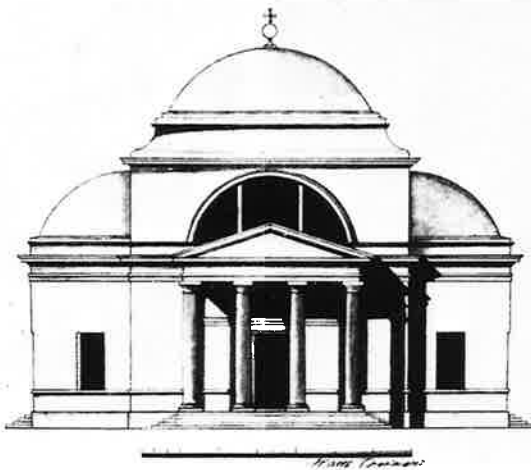
Piirustukset kirkkoa varten laati pietarilainen kuuluisa arkkitehti N.A. Lvov. Hänen suunnitelmansa mukaan kirkosta oli tuleva kupolin kattama varsin omalaatuinen ristikirkko, jonka jykevästä neliönmuotoisesta rungos-

ta kuori työntyí suorakaiteisena ulospäin molempien sivujen saadessa päätteekseen mahtavat puolikupolit. Sisääntulosivu pysytteli neliön alalaidasta tuskin ulkonevana. Pohjaristin eri sivut eivät siten tulleet yhtä pitkiksi. Tämän rakennuksen eteen rakennettiin aivan erillinen, n. 35 syltä korkea pohjaltaan neliöinen kellotorni, joka muodosti porttiholvin, kaikki kaunistaklassista arkkitehtuuria palladianiseen henkeen.

Ensimmäisenä rovastina toimi uudessa tuomiokirkossa Vasil Feodorov, ja pastorina Nikita Nikiforov. Diakonina oli Nikolai Ivanov ja lukkareina Andrei Akindinov ja Fedor Fedorov.

V. 1817 yhdistettiin torniosa kupoliosaan väliin tulevalla pitkällä kirkko-laivalla. Tällaisena kirkko nähdään Suomalaisen Kuvernementin Kartassossa v:ltä 1797 kuvernementinarkkitehti Johann Brockmannin piirtämänä.

Brockmannin esipiirustus "Kirkastuksen Tuomiokirkkoa varten, kirkko ja torni erillisinä (Valtionarkisto).

Saman Tuomiokirkon piirustus "Suomalaisen kuvernementin kartastossa", v. 1797.

Myös Valtionarkistossa on Brockmannin allekirjoittamat piirustukset. To-
teutettaessa poikettiin niistä jakamalla kirkkosali kahdella pylväsrivillä
kolmilaivaiseksi.

Kirkkoa alettiin rakentaa v. 1787, ja se oli melkein valmis suurpalon syt-
tyessä v. 1793. Urakoitsijana toimi Jakob Lund. Kirkko rakennettiin Venä-
jän valtion varoilla.

Tornin kolmanteen kerrokseen sijoitettiin helsinkiläisen kelloseppä Elf-
strömin tekemä aikakello, mutta kun se meni epäkuntoon, se poistettiin.

Kirkkoa korjattiin perusteellisesti v. 1817 hengellisen konsistorin varoil-
la (n. 45 000 rupl.) ja, kuten jo mainittiin, torniosa liitettiin kirkkoon. Ken-
raalimajuri Suliman suunnitelman mukaan poistettiin parveke, ja sitä tuke-
neet tilaa vievät graniittipilarit ja suorakulmaiset sivulaivat korvattiin puo-
lipyöreillä absideilla. Uuteen osaan asetettiin P. Nikolaoksen sivualttari ja se
erotettiin muusta kirkosta suljettavalla oviseinällä lämmitettäväksi talvikir-
koksi. V. 1826 sijoitettiin kirkon uuteen osaan alttari P. Marian kaikkien
murheellisten ikonin kunniaksi. Tämän uudistuksen rahoittajina olivat seu-
rakuntalaiset ja kirkon isännöitsijä Stahij Aleksandrov. Pappina mainitaan
silloin Fedor Logonevski.

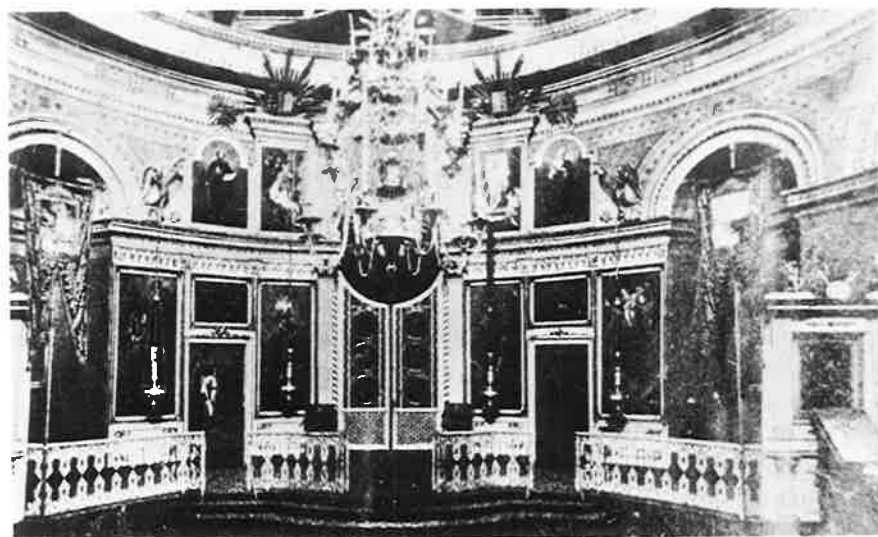
Kun linnan varusväkeä v. 1852 huomattavasti lisättiin, kävi kirkko ah-
taaksi, ja kun ilmestyi seiniin halkeamia, sai kenraalikuvernööri Menschi-
kov valtion myöntämään varoja uuteen korjaukseen v. 1863–66. Silloin
siirrettiin sivualttarit sivuabsideihin. Kuoripuolen ja torniosan välinen tila
sai ristiholvin neljän pylvään tukemana. Kirkkoon rakennettiin uunit. Tor-
nissa oli 7 kelloa, joista suurin painoi runsaat 4 200 kiloa. Ne jäivät kaikki
v. 1940 Viipuriin.

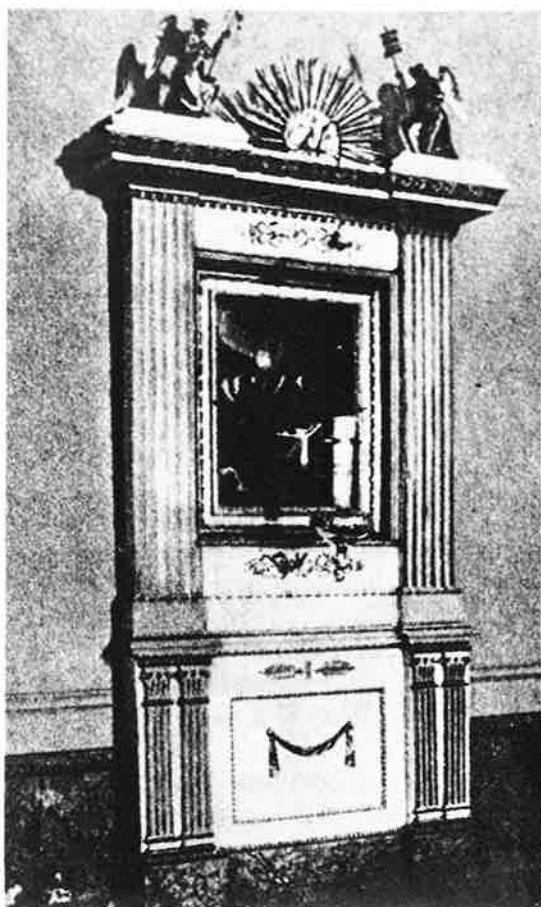
Vielä myöhemminkin, v. 1889, joutui kirkko huomattavan korjauksen
alaiseksi. Suurennettiin Kristuksen kirkastuksen kunniaksi vihittyä pääalt-
taria ja tornin molemmille puolille rakennettiin kaksikerroksiset lisäraken-
nukset. Niihin sijoitettiin kirkon arkisto ja puvusto sekä toiselle puolelle
huone kirkkovahteja varten ynnä halkovarasto. Pyhä Synodi myönsi näihin
töihin 15 000 ruplaa. Korjausten jälkeen tapahtui uusien alttarien vihki-
minen.

Kirkko ei enää seissyt yksinään kaupunginosan kasarmien ja majoitusta-
lojen seurassa, vaikka torin koilliskulmaan 1780-luvun puolivälissä raken-
nettu kuvernöörintalo paloikin v. 1793 suurpalossa. Olihan kirkon meren-
puolisella sivulla äsken mainittu käskynhaltijanpalatsi ja vastapäiselle sivul-
le tuli uuden raatihuoneen viereen 1790-luvulla Brockmannin suunnittele-
ma kauppahalli. Kun sitten vielä v. 1845–47 Hovioikeudentalo sai samalle
torin sivulle naapurikseen arkkit. Lohrmann'in suunnitteleman hovioikeu-
den presidentintalon, muodostui tästä Uudesta Raatihuoneentorista todella
arvokas kirkollinen ja hallinnollinen keskus.

Kuvalaina: E.E. Kepp.

Sivualttari kreikkalaiskatolissa tuomiokirkossa. Ludvig XVI:n tyylinen, valkoisella ja kullalla käsiteltyä.

Saavutettuaan eri rakennusvaiheiden kautta lopullisen muotonsa on Preobraschenskin tuomiokirkkoa pidettävä eräänä Viipurin huomattavimmista arkkitehtonisista muistomerkeistä. Se kohosikin tuuheiden puitten ympäröimänä tontiltaan Vallin kaupunginosan hallitsevaksi dominantiksi.

Kirkon hienoa klassistista ulkopuolta vastasi arvokkaasti sen holvattu sisätila. Kuorissa oli krusifiksi keskiakselissa ja upea ikonostaasi, jossa kuninkaan oven molemmin puolin oli vuosisatamme alussa lahjaksi saadut hopealla päällystetyt ja kullatut ikonit (nytemmin Jyväskylän kirkossa). V. 1895 ikonostaasia lisättiin toisella kerroksella.

Komeat kruunut ja lukuisat sivualttarit loivat sisustalle juhlanan tunnelin. Pääalttari oli peitetty hopeisella korkolevyllä, jota ei katsottu voitavan eväkuoida. Sen tekivät sittemmin valloittajat. Kirkolla oli kaksi kullattua ho-

peista ehtoolliskalkkia, toinen luterilaisen Agrikolankirkon peruja, jonka jalassa oli Andreas Scharpenbarchin ja Agneta Rosenbroyerin vaakunat sekä vuosiluku 1651, hopeinen reliqvarium v:lta 1749. Huomionarvoisia ovat myös 9 riippuvaa hopeista kynttelikköä, joissa on kirjoitus: ”Sielunsa muistelemista varten lahjoitti kapteeni Nikita Rusinov vuonna 1746.” Samanlainen kirjoitus on myös hopeisissa kynttilänjaloissa. On vielä olemassa hopeinen vati, jonka keskelle on kuvattu Kristus yläpuolella olevin sanoin: ”Salvator mundi”, sivuissa Johanneksen evankeliumin 6 luvun 47 värssystä teksti: ”Joka uskoo, sillä on ijankaikkinen elämä”, ja jatkona värssystä 35: ”Minä olen elämän leipä”, kaikki latinaksi, sekä vielä: ”B. Bovzid Excudit 1756 15 November.” Vaikka vati evakuoitiin, on se nyt tietymättömissä. Näiden hopeiden lisäksi omisti kirkko v. 1703 painetun alttarievankeliumin.

Tilanne Viipurin kreikkalaiskatolisessa seurakunnassa muuttui merkittävästi v. 1891, kun Viipuriin perustettiin oikeauskoinen piispanistuin. Ensimmäinen piispa hiippakunnassa oli Antonius v. 1892–99, joka tuli tunnetuksi ”Suomen todellisena ystävänä.” Kun hänestä tehtiin metropoliitta, astui hänen tilalleen ”Suomen ja Viipurin arkkipiispaksi” Saratoffin entinen piispa Nikolai, joka valtiollisen katsantokantansa osalta oli edellisen täydellinen vastakohta. Häntä seurasi piispa Sergei. Tuomiorovasteina toimivat M. Kasanskij, N. Nikolskij ja P.F. Savelin. Kirkon viimeiset palvelijat olivat rovasti Johannes Sotikov, pastori Pavel Ustvolgskij, diakoni Georg Jyrkivaara sekä lukkareina diakonit Pjotr Akimov ja Aleksej Tohedojev. Kirkkovahtina oli Ivan Solovjev.

Seurakunnan väkiluku oli v. 1900 5 800, joiden lisäksi oli 40 lahkolaista, mutta maamme saavutettua itsenäisyytensä supistui venäläisten osuus Viipurissa erittäin suuresti, kun venäläinen varuskunta oli karkotettu Suomesta. Venäläistä siviiliväestöä, joka osaltaan 1700-luvulta asti oli kotiutunut Viipuriin, jäi sinne edelleen. Lisäksi saatiin venäläisiä emigrantteja, joukossa huomattavia kulttuuripersoonallisuksiakin. Viimeisen, v. 1930, toimeenpannun väestölaskennan mukaan oli itse kaupungissa ja koko laskenta-alueella – Viipuriin 1930-luvulla liitetyt alueet mukaanluettuina – muita kuin suomea ja ruotsia puhuvia 3 153 henkeä eli 3,65 % koko väestöstä. Näistä oli saksankielisiä n. 500, loput enimmäkseen venäläisiä. Suomenkielisillä ortodokseilla oli oma seurakuntansa. V. 1939 mennessä näihin uskonnollisiin ja kielellisiin suhteisiin tuskin ilmaantui muutoksia.

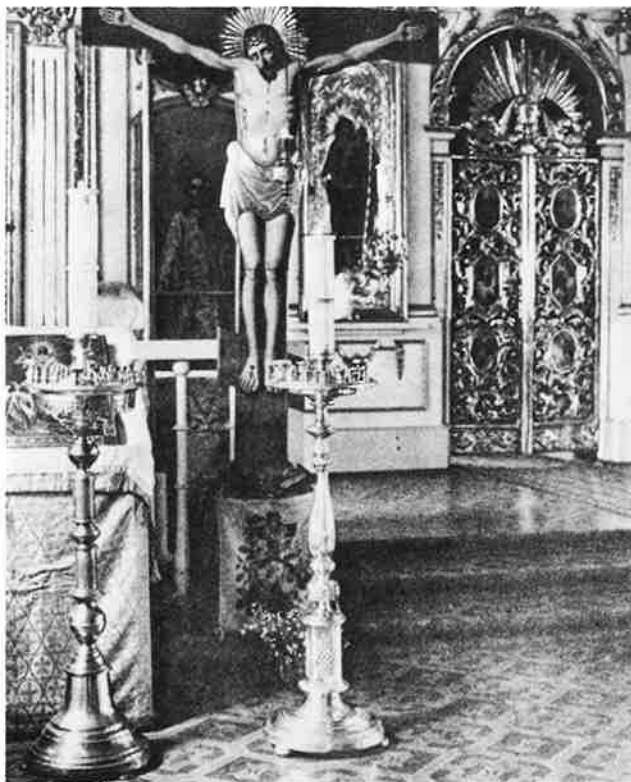
Venäläinen tuomiokirkko selvisi viime sodistamme melkein vaurioitta. Viipurin sitten jouduttua venäläisten haltuun v. 1944, ovat sen nykyiset asukkaat käyttäneet tuomiokirkkoa aluksi kulissivarastona, mutta nyttemmin jälleen kirkkona, ainoana nykyisessä Viipurissa.

PYHÄN ELIAAN KIRKKO

Viipurin valtauksessa v. 1710 oli Siikaniemen palaneen esikaupungin alue samoin kuin Vallin kaupunginosa joutunut kokonaan venäläisen sotaväen alueeksi. Kodittomiksi jääneet varakkaat asukkaat onnistuivat jotenkuten hankkimaan asuntoja vanhasta Linnoituksen osasta, mutta vähävaraisten oli haettava itselleen tontteja kaupungin muurien ulkopuolelta. V. 1738 palo vaikeutti vielä erityisesti tilannetta. Se johtikin kahden uuden esikaupungin, Neitsytniemen ja Pietarin esikaupungin, perustamiseen. Edellinen tarkoitettiin asuinpaikaksi suomalaiselle ja jälkimmäinen venäläiselle väestölle.

Jälkimmäinen esikaupunki kasvoi aika laajaksi, joten syntyi tarve saada sinne oma ortodoksinen kirkko. Tuntuu siltä, että siellä olisi jo v. 1766 ollut kirkko, koska papiston matrikelissa mainitaan sen papeiksi silloin määrätty Ivan Ioannov. Sinne rakennettua kirkkoa nimitettiin "Sjivonnoi istotsnik" eli täydellisemmin Neitsyt Marian elävöittävän lähteen ikonin kirkoksi. Tästä alkuperäisestä kirkosta ei ole enempiä tietoja. Mutta seurakuntalaisten aloitteesta sinne rakennettiin tiilestä uusi kirkko, joka valmistui v. 1796 ja jota ainakin v:sta 1834 nimitettiin Pyhän Eliaan kirkoksi. Sysäyksen rakentamiseen antoi se, että esikaupungin kaakkoispäässä sijainnut sotilashospitaali ja sen kirkko siirrettiin Neitsytniemelle.

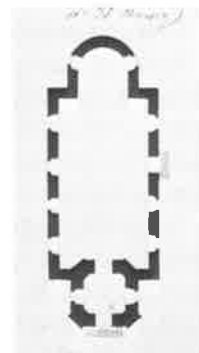
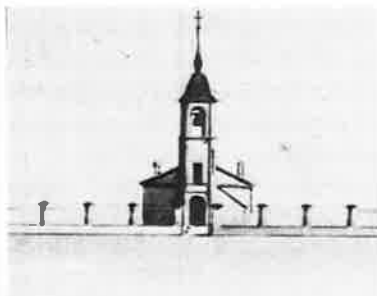
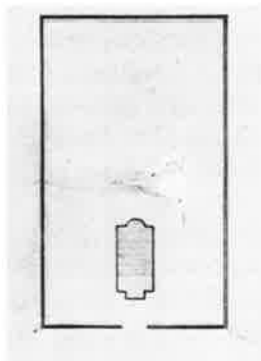

Uusi kirkko rakennettiin korkealle paikalle, hiekkaharjulle, mistä sille oli ikuisen käyttöön luovutettu 2 375 neliösylen suuruinen tontti. Kirkon piirustus on säilynyt "Suomalaisen Kuvernementin Kartastossa" v:lta 1797. Kirkkosali rakennettiin suorakaiteiseksi, pituus n. 21 m ja leveys n. 11 m. Sillä oli jatkona puoliympyrään päättyvä absidi ja edessä neliönmuotoinen kulmistaan hieman viistetty eteishuone, jonka vankkojen seinien jatko nousi n. 28 m korkuiseksi kellotorniksi siitä korkeuteen kohoavine risti-pipoineen. Kirkkosalin katonharjalla oli pieni sipulinen torni. Eräs myöhempi piirustus näyttää, että absidi oli tehty leveämmäksi, kahden pylvään kirkkosalista erottamaksi, ja että eteisen eteläisivulle rakennettiin pieni neliömäinen huone. Kokonaisuus vastasi aikansa Ludvig XVI-henkistä arkkitehtuuria. V. 1824 järjestettiin kirkon ympärille hautausmaa, ja tontti aidattiin arkkit. J. Johanssonin suunnitteleamalla rauta-aidalla, jonka jalusta ja pilarit muurattiin tiilestä. Portin vierelle rakennettiin tiilestä v. 1897 vahti-

mestarin asunto arkkit. Brynolf Blomkvistin piirustusten mukaan. Hautausmaan käyttö lopetettiin rautatien valmistuttua Viipuriin, koska tällaista naapuruutta pidettiin häiritseväenä. Uudeksi hautausmaaksi maistraatti luovutti alueen Pietariin menevän viertotien varrelta luterilaisen hautausmaan kaakkoispuolelta.

Kirkkosalin laipio tehtiin laudoista, ja salin kummallekin sivulle tuli neljä ikkunaa. Alttari oli pyhitetty profeetta Eliaan muistolle. Loiston kirkkosalille antoi ikonostaasi. Alkuperäiseen kuuluivat n. metrin korkuiset ikonit, jotka esittivät Kristusta, Neitsyt Mariaa, profeetta Eliasta, P. Nikolaosta ja Neitsyt Marian elävöittävää lähdettä. Ikonostaasia uudistettiin myöhemmin. Lopuksi v. 1938 oli kuninkaanoven oikealla puolella Kristuksen hopeapäällyksinen yläosastaan pyöristetty ikoni, ovesta arkkienkeli Mikaelin päällyksetön ikoni, siitä oikealle Kristuksen ikonia vastaava Antonios ja Theodosios-aiheinen ikoni sekä N. Marian elävöittävän lähteen vanha ikoni. Hopeoidun messinkisen kuninkaanoven vasemmalla puolella olivat Kristuksen ikonia kooltaan ja tyyliltään vastaava N. Marian ikoni, sivuovi, joko arkkidiakoni Stefanoksen tai Laurentiuksen päällysteetön ikoni ja Kristuksen ikonin kaltainen suurmarttyyri Katariinan ikoni, mistä taas vasemmalle P. Nikolaoksen hopeapäällysteinen ikoni. Siinä pyhimystä ympäröivät hänen ihmetyönsä miniatyyreinä. Kuninkaanoven yläpuolella oli puoliympyräinen Golgata-aiheinen ikoni, ja sivuovien yläpuoliset ovaalit kuvat esittivät Aaronia ja Melkisedekiä tai Moosesta.

Oli outoa, ettei kirkon nimikkopyhimyksellä, profeetta Eliaalla, ollut siellä ikonia. Tuntuu muutenkin siltä, että tässä mainitut ikonit eivät olleet tälle kirkolle valmistettuja, vaan jostakin toisesta kirkosta tai kirkollisten esineiden tuottajilta saatuja.

Eliaankirkon ikoneista on nykyisin osa Savonlinnan rukoushuoneessa, osa Kuopion Kirkkomuseossa. Golgata ja ovaalit jäivät Viipuriin.

Kirkko palveli seurakuntaansa, ja kun Suomen itsenäistyttyä venäläinen sotaväki oli ajettu pois maasta, luovutettiin se v. 1930 alusta toimintansa alkaen suomalaisen ortodoksisen seurakunnan käyttöön. Seurakunnan väkiluku oli 416, joista ulkomaalaisia 25. Rovastina toimi Leonidas Homanen ja lukkarina Johannes Mure.

Kirkkoa korjattiin v. 1939, jolloin sinne rakennettiin keskuslämmityskin. Korjauksen valmistuttua siellä pidettiin marraskuun 26. p. liturginen jumalanpalvelus. Se jäi ainoaksi ja kirkon viimeiseksi sodan alkaessa seuraavana aamuna.

Talvisodassa Eliaankirkko säilyi, mutta paloi v. 1941 venäläisten perääntymässä Viipurista ja jäi raunioksi. Karjalan uudelleen vallattuaan venäläiset ovat hävittäneet kaiken, mitä kirkosta oli jäänyt jäljelle ja vieneet pois kaikki hautakivetkin. Nykyisin on paikalla puistikon tapainen aukio.

Pyhän Eliaan kirkko oli Viipurin kaupunkinäkymissä kaunis kohokohta, joka oli luomassa kiinnostavaa kuvaa kotikaupungistamme.

PYHÄN NIKOLAOKSEN KIRKKO HAVILLA

Viipurin papiston raportissa v:lta 1809 mainitaan rukoushuone lähellä vanhaa tiilitehdasta. Tiilitehdas sijaitsi Havilla n. kahden virstan päässä kaupungista. Rukoushuone oli rakennettu puusta, katto myös puinen, mustaksi maalattu ja sen päällä sipuliin päättyvä vähäinen torni, jonka huipussa rautapellillä päällystetty risti. Kirkon runkokuone oli 3 syltä pitkä ja 2 syltä leveä, siis varsin vähäinen. Oikeanpuoleisessa seinässä oli yksi 9-ruutuinen ikkuna, sisäpuolellaan rautaristikko. Ovi oli puusta ja siinä sisälukko, pieni katos yläpuolella.

Kirkon sisustassa oli laudalle maalattu Pyhän Nikolaoksen ikoni, osittain kullatuissa, osittain maalatuissa leikkauksin koristelluissa kehyksissä sekä keisari Konstantinia ja hänen äitiään esittävä taiteellisesti tehty ikoni kullatuissa kehyksissä ynnä apostolien Pietarin ja Paavalin ikonit, samoin taiteellista työtä kullatuissa kehyksissään. Ikonostaasin edessä oli kaksi isoa ja yksi pieni vanha vaskinen riippuva kynttelikkö.

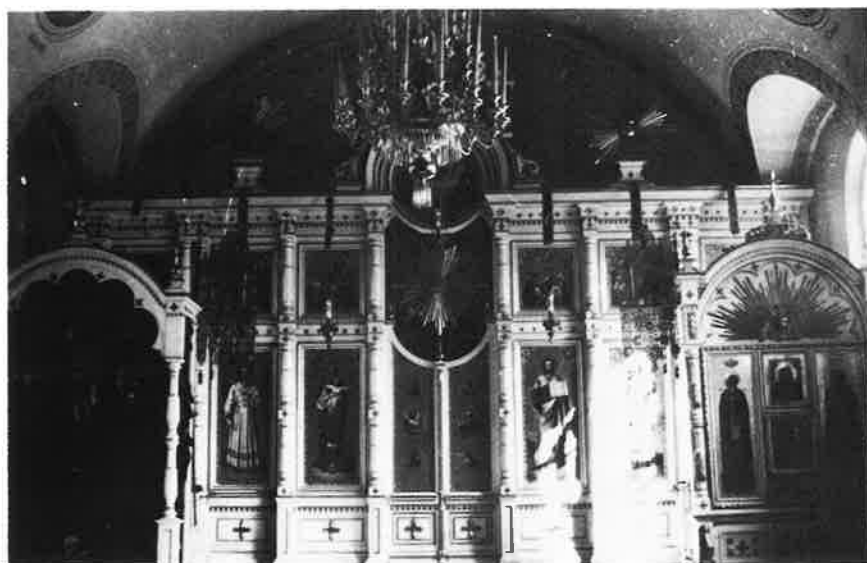
Puukirkko palveli aikansa, mutta rapistui. Haluttiin parempaa. Niin se purettiin ja rakennusmestari A. Isakssonin laatimien piirustusten mukaan rakennettiin Haville v. 1903 uusi tiilinen kirkko. Piispan arkistossa säilyneen valokuvan mukaan kirkko oli suunniteltu tyypiltään venäläisen kirkkoarkkitehtuurin mukaiseksi. Siitä tuli pitkäkirkko, jonka kokonaispituus kartan

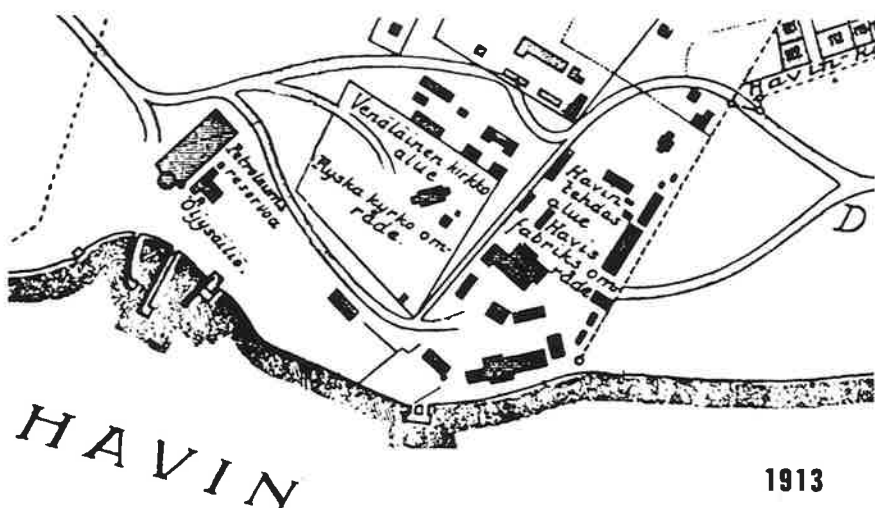
mukaan oli n. 25 m ja kirkkosali n. $19 \times 10 \text{ m}^2$. Rakennuksen etupäässä kohosi sipulipäätteinen torni kaksin verroin korkeammalle. Kuoripuolella oli toinen, matala sipulikupolinen tornirakennelma. Ikkunoita – neljä pitkällä seinällä – ja ovea reunustivat rapatut vaaleat harkot ja samanlaatuinen kaari niiden yläpuolella. Sisustakuvista näkyy, että laipio oli puinen, vaakasuorataso, ikonostaasi vaaka- ja pystysuorapiirteinen ilman ornamenttikiehkuroita yläreunan päällä, laipiosta riippui metallinen kynttelikkö – arvokas sisänäkymä. Ikoneista oli enimmin kunnioitettu P. Nikolaoksen ikoni vanhasta kirkosta.

Kirkon viereen oli aikanaan haudattu vainajia, etenkin alemman arvon sotilashenkilöitä, mutta myös kauppiassäädyn jäseniä, kuten mm. Gusovien perheen jäseniä. Kun kirkon läheisyyteen oli v. 1849 rakennettu steariinitehdas ja sille työväenasuntoja, hautausmaan käyttö kiellettiin.

Kun itsenäisyytemme aikana Haville oli vahvistettu asemakaava ja uusi kaupunginosa alkanut sinne kasvaa, osti kaupunki v. 1924 tämän kirkkora-

Kuvalaina: Kreikkalaiskatolinen kirkkomuseo.

kennuksen ja sen koko tonttimaan. Kirkon viereiset haudat, luvultaan vain muutamat, kaivettiin ja se, mitä vainajista vielä oli jäljellä, kerättiin ja vietiin kreikkalaiskatoliselle hautausmaalle sille kaivettuun uuteen hautaan. Kirkkorakennus puolestaan otettiin maallikkokäyttöön. Sinne sijoitettiin naisten työtupa. Ei ole näkynyt mainintaa, tuhoutuiko tämä rakennus viime sodissa.

VENÄLÄISTEN RYKMENTTIEN KIRKOT

Tiedot venäläisistä sotilaskirkoista ovat erittäin niukkoja ja vaikeasti yhteensovitettaviakin. Maininnat Viipurin historiateoksissa ovat suppeita, samoin Kuopion ortodoksisen kirkollishallituksen arkistossa. Niiden lisäksi on käytettävänä Suomalaisen Kuvernementin Arkistoon sisältyvä kartta v:lta 1799, johon kirkkojen paikkoja on merkitty pieninä kuvioina, mutta varsin kaavamaisesti samanlaisena pohjapiirroksena, jossa kuoripuoli hahmottuu apilan kolmielehdykkäisenä muotona ja kirkkorakennusten suuntaus itä-läntisenä.

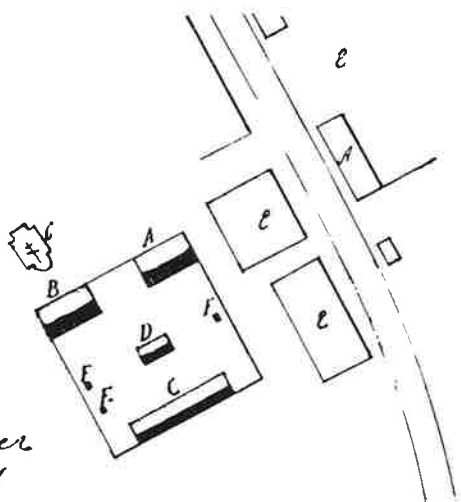
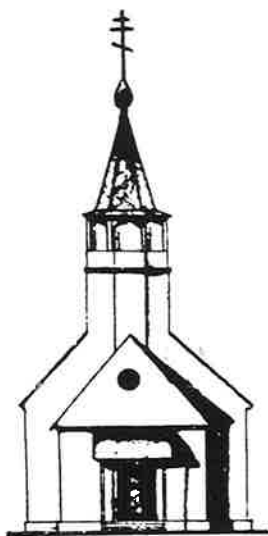
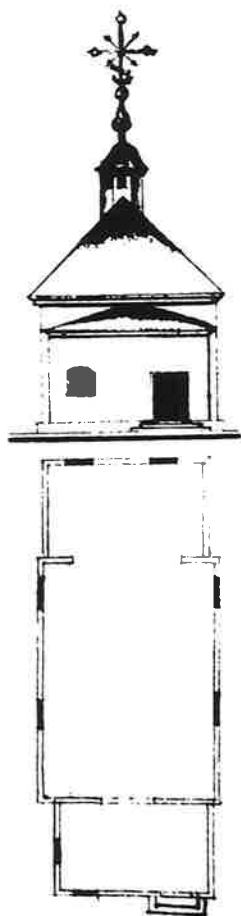
Seurattaessa Ruuthin Viipurin historiassa esittämää tietoa sanotaan Anin puiston hospitaalikirkon maininnan jälkeen: "Pietarin esikaupungin ulkokulmassa löytyi vielä kaksi pientä rykmentinkirkkoa, yksi tien molemmilla puolin, toinen vanhempi vasemmalla puolella, missä sittemmin Anin puisto oli, toinen oikealla puolella, "velikolugin" rykmentin kirkko. Pantsarlahdessa kohosi ilmaan tuo "tobolskin" rykmentin pieni kirkkotorni ja kauempana Havilla näkyi P. Nikolain kappeli. Siten oli kuusi kirkkoa kaupungin itäpuoleisissa esikaupungeissa." Lukuun sisältyivät siten Eliaankirkko, Hospitaalikirkko, 2 rykmentinkirkkoa Pietarintien vierustoilta, Tobolskinkirkko ja Nikolainkirkko.

Viipurin uusitun historian III-osassa sanotaan, että Pietarintien oikealla puolella oli "Pähkinänlinnan eli Rjasanin" rykmentin kasarmialue, jota Ruuth kutsuu "velikolugin" rykmentin alueeksi. Tällä rykmentillä tuntuu siten olleen kaksi nimeä. Nimi "velikolug" ei siis kuuluisi Tobolskin rykmentille, vaikka se uudessa historiapainoksessa on siihen yhdistetty.

Mikä "vanhempi rykmentti" oli Pietarintien vasemmalla puolella, on Ruuthilta jäänyt mainitsematta. Siihen liittyvää kirkkokuviota ei v. 1799 kartassa näy. Rykmentin kasarmialueeksi voisi ehkä olettaa Kuvernementin kartastoon kaupunginpuoleista naapuritonttia, suorakaiteista korttelia myöhemmän lääninsairaalan tontin keskipaikalla.

Edellä jo mainitun Pietarin esikaupungin kaakkoispäässä sijainneen Schlüsselburgin eli Rjasanin rykmentin puusta rakennettu kirkko näkyy v. 1799 laaditun kartan mukaan sijainneen rykmentin suorakaiteisen kasarmikorttelin ulkopuolella sen lounaispäässä, myöhemmän Aionkadun vaiheilla. Piirroksen mukaan kirkkosali leveni kuoripuolella molemmille sivuilleen. – Muuta kuvaa tai tietoa ei ole tästä rykmentinkirkosta. Pohjamuoto on kartassa kuvattu samanlaiseksi kuin Tobolskin rykmentin kirkko. Voisi kohan ajatella, että jälkimmäisen Suomalaisen Kuvernementin kartastoon kuvattua kirkkoa olisi käytetty tyyppipiirustuksena?

Rykmentinkartanon takaa kulki tie "suon" yli Pantsarlahteen, missä rannan lähellä sijaitsi suuri Tobolskin rykmentin kasarmialue. Se näkyy v. 1799 kartassa neliönmuotoisena umpipihaa ympäröivänä rakennuksena,

В. С. Казанский
Рязань

Yläkuvissa venäläisten sotilaskirkkojen tyyppipiirustuksia Kuvernementin arkistosta.
Alakuvassa Rjasanin rykmentin kirkko vanhassa kartassa.

jonka eteläkulmasta ulkonee lyhyt rakennuspätkä. Sen kaupunginpuolisella niemellä sijaitsi useita erillisiä pieniä rakennuksia, joista pohjoiskulmaa lähinnä oleva pohjapiirroksensa perusteella selvästikin on ollut puinen kirkko. Sen ulkomuoto on, kuten yllä jo mainittiin, nähtävänä Kuvernementin kartastossa v:ltä 1799, missä sen sisääntulopääty on kuvattuna. Sen mukaan kohosi kirkkosalin etuseinän kohdalta 8-kulmainen teräväkärkiseen huippuun päättyvä torni, ylinnä ortodoksinen risti. Tornin huippukaton alapuolella näyttää olleen huvimajamallinen avoin ikkunaton tila. Torniseinän etupuolella oli aumakattoinen eteinen, ja oven suojana vielä vähäinen lippakatto. Kaikkiaan vaikuttaa sommitelma varsin onnistuneelta. Sisäkuvia ei ole.

Venäläisten sotilaskirkkojen papeista Ruuth kertoo, että he olivat Pietarin hiippakunnan hengellisen konsistorin ylivalvonnan alaisia ja erityisesti sen synodin jäsenen hoidossa, joka metropoliittana johti venäläisiä seurakuntia Novgorodissa, Pietarissa, Vironmaalla ja Suomessa. Papisto sai kaupungilta Viipurissa vuokra- ja polttopuukulunsa, mutta muuten kruunu maksoi venäläisten pappien ylläpidon. Kun luterilaisen papiston palkkaedut olivat paremmat, vaati kuvernööri Schtjerbatoff, että kaupungin asukkailta kerättäisiin heille vuosittain 100 ruplaa takseerauksessa. Muuten hospitaalin ja rykmenttien papit saivat palkkansa venäläisiltä sotavirastoilta.

Kun Viipurin kuvernementti v. 1812 liitettiin takaisin muun Suomen yhteyteen, menetti Viipuri rajakaupungin luonteensa, ja sen varuskuntaa voitiin tuntuvasti vähentää. Sen jälkeen puhutaan myös suomalaisesta Viipurin rykmentistä. Varuskunta pieneni ja kasarmit kävivät tarpeettomiksi ja rappeutuivat. Pietarintien vasemmalla sivulla köyhäintalo otti v. 1822 haltuunsa Viipurin rykmentin kasarmin, ja lääninsairaallalle joka jo v. 1814 sekä 1827 oli saanut laajennusta, ostettiin lisäksi Ladon v. 1766 perustama vai-vaistalo. Kaupunginsairaala, ent. Rjasanin rykmentin alueella aloitti toimintansa v. 1856. Niinpä 1800-luvun puolivälin kartoissa Pietarintien kasarmialueet näkyvät aivan toisenlaisina, samoin kuin Tobolskin rykmentinkin ent. alue Pantsarlahdessa.

Rjasanin alueelta on aikaisempi kirkko kadonnut, mutta uusi kirkko on ilmestynyt entisen korttelin keskivaiheille sen kaupunginpuoleisen sivun ulkopuolelle.

Pantsarlahdessa oli kirkkoa muistuttava kuvio kokonaan hävinnyt kartoista ent. Tobolskin rykmentin alueilta.

On ilmeistä, että tässä käsitelty rykmenttien kasarmialueet kokonaan hylättiin viimeistään silloin, kun keisari Aleksanteri II:n aikana uusi kasarmi v. 1876–77 rakennettiin kaupungin vallien sisäpuolelle meidän aikamme Aleksanterin- eli myöhemmän Karjalankadun varrelle, missä se itse näistyttyämme joutui Karjalan Kaartin rykmentin majapaikaksi.

HOSPITAALIKIRKKO

Kun Viipurissa v:stä 1710 alkaen oli venäläinen varuskunta, jouduttiin sinne rakentamaan useita hospitaali- ja rykmentinkirkkoja sotilasviranomaisten toimesta.

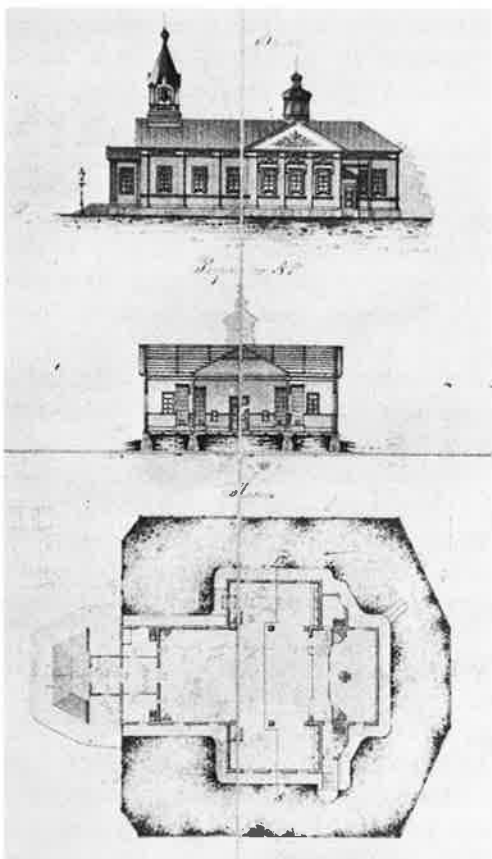
Huomattavin näistä kirkoista näyttää olleen Pietarin esikaupungissa sijainnut puinen Petro-Pavlovskin hospitaalikirkko. Sillä oli ollut edeltäjänsä v. 1753 mainittu "Kristuksen temppeliin tuomisen" hospitaalikirkko.

V. 1754 oli Viipuriin valtion toimesta määrätty "maakuntakirurgi" J.K. Wilckens. Hän sai v. 1758 valvontaansa lasaretin, jota nimitettiin "maahospitaaliksi." Sen sanotaan alkuaan sijainneen P. Eliaankirkon paikalla, missä vanhempi sotilassairaala lienee ollut. Sairaalan kirkkoa oli myös nimitetty "Elävöittävän lähteen kirkoksi."

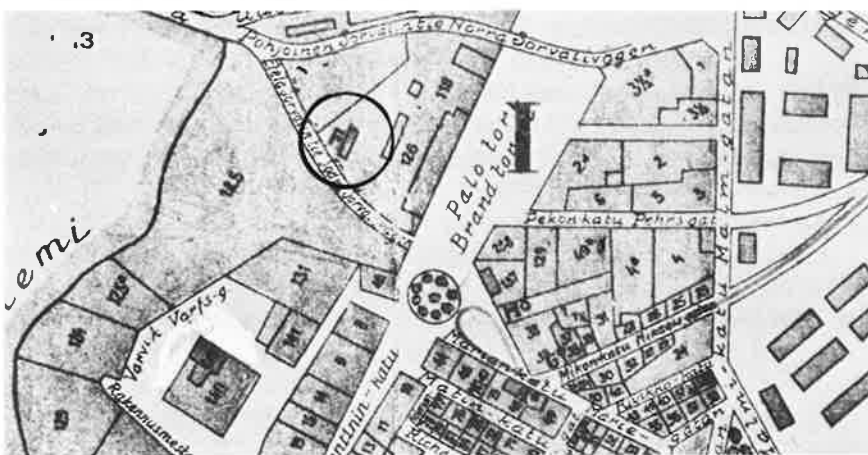
Kirkko oli sitten palanut, ja silloin hospitaali kirkkoineen siirrettiin Pietarin esikaupungin äärimmäiseen päähän Aninan puiston alueelle. Siellä se tuli sijaitsemaan Pietarintien vasemmalla puolella vastapäätä tien oikealla sivulla ollutta Rjasanin eli Schlüsselburgin rykmentin kasarmikorttelia, jota kaksi n. 50 m levyistä korttelia erotti Pietarintiestä. Lyhyt pätkä Sairaalakatua yhdisti kasarmipiha maantiehen kohdassa, josta 45°:n kulmassa kauris lehtokuja suuntautui Aninan puiston päärakennusta kohden.

Hospitaalikirkko sijaitsi puistossa. Tämä selviää siitä, että varakuverööri Neidhardtin ostaessa v. 1791 Aninan puiston hallintaoikeuden hänelle luovutettiin alue lukuunottamatta "siellä olevaa venäläistä kirkkoa." – Aninan puisto hävisi sitten, kun rautatietä alettiin rakentaa Viipuriin, mutta näyttää siltä, että kirkkorakennus jäi paikalleen jonkinlaiseksi varastoksi, mikä siellä oli vielä meidän päivinämme. Valtioneuvos Langellin v. 1786 antaman ilmoituksen mukaan oli sotilassairaala kirkkoineen "äskettäin" palanut, minkä jälkeen sairaala ja kirkko oli siirretty Neitsyt Niemelle. Nähtävästi sen jälkeen kirkon vanhalle paikalle rakennettiin äsken mainittu meidän aikanamme siellä ollut rakennus. Kartat ainakin näyttävät, että sillä paikalla on vakinaisesti rakennus sijainnut.

Minkälainen tämä palanut hospitaalikirkko on ollut, on arvattava. Suomalaisen Kuvernementin v. 1799 laaditussa kartastossa on kuva v:ltä 1797, jonka sanotaan esittävän Neitsyt Niemien hospitaalikirkkoa. Tämä väite ei tunnu oikealta, sillä samassa kartastossa on asemapiirros Neitsyt Niemien hospitaali-alueesta, ja siihen on myös piirretty kirkon pohjapiirros, joka täysin poikkeaa juuri mainitun kuvan pohjapiirroksesta. Sen sijaan kuvan vaatimaton pohjapiirros sopisi hyvin siihen suorakaiteeseen, jolle Aninan puiston kirkkopaiikka on merkitty. Kirkkosali oli pohjapiirroksessa suorakaide, jonka kummassakin päässä oli vain hieman kapeampi suorakaiteinen jatko. Julkisivun mukaan olivat kirkkosali ja sen jatkeet aumakattoisia, kirkkosalin

Petro-Pavlovskin hospitalikirkon piirustukset.
Kuvallaina: Mikkelin Maakunta-arkisto.

harjalla ohut ”kattoratsastaja” päätteenään pieni sipuli ja sen jatkeena pitkä rautainen ortodoksinen risti. Sisustasta ei ole minkäänlaista tietoa. Täytyy päätyä siihen, että maininta tämänlaisen kirkon sijainnista Neitsytniemellä on virheellinen.

Siirryttäköön sitten kuvailemaan kirkkoa Neitsytniemellä.

Hospitaalille oli annettu n. 4 1/2 ha suuruinen alue Neitsytniemen pohjoisrannalla, mistä vielä ei sataan vuoteen ollut siltayhteyttä Sorvalinsaa-relle. Kirkon paikka sijaitsi hospitaalialueen eteläosassa likimain v. 1932 valmistuneen sotasairaalan rakennuksen keskikohdan edessä n. 50 m päässä Neitsytniemenkadun linjasta. Myöhemmin on kirkko siirretty n. 160 m luoteisempaan asemaan.

Hospitaalialueen karttaan Kuvernementin kartastossa on kirkon pohjapiirros kuvattu niin, että suorakaiteinen kirkkosali jatkuu kolmanneksen pituisena pyhimpanä osana itään ja että sen länsipäähän on liitetty neliön muotoinen kapeampi eteisosä. Julkisivu vastasi todennäköisesti Tobolskin rykmentin kirkkoa siten, että kirkkosalin etuseinästä kohosi 8-kulmainen suippokattoinen torni, joka päättyi sipuliin ja siitä ylöspäin nousevaan ortodoksiseen ristiin. Eteisen ja kirkkokuoneen itäosan ulkokatto on ollut aumattu. Tässä esitetty kuvaus perustuu venäläiseen kirkkotyyliin nojautuvaan otaksumaan.

Neitsytniemen hospitaalikirkkoa käytettiin ennen Preobraschenskin tuomiokirkon valmistumista Viipurin venäläisenä pääkirkkona. Sen on niin ollen täytynyt olla sisustaltaan upea.

Neitsytniemen hospitaalikirkko tuntuu olleen olemassa jo v. 1784. Siihen viittasi Limnell, ja Ruuthkin mainitsee sen historiassaan (s. 534). Hän sanoo myös (s. 492), että ”käskynhaltijahallitusta juhlallisesti avattaessa juhla jumalanpalvelus 13/1 pidettiin hospitaalikirkossa”, mutta toisessa kohdassa (s. 544) sanotaan: ”Tammikuun 21. p:nä v. 1874 avattiin käskynhaltijahallitus suurenmoisilla juhlamenoilla ja muilla juhlallisuuksilla. Kaikki virkamiehet kokoontuivat ensin ”valtaistuinsaliin” ja menivät sieltä suuressa kulkueessa silloin yksityisessä huoneustossa olevaan venäläiseen pääkirkkoon. . .” Kaksi eri päivämäärää ja kaksi eri jumalanpalvelushuoneistoa?

Kirkon ympärillä oli vähäinen hautausmaa.

Kruunu maksoi pappien ylläpidon ja kaupungilta he saivat vuokratuloja. Kun luterilaisella papistolla oli paremmat palkkaedut, vaati kuvernööri Schtjerbatoff heille kaupungin kassasta maksettavaksi 100 ruplaa vuodessa.

Neitsytniemen hospitaalikirkko oli käytössä v. 1918 asti, jolloin Suomen itsenäistyttyä venäläinen sotaväki Vapaussodan aikana karkoitettiin maastamme.

UUSI SOTILASKIRKKO PAPULASSA

Kun Suomen sotaväki v. 1901 lakkautettiin, joutuivat sille rakennetut kasarmit tänne tuotujen venäläisten joukko-osastojen käyttöön. Niin kävi myös Papulaan rakennetuille kasarmeille. Sinne sijoitetulle sotaväelle tahdottiin kreikkalaiskatolinen kirkko. Sellainen rakennettiinkin sinne ensimmäisen maailmansodan aikana v. 1913. Kirkko edusti tyypillistä venäläistä kirkkoa, jonka etusivulla kohosi korkea teräväkärkinen sipulin ja ristin päättämä torni lähellä sijaitsevien kerrostalojen korkeutta ylemmäs. Kirkko oli puusta rakennettu ristikirkko. Pohjamuodon ristikohtasta kohosi leveämpi, mutta päätytornia matalampi suurisipulinen torni. Sisäkuvia ei kirkosta liene säilynyt.

Vapaussodan jälkeen maamme itsenäistyttyä ja venäläisen varuskunnan tultua maasta karkoitetuksi kirkko jäi käyttöä vaille. Niinpä se sotasaaliina valtiolle joutuneena annettiin Nuorten Miesten Kristilliselle Yhdistykselle.

Siitä poistettiin kirkollinen sisusta ja muutettiin sitä muullakin tavalla. Suunnittelun suoritti rakennusmestari Erkki Virtanen. Muutos ei valitettavasti vastannut kaupunkikuvassa näin näkyvän yleisen rakennuksen arkkitehtonisia vaatimuksia. Kirkko sai myös puutaloissa muotiin tulleen tervapohjaisen värityksen.

SORVALIN HAUTAUSMAAN KIRKKO

Sorvaliin perustettiin 1700-luvun viimeisinä vuosina venäläinen hautausmaa, jonne v. 1888 rakennettiin ”Neitsyt Marian kuoleman muistolle” pyhitetty kirkko. Sitä käytettiin ruumiinsiunauksiin, mutta myös jumalanpalveluksiin Sorvalin lukuisille venäläisille asukkaille sekä muullekkin Viipurin luoteisten esikaupunkien ortodoksiselle väestölle.

Kirkko rakennettiin puusta ristikirkoksi. Siitä tuli kookas venäläistyylinen vaakalaudoituksella vuorattu rakennus, jonka sisääntulopäässä oli vähäinen eteisrakennus ja kirkkosalin etupään korosteena pieni neliskulmainen telttakattoon päättyvä torni, mihin kellot oli sijoitettu. Toinen sipulipäinen pieni torni kohosi kirkkosalin kuorin yläpuolella.

Kirkon sisustasta säilynyt kuva osoittaa sen olleen varsin aistikkaasti koristettu, säästeliäästi ilman koreilevaa ikonostaasia. Kaikkein pyhimpään avautuvaa näkymää reunusti kaksi ylluonnollista kokoa olevaa pyhimyksen kuvaa, yläpuolella puoliympyräinen maalaus ja ylinnä risti. Valaismista varten riippui ristikeskuksen laipiosta vaatimaton jugendaikainen sähkökruunu. Laipio oli tehty laudoista holveja jäljitteleväksi.

Kirkon pituus oli n. 27 m ilman eteisrakennetta.

Kirkko säilyi Talvisodan melskeissä, mutta Jatkosodan viime vaiheissa senkin kohtaloksi tuli tuhoutuminen. Nykyisin sen paikka on tyhjä ja penstasten valtaama.

RISTIMÄEN HAUTAUSMAAN KIRKKO

Pietarin esikaupungissa oli Eliaan kirkon ympärille v. 1824 järjestetty hautausmaa. Mutta kun rautatietä alettiin rakentaa Viipuriin, katsottiin, että se ei soveltunut hautausmaan naapuriksi. Sen vuoksi pyydettiin ja saatiin maistraatilta uusi alue hautausmaata varten n. 4 km päässä Pietariin menevän viertotien varrelta luterilaisen hautausmaan kaakkoissivulta. Alue ympäröitiin luonnonkivisellä aitauksella.

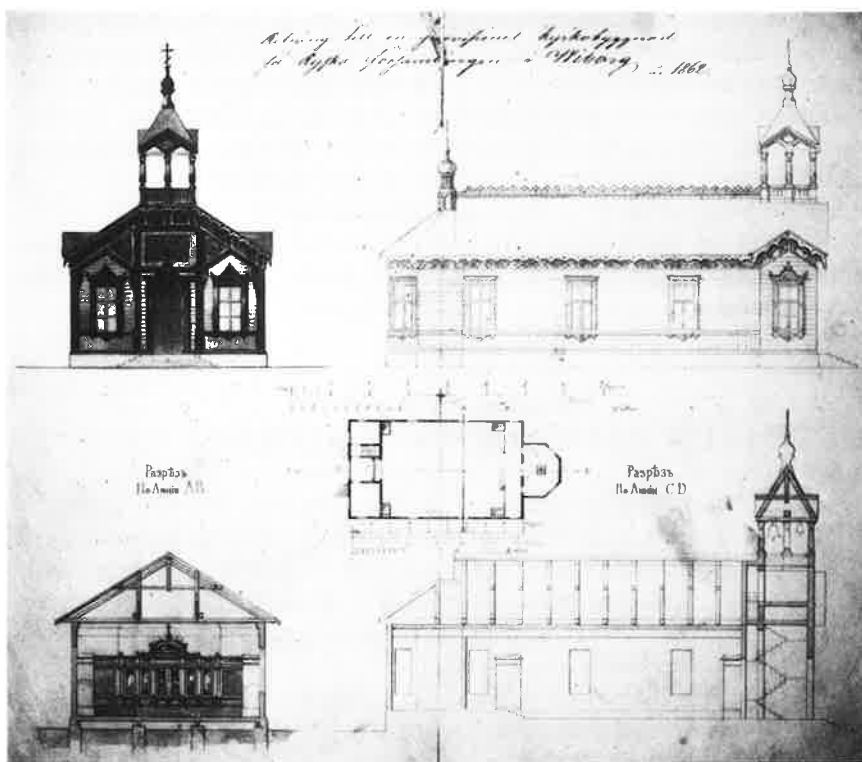
Kun venäläistä pääkirkkoa v. 1863–66 korjattiin, rakennettiin sen läheisyyteen (myöhemmän ruotsalaisen tyttökoulun tontille) väliaikainen puukirkko seurakuntalaisten omilla kustannuksilla. Se vihittiin ”Neitsyt Marian kaikkien murheellisten ilon” ikonin kunniaksi. Siinä toimitti liturgian kerran Novgorodin ja Arzamasin piispa Ioannikij silloin, kun hän vielä oli Viipurinkin piispana. Kirkossa kävi myös Aleksanteri II ollessaan matkalla Helsinkiin valtiopäivien avajaisiin.

Tuomiokirkon korjausten päätyttyä tämä kirkko siirrettiin vasta avatulle Ristimäen hautausmaalle. Siellä kirkko sai ennen v. 1875 kirkon isännän Pavel Jakovlevin lahjoittamana rautapeltisen katon samalla kun se laudoitettiin ja maalattiin öljyväriillä. Kirkossa ei ollut uuneja. Vartija asui lähellä olevissa taloissa.

Vähitellen kirkko kai ränsistyi, koska v. 1915 rakennettiin uusi arkkitehti Väinö Keinäsen suunnittelemana. Siitä ei kuitenkaan tullut pitkäaikaista, sillä levottomina aikoina ennen maamme itsenäistymistä se joutui ilkeiden kohteeksi, ryöstettiin ja poltettiin.

Sen jälkeen koetettiin tulla toimeen jollain perin vaatimattomalla puisella rakennuksella.

Uutta kirkkoa sai hautausmaa sitten odottaa v. 1936 saakka, jolloin sinne rakennettiin uusi kupolipäinen kivinen kirkkorakennus novgorodilaiseen

tyyliin arkkitehtien U. Ullbergin ja A. Nikulinin piirustusten mukaan. Kirkko vihittiin lokakuun 18 p. "Kaikkien pyhien kirkoksi."

Kirkko rakennettiin etupäässä kauppaneuvos F.I. Sergejeffin lahjoittamilla varoilla. Sen kellotapulissa oli 8 kelloa. Ikonostaasi ja muu kalustus oli aikaisemmin kuulunut Havilla v. 1924 lakkautettuun ja kaupungille myytyyn Pyhän Nikolaoksen kirkkoon.

Talvisodan ankarissa taisteluissa sodan loppupäivinä kirkkorakennus tuhoutui kokonaan vihollisen tykkitulesta. Vain vähäisiä seinäntynkiä jäi pysyyn muun osan rakennuksesta sortuessa maahan paksuiksi tiilikasoiksi. Hautausmaan metsästä tuskin montakaan puuta jäi jäljelle.

Nykyisin ovat hautakivet häipyneet, osa venäläisten rakentamiin sota-muistomerkkeihin, joita Jatkosodan aikana näkyi mm. Summan taistelutantereella, Perkjärven asemalla ja Säiniöllä. Niissä näkyi tunnettujen viipurilaisten hautakiviä.

Kirkkorakennuksen paikalle on hautausmaalla ruohikkoa leviämässä tiilikasojen päälle.

Vuonna 1936 valmistunut
"Kaikkien pyhien kirkko"

MUITA VENÄLÄISIÄ KIRKKOJA

Jo v. 1901 oli keisari Nikolai II lahjoittanut 5 000 ruplaa Viipuriin rakennettavaa ortodoksista kirkkoa varten, mutta Viipurin valtauksen 200-vuotispäivän lähestyessä alettiin sen juhlimisen valmistelut. Niinpä paljastettiin Tervaniemen laella Pietari suuren patsas 27.6.1910 ja sen lähistöllä tapahtui uuden kirkon peruskiven muuraus. Rakennustyöt aloitettiin heti, mutta maailmansodan puhkeaminen hidastutti töitä, ja kirkko jäi lähes räystäskorkeudelle muurattuna keskeneräiseksi. Kun sitten Suomi oli itsenäistynyt, joutui puolivalmis kirkonrunko uuteen käyttöön. Sitä hyväksi käyttäen arkkitehti Uno Ullberg muodosti siitä Viipurin maakunta-arkiston, joka valmistui v. 1933.

Kesken jäänyt kirkkorakennus Tervaniemen kallioilla.
Kuvailaina: Helios Oy.

Pietari Suuren patsas oli kaadettu jo Vapaussodan aikana.

Seurakuntakirkkojen lisäksi Viipurissa oli arkkipiispantalon kotikirkko v:sta 1903 Vahtitornin- ja Possenkadun kulmassa olevassa vanhassa kivitalossa, joka sittemmin otettiin luterilaisen arkkipiispan asunnoksi.

Ortodoksisella arkkipiispalla oli myös kesäkirkko Markovillan tilalla Huusniemen takana. Tila myytiin kaupungille v. 1926. Kirkon ikonostaasi sijoitettiin Sortavalan tuomiokirkkoon.

Viipurissa oli kaksi ortodoksista seurakuntaa, toinen oli sotilas-, toinen siviiliseurakunta, Suomen itsenäistyttyä myös kaksi, toinen venäläinen, toinen suomalainen.

MUUNUSKOISTEN PYHÄKÖT

Viipurin juutalaisilla oli vuodesta 1876 lähtien synagoga Kalevan kaupunginosassa Kalevankatu 21:ssä. – Islaminoppia tunnustavilla tataareilla ei ollut omaa kokoushuonetta, sitä vastoin ns. teosofeilla oli kokoushuone Äyräpääkadun varrella.

LOPPUSANAT

VIIPURI ei voi koskaan haihtua niiden mielestä, joilla se oli ollut koti-kaupunkina. Sillä oli aivan oma yksilöllinen puoleensa vetävä luonteensa, joka pohjautui sen monivaiheiseen historiaan ja karjalaisen kansan välittömään iloiseen olemukseen, joka kykeni sulattamaan itseensä muualta koti- tai ulkomailta sinne sijoittuvat uudet asukkaat. Oli kuin olisi Viipurin keskiaikainen kivinen ympärysmuuri yhä edelleen sulkenut kaikki asukkaat syleilyynsä ja liittänyt heidät saman yhteisen perheen jäseniksi. Viipurin kapeiden katujen vuossataisten askelten kuluttama kiveys ja niitä reunustavien kaksikerroksisten kivitalojen muurit kuiskivat tarinoita menneiden polvien kohtaloista, iloista ja kärsimyksistä, sotien ja tulipalojen jättämistä raunioista sekä niiden uudelleen ja uudelleen jälleenrakentamisesta.

Erityisesti Herran huoneet, kirkot, joihin sukupolvi toisensa jälkeen oli rakkaimmat ajatuksensa kohdistanut ja lahjoin niitä kaunistanut, syöpyivät kaikkien sydämiin muistojen aarteiksi. Niiden holveista, sortuneistakin, kaikui elämänuskoa huokuva virsien sävel.

18.6.1944

Viljo Nissilä

**Kulttuurielämää sotavuosina 1939-44
Viipurissa**

Syksyllä 1939 alkoi Suomen historian eräs ankeimmista ajoista. Viipurin Pamauksen muistopäivänä, Antinpäivänä 30.11. venäläiset pommikoneet pudottivat ensimmäiset pomminsa itäisiin kaupunginosiin, Kelkkalaan ja Lepolaan, joissa asui enimmäkseen työläisväestöä. Ilmahyökkäyksessä muutamat talot paloivat, mm. konditoriamestari Y. Runnen asunto Asuntokadulla Rosuvoissa, ja yhdeksän ihmistä sai surmansa (Aarni Krohn, 30.11. 1939 talvisodan ensimmäiset tunnit, 1979, s. 65). Tunnettujen urheilujoukkojen äidin Vappo Sappisen jalka runneltui pahoin. – Talvisota oli alkanut.

Moskovan pakkorauhassa 13.3.1940 Suomi menetti suuren osan Karjalaa mukana Karjalan pääkaupungin Viipurin. Sen asukkaat joutuivat asumaan evakkoina hajallaan ympäri muun Suomen. Viipurin kaupunkiseurakunnan väkiluku vuoden 1939 lopulla oli ollut 65 161 henkeä ja vuoden 1941 lopulla 55 245 henkeä. Kirkonkirjojen mukaan vuonna 1940 syntyneitä oli 826 ja vuonna 1941 914, avioliittoja solmittiin v. 1940 484 ja seuraavana vuonna 381. Kuolleita oli 1940-41 2154, joista Talvisodassa kaatuneita 407 ja kaupungin pommituksissa 31. Tammikuun puolivälissä 1942 suoritetun virallisen laskennan mukaan kaupunkiin oli palannut noin 9700 asukasta (5261 miestä, 3729 naista ja 710 alle 15-vuotiasta lasta). Kärempiä oli vielä silloin ainoa kaupunginosa, jossa ei ollut yhtään asukasta. Kaupungin väkiluku kasvoi jatkuvasti noin 50 hengellä päivittäin, niin että se huhti-

kuun lopulla 1942 oli 15 500 henkeä ja lisäksi Uuraassa 1700. Henkikirjojen mukaan 31.1.1943 kaupungissa oli jo 28 600 asukasta.

Jatkosodan aikana 29.8.1941 Viipuri vallattiin takaisin, ja Päämajan käskylehdessä 15.7.1941 oli määräys takaisin vallattavaan Karjalaan muodostettavista sotilashallintopiireistä. Kenraali Oeschin käskystä 22.9. sel-lainen muodostettiin Viipuriin (Vii.sot.hall.p.) ja se majoittui aluksi kunnostettuun kolmikerroksiseen Piispantaloon Piispankatu 9. Sen pääl-liköksi määrättiin kaupungin hoitokunnan puheenjohtaja, silloinen kap-teeni Arno Tuurna, joka jo 4.9. teki hoitokunnan eräiden jäsenten kanssa tu-tustumismatkan Viipuriin. 11.9. jaettiin hoitokunta kahtia, joista toinen ryhmä toimi Helsingissä, toinen (Tuurna, Siltanen, Valtavuo, Lehtokari) Viipurissa. Kun takaisinvallattu Karjala oli ns. palautuslailla 6.12.1941 lii-tetty muun valtakunnan yhteyteen, jota 30.1.1942 annettu laki ”poikkeuk-sellisesta kunnallishallinnosta palautetulla alueella” toteutti, siirryttiin ke-vään 1942 kuluessa Viipurissa siviilihallintoon, niin että 1.5.1942 jälkeen sotilashallinnon alaisia olivat vain poliisilaitos, väestönsiirto ja -suojelu, palosuojelu ja kuljetukset. Kaupungin valtuusto kokoontui 29.12.1941, jolloin käytännöllisesti katsoen Viipuri oli palannut melkein täydelliseen kunnalliseen itsehallintoon. 22.7.1943 kotiutettiin silloinen majuri Tuurna sotilashallintopiiriin päällikkyydestä ja hän saattoi kokonaan omistautua hoitokunnan johtoon. Sotilashallintopiiriin päälliköksi määrättiin kapteeni Emil Kokko, kaupungin viimeinen poliisimestari. Piirin toiminta päättyi 20.6.1944, jolloin venäläiset valtasivat kaupungin (virallisesti vasta 1.8. 1944). Hoitokunnan työ jatkui Helsingissä vuoden 1948 loppuun, jolloin perustettiin Torkkelin Säätiö.

Takaisinvallatussa Viipurissa pantiin alulle myös asemakaavoitus. Soti-lashallintopiiriin toimesta kutsuttiin lokakuussa 1941 ent. asemakaava-arkkitehti, prof. Otto-I. Meurman suunnittelemaan yleisasemakaavaan ja kaupungin valtaväyliin tehtäviä muutoksia, apunaan ruotsinmaalainen (myöh. Tukholman yliarkkitehti) Göran Sidenbladh, joka pelkästä harras-tuksesta täyshoitoa vastaan suoritti tehtävänsä. Näistä suunnitelmista jät-ti Meurman laajan selostuksen karttoineen ja tilastoineen kaupungin hoito-kunnalle (5.4.1943). Myöhemmin asemakaava-arkkitehti O. Laisaari jat-koi kyseistä suunnittelutyötä. Helmikuussa 1944 hoitokunta julisti Viipurin keskustan asemakaavoituksen aatekilpailun. – Valtuuston ensimmäisessä kokouksessa päätettiin Karjalankatu (ent. Aleksanterinkatu) muuttaa Man-nerheiminkaduksi Suomen marsalkan kunniaksi, mutta samalla esitettiin toivomus, että Karjalankatu säilytettäisiin tulevassa asemakaavassa jonkin sopivan kadun nimenä. Suomalais-ugrilaisen kulttuuritoimikunnan Suo-men osaston kirjeessä 12.1.1942 kaupungin hoitokunnalle ehdotettiin, että Unkarin ja Suomen ystävyyden näkyväksi osoitukseksi Viipurissa annetta-

siin jollekin kadulle tai aukiolle Unkaria mieleen johdatteleva nimitys vas-
talahjaksi sille, että Unkarissa oli otettu käyttöön Kalevala-utca (katu), Hel-
sinki-utca, Sibeliuksen-utca, Szuomi-tör (Suomen aukio) ym. On olemassa
joukko unkarin sanoja tai nimiä, jotka hyvin sopivat suomen kieleen, esim.
Mauri Jókai, Aleksanteri Petöfi, jotka ovat Suomessakin tunnettuja kirjai-
lijoita, lisäksi Budapestin katu, Pyhän Tapanin katu, Balatonin tie, Unkarin
katu ja Virosta Tarton tie, Tallinnan katu ym. – Asemakaava-arkkitehti Lai-
saari lausunnossaan 7.5.1942 esitti, että kun asemakaavoihin tulee muutok-
sia, niin ehdotus ”pidetään mielessä”.

Ahtaampi ympäristö oli koti. Yksityisasunnoissa vallitsi kummastuttava
kaaos ja omalaatuinen järjestely. Huoneita oli jaettu pienempiin osiin lauta-
ja pahviseinillä. Lämmöstä oli huolehdittu muuttamalla uuninmuurauksia
tai asentamalla kaminoita, joiden savutorville oli puhkaistu reikä ulkosei-
niin. Siivottomuus pisti sekä silmiin että nenään, kuvaili Eino Parikka Vii-
purin kirjassa. Käydessäni ensi kerran 24.9.1941 Viipurissa tutkin huo-
neistomme Brahenlinnassa. Asunnossamme oli elänyt kolme perhettä: työ-
huoneessani yksi, olohuoneessa toinen, siitä eristetyssä hallissa ja makuu-
huoneessa kolmas. Kotiapulaisemme huoneessa oli rautalavitsa, joten siel-
läkin oli asunut joku yksinäinen ihminen. Työhuoneessani oli rautasänky
olohuoneeseen vievän suljetun oven edessä, ikkunanurkassa oli pikkupöy-
tä, jolla oli hajallaan vihkoja, papereita, koulukirjoja, toisessa nurkassa iso
arkku ja muutama tuoli, siinä kaikki. Olohuoneessa oli korkea šenkki ovia
vastassa, keskellä huonetta isohko ruokapöytä tuoleja ympärillä ja nurkassa
pikkupöytä primitiivisine nojatuoleineen. Halli oli eristetty olohuoneesta
laudoituksella paitsi jätettyä kulkuväylää keittiöön ja kylpyhuoneeseen.
Siellä samoin kuin makuuhuoneessa oli kummassakin leveät sängyt, ei
muuta. Kaikkialla lattioilla oli rojua: kuluneita jalkineita ja vaatteita, tyh-
jiä pulloja, ruostuneita nauvoja ja olohuoneen seinällä painokuva: hymyi-
levä Stalin työtovereineen. Ikkunat oli liisteröity paperisuikaleilla, ilman
verhoja ja sisällä eltaantunut haju. Huoneistossa oli jotakin omaamme: kir-
joituspöytäni, radiopöytä, nahkakalustostamme jotakin pikkupöydän ym-
päriällä, katossa tutut lamput. Ryömin naapurihuoneistoon rikutusta ovesta
ja näen edessäni vaimoni vinolipaston, arvokkaan 1700-luvun työn. Vi-
dennen kerroksen huoneistosta löysin nahkasohvani, johon poisviilletyn
nahkan tilalle oli ommeltu räsymatto, mutta laajasta kirjastostani ei ollut
jälkeäkään (ks. artikkeliani ”Lähetämättä jäänyt kirje”. Koulu ja koulu-
kaupunki. Tutkielmia ja muistelmia Viipurin Suomalaisen lyseon vaiheilta
III, 1974, s. 85-92).

Näissä puitteissa alkoi alkuvuodesta 1942 hallinnollisten ja taloudellisten
pulmien rinnalla versoa kulttuurielämä, mutta sen vähäiset versot katkaisi
Viipurin toinen menetys v. 1944.

I. Kirkot ja uskonnollinen elämä

Sotasyksynä 1939 kirkollinen työ alkoi tavanomaiseen tapaan, vaikka tunnettiinkin ilmassa suurpoliittinen jännitys. Suunniteltiin Somerojan hautausmaan kunnostamista ja seurakuntakodin pystyttämistä Tammisuolle. YH:n aikana kuitenkin työn luonne muuttui, kun seurakunnan nuoret työntekijät, nuoret papit ja veisuunjohtajat, kutsuttiin sotapalvelukseen ”sinne jonnekin”. Rippikoulut keskeyttivät ainakin osaksi työnsä ja iltaseurat pidettiin pimennetyin ikkunoin rukoushuoneissa ja seurakuntakodeissa. Elettiin odotuksen viikkoja, kunnes olot marraskuussa näyttivät rauhoittuneen ja esim. rippikoululaisia alkoi palata kouluihinsa ja kaupunkilaisia koteihinsa luullen selvinneensä ”pelkällä säikähdyksellä”. Mutta marraskuun 30:ntenä päivänä alkoivat ensimmäiset pommitukset.

Ensimmäiset evakuoimismääräykset annettiin jo 1.12. ja 5.12. kirkkoherranvirasto muutti Savitaipaleen kirkonkylään, jonne tuomiokapituli oli majoittunut aikaisemmin. Kaupunkiin oli jäänyt noin 12 tuhatta seurakuntalaista virastoihin ja elinkeinoelämän palvelukseen. Supistuneen seurakunnan kirkollisesta huollosta jäivät huolehtimaan kirkkoherran virallinen apulainen rovasti Kustavi Lounasheimo, pastori Elo ja kanslia-apulainen. Nämä poistuivat kaupungista toisessa evakuoinnissa joulun aikaan samoin kuin kirkkokonttorin henkilöstö. Helmikuun alussa 1940 tuomiokapituli määräsi rovastit V. Hahtolan ja O. Kuokkasen vuoroviikoin hoitamaan seurakunnallisia palveluksia kaupungissa, mutta heidän toimintansa oli vaikeaa pommitusten ja kaukotykin ammusten takia. Kolmannessa evakuoinnissa 18.2.1940 poistuivat kaupungista taloudenhoitaja T. V. Salminen, vahtimestari Ilmari Halme ja talonmies Malinen.

Talvisodan aikana evakuoituidut papit koettivat asuinpaikallaan hoitaa seurakuntalaisten asioita ja matkustivat niille paikkakunnille, joissa asui runsaasti viipurilaisia, ennen kaikkea eräissä kaupungeissa (Helsingissä, Lahdessa, Tampereella, Jyväskylässä ym.). Helmikuun puolivälissä kirkkoherranvirasto siirtyi Ruovedelle, jossa asui nelisen tuhatta viipurilaista. Talvisodan päätyttyä 13.3.1940 viipurilaisia asui noin sadan kunnan alueella. Kirkkoherranvirasto ja vt. kirkkoherra O. Kuokkanen asettuivat Lahteen, rovasti Lounasheimo, kanttori O. Tilli ja urkuri V. Kuosma Helsinkiin, toinen kappalainen V. Hahtola Tampereelle, komministeri I. Karvonen Kotkaan ja papiston apulainen S. Lehtonen Hämeenlinnaan (asui Tampereella). Pappien tehtävänä oli koota entisiä seurakuntalaisia yhteisiin hengellisiin tilaisuuksiin, suorittaa kirkollisia palveluksia, pitää rippikoulua ja käydä tervehtimässä evakkoviipurilaisia. Diakoniatyötä tehtiin missä voitiin. Kanttori Tilli johti entistä Agricolan kirkkokuoroa Keski-Helsingin seura-

kunnassa. Siirtoseurakunnista annetun poikkeuslain nojalla perustettiin kirkkohoitokunta, johon kuuluivat vt. kirkkoherra Kuokkanen, tuomiokapitulin määräämänä rovasti Lounasheimo ja kolme maallikkojäsentä (pankinjohtaja K.J.Jauhiainen, tilientarkkaaja J. Wennström ja huoltojohtaja R. Orava). – Näin toimittiin välirauhan aikana.

Viipurin takaisinvaltauksen 29.8.1941 jälkeen seuraavana päivänä pidettiin sotilasjumalanpalvelus Torkkeli Knuutinpojan torilla. Muun elämän rinnalla alkoi myös seurakuntaelämä virota, vaikka seurakunnallisten rakennusten vauriot olivat arvioitua suuremmat. Tuomikirkko ja vanha seurakuntatalo olivat saaneet pommiosuman 2.2.1940 ja 18.2. olivat pahoin vaurioituneet Agricolan ja Mikaelin (Talikkalan) kirkot. Tienhaaran seurakuntatalo ja Tammisuon haudankaivajan rakennus olivat palaneet. Suuremmitta vaurioita olivat säilyneet uusi seurakuntatalo, Hiekan ja Karjalan (Loikkasen) kappelit. Tammiston siunauskappeli oli hajoitettu.

Elämän vakiinnuttua raunio-Viipurissa pitivät vuoroviikoin jumalanpalveluksia marraskuun alusta 1941 Kuokkanen Lahdesta, Lounasheimo ja Karvonen Helsingistä kunnostetussa Hiekan kappelissa, myöhemmin Tienhaaran rukoushuoneessa, Pietari-Paavalin kirkossa, NNKY:n salissa ja yhdessä maaseurakunnan kanssa maalaiskunnan talon salissa. Karjalan rukoushuone oli sotilaskäytössä. 20.7.1942 kaupungin hoitokunnan kokouksessa päätettiin Sorvalin Tahkosaaressa sijaitseva huvila luovuttaa pelastusarmeijalle lastenseimen perustamista varten 1.8.1942 alkaen, jolloin se vapautui puolustuslaitoksen käytöstä. Uudet sankarihaudat suunniteltiin Väinö Wahlgrenin lahjoituksen turvin raunioituneen tuomiokirkon vierustalle vuoden 1918 sankarihautojen viereen prof. Otto-I. Meurmanin laatimien ja kaupungin hoitokunnan hyväksymien piirustusten mukaan. Hautojen kunnostamiskustannuksiin osallistui myös tuomiokirkkoseurakunta. Viipurin maalaiskunta ja maaseurakunta kunnostivat sankarihauta-alueen oman pitäjänsä kaatuneille raunioituneen maaseurakunnan kirkon puistikoon.

Ristimäen kalmistot olivat Talvisodassa pahoin runneltuneet. Käydessäni syyskuun lopulla 1941 siellä totesin isäni junapakkamestari Viktor Nissilän (k. 16.3.1932) hautakiven suistuneen suulleen kahdeksi kappaleeksi lohjenneena. Hautausmaiden kunnostaminen aloitettiin jo syksyllä 1941. Kun hautasimme veljeni Armas Nissilän (k. 13.5.1943) Ristimäen uudelle hautausmaalle lähelle itsenäisyystaistelijan J.A.Lylyn (k. 6.6.1903) haudataa, oli se kutakuinkin kunnossa. – Sorvalin hautausmaata olivat valloittajat käyttäneet hevoslaitumena.

Vuoden 1942 alussa rintamat olivat jo niin vakiintuneet, että kirkkoheranvirasto, rovasti Kuokkanen ja papiston silloinen apulainen Myyryläinen sekä taloudenhoitaja Salminen palasivat kaupunkiin. Pyhäkoulu-, dia-

konia- ja nuorisotyö aloitettiin, ja jo ensimmäiseen rippikoululaisryhmään ilmoittautui 124 nuorta, jotka konfirmoitiin pääsiäisenä 1942. Kristilliset yhdistykset, mm. ompeluseurat, olivat aloittaneet toimintansa. Uuden seurakuntatalon liike- ja asuinhuoneistot korjattiin kesällä 1942, jolloin Kuokkanen ja Karvonen asettuivat sinne. 6.1.1943 seurakuntasali vihittiin jumalanpalveluksia varten ja 11.4.1943 Pietari-Paavalin kirkko väliaikaisesti varuskuntakirkoksi. Nimitys siirtoseurakunta lakkautettiin 1.12.1943, niin varmana pidettiin Viipurin tulevaisuutta, ja elokuussa 1942 julistettiin kirkkoherranvirka haettavaksi. Siihen valittiin Porin kirkkoherra Aapo Santavuori, joka oli toiminut Viipurissa jo aikaisemminkin v. 1913-36, ensimmäisenä kappalaisena vuodesta 1916. Hän astui virkaansa 1.6.1943, ja tällöin alettiin suunnitella vanhan Agricolan kirkon entisöimistä, mihin piirustukset laati arkkitehti Martti Paalanen. Rakentamista varten suoritettu keräys tuotti n. 3 milj.markkaa.

Viipurin tuomiokirkkoseurakunta sai lahjaksi tamperelaiselta konepaljalta Lokomolta kolme kirkonkelloa, Pro Patria, Pro Carelia ja Pro Wiburge, jotka aiottiin kaupungin hoitokunnan luvalla ja myöntämillä varoilla (3.1.1943) sijoittaa kaupungin kellotorniin. Ensimmäinen kello sitä ennen asetettiin kuitenkin seurakuntatalon pihamaalle puujalustalle, josta se jouluaattona 1943 tervehti seurakuntasaliin saapunutta kirkkoväkeä. Toinenkin kello ennätti saapua Viipuriin, mutta kolmas kello – myöhästyneenä – asennettiin v. 1954 valmistuneen Meilahden kirkon kellotapuliin Helsingissä. – Seurakuntasaliin Viipurissa saatiin keväällä 1943 myös pienet urut.

Kirkollinen toiminta muutenkin normaalistui: heinäkuussa 1943 olivat seurakunnan evankeliumijuhlat ja helluntaina 1944 nuorisojuhlat. Agricolan kirkkokuoro lauloi jälleen Viipurissa.

Ruotsalais-saksalaisen seurakunnan Pietari-Paavalin kirkko Paraatinkentän laidassa oli säilynyt vähin vaurioin: vain huippuristi oli tuhoutunut ja kaikki irtain oli viety pois. Kaunis, arkkitehti Uno Ullbergin piirtämä yhteinen seurakuntatalo Luostarinkadun ja Hovioikeudenkadun kulmassa oli jonkin verran vaurioitunut, mutta aikoinaan hyvin hoidetut hautausmaat Sorvalissa ja Ristimäessä olivat runneltuneet. Ruotsalaisen seurakunnan noin 3000 jäsentä suurelta osalta samoin kuin kirkkoherra K.G.Mosander olivat siirtyneet Helsinkiin, josta käsin hän Porvoon tuomiokapitulin määräyksestä kävi pitämässä kirkollisia toimituksia 19.9.1943 lähtien Viipurissa pastori Myyryläisen ja sotilaspastorien Anderssonin ja Rosengrenin avustamina. Vuonna 1943 pidettiin vielä kahdeksan jumalanpalvelusta ja v. 1944 viisi, viimeinen 11.6.1944 muuttaminen seurakuntalaisten läsnäollessa. Tilaisuus jäi lyhyeksi, kun sotilaspastori ei voinutkaan tulla saarnaamaan venäläisten suurhyökkäyksen takia. – Saksalaisen seurakunnan

Pyhän Hyacintuksen kirkko
Vesiportinkadun varressa.
Valok. 1930 Erkki Eerikäinen.

Pyhän Hyacintuksen kirkko sisältä.
Valok. 1930 Erkki Eerikäinen.

Eliaan kirkon rauniot. Valok. marraskuussa 1942 Viljo Nissilä.

500-600 jäsenestä suuri osa sekä heidän sielunpaimenensa rovasti A.E. Siegfried siirtyivät Talvisodan aikana Helsinkiin. (Ks. ed. Meurmanin kirjoitusta.)

Kreikkalaiskatolinen Kirkastuksen kirkko Raatihuoneentorin laidassa säilyi miltei vaurioitta. 19.9.1943 sen tornikellot soivat ensi kerran viipurilaisille. Ristimäen kreikkalaiskatolinen kappeli ja suomalainen ortodoksinen Eliaan kirkko olivat tuhoutuneet. Korjatussa Eliaan kirkossa ensimmäinen ja samalla viimeinen jumalanpalvelus oli pidetty 26.11.1939, vähän ennen Talvisodan alkua. Seurakunnan esimies rovasti L.Homanen toimi kuitenkin Viipurissa Jatkosodan viimeisiin hetkiin. – Roomalaiskatolinen monsignore K.A.Carlingin johtama seurakunta ja sen Pyhän Hyacinthin kirkko toimivat osittain sotien aikana. (Ks. ed. Meurmanin kirjoitusta.)

Viimeinen luterilainen jumalanpalvelus pidettiin 11.6.1944 ja kaikkien siviilien oli poistuttava kaupungista 17.6. mennessä. Kaupungin väestö, n. 30 tuh. henkeä oli siirtynyt muualle Suomeen. Kirkkoherranvirasto muutti 15.6. Valkealaan. Rovasti Karvonen kertoo muistelmissaan (Viita-

sen kokoelma), että hän suoritti viimeisen virkapalveluksensa 18.6. Kannaksentien uudessa kappelissa siunaamassa viimeiset vainajat ilman saattojoukkoa.

Kirkkoherranvirasto ja -konttori siirtyivät heinäkuun alussa Raumalle ja sieltä marraskuussa Helsinkiin NNKY:n taloon Franzeninkatu 18:aan. Siirtoseurakunnan hallintoa ohjaili kirkkohoitokunta, johon kuuluivat Santavuoren lisäksi Kuokkanen, va. taloudenhoitaja J. Wennström, kauppaneuvos K.E. Savolainen ja huoltojohtaja R. Orava sekä kolme varajäsentä. Rovasti Kuokkanen asettui Lahteen, johon oli siirtynyt runsaasti viipurilaisia. Rovasti Karvonen asettui aluksi Uuteenkaupunkiin, jonne kaupungin hoitokunta oli majoittunut, ja sieltä Tampereelle. Kanttori Tilli valitsi asuinpaikakseen Helsingin. Kun Kuokkanen siirtyi kappalaiseksi Tampereelle ja Santavuori valittiin Keski-Helsingin seurakunnan kirkkoherraksi, tuli Karvosesta kirkkohoitokunnan puheenjohtaja Helsingissä. Rovasti Lounasheimo kuoli 5.1.1948 ja pari kuukautta myöhemmin kanttori Tilli. Venni Kuosmasta oli tullut Talvisodan jälkeen Pohjois-Helsingin suomalaisen seurakunnan urkuri. Vahtimestari Halme ja kanslistit Aune Lehtonen ja Elli Tilli toimivat seurakunnan lakkauttamiseen saakka vuoden 1949 loppuun. Viipurin kirkonkirjat siirrettiin lakkautettujen seurakuntien arkistoon Mikkelissä. Seurakunnan päättäjäisjuhlat pidettiin 10.–11.12.1949 Helsingissä Johanneksen kirkossa ja yliopiston juhlasalissa, kalusto luovutettiin Helsingin seurakunnille, osa ehtoolliskalustosta Savonlinnan ja Säämingin seurakunnille, sillä niiden lahjoittaja kauppaneuvos E. Tanninen oli kotoisin Säämingistä.

II. Koulut ja opistot

1. Kansakoulut

Syksyllä 1939 sodan puhjetessa oli Viipurissa toiminnassa 24 kansakoulua ja 12 oppikoulua. 10.10.1939 tehdyn tilaston mukaan olivat työssä kaikki koulut ja valmistumassa oli uusi 27 luokkahuonetta sisältävä koulurakennus Patterinmäen kaakkoisrinteellä, ns. Juteinin koulu, opettajia oli 215 ja oppilaita 6096. Sotatilanteen kiristyessä lopetettiin koulujen työ 30.11.1939. Talvisodan aikana tuhoutuivat Kangasrannan, Kolikkoinmäen, Tiiliruokin, Kelkkalan, Loikkasen, Tammisuon ja Ravansaaren koulurakennukset, Monolan koulun päärakennus ja Juteinin koulu vaurioituvat pahoin. Vetäytyessään elokuussa 1941 pois Viipurista venäläiset sytyttivät

palamaan Keskuskansakoulun, Neitsytniemen, Papulan ja Saarelan koulurakennukset, Repolan koulun päärakennuksen sekä Tienhaaran vanhan koulutalon. Viipurin takaisinvaltauksen jälkeen 30.8.1941 todettiin vähäisin korjauksin käyttökelpoisiksi Hiekan, Sorvalin, Monrepoon, Tienhaaran, Uuraan, Esisaaren ja Ronkaan koulurakennukset.

Jo vuoden 1942 alusta alettiin suunnitella koulutoimintaa Viipurissa. Entisiä virkojaan ryhtyivät hoitamaan 1.2.1942 tarkastaja Aarne Salervo ja 1.5.1942 taloudenhoitaja Eino Saario. Samalla perustettiin kuusi opettajanvirkaa, joten koulutyö pääsi alkamaan helmikuussa 1942. Keskikaupungin kansakoulu avasi ovensa 9.2. korjatussa Klassillisen lyseon rakennuksessa. Oppilaita kirjoittautui siihen 211 ja johtajaksi nimitettiin U.J.H. Saurala (ent. Stenlund). Samana päivänä alkoi Sorvalin kansakoulu 208 oppilaalle, johtajana J.G. Jalava, ja 23.2.1942 Uuraan kansakoulu 52 oppilaalle, johtajana Väinö Peltonen. 1.5.1942 tehdyn tilaston mukaan oli Keskikaupungin kansakoulussa 1. Keskikansakoulussa (7 luokkaa) 316 oppilasta, Sorvalissa (7 lk.) 331 oppilasta ja Uuraassa (6 lk.) 115 oppilasta, kaikkiaan 762 oppilasta (409 poikaa ja 353 tyttöä), opettajia 16 (3 miestä ja 13 naista). 1.9.1942 perustetun viisijäsenisen kansakoulutoimikunnan puheenjohtajaksi kutsuttiin rehtori Aarne Vartiainen ja kaupungin hoitokunnan edustajaksi nimettiin Arno Tuurna.

Kun kouluhallitus oli myöntänyt tarpeelliset varat, toimivat lukuvuonna 1942-43 (20.12.1942 tehdyn tilaston mukaan) seuraavat kansakoulut: Keskikaupungin kansakoulu korjatussa Realikoulu, Kauppa- ja Maanviljelyslyseon talossa Hovioikeudenkatu 1:ssä, kevätlukukaudella osaksi Repolan kansakoulurakennuksessa, 19 luokkaa, 734 oppilasta, johtajana Anton Honkasalo; Hiekan kk., jonka rakennus oli sotilaskäytössä, Monrepoon kansakoulun puurakennuksessa, 6 luokkaa, 176 oppilasta, johtajana J.G. Jalava; Monrepoon kk., 6 luokkaa, 212 oppilasta, johtajana Juhana Jahnuainen; Sorvalin kk., 6 luokkaa, 215 oppilasta, johtajana Aleksanteri Rapeli; Tienhaaran kk., 6 luokkaa, 242 oppilasta, johtajana Tyyne Hulkkonen, Keskusjatko kirjastotalossa, 8 luokkaa, 204 oppilasta, johtajana Väinö Riippa; Apukoulu Hovioikeudenkatu 1:ssä, 6 luokkaa, johtajana Maria Hottinen; kouluissa yhteensä 2055 oppilasta (1092 poikaa ja 963 tyttöä), opettajia 56 (13 miestä ja 43 naista). Kalustoa saatiin Helsingin, Tampereen, Savonlinnan ym. kouluista.

Seuraava lukuvuosi alkoi 1.10.1943, mutta opetusministeriön määräyksestä 9.2.1944 koulutyö keskeytettiin pommitusten takia. Viimeisenä lukuvuotena kaupungissa toimivat Keskikaupungin, Repolan, Hiekan, Monrepoon, Sorvalin, Tienhaaran, Uuraan, Esisaaren kansakoulut, Keskusjatkokoulu ja Apukoulu sekä kevätlukukauden alussa avattu Heinjoentien kansakoulu, joissa oli yhteensä 74 luokkaa, 2327 oppilasta (1192 poikaa ja

1135 tyttöä) ja 88 opettajaa (24 miestä ja 64 naista). Hiekan koulu oli syksyllä 1943 päässyt omaan koulutaloon, kunnostettuun Repolan koulurakennukseen pääsivät lisäksi Jatkokoulu ja Apukoulu. Tammisuon, Loikkasen ym. lapsia varten oli perustettu edellä mainittu Heinjoentien koulu, joka toimi ent. mielisairaalan hallintorakennuksessa. Uuraan kansakoulurakennuksessa toimi myös Uuraan yhteiskoulu ja Repolan koulurakennuksessa myös Yhteislyseo ja työväenopisto. Esisaaren, Rahkasaaren ja Ravansaaaren koululapset kävivät Viipurin mlk. Karppilan kansakoulussa, talvella jätitse ja sulan aikana lautalla.

Viimeisenä lukuvuotena 1943-44 kansakoulujen johtajina toimivat Yrjö Mustala Keskikaupungin kansakoulussa, Anton Honkasalo Repolassa, J.G.Jalava Hiekassa, Juhana Jahnukainen Monrepoossa, Aleksanteri Rappeli Sorvalissa, Hjalmar Mouhu Tienhaarassa, Inkeri Julkunen Heinjoentiellä, Vihtori Takala Uuraassa, Anni Pulliainen Esisaaressa, Apukoulussa Maria Hottinen ja Keskusjatkokoulussa Wäinö Riippa. – Käsityöopetusta annettiin kouluissa syksystä 1943 lähtien.

Vähitellen lisääntyi myös kansakoululasten sosiaalinen huolto. Tammi-kuussa 1942 perustettiin lasten koulukoti, ja kesäksi koulujen päätyttyä lähetettiin 400 lasta maalle. Syksystä 1943 oppilaat saivat koulupäivinä lämpimän aterian keittoruokaa, vähävaraiset ja vuoden 1944 alusta kaikki oppilaat maksutta. Vuoden 1943 talousarvioon oli varattu määräraha oppilaiden kuljetukseen ja majoitukseen. Koululääkärin tehtäviä hoiti kaupungin toinen huoltolääkäri, kouluhoitajattarina toimivat terveystiset, hampaiden hoidosta huolehti aluksi Mannerheimin Lastensuojeluliiton hammasklinikka ja vuoden 1944 alusta perustettuun kouluhammaslääkärin virkaan valittiin Kerttu Seppä. Viipurin Suomalainen Naisliitto oli järjestänyt Rosuvoihin ja Likolammille lapsia varten kasvitarhan, minkä lisäksi monet kansakoululaiset saivat maatalouskerhojen välityksellä viljelyspalstan ja ohjausta.

Kansakoulujen keskeytettyä työnsä helmikuussa 1944 lähetti tarkastaja 12.2. opettajille kirjelmän, jossa näitä kehoitettiin hankkimaan tiedot luokiensa oppilaiden mahdollisesta pääsystä huoltajansa toimesta jatkamaan koulunkäyntiään vaaravyöhykkeen ulkopuolella. Samalla otettiin selkoa perustettavista koulukodeista sellaisia oppilaita varten, joilla ei ollut tätä mahdollisuutta. Kaupungin hoitokunta oikeutti kansakoulutoimikunnan (kauppias Urho Harmainen, hovioikeudenneuvos A.Järvilehto, lääket. toht. Atle Mali, vahtimestari Jalmari Niemi, rouva Alma Rönkä ja rehtori Aarne Vartiainen) lisäksi lasten vanhempia auttamaan lasten sijoituspaikkojen etsimisessä. Alle 9-vuotiaista maksettiin 400 mk ja sitä vanhemmista 300 mk kuukaudelta. Toimikunnan käytettäväksi annettiin 1,5 milj. markkaa. Oppilaiden maallesirrosta (sekä yksityis- että koulukoteihin) perus-

tettiin erityinen toimisto, johon määrättiin vapaina olevia opettajia ja joka toimi sosiaaliministeriön alaisten vast.toimistojen kanssa yhteistyössä. Yksityiskoteihin saatiin sijoitetuksi 160 koululaista. Koulukodit perustettiin Valkealan Kannuskoskelle, johon sijoitettiin 92 jatko- ja yläkansakoulun tyttöä hoitajineen. Pieksämäen Meijerhovin kartanoon pääsi 39 yläkoulun poikaa ja Joroisten Huutokoskelle kesäsiirtolaan sopi 27 kansakoulun III-IV luokan poikaa. Kannuskosken koulukodin tytöt kävivät Luumäen Lakkalan jatkokoulua ja Valkealan Sorsalan kansakoulua. Meijerhovin pojat saivat opetusta koulukodissaan ja Huutokosken pojat koulukodin johtajalta Huutokosken kansakoulussa. Kaikkiaan 650 oppilasta voitiin sijoittaa maaseudulle, noin 300 oppilasta lähetettiin Ruotsiin. Noin 800-1000 koululaista jäi Viipuriin suureksi osaksi toimeettomina kaupungin menetykseen asti. Varakkaiden vanhempien lasten hoitokulut perittiin osaksi tai kokonaan takaisin. Opetus- ja koulukotitehtävissä toimi 31 opettajaa.

Koulukodit lopettivat työnsä 20.5., mutta niiden toimintaa jatkamaan perustettiin kaksi kesäsiirtolaa, tyttöjä varten Kannuskoskelle ja pojille Pieksämäelle. Ennen juhannusta sotatilanteen vakavoituessa lähetettiin Kannuskosken tytöt vanhempien hoiviin ja 13 Meijerhoviin, josta parikymmentä tyttöä ja poikaa pääsi elokuun alussa Ruotsiin. Elokuun lopulla siirtoloiden toiminta lopetettiin.

Vakinaisten kansakoulunopettajien virat lakkautettiin 31.12.1944. Eino Saari siirtyi 1.9.1944 kansakoulujen taloudenhoitajaksi Lahteen ja tarkastaja Salervo kouluhallituksen kansanopetusosastolle.

2. Oppikoulut

Viipurin oppikoulut lopettivat toimintansa 30.11.1939. Viipurin takaisinvaltauksen jälkeen kouluhallituksen kyselyyn 6.10.1941 lähetti Viipurin sotilashallintopiiri 18.10.1941 selosteen kaupungin oppikoulujen rakennusten sodanaikaisista vaurioista ja mahdollisesta kunnostamisesta. Myöhemmin kouluhallituksen tarkastaja Toivo Salervo neuvoteltuaan asema-kaavan suunnittelijan prof. Meurmanin kanssa esitti 8.4.1942 kouluhallitukselle ja 18.5. kaupungille suuntaviivat Viipurin oppikoulujen vastaisesta järjestämisestä ja kehittämisestä. Kouluista olivat jo toiminnassa Kaksoislyseo, Tyttölyseo ja Karjalan yhteiskoulu. Lisäksi Saunalahden ja Siikanien välimaille oli perustettava Länsi-Viipurin yhteislyseo, Uraan yhteiskoulu oli avattava uudelleen, samoin toinen tyttökoulu entisissä rakennuksissaan syksyyn 1944 mennessä. Syksyllä 1945 oli perustettava Klassillinen lyseo ent. rakennukseensa, minkä perustamiseksi hoitokunnan jäsen

lehtori Toivo Valtavuo teki 18.6. erityisen anomuksen. Syksyllä 1946 oli avattava uusimuotoinen Patterinmäen yhteislyseo, joka aikanaan oli taas jaettava Patterinmäen lyseoksi ja tyttölyseoksi. V. 1950 oli rakennettava talo Papulanlahteen viettävälle rinteelle Papulan yhteislyseolle. Tyttölyseolle oli varattava Keskuskansakoulun avara tontti, molemmille yhteiskouluille omat tonttinsa, Kaksoislyseolle laajennettuna vanha tonttinsa, Viipurin Realikoululle, Maanviljelys- ja Kauppalyseolle rakentamaton tontti Tuomiokirkonkadun varresta lääninhallituksen vierestä. Hahmotellusta oppikoulujen kehityksestä ehti toteutua vain osa, sekin osaksi toisenlaisena.

Kaupungin takaisinvaltauksen jälkeen todettiin, että oppikoulujen rakennuksista olivat kunnostettavissa Klassillinen lyseo Koulukentän laidassa, Toinen suomalainen tyttökoulu (ent. Realilyseo) Tuomiokirkonkadun varrella, Realikoulu, Maanviljelys- ja Kauppalyseo Hovioikeudenkadulla, Tyttölyseo Myllyaukion laidassa, Vanha yhteiskoulu Koulukentän vieressä ja Uusi Yhteiskoulu Myllyaukiolla. Muut koulurakennukset olivat raunioituneet.

Ent. Klassillisen lyseon rakennuksessa aloitti toimintansa 12.10.1942 Viipurin Kaksoislyseo, Oppilaita välitunnilla, edessä lyseon ruotsin ja saksan lehtori Elsa Nissilä ja tytär Auli, Valok. marraskuussa 1942 Viljo Nissilä.

Asetuksella 26.7.1940 Viipurin kaksoislyseo oli muutettu Viipurin kaksois yhteislyseoksi, joka toimi iltavuorossa Helsingin Suomalaisen lyseon rakennuksessa. 12.10.1942 koulu aloitti toimintansa Viipurissa – jälleen Viipurin kaksoislyseoksi muutettuna – Klassillisen lyseon rakennuksessa Agricolankatu 10:ssä sekä samalla tontilla sijaitsevassa lisärakennuksessa (yht. 17 luokkaa). Koulussa sai opetusta 558 oppilasta kolmisenkymmenen opettajan johdolla, rehtorina Aarne Vartiainen. Oli vaikeuksia opetusvälineiden hankinnassa, väliaikaisten opettajien saamisessa ja heidän vaihtumisissa. Pommitusuhan johdosta koulunkäynti keskeytettiin helmikuussa 1944. Ylioppilaskirjoitukset pidettiin Juustilassa ja uusien oppilaiden vastaanotto Talissa, lähellä Viipuria. Ylioppilaat saivat lakkinsa Viipurissa ja vanhan tavan mukaan he veivät ruusuja sankarihaudoille.

Viipurin Klassillinen lyseo aloitti sotasyksyn 1939, 227 oppilasta 14 opettajan opastamina, rehtorina F.P.Oinonen. Koulu lakkautettiin 1.8.1940.

Viipurin Realikoulu, Maanviljelys- ja Kauppalyseo lopetti Talvisodan johdosta viimeisen lukuvuotensa 10.6.1940 NMKY:n talossa Helsingissä, rehtorina Onni Lehtokari. Koulu ei saanut paluulupaa Viipuriin.

Viipurin Tyttölyseossa sotasyksynä 1939 opiskeli 533 tyttöä 23 opettajan johdolla, rehtorina Hellä Putkinen. Talvisodan jälkeen asetuksella 17.5.1940 koulu lakkautettiin, mutta uudelleen perustettuna se aloitti toimintansa 12.10.1942 Uuden yhteiskoulun rakennuksessa. Sen 225 oppilasta ja parikymmentä opettajaa työskentelivät iltavuorossa, rehtorina Kaisu Tiusanen. Syyslukukausi 1943 aloitettiin Tuomiokirkonkatu 7:n koulutalossa, mutta kevätlukukausi 1944, jolloin oppilaita oli 329, oli keskeytettävä helmikuussa ja 23.3.1944 alkaen koulua jatkettiin Kangasniemellä lukukauden loppuun. Asetuksella 28.10.1944 koulu siirrettiin Raumalle.

Viipurin Tyttökoulussa ent. Ruotsalaisen tyttökoulun rakennuksessa Karjalan- ja Linnankadun kulmauksessa opiskeli syksyllä 1939 214 tyttöä 14 opettajan johdolla, rehtorina Siiri Kutilampi. Vuodesta 1940 koulu on toiminut Tampereen II tyttökouluna.

Viipurin Toinen tyttökoulu toimi Tuomiokirkonkadun varrella ent. Reallilyseon rakennuksessa. Siinä oli syksyllä 1939 373 oppilasta, 14 opettajaa, vt. rehtorina Kaisu Tiusanen. Asetuksella 26.7.1970 koulu muutettiin Kouvolan tyttölyseoksi.

Viipurin yhteiskoulu (Vanha yhteiskoulu) Koulukentän laidassa keskeytti työnsä sotasyksynä 1939, viimeisenä rehtorina M.A.Jakobsson, ja sulautui 1.8.1940 Helsingissä Viipurin Uuden yhteiskoulun kanssa Karjalan yhteiskouluksi. Talvisodan jälkeen Karjalan yhteiskoulu jatkoi toimintaansa 10.10.1942 Uuden yhteiskoulun talossa Myllymäenaukion laidassa. Kouluun kirjoitettiin 356 oppilasta (97 poikaa ja 259 tyttöä), opettajia oli

15 ja rehtorina Aukusti Kupiainen. Helmikuussa 1944 koulu jatkoi toimintaansa lukukauden loppuun Simpeleellä mukanaan puolet oppilaistaan ja opettajistaan. Syksyllä 1944 koulu aloitti jälleen toimintansa Helsingissä.

Talikkalan yhteiskoulu lakkautettiin Talvisodan jälkeen. Viimeinen rehtori oli J. Pärssinen.

Uuraan yhteiskoulussa oli syksyllä 1939 149 oppilasta ja kahdeksan opettajaa, johtajana V. Parikka. Vuosina 1940-42 koulu toimi Kotkassa, 1942-44 jälleen Uuraassa kaupungin hoitokunnan luovuttamissa kansakoulun tiloissa. Siinä oli seitsemisenkymmentä oppilasta, rehtorina Ester Hallenstein-Visapää. 23.2.1944 koulu siirtyi Miehikkälään mukanaan 126 oppilasta ja kahdeksan opettajaa. 10.7.1944 koulu aloitti toimintansa Kotkan yhteiskouluna.

Asetuksella 5.3.1943 perustettiin Viipuriin kansakoulun oppimäärään pohjautuva valtion täysluokkainen oppikoulu, joka olisi pitänyt sijoittaa läntisiin kaupunginosiin (Länsi-Viipurin yhteislyseo), mutta tilan puutteen takia tämä Viipurin yhteislyseo pääsi alkamaan vasta 1.10.1943 Repolan kansakoulun rakennuksessa. Kouluun, joka noudatti 6-luokkaisten yhteislyseoiden lukusuunnitelmaa, otettiin 80 oppilasta. Keväällä 1944 sekin jatkoi työtään siirtokouluna (11.3.1944) Simpeleellä, jonne siirtyi 56 oppilasta ja viisi opettajaa etupäässä Karjalan yhteiskoulusta, rehtorina Aukusti Kupiainen.

Viipurin Ruotsalainen lyseo, rehtorina A. Wegelius, ja Venäläinen Realiyseo, rehtorina W. Reichert, lakkautettiin Talvisodan jälkeen.

Vaikean ruokatilanteen takia oppikoululaiset olivat apuna juurikasvien nostossa, esim. syksyllä 1943 10.10. asti.

Viipurissa toimivat vanhempainneuvostot: Kaksoislyseossa, lääket. toht. Yrjö Heiskanen, toimitusjohtaja Kalle Hyvärinen, oikeusneuvosmies Aappo Hämäläinen, toimitusjohtaja Hannes Neuvonen, puuseppä Heikki Lappalainen; Tyttölyseossa asemanhoitaja Otto Airamo, lääket. toht. Tauno Relander, rouva Alma Rönkä, rouva Helvi Suoninen ja faktori Jukka Telén: Viipurin yhteislyseossa työmies Eino Hakkarainen, opettaja Tyyne Huikkonen, pastori Arvo Ohinen, kivityömies Atte Räisänen, insinööri Vilho Torvinen, tarkastaja Kalle Vuorimaa (17.5.1943).

3. Ammattikoulut

Poikain ja tyttöjen ammattikoulu (ammattioppilaitos) oli sotien johdosta lakkautettuna vuodet 1939-43. Viipurin takaisinvaltauksen jälkeen pitivät kauppa- ja teollisuusministeriön sekä kaupungin hoitokunnan edustajat (mm. ammattioppilaitoksen ent. johtaja K. Sutinen) neuvottelukokouksen

9.6.1942 koulun toiminnan aloittamisesta uudelleen Viipurissa. Kokouksessaan 15.3.1943 kaupungin hoitokunta asetti 7-jäsenisen ammattioppilaitostoimikunnan, jonka puheenjohtajaksi nimettiin K. Sutinen, sihteeriksi Niilo Laine ja hänen erottuaan 30.6.1943 va. rehtori Taavetti Häyrinen sekä kaupungin edustajaksi opettaja Hannes Koivu. Toimikunnan tehtävänä oli huolehtia vaurioituneen koulurakennuksen kunnostamisesta, työkalujen hankkimisesta sekä opettajien palkkaamisesta. Koulutalon korjaustöiden viivästymisen takia lukukausi alkoi vasta 12.10.1943 ja päättyi 20.12. Kevätlukukausi alkoi 12.1. ja keskeytettiin 20.2.1944, joskin virallinen lopettamispäivä oli 20.5. Oppilaita ilmoittautui puutyöosastolle 73, sama määrä metallityöosastolle ja 13 maalariosastolle (yht. 159). Rehtoriksi keväällä valittu Niilo Laine ei voinut ottaa tointa vastaan, joten hänen tilalleen 1.7.1943 nimitettiin va. rehtoriksi puutyöosaston johtaja Taavetti Häyrinen. Metalliosaston johtajaksi valittiin teknikko Arvo Korte. Tyttöjen ammattikoulun johtajana toimi Rauni Liinto, oppilaita oli talousosastossa 58, pukuompeluosastossa 62 (yht. 120).

Kevätlukukaudella helmikuussa 1944 keskeytyneen koulunkäynnin jälkeen oli etupäässä kirjeellistä opetusta. Poikain ammattikoulussa toimi kuusi vakinaista ja yhdeksän tuntiopettajaa, tyttöjen ammattikoulussa neljä vakinaista ja kaksi tuntiopettajaa. Yleisessä ammattikoulussa lukuvuonna 1943-44 oppilaita oli 193, tuntiopettajia 13, vt. rehtorina T. Häyrinen. Kirjeopetusta annettiin 22.3.1944 lähtien, mutta osa oppilaita siirtyi työelämään. Koulun johtokuntana toimi 15.3.1944 alkaen ammattioppilaitostoimikunta. – Koulun ruokalassa tarjottiin oppilaille päivittäin lämmin ateria, joka syyskaudella tuotiin OTK:n lihanjalostustehtaasta, keväällä omasta koulukeittolasta. Viipurin menetyksen jälkeen ammattioppilaitos lakkautettiin (ks. tark. Viljo Nissilä, Sunnuntaikoulusta ammattikouluihin. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 3, s. 64–87).

Sotasyksynä 1939 Kauppakoulun ja -opiston johtokunnan puheenjohtajana oli Kalle Hyvärinen ja rehtorina Einar Jokelainen. Oppilaitoksen työ keskeytyi 30.11. ja oppilaat hajaantuivat eri tahoille, esim. Lahteen perustettuun kauppaoppilaitokseen 28 oppilasta (18,5 %) sekä viidestä vakinaisesta opettajasta neljä. 19.1.1943 koulu aloitti toimintansa takaisinvallassa Viipurissa ammattioppilaitoksen rakennuksessa, josta se sai käyttöönsä neljä luokkahuonetta. Koulun otettiin 145 pyrkijästä 44 (11 poikaa ja 33 tyttöä), kauppaopistoon 16 oppilasta (1 poika ja 15 tyttöä) ja liikeapulaiskouluun 22 oppilasta (3 poikaa ja 19 tyttöä). Opettajakuntaan kuului kaksi vakinaista opettajaa: va. rehtori A.J. Reinikainen ja maisteri Tyyne Ylppö sekä viisi tuntiopettajaa. Käytännöllisen liike-elämän edustaja Vilho Karjalainen luennoi ammatinvalinnasta ja menestymisen edellytyksistä. Oppilaitoksen toimintaa valvoi kaupungin asettama kauppaoppilaitostoimikunta

(3.2.1944), puheenjohtajana rehtori Onni Lehtokari. Oppilaita oli kevätlukukaudella Kauppaopiston I luokalla 15, Kauppakoulun I luokalla 47 ja Liikeapulaiskoulun I luokalla 21 (yht. 83, joista tyttöjä 65). 23.2.1944 koulun oli keskeytettävä työnsä Viipurissa, mutta jatkoi sitä kevätlukukauden loppuun Antrean Syvälahdessa ja päättyi virallisesti 20.5. Liikeapulaiskoulu lopetti toimintansa kokonaan helmikuussa ja osa sen oppilaista siirtyi työelämään.

Teollisuuskoulussa 1.10.1939 tehdyn tilaston mukaan huonerakennusosastolla opiskeli 89 oppilasta ja konerakennusosastolla 92 (yht. 181). Talvisodan johdosta opetus lopetettiin 31.11.1939, jolloin suuri osa oppilaista siirtyi Helsingin ja Oulun teollisuuskouluihin. Koulussa toimi sotasyksynä 1939 14 opettajaa, rehtorina arkkitehti Georg Fraser. Koulu lakkautettiin v. 1941.

Sahateollisuuskouluun oli syksyllä 1939 hyväksytty 89 oppilasta, joukossa neljä ulkomaalaista, opettajia oli kolme vakinaista ja 23 tuntiopettajaa, rehtorina dipl.ins. Eino A. Jussila. Koulu keskeytettiin 9.10.1939. Lukuvuosina 1940-43 koulu toimi Kotkassa etupäässä antaen kirjeopetusta, sillä suuri osa oppilaista oli sotapalveluksessa. Lokakuussa 1943 koulu siirtyi takaisin Viipuriin ja työskenteli ammattioppilaitoksen rakennuksessa aloittamalla 1.11.1943 30 sotavammaisen oppilaan sahauskurssit, jotka Viipurin menetyksen jälkeen jatkuivat syksyllä 1944 Vakka-Suomen Maa-mieskoulussa.

Merenkulkukoulu toimi Kauppaoppilaitoksen uuden rakennuksen yläkerrassa 2-osastoisena Talvisotaan asti ja jatkoi lukuvuoden 1940-41 Kotkassa. Seuraavat kolme vuotta se oli lakkautettuna ja aloitti syksyllä 1944 Kotkassa. Viimeinen Viipurin aikainen rehtori oli merikapteeni M.A.Rilas.

Viipurin Talousammattikoulu Neitsytniemellä ja Karjalan Marttapiiriin liiton talouskoulu Viljelyksen talossa lopettivat toimintansa syksyllä 1939. Jälkimmäinen toimi vielä 1943-44 huoneistossaan Viipurissa.

Normaalin rauhanajan toivossa perustettiin 3.2.1944 ammattioppilaitos-toimikunta (K.Sutinen, puuseppä August Koskinen, johtajatar Aino Kiviranta, varastomies Herman Mikkonen, rouva Hilda Olkkonen, valaja Erkki Pastinen, moottoripajan omistaja Kalle Viding ja kaupungin edustaja U.Sarkko); ammattioppilastoimikunta (K.Sutinen, ammattientarkastaja Vilho Laavola, puuseppämestari Juho Pulli, leipurimestari Alfred Pursiainen, faktori Nestor Tiessalo, Kalle Viding ja kaupungin edustaja opettaja Hannes Koivu); kauppaoppilaitostoimikunta (rehtori Onni Lehtokari, johtaja Juho Heitto, johtaja Juho Kinnunen, johtaja Valto Käkelä, johtaja K.E.Purhonen, vesitehtailija Paul Siljala).

4. Kansanvalistuksen ja sosiaalisten olojen parantamiseksi toimivia opistoja

Viipurin Työväenopisto, jossa lukuvuonna 1938-39 oli ollut 1863 opiskelijaa (naisia 1245), vt. johtajana maisteri Olli Karuna, lopetti Talvisodan sytyttyä toimintansa. Perustettu Viipurin Työväenopiston kannatusyhdistys yritti järjestää opetusta syyskaudella 1940 viipurilaisen siirtoväen keskuudessa eri puolilla maata. Vuoden 1941 alusta opisto toimi kaksi lukuvuotta Lappeenrannassa ja Lauritsalassa sekä ulotti opetuksen 16.2.1942 lähtien myös Viipuriin, jossa se toimi aluksi Klassillisen lyseon rakennuksessa. Toimintaa ohjasi Lappeenrannasta käsin maisteri Arvo Inkilä. Kevätlukukausi 1943 työskenneltiin samalla tavoin. Mutta kun Lappeenrannan-Lauritsalan työväenopisto ei enää syksystä 1943 voinut huolehtia toiminnasta Viipurissa, päätti kaupungin hoitokunta perustaa uudelleen Viipurin Työväenopiston, jonka johtajaksi valittiin ent. johtaja Arvo Inkilä. 6.9.1943 perustettiin työväenopistotoimikunta (rehtori Aarne Vartiainen, ammattientarkastaja Vilho Laavola, rouva Maire Haapasalo, varastonhoitaja Jussi Heinonen, pastori Arvo Ohinen ja kaupungin edustaja rehtori Onni Lehtokari). Opisto aloitti toimintansa 30.9.1943 omassa talossaan (ent. kirjastotalossa) ja osaksi Repolan kansakoulussa. Syyslukukauden aikana opistoon kirjoittautui 399 opiskelijaa (307 naista ja 92 miestä). Opistossa toimivat entiseen tapaan opintopiirit: keskustelupiiri, lausuntapiiri, näyttämöpiiri, laulukuoro johtajana O. Tilli, ym.

Kristillis-yhteiskunnallisen työkeskuksen Toukolan työ lamautui sotasyksynä 1939, kuten muukin työ, mutta Talvisodan aikana sen evakkojäsenet jatkoivat mahdollisuuksien mukaan työtään eri puolilla Suomea. Moskovan pakkorauhan jälkeen työ keskittyi etenkin Jyväskylään ja Kotkaan, joissa asui runsaasti viipurilaisia. Viipurin takaisinvaltauksen jälkeen jatkettiin vuodesta 1943 toimintaa jälleen Sorvalissa, jossa työkeskuksen talo oli säilynyt pahemmista vaurioista. Vapaaopiston poika- ja tyttökerhot, joissa oli noin 250 nuorta, toimivat tuntiopettajien johdolla. Samaten työskentelivät muut kerhot (retkeilykerho ym.), ns. piirit (työ- ja huoltopiiri, keskustelupiiri, askartelupiiri, voimistelupiirit) ja kuorot. Lastentarhassa oli viitisenkymmentä lasta, puolet kokopäivähoidossa. Opiston johtajana oli pastori L. Virtanen ja hänen apunaan joukko tuntiopettajia. Oppilaat muodostivat toverikunnan, jonka tilaisuuksissa oli monenlaista ohjelmaa. Viipurin toisen menetyksen jälkeen opiston työtä ovat jatkaneet Kotkan ja Karhulan työkeskukset.

III. Kulttuurilaitokset, -opistot

1. Kaupunginkirjasto

Talvisodan alkaessa syksyllä 1939 toimi kirjastonhoitajana J.V. Vasenius, apulaiskirjastonhoitajana M.K.Närhi ja kirjastoapulaisia oli 11. Talvisodan jälkeen Pyöreääntorniin koottujen kirjaröykkiöiden lajittelussa olivat mukana lehtorit Toivo Valtavuo, Toini Eklund ja Siiri Fredriksson ym. Lajitellut kirjat siirrettiin korjattuun uuteen kirjastotaloon. Marraskuussa 1942 kirjojen keräilyä ja lajittelua koko takaisinvallatulta alueelta ryhtyi johtamaan Viipurista käsin kirjastonhoitaja Walter Appelqvist.

Kesällä 1942 opetusministeriö myönsi määrärahan Viipurin kirjastoa varten ja syyskuun alussa 1942 aloitettiin varsinainen toiminta. Tällöin palasivat evakosta kirjastonhoitaja Vasenius ja kirjastoapulaiset Lyyli Kettunen ja Salli Gahnström, vuotta myöhemmin Aune Talpio ja Anne Kaasinen. Kesäksi 1943 lomatöihin määrättyt kansakoulunopettajat aloittivat Suomi-osaston ja varasto-osastojen inventoimisen. 12.10.1943 avattiin Uuraassa kirjaston sivuosasto, jonka hoitajaksi oli nimitetty rahatoimiston virkailija Anna Tikka. Syyskuussa 1942 aloitettiin lainaustoiminta, marraskuussa 1943 avattiin sanomalehtisali ja kirjastosalissa pidettiin useita kirjanäyttelyitä ja myytiin kirjoja. Vuoden 1943 lopussa oli kirjoja 20 059 nidettä, joista lainausosastossa 16 908, nuoriso-osastossa 2181 ja käsi-kirjastossa 970. Uusia kirjoja oli ostettu 555, ns. sotasaaliskirjoja 2155, virallisia julkaisuja ja kirjalahjoituksia 253. Uuraan sivuosastossa oli vuoden 1943 lopussa 650 nidettä, pääasiassa sotasaaliskirjoja. Pääkirjastossa oli lainaajia v. 1942 2962, joista nuoria alle 16-vuotiaita 1246, vuonna 1943 oli lainaajia 3829 (892 miestä ja 1795 naista, lapsia 1144), jotka lainasivat yhteensä 68 266 kirjaa, joista tietokirjallisuutta oli 21,5 %, aikuisten kertomakirjallisuutta 53,9 % ja lastenkirjoja 24,6 %. Uuraan kirjastossa lainaajia oli 172, jotka lainasivat 853 kirjaa.

Kaupungin hoitokunta lähetti 19.5.1944 opetusministeriölle ehdotuksen maakuntakirjaston perustamisesta Viipuriin, jossa uusi kirjastotalo oli mitä sopivin paikka sellaiselle, mutta kaupungin menetys esti asian toteutumisen. 3.2.1944 nimitettiin kirjastotoimikunta (maakunta-arkiston hoitaja Berndt Federley, lehtori Siiri Fredriksson, Vilho Laavola, putkityömies Gabriel Lindman, rehtori Aarne Vartiainen ja kaupungin edustajana Hannes Koivu). Koivu oli myös palautetun alueen kirja-asiaiden selvittelytoimikunnan puheenjohtaja ja selosteessaan 16.8.1943 hän selosti työtä kaupungin hoitokunnalle. Omistajilleen oli palautettu 1590 nidettä, eri laitoksille lähetetty 4947 nidettä ja loput oli pantu myyntiin (opettaja Koivun allekir-

joittama 5.1.1944 "kertomus palautetun alueen kirja-asiaiden selvittelytoiminnasta 15.9.–31.12.1943". Mikkelin Maakunta-arkisto). Vuoden 1943 loppuun mennessä oli omistajilleen palautettu ne kirjat, joissa oli omistajan nimi (yht. 11 106 nidettä). Vuoden 1944 alusta kirjain selvittelyä hoiti kaupunginkirjasto. Suurehkoja tieteellisiä kirjastoja, kuten tämän kirjoittajan, ei löydetty. Kertoman mukaan ne oli lähetetty Leningradiin.

2. Kaupunginmuseo

Viimeisen museonhoitajan Rurik Lindqvistin selosteen 4.11.1940 mukaan oli Talvisodan loppuvaiheessa osunut pommi museorakennukseen, jolloin tulipalossa olivat tuhoutuneet kivikauden kokoelmat, kansatieteellisen osaston kolmen salin esineistöt, suuri ja pieni kirkkosali esineineen, historiallisen osaston viiden salin esineistöt, Grommén ja Sellgrenin kokoelmat, kanslia kirjastoineen sekä hallin ja ullakon varastot.

Museosta samoin kuin taidemuseosta evakuoituiden taideteokset lähetettiin osaksi (50–60) laatikkoa ns. Peuran museoon Rautalammelle, osaksi (7 laatikkoa) Hämeenlinnan kirjasto- ja arkistorakennukseen. Niiden joukossa olivat Helsingistä ja Porista syksyllä 1942 löytyneet 41 öljyvärimaalausta. Pelastettujen taideteosten hoidosta ja valvonnasta huolehti museonhoitaja Lindqvist.

Kokouksessaan 12.7.1943 kaupungin hoitokunta (valtuusto) päätti kamreeri K. Ojasen aloitteesta antaa arvioida kokoelmat uudelleen vakuuttamista varten ja pyytää arvioinnin suorittajaksi museonhoitajaa. 22.11.1943 hänet valtuutettiin ottamaan haltuunsa myös pelastettu kokoelma vanhoja aseita yksityiskodista Helsingissä ja toimittamaan ne Hämeenlinnaan, suorittamaan kokoelmien vuositarkastus ja laatimaan lausunto niiden hoidosta. Kokouksessa 22.5.1944 päätettiin Lindqvistin esityksestä vakuuttaa historiallisen museon kokoelmat 1 451 000 markasta ja taidemuseon kokoelmat 2 746 350 markasta. Samalla todettiin, että osa historiallisen museon kokoelmista oli Lindqvistin harkinnan mukaan siirretty oikeuskansleri Charpentierin omistamaan Hahkialan kartanoon Hauholle (Lindqvistin kirje 12.7.1943 kaupungin hoitokunnalle. Mikkelin Maakunta-arkisto). Myöhemmin historiallisen museon esineistö siirrettiin Lahden museoon.

Kaupungin museosta "evakuoitiin" esineitä muutakin tietä. Viipurista lähteneet sotilasyksiköt veivät mukanaan avoimista ovista esineitä "omaan laskuun". Näin esim. komppanian päällikkö Pauli Sariola (k. 1976) kuljetti autossaan eräitä museon tavaroita koti-Suomen puolelle. Ne ovat nyt Wiipurin museon Säätiön hallussa.

Sotasyksynä 1939 oli kaupungin muinaismuistojenvalvojana maakunta-arkiston hoitaja Ragnar Rosén, jonka onnistui siirtää vähäinen osa arkiston

aineistosta muuhun Suomeen. Viipurin takaisinvaltauksen jälkeen suoritutti Muinaistieteellinen toimikunta prof. Meurmanin ja Viipuriin lähettämässä arkkitehti K. Kartanon johdolla tarkastuksen Viipurin linnassa, jotta sen pahimmat vauriot saataisiin korjatuiksi sotilashallinnon toimesta. Oli valokuvattava myös kaupungin vanhimpien osien, erittäinkin Linnoituksen l. Vanhankaupungin muistoja. Kun maaseurakunnan, ent. mustainveljesten, kirkon tontilla piti avattaman sankarihaudat, laati prof. Meurman suunnitelman ja taiteilija O. Nurmi valvoi kaivauksissa mahdollisesti esiintulevia rakennusjätteitä ja esineitä (ks. prof. Meurmanin artikkelia).

Kaupungin hoitokunta myönsi varat v. 1942 muinaismuistojenvalvojan palkkaamiseen ja valitsi toimeen 1.3.1942 lähtien taiteilija Lauri Välkkeen. Kaupungin vanhimmat osat, linnoitus, Linnansaari ja Pyhän Annan Kruunu (Siikaniemi), julistettiin ns. vanhoiksi kaupunginosiksi, joiden asemakaavoittaminen annettiin erityisen asiantuntijalautakunnan tehtäväksi. Valtion varoilla otettiin 400 valokuvaa kyseisistä kohteista. Palaneen museon tontilla suoritettiin kaivauksia kahden kuukauden ajan museoesineiden löytämiseksi. Välke laatikin 15.6.1942 hoitokunnalle luettelon museon raunioista löydettyistä kivi- ja metalliesineistä. Suunniteltiin maaseurakunnan kirkon uudelleenrakentamista, tehtiin päätös vanhan keskiaikaisen tuomio-kirkon jälleenrakentamisesta. Vieläpä hoitokunta ehdotti (vanhan 8.6.1938 tehdyn ehdotuksen mukaisesti) maakunta-arkeologin viran perustamista eräin edellytyksin, mutta sitä ei saatu tälläkään kertaa.

3. Taidemuseo

Taidemuseosta olivat Talvisodan jälkeen hävinneet arkisto ja kirjasto. Maalaukset oli suurelta osalta evakuoitu ja ovat säilytteillä Hämeenlinnan taidemuseossa. Piirustuskoulun puoli oli ehyt, mutta kaikki välineistö oli hävinnyt.

4. Näyttämötaide

Sotasyksynä 1939 Viipurin kaupunginteatteri antoi kymmenkunta ilmaisnäytäntöä aseveliperheiden avustamiseksi, viimeisenä oli Sam Sihvon Jääkärin morsian 26.11.1939. Torstai-illaksi 30.11. ilmoitettu esitys oli peruutettava kaupungin pommituksen takia. Viipurin takaisinvaltauksessa 29.–30.8.1941 vanha teatteritalo oli vielä liekeissä ja tuhoutui käyttökelvottomaksi.

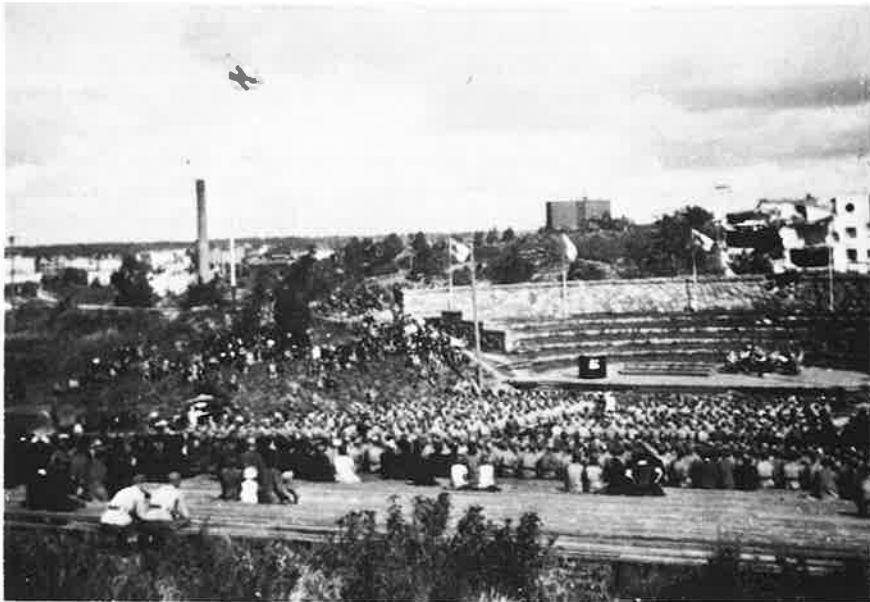
Vuoden 1942 alussa esittivät ins.-kapt. Olavi Ääri, sot.-virk. Antero Suonio ja kamreeri Emil Koponen anomuksen sotilashallintopiirille sota-teatterin perustamisesta kuukauden parin koeajaksi taiteilija- ja amatööri-

voimin. Teatteriksi anottiin Työväenopiston (vanhan kirjastotalon) huoneistoa, joka oli rakennuspiirin työläisten ruokalana ja kanttiinina. Rakennuspiirin toimesta suoritettaisiin välttämättömät korjaukset, taiteellisesta puolesta vastaisi Antero Suonio ja taloudenhoidosta kamreeri Koponen. Anomukseen suostuttiin ja helmikuun alkuun mennessä rakennukseen Punaisenlähteen torin varressa oli kunnostettu 350 paikkaa ja pienen näyttämön sisältävä huoneisto. Sotateatterin avajaisissa 7.2.1942 oli mm. Is.-alueen orkesterin soittoa pianisti, kersantti Leo Leivon johdolla ja esitettiin Jääkärien morsian. Kesän 1942 kynnyksellä Sotateatteri muuttui virallisesti Viipurin kaupunginteatteriksi, joka esitti 6.6.1942 Havin kesäteatterissa Kersti Bergrothin kansannäytelmän Anu ja Mikko. Teatteri antoi näytäntöjä tavallisesti sunnuntai-iltaisina ja se vieraili lähipitäjissä (mm. Koivistolla). Teatterissa oli myös vierailunäytäntöjä, esim. Elli Tompurin syksyllä 1942. Syystalvella 1942 teatteri teki kuuden viikon kiertuematkan kotimaahan ja Itä-Karjalaan teatteritalon korjauksen ajaksi.

Oman talon vihkiäiset ja samalla kaupunginteatterin 10-vuotisjuhla pidettiin 22.1.1943. Avajaispuheen piti prof. Laurila ja avajaisjuhlaan suomalaissyntyinen teatterikustantaja Arvid Englund toi mukanaan Tukholmasta lahjaksi kahden esityksen tyyliupuvustot, joista toinen käytettiin avajaisjuhlan näytelmässä Jokamies, pääosassa lausuja Eino Hyyrynen, toinen myöhemmin keväällä Shakespearen komediassa Paljon melua tyhjistä,

Viipuri Sotateatterin esittämä Sam Sihvon "Jääkärien morsian" 1942. Kuvailaina Tuulikki Ruohelalta.

Viipurin Kesäteatterissa esitys Jääkärin morsian kesällä 1943 Havin valleilla, Karjalan Kaartin soittokunta aloittamassa tilaisuutta. Yleisön enemmistö oli puolustusvoimien väkeä. Taustalla näkyy mm. vesitorni. Kuvalaina Aarne Koppiselta.

siinäkin pääosassa Eino Hyyrynen. 26.3.1943 oli teatterin johtajan Antero Suonion 25-vuotisnäyttelijäjuhla, jonka jälkeen hänen erottuaan teatteria johti Uno Wikström. Vuosina 1942-45 (viimeinen vuosi 1944-45 kiertue-teatterina Helge Raninin johdolla eri puolilla Suomea) Viipurin kaupungin-teatteri ehti antaa 265 näytäntöä (Sotateatterin esitykset mukaanluettuina). Ohjelmistossa olivat edellisten lisäksi Lauri Haarlan Keinumorsian, Minna Canthin Anna-Liisa, Rislakin Syntynyt terve tyttö, ym.

Havin kesäteatteri ehti toimia vain kahtena kesänä, jolloin vierailijoina olivat viipurilaisille tutut Henny Valjus, Uuno Laakso, Vilho Siivola, Simo Osa, ym. Viipurilaisen teatterielämän sotavuosien vaiheissa olivat mukana mm. Tyyni Ahonen, Vappu Alanen, Toini Anttila, Hellin Auvinen, Tuulikki Depner, Kyllikki Haka, Helvi Järveläinen, Inga Laure, Sirkka-Liisa Lautala, Toini Pipinen, Hertta Porkka, Elli Poutiainen, Saara Ranin, Marja Rankkala, Kerttu Salmi, Anni Servola, Hilikka Silanen, Greta Strindberg, Irma Wikström, Vilho Aalto, Kaarlo Alanen, Väinö Anttila, Vilho Auvinen, Toivo Huovilainen, Untamo Jalonen, Mikko Kallakari, Hannes Kal-

lio, Yrjö Kostermä, Vilho Lindell, Eino Noponen, Martti Nykänen, Heikki Savolainen, Keijo Seppänen, Aarne Someroja, Paavo Takala, Heikki Tuominen ja Tauno Vallinkoski (ks. Heikki Eteläpää, Aseiden puhuessa eivät muusatkkaan vaienneet. Uusi Suomi 24.12.1981/n:o 346 ja Uusi Suomi 17.1.1943).

Myös lausuntailtoja oli raunio-Viipurissa. Syksyllä 1942 oli Suomen Lausuntaliiton Uno Kailas-ilta (vierailijoina mm. Elli Tompuri, Iikka Kaakinen) ja kevättalvella 1943 oli viipurilaisten lausujain Eino Hyyrysen ja Kaarina Björkrothin illat.

5. Arkistot

Kaupungin omat arkistot olivat suurimmaksi osaksi evakuoituiden jo Talvisodan alussa. Raastuvanoikeuden, hovioikeuden, maanmittauskonttorin ym. arkistoista pelastettiin vain murto-osa. Viipurin takaisinvaltauksen jälkeen todettiin, että Maakunta-arkistossa asiakirjat olivat osaksi säilyneet, osaksi niitä löydettiin mitä ihmeellisimmistä paikoista. Arkistonhoitajana toimi Berndt Federley.

Koulujen arkistot olivat suurelta osalta tuhoutuneet.

IV. Musiikki, kuorot, kuvataiteet, julkaisutoiminta

1. Musiikki

Viipurin Musiikkiopisto (per. 1918) toimi vuodesta 1924 lähtien huoneistossaan Kannaksenkatu 1:ssä sodan puhkeamiseen asti 30.11.1939. Sen johtajana oli opiston perustaja Boris Sirpo (ent. Sirob, Wolfson). Talvisodan puhjettua opettajat ja oppilaat hajaantuivat eri tahoille, mm. Sirpo lahjakkaan oppilaansa, viulutaituri Heimo Haiton kanssa konserttikiertueelle Ruotsiin ja Norjaan. Vahtimestarin toimesta opiston arvokas nuotisto oli lähetetty Ruotsiin Haaparantaan, josta se palautettiin aikanaan Lahteen. Soittimet jäivät Viipuriin.

Osa opettajista ja oppilaista siirtyi Lahteen, jossa musiikkiopiston avajaiset pidettiin 19.10.1940. Oppilaita opistoon oli ilmoittautunut yli 200. Kun Sirpo oppilaansa Haiton kanssa oli siirtynyt Yhdysvaltoihin, nimettiin Lahden musiikkiopiston va. johtajaksi maisteri Felix Krohn, Viipurin aikainen opiston opettaja, joka myöhemmin nimitettiin Lahden opiston

vakinaiseksi johtajaksi. Muita Viipurin ajan opettajia olivat mm. pianonsoitonopettaja Sally Westerdahl, joka valittiin Lahden opiston varajohtajaksi, pianonsoitonopettaja Sergei Kulanko, viulunsoitonopettaja Tatjana von Rippas, laulunopettaja Olavi Nyberg.

Viipurin takaisinvaltauksen jälkeen Felix Krohn kävi syksyllä 1941 tarkastamassa opiston entisen huoneiston, joka oli niin tärveltynyt, että oli esitettävä uusi. Ostettiin Hackmanin omistama rakennus Piispankatu 9:stä, entinen Piispantalo, joka tuolloin oli Viipurin sotilashallintopiirin käytössä. Opiston työ pääsi alkamaan vasta lokakuun puolivälissä 1942, jolloin vararehtoriksi valittiin Kaija Salonen-Kakkuri, joka oli opiston pianonsoitonopettaja 1939, 1942–45. Lisäksi opettajina olivat mm. Kaisa Vornanen, Anita Träger ja Annie Fagerholm-Virkkunen (piano), Irma Salmela-Suurpää 1939, 1942–44 (viulu), Martti Lohikoski 1942–55, Antero Suonio 1942–43, Anni Servola 1942–44, Siiri Franssila-Tiainen 1943–44 ja Olavi Nyberg (laulu), Georg Harpf 1935–41 (sello), Antero Suonio 1940–41, Eino Hyyrynen 1942–45 (lausunta), ym. Opistoon ilmoittautui n. 80 oppilasta, joka määrä kaksinkertaistui lukukauden aikana. Kevälukukaudella 1944 opistossa – sen viettäessä 25-vuotisjuhlaansa – oli oppilaita 363 (nuorin 4-vuotias, vanhin 57-vuotias) ja opettajia 16. Ensimmäisen lukuvuoden oppilasnäytteissä oli mukana 40 oppilasta, mm. Anita Träger ja Leena Kareoja (piano), Veikko Tyrväinen ja Hannes Kallio (laulu), Eila Patomaa (viulu), joista tuli esittäviä taiteilijoita. – Keväällä 1944 toiminta laimeni, kun osa opiston tiloista joutui sotilasmajoitukseen. Viipurin toisen menetyksen jälkeen opisto siirtyi jälleen syksyllä 1944 Lahteen, johon osa viipurilaisia opettajia oli jäänyt, kuten sanottu jo kaupunkinsa menetyksen jälkeen.

Viipurin Musiikin Ystävien sinfoniaorkesteri järjesti sotasyksynä 1939 konsertteja, mm. kansankonsertteja ja yhteislaulutilaisuuksia, reserviläisten perheiden auttamiseksi ja kaupunkilaisten mielialan kohentamiseksi. Näissä esiintyi myös Musiikkiopiston opettajia ja oppilaita, esim. pianisti Irma Ruuskanen, viulutaiteilijat Onni Suhonen ja Kaarlo Kajanmaa, sellotaiteilijat Vilho Koponen ja Uljas Viitasalo sekä jousikvartetti Onni Suhonen, Ilse Heiseler-Harpf, Mikko Soilas ja Georg Harpf. Esimerkiksi 5.11. oli Viipurin Musiikin Ystävien orkesterin konsertti johtajana Boris Sirpo ja solisteina laulajatar Karin Englund ja pianisti Irma Ruuskanen, 11.11. konsertti Tuomiokirkossa urkurina Venni Kuosma, sellistinä Uljas Viitasalo, joiden lisäksi esiintyivät laulajattaret Elin Soilas ja Frida Sergejeff, viulisti Onni Suhonen sekä Viipurin Teatteriorkesteri Mikko von Deringerin johdolla. 16.11. konserttia johti Boris Sirpo ja solistina oli nuori viulutaituri Heimo Haitto. Marraskuun lopulla (19.11.) konsertissa oli johtajana sellisti Eero Selin ja solistina Ilse Heiseler-Harpf ja 26.11. kapellimestarina Toivo

Malimaa, solistina viulisti Irma Nissinen-Kaasalainen. Sunnuntaina 3.12. oli Tuomiokirkossa adventtikonsertti, jossa lauloivat Anna Mutanen ja Olavi Rahkonen ja jonka kohokohtana oli suuren sekakuoron Hoosianna-hymni Hellin Sivorin johtamana.

Viipurin takaisinvaltauksen jälkeen suojeluskunnan torvisoittokunnan kapellimestari Vilho Aalto perusti Ilmasuojelukeskukseen (Is.) yhtyeen, josta kehittyi varuskunnan puhallinyhtye. Is.-alueen orkesterista muodostui Sotaorkesteri (johtajana sot.virk. Antero Suonio), joka antoi mm. kansankonsertteja Pyöreässä tornissa, jopa sinfoniakonsertteja (solisteina mm. Anna Mutanen, Jorma Huttunen, Maria Eira). Ensimmäinen sinfoniakonsertti oli 1.3.1943 (orkesterissa 29 jäsentä, solistina oopperalaulaja Jorma Huttunen). Eri tilaisuuksissa esiintyi viipurilaisia muusikoita: viulisti Jouko Ilvonen, pianitit Mikko von Deringer, Cyril Schalkiewicz, Kaija Salonen, sellisti Yrjö Selin, ym. 15.12.1942 vieraili Viipurissa Kielin laivasto-soittokunta.

2. Kuorot

Sotasyksynä 1939 Viipurissa toimi toistakymmentä kuoroa, joiden jäsenet sodan puhjettua hajaantuivat eri tahoille. Kaupungin takaisinvaltauksen jälkeen sot.virk. Eero Viitasen aloitteesta pidettiin Pyöreässä tornissa 15.1.1942 sotakuoro Pamauksen perustava kokous. Kuoro esiintyi mm. kirje-laatikkoilloissa (ks. seur.) johtajana vänrikki Kalevi Niemi, myöhemmin Antero Suonio.

Viipurilaisten suosikkikuoron Viipurin Lauluveikkojen (per. 1897) monet jäsenistä, jotka olivat menettäneet Talvisodassa harjoituskotinsa konsuli Wolffin talossa (Linnankatu 1), siirtyivät Helsinkiin. Siellä pidettiin syksyllä 1940 kuoron vuosikokous puheenjohtajana varatuomari Väinö Voipio. Viipurin takaisinvaltauksen jälkeen kuorolaisia palasi rauniokaupunkiin, jossa heitä liittyi edellä mainittuun Pamaus-kuoroon. 13.4.1942 oli kuoron 45-vuotisjuhla ja kokouksessa samana päivänä aloitettiin kuoron toiminta johtajana pankinjohtaja A.A.Lintulahti. Laulunjohtajaksi valittiin Felix Krohn Lahdesta ja harjoitusmestareiksi kanttori Kalevi Niemi ja pankinjohtaja Rainer Veisterä. Kuoron harjoituspaikkoja olivat Pamausseuran huoneisto, Pyöreä torni ja ravintola Palatsi. Konsertteja annettiin kotikaupungissa, mm. kevätkonsertti 19.4.1943 ja 14.4.1944 sekä sen uusinta 5.5.1944 teatteritalossa, vappuna 1944 Espilän musiikkilavalla, jolloin kuulijat seisoivat ravintolan raunioilla, Floran päivänä 1944 yhteiseesiintyminen muiden kuorojen kanssa, laulettiin radiossa, eri tilaisuuksissa, ym. Konserttimatkoja tehtiin Kannaksen rintamalle kesä- ja elokuussa 1943, Lappeenrantaan 15.5.1943, Tampereelle 27.11.1943, Imatralla 4.6.1944,

mutta Havin kesäteatteriin suunniteltu yhteinen laulu- ja soittojuhla 11.6. 1944 oli peruutettava. Kuoron johtajina olivat Väinö Voipio 1939–41, A. A. Lintulahti 1941–44, Rainer Veisterä 1944–45 ja laulunjohtajina Theodor Björklund 1937–41 (k. 25.11.1942), Felix Krohn 1941–42, Rainer Veisterä 1942–45, solisteja Jorma Huttunen, Erkki Tarvonen, Harri Rautavaara ym. (ks. Viipurin Lauluveikot 1897–1947. Helsinki 1947).

Samoihin aikoihin toimivat Viipurissa Agricolan kirkkokuoro (joht. O. Tilli), Lottakuoro (joht. Elli Tilli), Poliisien kuoro, joka vieraili mm. Tienhaarassa ja Uuraassa huhtikuussa 1944. Ensimmäiset laulujuhlat ja laulukauden lopettajaiset pidettiin Havin kesäteatterissa 23.5.1943 (mukana mm. Karjalan laulu, Viipurin Lauluveikot, Pamaus-kuoro). Yksinlaulua esittivät eri tilaisuuksissa Anni Servola, Jorma Huttunen, Antero Suonio, ym. 14.2.1942 oli kaupungissa Lahden mieskuoron vierailukonsertti.

3. Kuvataiteet

Sotasyksynä 1939 vetosi 17 suomalaista taiteilijaa maamme kaikkiin kuvataiteilijoihin Rajan-Turva näyttelyn järjestämiseksi. Suurnäyttely pidettiin kuitenkin Helsingissä, mutta viipurilaiset järjestivät oman näyttelynsä kellarihuoneistossaan Panssarilahden bastionilla puolustustyön hyväksi. Talvisodan jälkeen Viipurin Taiteilijaseuran kotipaikkana oli Helsinki, jossa v. 1940 järjestettiin yhteisnäyttely Kumlinin taidesalongissa. Viipurin takaisinvaltauksen jälkeen seura palasi kotikaupunkiinsa, jossa ensimmäinen kokous pidettiin 8.5.1943 Pyöreässä tornissa ja ryhdyttiin suunnittelemaan näyttelyä yhdessä Aseveljet r.y.:n kanssa. Se pidettiin joulukuussa 1943 ravintola Ritarissa. Sen keskeinen sanoma oli ”raunioiden historia- ja muistoarvo” ja tuotosta varattiin 25 % aseveliperheiden auttamiseksi. Jatkosodan jälkeen seuran jäsenet hajaantuivat ympäri maata (Mauno Aalto, Viipurin Taiteilijaseura v. 1930–39 Viipurissa. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 3, 1978, s. 205–210).

Jatkosodan aikana oli Viipurissa useita yksityisiä taidenäyttelyitä: Väinö Raution kotinäyttely lokakuussa 1942, Viipurilaisten taiteilijain (mm. Hirvikallion, Raaskan, Rajaman, Raution, Teräksen) joulumyyntinäyttely 1942, Suomen Taiteilijaseuran (Viipurista Lehikoinen, Lindqvist, Ruskeapää, Saukko) näyttely toukokuussa 1943 Kaksoislyseon juhlasalissa, Viljo Kojon näyttely toukokuussa 1944.

Kaupungin takaisinvaltauksen jälkeen todettiin, että itsenäisyyden Leijona-patsas oli suistettu alas Tervaniemen kallioilta ja se oli saanut seuraajakseen tsaari Pietari Suuren patsaan taidemuseon eteisestä. Sankarihautojen nuorukaishahmo Tuomiokirkon viereltä oli poissa samoin kuin kirkon edustalta Mikael Agricolan patsas, muut olivat paikoillaan.

4. Julkaisutoiminta

On mainittava pari julkaisualoitetta. Kaupungin hoitokunta päätti kirjoittua Viipurin kiinteistöjen historian 1939–42 ja työ pantiin alulle. Keväällä 1944 alettiin koota aineistoa teosta ”Viipurin sankarivainajat” varten ja se ilmestyykin painosta sodan jälkeen.

V. Järjestöt, yhdistykset, seurat

Viipurilaisten nuorisoseurojen työ kuten muukin työ lamautui sotasyksynä 1939. Etelä-Karjalan Nuorisoliiton huoneisto Rautatienkatu 3:ssa paloi rakennuksen mukana pommituksessa 1.12.1939. EKNS:n (puheenjohtajana Erkki Paavolainen ja sihteerinä Paavo Montonen) 50-vuotisjuhla vietettiin evakkoina Helsingissä Kansallisteatterissa ja juhlakokous pidettiin seuraavana päivänä Ostrobotniassa. Viipurin takaisinvaltauksen jälkeen liitto osti oman huoneiston Viljelyksen talosta Punaisenlähteentorin laidassa. Toimistoa hoitivat Kaisu ja Paavo Montonen, jotka apulaisineen suunnittelivat mm. maakuntajuhlia 1.–2.7.1944, mutta toisin kävi, oli siirryttävä Helsinkiin, jossa toimintaa jatkettiin ja jossa mm. nuorisoseura-lehti Karjalan Aamu ilmestyi jo seuraavana syksynä.

Karjalan Nuoret (per. 1919), jolla oli kerhohuone vuodesta 1938 tukku-kauppias Karjalaisen talon kellarissa (monttu) Papulankatu 6:ssa, piti siellä kokouksiaan ja kerhoiltojaan, jopa syksyllä 1939 EKNS:n iltakurssit. Näytelmät esitettiin ja juhlat pidettiin muualla. Rakennus paloi Talvisodassa ja sen mukana mm. käsinkirjoitetun seuralahden (Kaiku) sidotut vuosikerrat. Väli rauhan aikana jatkui toiminta Helsingissä Viipurilaisen Osakunnan huoneistossa, mutta Viipurin takaisinvalloituksen jälkeen siirryttiin kotikaupunkiin, jossa ensimmäinen kokous oli jo marraskuussa 1941 (Karjalankatu 17:ssä). Myöhemmin toimintapaikkoina olivat ns. Weckroothin talo Linnankatu 3:ssa, rikospoliisin huoneisto Juusteninkatu 3:ssa, Marttojen matkailumaja ja Arbetetsvännerin huoneisto Mustainveljesten kadulla, lottien kahvila Pyöreässä tornissa ja leipuri Alfred Pursiaisen korjattu talo Torkkelinkadulla, josta saatiin vuokratuksi kolme huonetta Torkkelin kerholta. Ohjelmassa oli retkiä Kannakselle, opintokerhoja, näytelmäkilpailuja vanhassa kirjastotalossa, mm. Väinö Anttilan ohjaama ”Roinilan talosa” 1943, sekakuoron ja naiskuoron laulua. Kevättalvella 1944 aloitti toimintansa Elina Välkkeen ohjaama piirustus- ja maalauskerho, joka ennätti

Karjalan Nuorten tanhuryhmä lähdössä hevoskyydillä viihdytyskiertueelle kesällä 1943 Viipurista. Taustalla Karjalan Kirjapainon talo. Kuvailaina Kyllikki Wikströmltä.

pitää näyttelyn Torkkelin kerhossa. Seuran esimiehinä toimivat sotavuosi-
na Väinö Saares 1939–41, Allan Tolvanen 1941–43 ja Reino Jyrkämä
1943–44. Syksystä 1944 Karjalan Nuoret on jatkanut toimintaansa Helsin-
gissä (Kyllikki Wikströmin selostus 3.12.1981 artikkelin kirjoittajalle).

Kelkkalan nuorisoseura, puheenjohtajana 1939–42 August Leppänen,
ehdi pitää vuosikokouksensa syksyllä 1939 ennen Talvisodan puhkeamista
omassa talossaan Nurmikatu 5:ssä, mutta seuraava kokous 15.9.1941 oli
pidettävä evakossa Tampereella. Kaupungin takaisinvaltauksen jälkeen
vuosikokous pidettiin syksyllä 1942 Viipurin Kotiruoka Oy:n huoneistossa,
sillä oma talo oli palanut. Joulujuhla vietettiin 1942 ja 1943 Myllymäen
kansakoulussa, jossa oli myös pari toveri-iltaa, keskustelukokoukset pidet-
tiin Kotiruokalassa. Seuran kuulu sekakuoro aloitti toimintansa syksyllä
1943 alkajaisillanviettoineen, vuosi- ja pikkujoulujuhlineen (johtajana
Olga Ekman-Kilpiä) aluksi Moisanderin kodissa, jonne hankittiin vuokra-
piano. Kuoron viimeinen konsertti oli 21.5.1944 sotaorpojen hyväksi Kau-
punginteatterissa, jossa puhui ministeri Kaasalainen, ja viimeinen vierailu-
iltama 29.5.1944 Johanneksen Vahtolassa. Tulevaisuudenuskoa osoitti,
että seuran jäsen, seppä Janne Savolainen alkoi suunnitella oman talon ra-

Karjalan Nuorten tanhuryhmä Radiosähköttäjäkurssin päättäjaisissä 26.2.1943 Viipurissa. Kuvalaina Erik Gustafssonilta.

kentamista, tontti ja piirustukset olivat valmiina. – Seuran puheenjohtaja oli opettaja Juhana Jahnukainen vuodesta 1943 ja toisen evakkomatkan aikana Helsinkiin.

Jatkosodan aikana toimivat Viipurissa myös Hiekan, Tammisuon ja Tienhaaran nuorisoseurat, joiden yhteiskokous Karjalan Nuorten ja Kelkkan nuorisoseuran kanssa pidettiin 25.3.1944. Karjalan kaupunginosan (Loikkasen) nuorisoseura ei ehtinyt pitää edes kokousta syksyllä 1939 ja se lakkasi toimimasta lopullisesti.

Viipurilaiset raittiusseurat lopettivat suurin piirtein toimintansa sotasyksynä 1939. Viipurin Raittiusseura, puheenjohtajana puutarhuri Konsta Ein, jatkoi toimintaansa vuodesta 1940 Helsingissä.

Viipurilaiset partioyhdistykset lopettivat myös useimmat toimintansa. V. 1943–44 Toimenpoikien kolme vartiota jatkoi Viipurissa, samoin Metsänkävijät, johtajana Erkki Karvinen, toimi osaksi Viipurissa, osaksi Helsingissä sotavuosina, Viipurin Tyttöpartioista n. 70 jäsentä ja Veriliiton Viipurin osasto olivat v. 1942–44 mukana keräys- ja talkootyössä. Yhteinen itsenäisyysjuhla 1942 oli Karjalan yhteiskoulun salissa.

Monet muut yhdistykset, esim. Kalevalaisten Naisten Viipurin osasto, Pikakirjoittajien kerho, aloittivat toimintansa keväällä 1943.

VI. Urheilu ja voimistelu

Sotasyksynä 1939 viipurilaiset urheilu- ja voimisteluseurat keskeyttivät työnsä. Kaupungin takaisinvaltauksen jälkeen Rettigin ja Strengbergin tupakkitehtaat lahjoittivat kaupungille miljoona markkaa ”terveen pohjan luomiseksi jälleenrakentavien viipurilaisten nousevalle elämälle”. Lahjoitus käytettiin urheilupaikkojen ja -laitosten kunnostamiseen: uimarannat siistittiin, lasten leikkikenttiä perustettiin ja Keskuskentän lisäksi kunnostettiin Papulan, Saunalahden ja Sorvalin urheilukentät sekä kesäksi 1942 Huusniemen tenniskentät, jotka kaupungin hoitokunta vuokrasi Viipurin Tennisseuralle tennis- ja golf-radoiksi. Viipurin läänin purjehdusseuran paviljonki Tervaniemellä samoin kuin osa purje- ja moottoriveneitä oli säilynyt sodan tuholta, ja seuran anomuksesta hoitokunta myönsi 30.7. 1942 kyseisen maa- ja vesialueen sille vuokralle. Toukokuussa 1943 hoitokunta vuokrasi Tervaniemen ja Käremäen uimalaitokset Viipurin uima-seuralle ja Työväen uimareille sekä myönsi avustusta uintiopetuksen järjestämiseksi Uuraan Yhtyeille urheilijoille.

Oikeusneuvosmies Ali Rautakorven, kansliapäällikkö Lauri Mäkisen ym. anomuksesta kaupungin hoitokunta perusti 15.11.1943 urheilutoimikunnan huolehtimaan kaupungin osuudesta harjoittelu- ja kilpailupaikkojen kunnostamisesta ym. Toimikunnan puheenjohtajaksi valittiin Ali Rautakorpi, sihteeriksi kapt. A.Laine (myöh. komisario Eero Kettunen) ja jäseniksi matkatarkastaja Vilho Palonen, valaja Erkki Pastinen, konttoripäällikkö Toivo Pirhonen, kirjaltaja Arvo Ylirakkola ja kaupungin edustajana Arno Tuurna.

Ensimmäisenä urheiluseurana Viipurin Moottorikerho piti vuosikokouksensa helmikuussa 1942 Viipurissa. SVUL:n piirin kokous oli Viipurissa talvella 1943 ja oli mukana 15 seuraa, joista kahdeksan oli viipurilaista: Viipurin Reipas, Viipurin Urheilijat, Viipurin Sudet, Viipurin Ilves, Viipurin Tennisseura, Viipurin Toverit (ent. Talikkalan Toverit), Kelkkalan Kisailijat. Viipurissa toimi myös naisvoimisteluseuroja: Viipurin Naisvoimistelijat, Karjalaiset, Reippaan naisosasto, Kelkkalan Kisailijoiden naisosasto (johtajana Lea Pakarinen), ym.

Huomattavia urheilutapahtumia sotien Viipurissa olivat Viipurin Urheilijain ja TUL:n järjestämät ”Nousevan Viipurin kisat” v. 1942, kesällä 1943 jalkapallo-ottelu Viipurin Sudet ja HIFK Helsingistä, automiesten maastokilpailu, Kelkkalan Kisailijain voimistelunäytös Kesäteatterissa, Reippaan naisosaston kilpailut Kaupunginteatterissa, sotamestaruuskilpailut Papulan maastossa (mukana Ukko-Pekka Svinhufvud), oli uintikilpai-

luja, koiranäyttely, ym. sekä talvella 1944 Karjalan Urheilijain hiihtokilpailut (275 osanottajaa), varuskunnan hiihtomestaruuskilpailut 16.3.1944, Viipurin Susien ja Ilveksen välinen jääpallo-ottelu, ym. Huhtikuussa 1943 oli Viipurin Toverien 40-vuotisjuhla, jossa puhuivat Penna Tervo ja Väinö Lahtinen, kesällä 1943 oli VU:n 25-vuotisjuhla, Kelkkalan Kisailijain naisvoimistelijain juhla 1.8.1943 oli Havin kesäteatterissa. Viipurilaisten puulaakiottelujen perinnettä jatkettiin: juhannuksena 1943 oli Koulukentällä potkupallo-ottelu Viipurin Aseveljet – Kaupunginteatterin näyttelijät.

Talvisodan pakkorauhan aikaan Talikkalan Toverit olivat haudanneet piiloon rikkaan palkintokokoelmansa, joka löytyi Viipurin takaisinvaltauksen jälkeen. Se on säilytteillä Helsingissä Karjala-talon Viipuri-huoneessa.

VII. Juhlia, viihdettä

Ankean arjen lomassa tarjottiin raunio-Viipurin asukkaille juhlia ja viihdettä. Niiden järjestäjä oli etupäässä sotilashallintopiirin valistusosasto, joka lakkautettiin vuoden 1943 puolivälissä, jolloin elämä kaupungissa alkoi normalistua, sekä Aseveliyhdistys, joka piti erityisen aseveliviikon 30.11.–6.12. vuosina 1941–1943 ja joka oli yleensäkin ajalle ominainen sosiaalinen ja aatteellinen työmuoto. Eritoten se oli mukana järjestämässä isänmaallisia juhlia: itsenäisyysjuhlia, sankarivainajien muistojuhlia, Talvisodan alkamis- ja loppumispäivän ja Vapaussodan 1918 muistojuhlia, ym.

Viipurin takaisinvaltauksen jälkeen ensimmäinen suuri juhla oli 30.11.1941, jolloin vietettiin Viipurin pamauksen päivää ja Talvisodan alkamispäivää Pietari-Paavalin kirkossa, jonka hävitetyn alttarin tilalle oli rakennettu vaatimaton lava ja alttaritaulun paikalle asetettu kuusiköynnöksiä ja Suomen siniristilippuja. Juhlissa oli maaherra Arvo Mannerin puhe, varuskunnan pastorin A.Nokkalan hengellinen puhe, Tuure Aran laulua, Toivo Salovuoren viulusooloja, Eero Viitasen lausuntaa ja sotapoliisikuoron esityksiä. Kirkko oli ääriään myöten täynnä kuulijoita ja suuri yleisöjoukko seurasi kirkon ulkopuolella Paraatikentällä kaiuttimien avulla ohjelmaa. Kun väki juhlan päätyttyä poistui hiljalleen, alkoivat raunioituneen Tuomiokirkon kellot soida levyiltä. Tunnelma oli tiivis.

Seuraavana päivänä avasi Arno Tuurna ensimmäisen aseveliviikon, jossa hänen radioidun puheensa lisäksi olivat SAK:n pääsihteerin Eero Vuoren ja aseveliliiton pääsihteerin Veikko Lopen puheet. Viikko päättyi itsenäisyyspäivään 6.12., jolloin oli seppelten lasku sankarihaudoille, juhla-

lanpalvelus ja iltajuhla Pietari-Paavalin kirkossa. Samana vuonna olivat vielä 12.12. lottakuoron kahvikonsertti Pyöreässä tornissa ja 21.12. varuskunnan kuoron (johtajana vänrikki Kalevi Niemi) kahvikonsertti samassa lottakahvilassa. Seuraavan vuoden 1942 alusta elämänsyke Viipurissa normaalistui siinä määrin, että sanomalehti Karjalassa 19.2.1942 nimimerkki Katapää saattoi kirjoittaa pakinassaan, että ”täällä Torkkelin kaupungissa alkaa olla jo kovasti vilkasta henkisen jälleenrakentamisen rintamalla. Merkkasin muistiin ne tilaisuudet, jotka oli järjestetty tämänkertaiseen viikonvaihteeseen, viime perjantaista tiistaihin (13.–17.2.): perjantaina Torkkelin kirjelaatikko, lauantaina Lahden mieskuoron vierailukonsertti, sunnuntaina radion alkajaiskonsertti, illalla Lahden laulajain toinen esitys ja samaan aikaan Viipurin sotateatterin kolmas näytöntö (Jääkärien morsian) sekä raittiusvalistustilaisuus ja raittiusyhdistyksen perustaminen, maanantaina teatterivierailu (Anni Aitto ja Pekka Niskanen), työväenopiston toiminnan aloitus, tiistaina sotateatterin laskiaisnäytöntö. Yhdeksän erilaista valistus- ja viihdytystilaisuutta viitenä päivänä – siinä oli jo viipurilaista tahtia. Lisäksi 17.2. oli uuraalaisten oma muistojuhla.”

5.5.1942 oli työväen kotiinpaluujuhla puhujana Väinö Tanner, joka puheessaan viittasi edelliseen kontaktiinsa Viipurin kanssa, kun hän 1.11.1939 oli matkalla Moskovaan neuvotteluihin. 17.5. oli sankarivainajien muistojuhla sankarihaudoilla, jossa oli Tuurnan puhe, Pamaus- ja Poliisi-kuoron laulua ja lopuksi joukkojen ohimarssi Koulukentällä. 30.8. vietettiin Viipurin takaisinvaltauksen muistojuhlaa: aamupäivällä kiertokäynti Vanhassakaupungissa prof. Otto-I. Meurmanin opastuksella, päivällä jumalanpalvelus Havin valleilla, seppeltenlasku sankarihaudoilla, kenttäjumalanpalvelus Torkkeli Knuutinpojan torilla, ohimarssi raunioituneen Tuomiokirkon editse ja illalla juhla Kesäteatterissa, jossa esitettiin Kersti Bergrothin näytelmä Anu ja Mikko. Lisäksi oli saksankielisen kirjallisuuden esittelytilaisuus Sotateatterissa Punaisenlähteenkatu 6:ssa, jossa esitelmöi saksaksi Euroopan kirjailijaliiton pääsihteeri toht. Carl Rothe. Päivän tunnelmaa korosti kaupungin yleinen liputus.

Vanhaan tapaan vietettiin äitienpäivää 9.5.1942, lastenjuhlat olivat vähän aikaisemmin 10.4. ja vuoden lopussa Tapaninpäivänä Sotateatterin huoneistossa. Syksyyn 17. ja 18.10.1942 sopi myös kaksipäiväinen Suomen kirjapainotaidon 300-vuotisjuhla Pietari-Paavalin kirkossa, jossa oli majuri Tuurnan tervehdyspuhe, mieskuoro Pamauksen laulua, toht. O.J. Brummerin esitelmä, lausuntaa, koululaiskuoron laulua opettajatar Tyyne Lindin johdolla ja lopuksi Maamme-laulu, jonka esittivät kuoro, torvet ja yleisö. Vuoden loppujuhlanäytelmä oli tavanmukainen itsenäisyyspäivän vietto sankarihaudoilla, josta Tuurnan puhe radioitiin.

Seuraava vuosi oli ”nousevan Viipurin” nopeata rakennusaikaa niin materiaalisessa kuin henkisessäkin mielessä. Kirkollinen ja kouluelämä alkoi-

vat muistuttaa ”vanhaa hyvää rauhanaikaa”. Etelä-Karjalan huoltolaitos vihittiin 11.1.1943 Ronkaalla, ruotsalaisin varoin perustetun Hiekan lastenkodin vihkiäiset olivat 7.2.1943 ja 29.1. olivat Vapaussodan 1918 päätymisen 25-vuotisjuhla ja samalla patterinmäkeläisten muistojuhla Havin kesäteatterissa sekä laskettiin seppäle aseveljeyden merkeissä punaisten haudalle Liimatantien varressa. 19.3. pidettiin kunnallisjärjestöjen kokous Viipurissa, 2.5. olivat Sorvalin sotilaskodin vihkiäiset, 16.5. oli sankarivainajien muistojuhla ja 21.5. oli muistohetki ”punaisten” haudoilla, jossa Kolmen Nuolen soittokunta soitti Suomen sotilaan hymnin ja Anni Rinne puhui aiheesta ”aika parantaa haavat”. Arno Tuurna ja kivityömies A. Räsänen laskivat seppeleen, johon osallistui 61 järjestöä. Lopuksi torvet esitivät Integer Vitaen. Samana vuonna 30.8. oli Viipurin takaisinvaltauksen muistojuhla, jossa pidettiin kenttäjumalanpalvelus Havin kesäteatterissa ja joukko-osastojen ohimarssi Koulukentällä. 6.12. oli tavanmukainen itenäisyysjuhla. Jo edellisenä päivänä oli Is.-komppanian tilaisuus Paloasemalla ja Myllymäen kentällä, ja illalla esitettiin Is.-aiheinen filmi elokuva-teatteri Salamassa.

Viipurilaisen Osakunnan edustajat kunniakäynnillä sankarihaudoilla osakunnan talvijuhlien aikana kevättalvella 1944 Viipurissa. Edustajat vasemmalta Ritva Kivi-Koskinen, Arno Saxén, Sulho Ranta, Leo Sario, Katri Saxén, Anja Lehtonen, Margit Salin, Matti Tapionlinna. Taustalla kirjastotalo ja Vaasankadun rakennuksia. Kuvailaina Matti Tapionlinnalta.

Viipurilaisen Osakunnan edustajat sankarihaudoilla kevättalvella 1944 Viipurissa. Taustalla tuomiokirkon raunioita ja Wiklundin talo. Kuvailaina Matti Tapionlinnalta.

Viimeisen sotavuoden alkupuoli kului samoissa merkeissä: 1.5. oli sankarivainajien muistojuhla seppeltenlaskuineen sekä valkoisten että punaisten haudoilla, aseveljien juhla seurakuntasalissa, jossa puhui piispa I. Salomies. Mutta runsas kuukausi myöhemmin 19.6. kävi sotilashallinnon päällystöstä laskemassa jäähyväiskukat sankarihaudoille Tuomiokirkon vieressä, jolloin Emil Kokko puhui ja Poliisikuoro lauloi.

Juhlien lisäksi oli raunio-Viipurin asukkailla myös viihdehetkiä: uuden vuodenpäivä, vappu, juhannus ja joulukuu, jolloin kynttilät syttyivät vainajien haudoilla Ristimäessä ja Sorvalissa jo ensi jouluna 1941. Uuden vuoden aattona 1942 Pyöreäntornin edustalle kokoontuneille viipurilaisille puhui Arno Tuurna lämmittäviä sanoja. Pikkujoulua vietettiin, esim. sotilashallinnon esikuntalaiset pitivät sellaisen 14.12.1942 Karjaportin kahvilassa. Perheenemännille tuotti eritoten juhlien aikaan huolta elintarvikkeiden puute: Vaimoni, joka hoiti lehtorinvirkaansa Kaksoislyseossa, kertoi että hänen oli jouluaattona jonotettava kolmisen tuntia jouluruuaksi silakoita kauppahallin ovien ulkopuolella. Mutta sen joulun 1942 pelasti teeri, jonka

Viipurilaisen Osakunnan talvijuhlilta 1944 Viipurissa, Takapöydän ääressä mm. Arno Tuurna ja Leo Sario, Kuvallaina Matti Tapionlinnalta.

olin saanut ostetuksi Päämajan komendantin eversti Bruncronan varastosta Mikkelistä, josta pääsin joululomalle. Vieläkin nähdessäni vanhan matkailaukkuni verenspunaaman sisustan tulee tuo joulu mieleeni. Muistan, että joulupäivänä söimme äitini ja veljeni perheen luona samassa Brahenlinnassa kuin itsekin asuimme oikean vanhanajan joulupäivällisen.

Keväisin ja kesäisin tehtiin bussilla kiertoajeluja itäisiin kaupunginosiin, joissa valkoiset tuomen- ja pihlajankukat, valkoiset ja siniset sireeninkukat näkyivät mustina töröttävien savupiippujen lomissa matkaajan silmiin ja tuoksuivat hänen nenäänsä. Viipurin rauniokaupunki oli harvinainen nähtävyys, merkillinen ja mielenkiintoinen, jota käytiin katsomassa kotoa ja kaukaa. Eino Parikka on luetellut artikkelissaan "Sotien Viipuri II" (Viipurin kirja, 1958, s. 566) arvovieraat, jotka kävivät kaupunkia katsomassa jo syksyllä 1941. Jatkan tätä luetteloa myöhemmältä ajalta: 12.1.1942 eräs japanilaisen lehden päätoimittaja, 14.1. 17 saksalaista esipuseeria kenraali Oeschin opastamina, 6.2. vapaaherratar Sophia Mannerheim seuralaisineen mm. lasten koulukodin Runeberg-juhlassa, 11.2. ryhmä suomalaisia sanomalehtinaisia, 13.3. Romanian asiainhoitaja sotasairaalassa, huolto-

laitoksissa ja Kannaksen rintamalla, 17.4. Ruotsin opetusministeri, 11.5. ruotsalaisia ylioppilaita ja tanskalaisia lastensuojeluviranomaisia, 1.6. tanskalaisia professoreja, jotka filmattiin Vakuutus Oy Karjalan katolta, ym. Yleensä vierasohjelmaan sisältyi kierros rauniokaupungissa ja vastaanotto Pyöreässä tornissa, jossa tavallisesti puhui Arno Tuurna vieraille sopivasta teemasta.

Saatuani toukokuun 1943 työlomaksi Mikkelistä Päämajan toimistoupseerin tehtävistä hoitaakseni Viipurin Kaksoislyseon suomen kielen lehtoraattia tutussa Klassillisen lyseon rakennuksessa teimme vaimoni, 4-vuotias tyttäreemme ja minä pitkiä kävelymatkoja Brahenlinnasta Pansarlahdessa. Mieleeni tulee eritoten kolme retkeä: palaneiden Kolikkoinmäen ja Kangasrannan halki Huutokalliolle katsomaan tammimetsikköä, läpi Papulan Heinjoentien varteen ihailemaan kevään ensimmäisiä valkovuokkoja ja kolmannen kerran Linnansillan yli Monrepoon puistoon, josta palattuamme poikkesimme Karjaportin kahvilaan.

Viipurilaisille tarjosivat virkistyshetkiä kahvikonsertit, joissa esiintyivät Elli Ranta, Siiri Angerkoski, Pippa Haikala, ym. Pyöreäntornin lottakahvilassa Tuurna tarjosi päiväkahvit Moskovan pakkorauhan vuosipäivänä. Jälleen 31.12.1942 oli uudenvuoden vastaanotto Kauppatorilla, 7.3.1943 olivat laskiaisajot Punaisenlähteentorilta ja samana vuonna pääsiäismatinea ja -myyjäiset ravintola Palatsissa, jossa esiintyi kapellimestari Holmin orkesteri solistilaulajana Antero Suonio. Juhannuksena 1943 oli aseveljien järjestämä lippujuhla klo 12 ja kansanjuhla klo 18 Havin kesäteatterissa. 17.5.1944 viettivät sotilashallintopiirin upseerit lähtiäisjuhlat Pyöreässä tornissa, jossa puhui piirin viimeinen päällikkö Emil Kokko.

Sotien Viipurissa toimivat elokuvateatterit Palatsi, joka avattiin jo 20.12.1941, samoihin aikoihin avattu aseveljien omistama Salama, Uuraan ja Tienhaaran elokuvateatterit, Kinoportti (uusi), ym. Ravintoloita (kahviloita) olivat Eden, Karjaportti, Keskus, Kotiruoka, Marski, NNKY:n Hospiz, Pilari, Pursiainen, Ritari, Torkkelin ravintola, Uusi-Mokka, Viljelys, ym.

VIII. Tiedon julkistaminen, informaatio

Tiedoituspalvelun järjestäminen oli kiireellisimpiä tehtäviä, kun kaupungissa ei ilmestynyt (eikä heti voinutkaan ilmestyä) minkäänlaista sanomalehteä. Viipurin takaisinvaltauksen jälkeen yleisölle tarkoitetut tiedoksiannot naulattiin aluksi ilmoitustauluille kaupungin sotilashallintopiirin esi-

kunnan seinässä Piispankadulla ja Toripässin ulkoseinällä, jossa oleviin kaappeihin oli yläpieleen maalattu "Viipurin Sanomat". Kun kuitenkin viipurilaiset sadoissa asioissaan kävivät eri virastoissa ja kuluttivat monesti tarpeettomastikin viranomaisten aikaa, keksittiin ns. Torkkelin kirjelaatikko. Tiheästi asuttuihin kaupunginosiin asennettiin näkyville paikoille kirjelaatikko, johon kyselykirjeet voitiin pudottaa postimerkittä. Kyselyt saivat koskea kaikkia muita asioita paitsi sotilaallisia ja valtiollisia. Niissä voitiin myös esittää toivomuksia ja parannusehdotuksia. Kirjeisiin vastattiin perjantai-iltaisin Pyöreäntornin lottaravintolassa. Näissä tilaisuuksissa viranomaiset antoivat muitakin kaupunkilaisille tarpeellisia tietoja, ja niissä oli muutakin ohjelmaa, esim. yhteislaulua.

Torkkelin kirjelaatikkoa hoiti sotilashallintopiirin valistustoimisto, jonka päällikkönä oli aluksi kapteeni Paavo Korven-Korpinen, myöhemmin sotilasvirkailla Eero Viitanen. Ensimmäisen kirjelaatikon avaustilaisuus pidettiin 14.11.1941 ja sen ohjelmana oli mm. Is.-keskuksen torvisoittokunnan esittämä "Kaunis Karjala" kapellimestari Vilho Aallon johdolla, sot.virk. Aarno Salervon avauspuhe, Sillanpään Marssilaulu, kapt.

Sanomalehti Maakansan kirjapainon rauniot ja painokone. Vasemmalla korjattu As. Oy. Brahenlinnan talo. Valok. marraskuussa 1942 Elsa Nissilä.

Korven-Korpisen avaama kirjelaatikko, Anni Servolan yksinlaulua, Antero Suonion esittämää huumoria ja lopuksi ”Karjalaisten laulu” torvien säestyksellä.

Kyselyt käsittelivät kaikkia mahdollisia asioita, etupäässä tietenkin käytännöllisiä, mutta oli joukossa kulttuuriakin, esim. ”mietteitä Viipuria katsomaan pyrkijöistä”, ”kirjaston avaamisesta”, ”Mannerheiminkadun risitimisestä”, ”tulevaisuuden toiveista: joulusta, perheestä, lapsista”, ym. Kirjelaatikko lopetettiin 29.5.1942, kun tietoja alettiin saada normaalitehtäkin, esim. sanomalehdistä.

Sanomalehdistä Karjala (päätoimittajana Erkki Paavolainen) painettiin Talvisodan jälkeen Helsingissä, mutta se avasi vähän ennen joulua 1941 oman konttorin PYP:n talossa Torikadun varrella. Sosiaalidemokraattinen Kansan Työ ilmestyi Viipurissa 18.2.1940 asti ja Talvisodan jälkeen 25.1.1942–16.6.1944, maalaisliittolainen Karjalan Sanomat (ent. Maakansa) 1.1.1943–1944, Kannaksen Vartio, Viipurin suojeluskuntapiirin julkaisu 1939, 1943–44 ja Etelä-Karjalan nuorisoseurapiirin julkaisu Karjalan Aamu (toimittajana Erkki Paavolainen) 1939–41.

Viipurin radio, joka oli lopettanut toimintansa 6.12.1939, aloitti lähetyksensä 14.2.1942, jolloin Viipurin varuskunnan soittokunta esitti Karjalan ratsuväen marssin ja kuuluttaja sotilashallintokomentajan eversti Arajuuren tervehdysten karjalaisille. Viipurin radion ohjelmapäällikkönä oli kamreeri Emil Koponen ja kuuluttajana toimittaja Eero Viitanen. Aluksi ohjelmat, mm. lastentunti, lähetettiin Pyöreäntornin kirjastohuoneesta.

Lähteitä

Viipurin kaupungin ja Viipurin kaupungin hoitokunnan arkisto 3.1. ja V 34-. Mikkelin Maakunta-arkisto

Viipurin kaupungin historia. V osa, Julkaisija Torkkelin Säätiö, Lappeenranta 1978. 427 sivua. Siinä artikkelit:

Aarne Huuskonen, Kirkot ja uskonnollinen elämä, s. 201–222

Viljo Nissilä, Koulut, s. 223–258

Viljo Nissilä, Kaupunginkirjasto, s. 259–262

Viljo Nissilä, Kaupunginmuseum, s. 263–266

Viljo Nissilä, Lehdistö, s. 267–270

Katri Veltheim, Teatteri, s. 271–282

Sulo Aro, Musiikki, s. 283–288

Olli Valkonen, Kuvataide, s. 289–296

Katri Veltheim, Viipurin kaupungin miljöö kirjallisuuden tallentamana, s. 297–304

Matti Lakio, Muu vapaa-ajanvietto, s. 305–310

Aaro Laine ja Viljo Nissilä, Urheilu ja voimistelu, s. 335–348

Teuvo Moisio, Nuorisoseurat, s. 349–356

Aarne Huuskonen, Raittiusliike, s. 357–362

Aarne Huuskonen, Partioliike, s. 363–371

Viipurin kirja. Muistojulkaisu. Kustantaja Torkkelin Säätiö, Pieksämäki 1958. 587 sivua. Siinä artikkelit:

August Anto, Työväen riennoista, s. 383–404

Ilmari Karvonen, Viipurin kirkot ja seurakunnat, s. 154–200

Viljo Nissilä, Viipurin koulut, s. 201–252

Paavo Montonen, Viipuri-nuorisoseurakaupunki, s. 405–420

Felix Krohn, Viipuri musiikkikaupunkina, s. 421–427

Verner Veistjä, Elävää teatteria perinteiden pohjalla, s. 328–450

Verner Veistjä, Viipurin kuvaamataiteesta, s. 451–465

Katri Veltheim, Viipurilainen elämänpiiri kauno- ja muistelmakirjallisuudessa, s. 466–481

Aaro Laine, Viipuri urheilukaupunkina, s. 482–498

Eino Parikka, Sotien Viipuri II, s. 533–587

Toimittaja Eero Viitasen keräelmät v. 1950–53 siirtoväeltä Viipurin vaiheista v. 1942–44. Luetteloinut 23.5.1975 Tauno Siltanen, Valtionarkisto

Eero Viitasen työselostukset Torkkelin Säätiölle 1949–53: 1. selostus 31.12.1949, 2. selostus 8.9.1950, 3. selostus 15.12.1950 ja maisteri Eino Parikan lausunto keräelmästä 20.11.1951, neljäs selostus 12.3.1952, viides selostus (kirjelmä) ja palkkiovaatimus 25.9.1953. Valtionarkisto

Väinö Heinikainen, Nuorisoseura Karjalan Nuoret 1919–1949 (Kotka 1949)

Haastatteluja ja omia muistumia

KATSAUKSIA JA HISTORIIKKEJA

Viljo Nissilä
Suomen nimiarkiston johtajana

Viljo Nissilä 80-vuotias

Professori Viljo Nissilä on syntynyt 21.8.1903 Ruskealan pitäjän Kaalamon kylässä Laatokan Karjalassa, joskin vanhempien sukujuuret ovat Hämeessä. Koulunsa hän kävi Viipurissa ja toimi lehtorina Viipurissa sen menetykseen asti. Viimeksi hän oli Helsingin yliopiston suomen kielen, erityisesti nimistöntutkimuksen professorina. Eläkkeelle siirryttyään (1971) hän on omistautunut karjalaisen, lähinnä Viipurin nimistön tutkimukseen ja yleisemminkin kotikaupunkinsa Viipurin historian tutkimiseen.

Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran jäsen hän on ollut 1950-luvulta lähtien, myöhemmin sen hallituksen jäsen ja varapuheenjohtaja sekä hänen

aloitteestaan perustetun vuosikirjan ”Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita” julkaisija (1974). Torkkelin Säätiön hallituksen jäsen hän on ja sen hallituksen puheenjohtaja vuodesta 1976 sekä sen perustaman historiatoimikunnan jäsen (1972) ja viimeksi puheenjohtaja. Hän on myös viipurilaisen kulttuuriseuran Torkkelin Killan perustajajäseniä (1933), Wiipuri-Museon Säätiön edustajiston jäsen (1972), Karjalan Liiton kulttuurijaoston jäsen (1976), Viipurilaisen Osakunnan Suurvaakunan veljeskunnan jäsen (1966), Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiön nimistöjaoston puheenjohtaja (1960), ym. Hän on Viipurin Realikkojen ja Torkkelin Killan kunniajäsen, suomalaisen nimistötutkimuksen uranuurtajana hänet on kutsuttu Nimistötieteiden kansainvälisen komitean (Committee of Onomastic Sciences) ja Kotikielen Seuran kunniajäseneksi (1978, 1979) ja on saanut Karjalan Liiton kultaisen ansiomerkin (1980).

Professori Viljo Nissilä on erityisesti toiminut nimistötutkimuksen (onomastiikan) alalla. Hänen 70-vuotispäiväkseen 1973 ilmestyneessä juhlakirjassa (Castrenianumin toimitteita 6) on luettelo hänen siihenastisista julkaisuistaan (192 nimikettä, mm. Viipurilainen Osakunta I, Turun Akatemian aika 1640–1827, v. 1953), jonka jälkeen hän on kirjoittanut lisää tutkimuksia, tutkielmia, kirjoitelmia (noin 50 nimikettä), mm. Suomen Karjalan nimistö, 382 sivua (1975), Suomen Karjalan ortodoksinen nimistö, 120 sivua (Toimitteita 1, v. 1976), Viipuri nimistön valossa, 80 sivua (Toimitteita 3, v. 1978), Germaanisesta nimitysaineistosta etymologista ryhmitelyä Suomen nimistössä, 64 sivua (Toimitteita 4, 1980), Viipurin kadunnimet, 70 sivua (Toimitteita 5, 1982), Viipurin nimestä 4 sivua (Viipurin kaupungin historia I, v. 1982), ym. Viipurin historiasta ovat hänen artikkelinsa Viipuri kautta aikojen, 44 sivua, ja Viipurin koulut, 52 sivua (Viipurin kirja, 1958), Viipurin koulut, 36 sivua, ja Urheilu ja voimistelu, 14 sivua (Viipurin kaupungin historia V, 1978), Koulut ja opistot, 45 sivua, ja Urheilu ja voimistelu, 11 sivua (Viipurin kaupungin historia IV, 1981), Sunnuntai-koulusta ammattikouluihin, 24 sivua (Toimitteita 3, 1978), Viipurin kaakkoislaitamilta, 90 sivua (Toimitteita 5, 1982), Kulttuurielämää sotavuosina 1939–1944 Viipurissa (Toimitteita 6), ym.

Selostuksia Viljo Nissilän työstä sisältyy prof. Pertti Virtarannan kirjoitukseen ”Nimistötutkimuksemme uranuurtaja Viljo Nissilä 70-vuotias (Castrenianumin toimitteita 6, 1973), kouluneuvos Aarne Huuskosen artikkeliin ”Viljo Nissilä 75-vuotias” (Toimitteita 3, 1978), tietosanakirjoihin, aikalaiskirjoihin ym., esim. Kuka kukin on (viimeksi 1974), sekä ulkomalaisiin biografiaihin, esim. Who's who in Europe 2 (1966), Dictionary of International biography (1979), Dictionary of Scandinavian biography (1972), Who's who in Scandinavia (1981), Onoma XVII (1972/73), ym.

Kyllikki Wikström

Torkkelin Kilta 50 vuotta

Saatteeksi

Kirjoitukseni Torkkelin Killasta ei ole tavanmukaista vaativaa historiaa, vaan se on kertomus Killan 50-vuotisesta taipaleesta vähäisten arkistotietojen ja sanomalehtileikkeiden avulla.

Killan Viipurin kaudesta 1933–1939 on vain muutamien elossa olevien Killan vanhimpien jäsenten muistitietoa sekä – suureksi onneksi – professori Otto-Iivari Meurmanin, Killan alkuvuosien intendentti-sihteerin, yksityisarkistossaan säilyttämät kirjoittamiensa pöytäkirjojen ym. asiapapereiden jäljennökset sekä nippu sanomalehti Karjalan leikkeitä kyseisiltä vuosilta 1933–36. Lisäksi korkeasta iästään huolimatta prof. Meurman on tämän historiikin kirjoittajalle käynyt Valtionarkistosta etsimässä tietoja Killan tapahtumista ajoilta, joista ei ole todistuskappaleita.

Killan historiikin kirjoittamista varten perustettiin historiatoimikunta, jonka jäseniä ovat Killan puheenjohtaja, kouluneuvos Matti Kähäri, professorit Otto-I. Meurman ja Viljo Nissilä, dosentti Jaakko Paavolainen sekä Killan sihteerit Kyllikki Wikström ja Kerttu Hellevaara, jotka ovat kokouksissaan NNKY:n Helkassa keskustelleet kirjoittajan kanssa Killan historiikista ja joista Meurman ja Nissilä, ym. täydentävät kirjoituksillaan Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 6, joka on omistettu lähinnä Torkkelin Killalle.

Toivon, että kertomus 50-vuotisesta Torkkelin Killasta puutteistaan huolimatta pystyy antamaan jonkinlaisen kuvan Killan suorittamasta kotiseutyöstä, joka oli aloitettu Viipurissa ja jota on jatkettu muuttuneissa oloissa Helsingissä, Lahdessa, Turussa ja Hämeenlinnassa, joissa kaupungeissa on (ollut) runsaasti evakkoviipurilaisia ja heidän jälkeläisiään.

Torkkelin Kilta ja sen alaosastot ovat pyrkineet uusien harrastusten ja viihteen rinnalla antamaan tietoja lähinnä esitelmien ym. avulla menetetyistä kotikaupungista Viipurista. Toivon, että tämä kertomus selventäisi nykyisille ja tuleville jäsenille kuvaa Torkkelin Killan menneinä vuosina suorittamasta työstä ja tulevista pyrkimyksistä.

Torkkelin Kilta 1933–1939 Viipurissa

Torkkelin Killan perustaminen

Torkkelin Killan syntysanojen lausuja ja kunniajäsen professori Otto-Iivari Meurman kertoo Killan perustamisesta seuraavaa: ”Vuonna 1925 sai arkkitehti Uno Ullberg tehtäväkseen rakentaa Hackman & Co:lle sokerimakasiinin Karjaportinkadun varrelle tontille n:o 50. Kun siellä alettiin kaivaa kuoppaa uudisrakennukselle, tuli näkyviin särkyneitä tiilimuureja, jopa holvejakin ja hautoja. Oli törmätty muinaiseen Harmaidenveljesten luostarin rakennusten ja hautausmaan jäänteisiin. Löytyipä sieltä hopeinen lusikkakin, jonka kauhaosassa oli linnanherra Bertil Tottin ja hänen puolisonsa Elina Kurjen vaakunat.

Arkkitehti Ullberg kutsui löydöksiä tarkastamaan valtionarkeologi Hj. Appelgren-Kivalon ja laati tarkat piirustukset löydöistä ja valokuvautti ne. Lusikka meni valtionarkeologin taskussa Helsinkiin Kansallismuseon kokoelmiin, meidän silloisten viipurilaisten harmiksi, mutta lusikan pelastukseksi.

Sokerimakasiinitontin löydökset sekä kaupungissa silloin tällöin kaivamistöiden yhteydessä syntyneissä tai sateiden avaamissa kuopissa havaitut muinaisten rakennusten rauniot ja haudat aiheuttivat sen, että pidin välttämättömänä saada Viipuriin oma muinaismuistojen valvoja. Neuvoteltuani asiasta arkkitehtikollegani Georg Fraserin kanssa, joka oli kaupungin rahatoimikamarin jäsenenä, teimme yhdessä rahatoimikamarille aloitteen toimen perustamisesta. Aloite sai kaupunginvaltuuston siunauksen ja ”rangaistukseksi” minut määrättiin tätä tehtävää oman toimeni ohella hoitamaan.

Muinaismuistojen valvojana havaitsin välttämättömäksi saada niiden säilyttämisen tukemiseksi mukaan laajempiakin kaupunkilaispiirejä. Eräänä päivänä huomasin sanomalehdestä, että Savonlinnassa, jossa oli suoritettu Olavinlinnan restauroimista, oli perustettu ja toiminnassa Pyhän Olavin Kilta. Mikä siis selvempää, kuin että vastaavanlainen kilta oli välttämätön Viipurissakin.

Yksin en olisi pystynyt saamaan aikaan tällaista kilttaa ja sen vuoksi käännyin Viipurin silloisen linnanherran kenraalimajuri Harald Öhquistin puoleen, jonka tiesin harrastavan erityisesti Viipurin linnan kunnostamista. Menin hänen puheilleen ja toiveeni täyttyikin. Hän suostui innokkaasti ajatukseen, ja niinpä painatimme tähän jäljennetyn kortin, jota sitten lähetettiin tunnetuille kaupunkilaisille ja kulttuurin harrastajille. Tuloksena oli

PYYDÄMME KUNNIOITTAEN TEITÄ SAAPUMAAN
VIIPURIN LINNAN YLÄSALIIN
 TIISTAINA MAALISK. 7 P. KL. 19 NEUVOTTELEMAAN
TORKKELIN KILLAN
 PERUSTAMISESTA

H. Öhquist *Otto J. Meurman*
 KENRAALIMAJURI ARKKITEHTI

Kutsukortti Torkkelin Killan perustamiskokoukseen 7.3.1933 Viipurin linnan yläsaliin.

lukuisten arvovaltaisten, tunnettujen viipurilaisten kokoontuminen Viipurin linnan jo silloin kunnostettuun yläsaliin kello 19 maaliskuun 7. päivänä 1933”.

Linnanisäntä Harald Öhquist toivotti perustamiskokoukseen saapuneen monikymmenhenkisen kotikaupungin vaiheista kiinnostuneen kutsuvierasjoukon tervetulleeksi ja totesi innostavassa avauspuheessaan historiallisten muistomerkkien arvossapitämisen ja säilyttämisen kuuluvan niihin velvollisuuksiin, joita mikään kulttuurikansa ei voi lyödä laimin. Monissa maissa valtiovalta on osoittanut ymmärtävänsä asian ja niin meilläkin, joskin maan rajoitetun kestäkyvyn suomien mahdollisuuksien puitteissa.

Kokouksen puheenjohtajaksi valittiin Viipurin hiippakunnan piispa Erkki Kaila ja sihteeriksi Viipurin Työväenopiston johtaja, maisteri Arvo Inkilä. Kokouksen koollekutsijat olivat huolellisesti valmistelleet tässä perustavassa kokouksessa käsiteltävät asiat. Päätettiin Killan perustamisesta ja nimeksi hyväksyttiin aloitteen tekijäin ehdotuksesta TORKKELIN KILTA. Kokoukselle esitetty sääntöluonnos hyväksyttiin ja valittiin Öhquistin ja Meurmanin lisäksi rekisteriasiakirjain allekirjoittajaksi pankinjohtaja Arvo A. Lintulahti.

Kokouksessa kirjoittautui Killan perustajajäseniksi 40 kaupunkilaista: piispa Erkki Kaila, maaherra Arvo Manner, rehtori F.P.Oinonen, pankinjohtaja Hannes Saarinen, konsuli J.Leskinen, varatuomari Onni Björninen,

tehtailija Mikko Wilska, fil.tohtori O.J.Brummer, kaupunginjohtaja Arno Thuneberg (Tuurna), kirjailija Lempi Jääskeläinen, kauppias T.Paajanen, lääket. ja kirurgian tohtori Mauno Schroderus (Rauramo), lääkintäeversti J.Wellman, fil.maisteri K.J.Riihikallio, lehtori Albert Bruun, everstiluutnantti K.A.Tapola, toimittaja Ilmari Raekallio, konsuli Eugen Wolff, rouvat Esther Höckert ja Toni Alfthan-Gröönroos, johtaja K.E.Savolainen, fil.tohtori Armas Nuolivaara, lehtori Viljo Nissilä, rehtori Ingrid Borenius, lehtori Jenny Polén, maisteri F.Alfthan, everstiluutnantti V.Horn, taiteilija Rurik Lindqvist, kansakouluntarkastaja Aarne Salervo, pankinjohtaja Arvo A.Lintulahti, rouva Toini Meurman, arkkitehti Otto-I. Meurman, kenraalimajuri Harald Öhquist, hovioikeudenpresidentti J.F.Selin, kauppaneuvos Juho Linnamo, talonomistaja Heikki Kosonen, johtaja Peter Starckjohann, pankinjohtaja Väinö Väisälä, fil.maisteri Arvo Inkilä ja lehtori Aarne Vartiainen. – Vajaat sata vuotta aikaisemmin (1845) oli Viipurissa perustettu kulttuurihistoriallisesti merkittävä seura, Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura.

Perustavassa kokouksessa valittiin myös ensimmäisen hallituksen jäsenet: puheenjohtajaksi piispa Kaila, varapuheenjohtajaksi hovioikeudenpresidentti Selin, intendentiksi arkkitehti Meurman, sihteeriksi maisteri Inkilä ja rahastonhoitajaksi pankinjohtaja Lintulahti. Heidän lisäksi valittiin hallitukseen maaherra Manner, kaupunginjohtaja Thuneberg, rehtori Oinonen, kirjailija Lempi Jääskeläinen, kenraalimajuri Öhquist, talonomistaja-maanviljelijä Heikki Kosonen ja lehtori Vartiainen.

Killan säännöt ja toiminnan tavoitteet

Perustamiskokouksessa hyväksytyt säännöt saivat Oikeusministeriön vahvistuksen kesäkuussa 1933.

Sääntöjen 2. pykälässä määritellään Killan tavoitteet seuraavasti: Yhdistyksen tarkoituksena on Viipurin linnan ja Viipurin kaupungin muinaismuistojen säilyttäminen, tutkiminen ja tunnetuksi tekeminen, niiden historian pohjalla tapahtuva restauroiminen ja kaunistaminen sekä linnan päälliköiden, muiden paikkakunnalla toimineiden merkkihenkilöiden samoin kuin kaupungin asujaimiston historian selvittäminen. – Killan hallituksen muodostavat puheenjohtaja, varapuheenjohtaja ja kymmenen muuta jäsentä. Jäsenet valitaan kolmeksi vuodeksi ja heistä on vuosittain erovuorossa neljä. – Sen jälkeen on säännökset sihteerin, rahastonhoitajan ja intendentin valinnasta ja tehtävistä. – Kilta kokoontuu vuosittain kahteen kokoukseen päättämään asioistaan, vuosikokoukseen maaliskuussa ja syyskokoukseen lokakuussa. Syyskokouksessa valitaan hallituksen jäsenet sekä hyväksy-

tään seuraavan toimintavuoden toimintasuunnitelma sekä talousarvio. Vuosikokouksessa käsitellään edellisen toimintavuoden tilit ja toimintakertomus sekä päätetään niiden hyväksymisestä. Ylimääräisiä kokouksia voidaan pitää, milloin hallitus katsoo sen tarpeelliseksi tai milloin vähintään 1/10 jäsenistöstä sitä hallitukselta anoo. Säännöt sisältävät myös muut yhdistyslain vaatimat käytännöllisiä toimenpiteitä koskevat asiat.

Killan hallitus ja jäsenet Viipurin aikana

Killan hallituksen kokoonpanossa tapahtui alkuaikoina muutoksia lähinnä Viipurista muuton takia. Ensimmäisiä lähtijöitä oli Killan puheenjohtaja piispa Erkki Kaila, joka valittiin arkkipiispaksi 1935 ja siirtyi uuteen virka-paikkaansa Turkuun. Hänen seuraajakseen syyskokouksessa 1935 valittiin rehtori F.P.Oinonen. Killan varapuheenjohtaja hovioikeuden presidentti J.F.Selin siirtyi 1934 Helsingin tuomiokunnan tuomarin virkaan ja v. 1935 hänen seuraajakseen valittiin maaherra Arvo Manner. Killan intendenttinä 1933–36 toimi kaupungin asemakaava-arkkitehti ja muinaismuistojen valvoja Otto-I. Meurman, joka hoiti myös sihteerin tehtävät, sillä perustamiskokouksessa sihteeriksi valittu maisteri Arvo Inkilä siirtyi Helsinkiin kansanedustajaksi ja myöhemmin pääministerin sihteeriksi. Killan syntysanojen lausuja Otto-I.Meurman siirtyi 1937 Helsinkiin rakennushallitukseen ja sieltä Teknilliseen korkeakouluun asemakaavaopin professoriksi. Uudeksi sihteeriksi valittiin syyskokouksessa 1936 lehtori Aarne Vartiainen ja uuden intendentin tointa hoitamaan Viipurin Maakunta-arkiston hoitaja maisteri Ragnar Rosén. Killan hallituksen muiksi jäseniksi valittiin Viipurin hiippakunnan uusi piispa Yrjö Loimaranta Kailan tilalle, Selinin seuraajaksi arkkitehti Uno Ullberg ja Inkilän vapaalle paikalle hovioikeuden asessori Jalmary Koskia. Tilintarkastajista on vain puutteellisia tietoja. Vuoden 1935 syyskokouksessa valittiin tilintarkastajiksi insinööri G. von Alftan ja johtaja Evert Kilpiä sekä heidän varamiehikseen maisterit M. Kerkkonen ja Y.Oinonen.

Uudet jäsenet hallitus hyväksyi kahden Killan jäsenen suosituksesta. Jäsenet olivat joko vakinaisia tai vuosijäseniä, joista edelliset maksoivat kertakaikkisen jäsenmaksun ja jälkimmäiset vuosijäsenmaksun. Kahtena peräkkäisenä vuonna jäsenmaksunsa laiminlyöneet voitiin poistaa jäsenluettelosta. Killalla voi myös olla hallituksen kutsumia kirjeenvaihtajajäseniä tai lahjoittajajäseniä, jotka olivat taloudellisesti tukeneet Killan toimintaa. Kunniajäsenekseen Kilta saattoi kutsua sen toiminnassa ansioituneita henkilöitä, joita vähintään kymmenen Killan jäsentä oli ehdottanut kunniajäseneksi, mikäli hallitus oli tätä ehdotusta kannattanut. Killan ensimmäiseksi

kunniajäseneksi kutsuttiin vuosikokouksessa 29.3.1935 arkkipiispa Erkki Kaila. Kutsu toimitettiin kirjeitse Turkuun:

”Arkkipiispa Erkki Kaila, Turku

Tunnustuksena toiminnastanne yhdistyksemme ensimmäisenä puheenjohtajana on Torkkelin Kilta r.y. tänään päättänyt kutsua Teidät ensimmäiseksi kunniajäsenekseen.

Vastaanottakaa Herra Arkkipiispa kunnioituksemme vakuutus.”

Ensimmäisenä toimintavuonna oli Torkkelin Killan jäsenmäärä 81 henkeä, vuoden 1935 jäsenmääräksi on vuosikertomuksessa mainittu 199. Sihteerin alkuvuosien pöytäkirjanjäljennöksistä käy selville, että melkein jokaisessa hallituksen kokouksessa, joita oli 3–4 vuosittain, hyväksyttiin tunnettuja viipurilaisia Killan jäseniksi.

Kokoukset ja muu toiminta Viipurissa

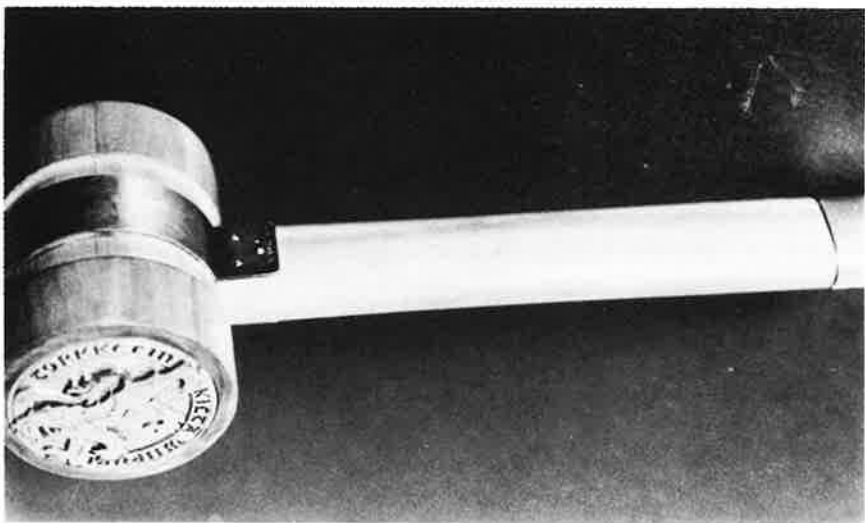
Perustamisvuonna 1933 Kilta piti sääntöjen mukaisen syyskokouksensa Viipurin linnassa marraskuun 24. päivänä. Virallisten asioiden käsittelyn jälkeen Lempä Jääskeläinen kertoi ”Eri tarinoita Viipurin pamauksesta”. Alun perin Killan hallitus oli päättänyt, että Pamaus-päivä 30.11. olisi Torkkelin Killan virallinen vuosipäivä juhlineen, mutta yhteensattumien takia juhla oli pidettävä aattona 29.11.1934 Pyöreäntornin Vaasa-salissa. Juhlakokouksessa rehtori F.P.Oinonen piti esitelmän ”Viipurin entisestä Tuomiokirkosta ennen venäläisvallan aikaa” ja lausujatar Siiri Franssila-Tiainen esitti Lempä Jääskeläisen kirjoittaman historiallisen balladin Eerikki Tuulihattu. Lisäksi oli musiikkiohjelmaa.

Killan hallitus oli päättänyt ryhtyä toimiin Viipuria ja sen linnaa selostavien uusien opaskirjojen toimittamiseksi. Ensimmäisenä toimintavuonna arkkitehti Meurman myös piirsi Torkkelin Killalle oman merkin, joka pohjautui Viipurin linnan perustajan Torkkeli Knuutinpojan sinettiin. Seuraavana vuonna vuosikokous pidettiin jälleen Viipurin linnassa 27. maaliskuuta. Sääntöjen määräämien vuosi- ja tilikertomusten jälkeen lehtori Viljo Nissilä esitelmöi ”Viipurin ja sen ympäristön keskiaikaisesta asutuksesta”. Syyskokouksessa rehtori Oinonen kertoi ”Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran alkuvaiheista”. Pamauspäivän juhla oli nyt ajallaan ja sinne oli kutsuttu Helsingistä professori J.J. Mikkola kertomaan tutkimuksestaan ”Miten päästiin Stolbovan rauhaan”. Juhlassa, joka pidettiin Raatihuoneen salissa, esiintyi lisäksi urkuri Theodor Björklundin johtama viipurilaisten suosima mieskuoro Viipurin Lauluveikot.

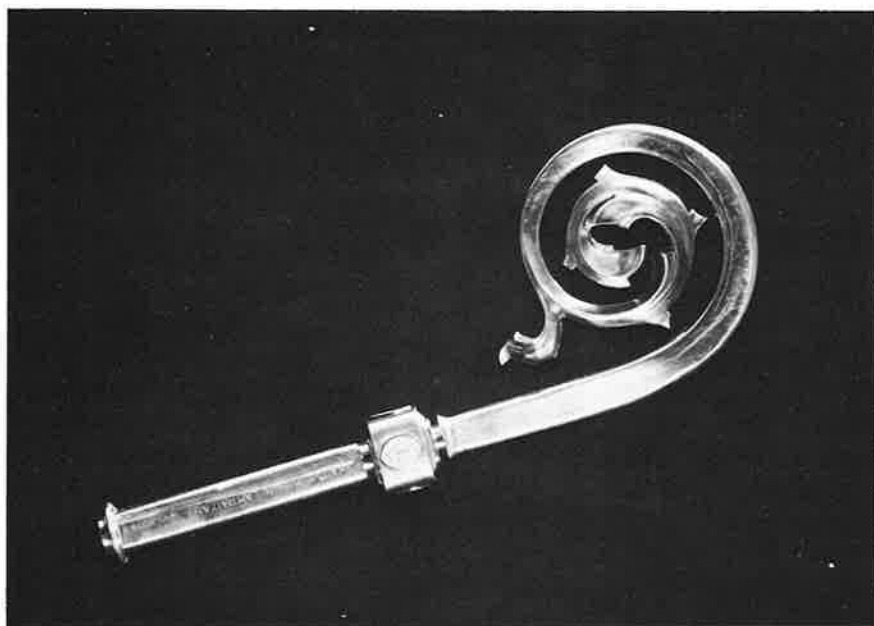
Vuoden 1934 aikana Killan hallitus oli varsin aktiivinen. Oli tehty monia aloitteita ja lähetetty raha-anomuksia Viipurin linnan tutkimustöiden aloittamiseksi ja sen tornin juurelta v. 1927 löydetyn kellarin kunnostamiseksi. Samanaikaisesti kansanedustaja Arvo Inkilä oli jättänyt eduskunnalle aloit-

Prof. Otto-I. Meurmanin piirtämä Torkkelin Killan sinetti vuonna 1933. Jäsenmerkkiä (1980) piirtäjän luvalla muunsi mainospiirtäjä, graafikko Sulo Kourunen, mm. heraldisesti oikein tekstattu nimi käännettiin vasemmalta oikealle.

Prof. Otto-I.Meurmanin suunnittelema (1971) Killan puheenjohtajan nuija, joka on katajasta ja koristettu hänen Viipurissa v. 1933 piirtämällään hopeasta tehdyllä Torkkelin Killan sinetillä.

Viipurin hiippakunnan piispansauva.

teen 50 000 markan myöntämiseksi Viipurin Muinaistieteellisen toimikunnan käytettäväksi Viipurin linnan tutkimista ja restauroimista varten.

Vuoden 1935 näkyvintä oli kaupunginjohtaja Tuurnan ehdotus, että Torkkelin Kilta ryhtyisi toimenpiteisiin piispansauvan hankkimiseksi Viipurin hiippakunnan piispalle, niin kuin oli menetelty Turussa ja Tampereellakin. Varat hankittaisiin kaupunkilaisilta ja papistolta. Kilta huolehtisi sauvan hankkimisesta aiheutuvista toimenpiteistä ja luovuttamisesta. Näin tehtiinkin. Neiti Gunnel Gustafsson teki piirustukset ja Oy. Taito Helsingistä valmisti sauvan ebenholtsista ja hopeasta. Sauvan koukun alapintaa koristavat Torkkelin Killan, Viipurin kaupungin, Tuomiokapitulin ja Stefanus Laurentiuksen, Viipurin Harmaidenveljesten luostarin esimiehen, sinetit sekä Raamatun lause: Kaitse minun lampaitani (Joh. 21:16). – Sauva luovutettiin Viipurin hiippakunnalle tuomiokapitulissa 29.5.1935.

Vuosikokous 1935 pidettiin sääntöjen mukaisesti maaliskuussa Raatihuoneen salissa, jonne Torkkelin Killan ensimmäinen puheenjohtaja ja, samassa tilaisuudessa kunniajäseneksi kutsuttu, arkkipiispa Erkki Kaila oli lähettänyt vastaussähkösanoman: ”Kaipauksella muistelen entisiä kokouksia. Rauha olkoon muuriesi sisällä, olkoon onni linnoissasi. Kaila”. Sähköseeseen lähetettiin vastaus. Kokouksesta muodostui värikäs ja yllättävä. Perustajajäsen konsuli Wolff esitti näet vastalauseen Viipurin katujen nimi-

en muutoksista. Hän ei hyväksynyt, että Turunsilta oli muutettu Linnan-sillaksi, Lylynkatu Suksikaduksi, Robertinkatu Pormestarinkaduksi ym. Lisäksi hän paheksui sitä, että 700 viipurilaisen vastalauseadressista huolimatta Alvar Aallon piirtämä moderni kirjastotalo oli rakennettu Torkkelin puistoon. ”Pieteen puutetta”, hän lausui. Vastauspuheessaan kaupunginjohtaja Tuurna osoitti, että Torkkelin Kilta oli tärkeä forumi vanhoille viipurilaisille, jotka halusivat lausua mielipiteensä kaupungin päättävälle elimelle, halusivat säilyttää vanhoja perinteitä ja yleensä arvostivat kaupungin menneisyyttä. Kokouksessa oli harvinaisen paljon kuulijoita.

Vuoden 1935 aikana oli Killalle tullut monta aloitetta. Ehdotettiin, että Killan kokouksissa pitäisi ottaa käytäntöön joitakin perinteisiä kiltaseremonioita. Pyydettiin Linnankatu 5:n pihan ja Kellotornin siivoamista, sillä siellä käy paljon matkailijoita etenkin kesäisin. Ehdotettiin, että Vanhan kaupungin historiallisesti arvokkaiden vanhojen talojen seiniin kiinnitetäisiin niiden menneisyydestä kertovia kilpiä, mitä ajatusta oli pohdittu Killan hallituksessakin. Esitettiin Killan järjestettäväksi ainakin kerran kuu-kaudessa ohjelmallinen ”Kello viiden teeilta”.

Pidettiin vuosikokous ja syyskokous Viipurin linnassa 17. 10. 1935, jossa suoritettiin mainitut hallituksen henkilövalinnat. Kokouksen jälkeen Historian Ystävien Liiton kanssa oli luentotilaisuus, jossa lähes 300 kuulijalle fil.toht. Arvi Korhonen esitelmöi Eerikki Antinpoika Tranasta, unohduksiin jääneestä karjalaisesta valtiomiehestä ja soturista. Lisäksi Lempi Jääskeläinen pakinoi Viipurin vanhaa historiaa käsittelevän uuden romaaninsa synnystä.

Killan kaikki alkuperäiset Viipurin ajan asiakirjat ovat kadoksissa, mutta sen alkuvuosien 1933–35 tapahtumista ovat tallella intendentti-sihteerin Otto-I.Meurmanin kirjoittamien pöytäkirjojen, vuosikertomusten ja intendentinkertomusten jäljennökset, sanomalehti Karjalasta (vielä vuodelta 1936) saksitut Kiltaa koskevat leikkeet, joissa on kuvaus vuoden 1936 Killan järjestämästä ”Viipurin viikosta”, ym.

Pidettiin vuosikokous 1936 ja syyskokous 25. 10. Maakunta-arkistossa, jossa maisteri M.Kerckonen esitelmöi ”Viipurista, sen historiallisesta kaupunkikuvasta” ja Lempi Jääskeläinen kertoi Säiniöllä sijaitsevasta Kata-riina II:n talosta. Intendentin kertomuksesta 1936 käyvät selville arkkitehti Uno Ullbergin valvonnassa suoritettut ja valokuvaamat tulokselliset löydökset Hackmanin makasiinia rakennettaessa entisen Harmaidenveljesten luostarikirkon tonttialueella. Toinen – Killan harrastuspiiriin kuulunut – löytö oli Kauppatorilta Suomen Pankin lähettyviltä, jossa viemäriä kaivettaessa löydettiin ruumisarkkujen jäännöksiä, jotka osoittivat paikalla ennen 1600-lukua sijainneen hautausmaan. Lisäksi Killan intendentti oli lähettänyt Torkkelin Killan nimissä Seurasaaren ulkomuseon intendentille Helsin-

Torkkelin Killan

"VIIPURIN VIIKKO"-OHJELMA 22-29.11.1936

Tunnuksin: Vanha ja uusi Viipuri.

SUNNUNTAINA 22. 11. 1936

- Klo 13 Kokoon-tuominen Viipurin linnaan. Viikon alkajaisanat (Torkkelin Killan puheenjohtaja, Rehtori F. P. Oinonen). Selostus linnasta ja sen vaiheista sekä kiertokäynti linnassa (kenraali Ohgustan johd.).
- Klo 14 Museotorilla Torkkelin Killan kilpien naulaus. Kiertokäynti vanhassa kaupunginosassa (arkkitehti O.-I. Meurmanin johdolla).
- Klo 15 Käynti satamassa. Selostus satamasta ja sen merkityksestä (kaupungininsinööri A. J. Berikainen) Raatihuoneen salissa. Viipurin Työväenopiston kuoroesityksiä (samassa paikassa).

MAANANTAINA 23. 11. 1936.

- Klo 18 Tutustuminen Polkain ja tyttöjen ammattikouluun. Selostus teknillisen opetuksen merkityksestä. Samoin talousopetuksesta ja Marittatyöstä.
- Klo 19.15 Käynti Havi Oy:n tehdaslaitoksilla Havilla.
- Klo 20.30 Tutustuminen kaupungin sähkölaitokseen.

TIISTAINA 24. 11. 1936.

- Klo 18 Käynti SOK:n myllyssä ja leipomossa.
- Klo 19 Tutustuminen taidemuseon taidekokoomiin.
- Klo 20 Esitelmä uusista rakennussuunnitelmista Viipurissa ja Viipurin liikenneyhteyksistä (arkkitehti O.-I. Meurman) Raatihuoneen salissa.

KESKIVIIKKONA 25. 11. 1936.

- Klo 18 Kaupunginteatterissa, käynti kullisien takana harjoitusestys (Teatterinjohtaja Arvi Tuomen johdolla) ja osia ohjelmistosta.
- Klo 19.15 Tutustuminen Kaasusuojelukouluun Keskuskasarmilla. Selostus lentohyökkäyksestä ja valonheittäjien toiminnasta. Samassa paikassa. Käynti sotilaskodissa Keskuskasarmialueella.

TORSTAINA 26. 11. 1936.

- Klo 18 Käynti voimientosuosike Valiolla Aninankatu 6. Selostus maataloustuottajien yhteistoiminnasta, samassa paikassa.
- Klo 19 Tutustuminen valtionrautateiden konepajaan.
- Klo 20 Käynti viipurilaisessa pankissa, katsaus kaupalliseen kehitykseen Viipurissa. Raha- ja postimerkkikokoelmien esittämistä (Savo-Karjalan Osake-Pankissa, Karjalankatu 14).

PERJANTAINA 27. 11. 1936.

- Klo 18 Käynti Sotilassairaalassa.
- Klo 19 Käynti Maakunta-arkistossa, arkistoerikoisuuksien esittelyä. Esitelmä suomalaisesta kirjallisuusseurasta.
- Klo 20.15 Tutustuminen Viipurin musiikkiopiston toimintaan (johtaja Boris Sirpon johdolla). Viipurin Musiikinystävien Orkesterin esityksiä Keskuskasakoulun juhlasalissa.

SUNNUNTAINA 29. 11. 1936.

- Klo 13 Osallistuminen kaupungin palokunnan vuosipäivän vlttoon.
- Klo 14 Torkkelin Killan juhla-kokous tieteellisine esitelmineen kirjastotalossa (Maisteri Astala).
- Klo 16 Tutustuminen kansantieteellisen museon kokoomiin.
- Klo 20 Torkkelin Killan Viipurin Pamaus-juhla Raatihuoneen juhlasalissa.
- Viipuri-viikkolippuja saadaan ostaa tästä päivästä lähtien Rahatoimistosta, Suomalaisesta Kirjakaupasta, Linja-autoaseman kassasta ja Taidemuseolta.
- Lippujen hinnat: Koko viikko Smk. 20.—, Killan jäsenet Smk. 10.—.
- Päivälippu 5.—, Killan jäsenet Smk. 2.50.

Viipurin viikon ohjelma painettu sanomalehti Karjalassa.

kiin kyselyn, voiko ulkomuseo tehdä jotakin Kiiskilän hovin puistossa olevan vanhan, kauniin huvimajan lopullisen rappeutumisen estämiseksi.

Vuoden 1936 näkyvin merkkitapaus oli Torkkelin Killan järjestämä marraskuussa vietetty ”Viipurin viikko”, josta Helsinkiin 1937 muuttaneen arkkitehti Meurmanin arkistossa ovat säilyneet mm. sanomalehti Karjalaan lähetetyt viikon ohjelmailmoitus ja viikon jokapäiväiset ennakoilmoitukset varustettuina Meurmanin piirtämällä Torkkelin Killan sinetillä. Tämä kaupunginjohtaja Arno Tuurnan kuningasajatus ”Viipurin viikko, vanha ja uusi Viipuri” toteutettiin 22.–29. 11. 1936. Sanomalehti Karjalassa painettiin (oheisena valokuva) koko viikon ohjelma.

Viikon avajaispäivänä kello 14 kokoontui taaja viipurilaisjoukko Torkkeli Knuutinpojan torille katsomaan pronssikilpien naulaamista torin varressa olevien talojen seinään. Karjalan Kaartin torvisoittokunta kapellimestari Lenni Linnalan johdolla kajahutti 30-vuotisen sodan marssin. Torkkelin Killan silinteripäiset edustajat, puheenjohtaja F.P.Oinonen ja jäsenet maa-herra Arvo Manner, kaupunginjohtaja Arno Tuurna, historiallisen museon intendentti Rurik Lindqvist, konsuli Eugen Wolff, piispa Yrjö Loimaranta, hovioikeuden presidentti Väinö Kannel, linnanisäntä Harald Öhquist, päätoimittaja O.J.Brummer, konsuli Leon Perander, Killan intendentti Otto-I. Meurman ja sihteeri Aarne Vartiainen, suorittivat kilpien naulaamisen. Ensimmäinen kilpi, johon oli kaiverrettu ”Entinen raatihuone. Rakennettu Anders Torstenssonin suunnittelemana 1640-luvulla”, naulattiin museo-rakennuksen seinään. Toinen kilpi, jossa oli kaiverrus ”Tämän rakennuksen kulmaosaan sisältyy Petter Ruuthin talo 1600-luvulta”, naulattiin Linnankadun vastakkaisella puolella olevaan konsuli Wolffin taloon ja kolmas kilpi kiinnitettiin ns. Peranderin taloon, missä tuolloin toimi Viipurin suojeluskuntapiirin esikunta. Kilvessä oli kaiverrus: Anthony Borckhardtin rakentama talo 1650-luvulla, 1700-luvulla Weckroothin talo ja Tullihuone.

Viikon viimeisenä aamuna, sunnuntaina marraskuun 29. päivänä kaupunkilaiset saattoivat nähdä historialliseen pukuun puetun airueen eri puolilla kaupunkia ja kuulla hänen suustaan Lempi Jääskeläisen riittämän tiedotuksen päivän juhlista:

Torkkelin Kilta kuuluttaa
sunnuntaista ohjelmaa:
Kello kakstoista museoon
jokainen itsensä jouduttakoon.
Kello kun tornissa yksi lyö
alkaa palomiehillä työ:
Vuosisjuhla ja harjoitus
niis näkyy kunto ja uskallus,
Kello kaksi tavan mukaan –
konsertti – ei pois jää kukaan.
Kello kolme kirjastotalossa
kuullaan asiat tieteen valossa.

Kello kahdeksan illalla on
suuret juhlat – tulkohon
niihin koko Viipuri,
Weckroothitkin saapuvat,
naiset, herrat komeat
Niin ja sitten lopuksi:
Arvon väki suvaitkaa
kuulla tätä sanomaa!

Pamaus-juhlasta Raatihuoneen salissa muodostuikin viikon vetonumero ja suurenmoinen lopettajaisjuhla. Sanomalehti Karjalassa 1.12.1936 Maa-ilman menoa -palstan toimittaja nimimerkki Rela (Erkki Vuorela) kirjoitti pakinatyyliään:

Nyt kun "Viipurin viikko" on saatettu loppupisteeseen, voimme tälläkin palstalla luoda jonkinlaisen yleiskatsauksen tämän viikon viettoon ja sen aikana tekemiimme havaintoihin. Emme aio enää puuttua viikon ohjelman suoritukseen, josta päivittäin on annettu arv. lukijoille tarkat selostukset, vaan tarkoituksemme on viipyä yksityisissä pikkupiirteissä, jotka ovat mieleemme jääneet.

Viikon ensimmäisenä päivänä kohdistui viipurilaisen yleisön suurin mielenkiinto Torkkelin Killan kilpien kiinnittämiseen niihin kolmeen rakennukseen, jotka seisoivat kaupungin vanhimman torin ja keskuspaikan, nykyisen museotorin, ympärillä. Kansalaiset seurasivat "silmä kovana", miten kaupungin edustavimmat herrat käyttelivät ruuvimeisseliä – olihan se ainutlaatuista näkemistä – kuka pienemmällä, kuka suuremmalla kätevyydellä. Kun Wolffin taloon kiinnitettiin pronssikilpeä, osoitti yksi herroista, taisi olla herra hovioikeudenpresidentti, sellaista taituruutta, että takanamme seisova kuntalainen puhkesi lausumaan: "Senhän on oikein kirvesniekka, tuo herra". – Muutkaan herrat eivät turhia kommentaneet. Ruuvit upposivat "graniittiin" ihmeen helposti. Totta puhuaksemme taisivat reiät graniitissa olla jo valmiina. Mutta samapa se. –

Koko viikon mielenkiintoisimpia tapauksia oli varmaankin käynti Kaupunginteatterin kulissien takana ja harjoitusestityksen seuraaminen. Harvoin tai tuskin koskaan sattuu, että kun yleisö täyttää katsomon, on esirippu auki. Nyt oli. Olikin tarkoitus tutustua niihin palkkeihin, jotka esittävät elämää, silloin kuin ne ovat arkiharruksen tantereena, kun näyttelijät ovat ilman sminkkiä ja ilman roolipukuja, tavallisina arki-ihmisinä vain jokapäiväisen työnsä kimpussa.

Kun näyttämölle rakennettiin sievää pihakohtausta ja kulissit siirtyivät taitavien käsien liikuttelemispaikoilleen, kuultiin näyttämöestartin komennus jossakin yläilmoissa hääriville apumiehille: "Iloisen Lesken narut irti, äkkiä". Ei siinä lesken itsensä mieltä kysytty. Narut vain. Selvää on, että repliikki kirjoitti katsomosta raikkaan naurun.

Mutta nauru muuttui ihmytykseksi, kun salamat alkoivat risteillä taivaalla, ukkonen jyrisi peloittavasti ja maisema pimeni rajuilman uhatessa.

Muutama viite johtaja Tuomelta riitti muuttamaan rajuilman mitä ihanimmaksi kesäpäiväksi ja taas loistivat katsojien kasvat tyytyväisyydestä.

Viipurin radioaseman lastentunti torstaina oli sekin yksi "Viipurin viikon" erikoisnumeroita. Varmasti laajimman yleisöjoukon seuraama vastaanottimiensa välityksellä.

Tunti alkoi harvinaisella kuuluttajan ja ohjelmapäällikön keskustelulla, joka sekin tuntui (ja taisi ollakin) täysin improviserattu. Polvenkorkuiset taiteilijat esittivät musiikkia todistaen kouraantuntuvasti, että Viipurissa kasvaa vankka soittaja- ja laulajapolvi, jonka olemassaolo takaa "musiikkikaupunki Viipurille" jatkuvasti tämän maineen ylläpidon mahdollisuudet.

Kun ohjelmapäällikkö tiedusteli pieneltä kapellimestarilta, sattuko hänelle koskaan sellaista mitä joskus suurillekin kapellimestareille kuuluu sattuvan, nimittäin että orkesteri karkaa soittamaan omia aikojaan kapellimestarista välittämättä, tokaisi vaaksanmittainen tahtipuikon käyttäjä, että "kyllä minullekin sellaista joskus sattuu". Eräs toinen vastasi tiedusteluun, joko hän on pitkänkin aikaa soittanut: "Olenhan minä soittanut, mutta aina eri opettajilla ja senmukaista on jälkikin". Herttaisen pikkuvanhasti sanottu, eikö totta? –

Tila ei riitä viikon eri ohjelmanumeroiden muistelemiseen, niin hartaasti kuin sen tekisimmekin. Sen sijaan viivähdamme pienen hetken viikon lopettajaisjuhlassa Raatihuoneen salissa viime sunnuntai-iltana. Juhla kulki Pamauspäivän merkeissä ja oli joka suhteessa vanhan ja uuden Viipurin kädenlyönti toinen toiselleen.

Vanhan Viipurin edustajana rehtori Oinonen puhui hänelle ominaisella leppoisuudella ja tyyneydellä ja uuden Viipurin ilmentäjänä, kaupunginjohtaja Tuurna lausui lopettajaisaanat hänelle ominaisella

syttyvällä voimalla. Mutta molemmat herrat totesivat, että uusi Viipuri on luotava vanhalle koetulle pohjalle. Se oli se kädenlyönti, josta yllä mainitsimme.

Kun sitten illan kuluessa vanhojen viipurilaisten haamut nousivat juhla-vaen keskuuteen kirjailijatar Lempi Jääskeläisen manaamina, saavutettiin viikon lopullinen "clou". – Kauppias Weckroothista alkaen aina keisari Aleksanteri I:een saakka saatiin ilmielävinä nähdä todellisen vanhan Viipurin tyypillisimmät edustajat ja sen ajan "silmäntekevät", joista jokainen sai osakseen uuden Viipurin kansalaisilta hyväksyvät aploodit.

Juhlaseuran illallisilla sekoittui nykyaikaisten juhlapukujen, smokingien ja naisten iltapukujen joukkoon peruukkipäisiä ja pönkkähameisia kaunottaria ja komeita herroja, jotka kantoivat upeat pukunsa niin luonnollisesti kuin olisivat niissä aina liikkuneet. Tunnelman korkeutta Pamaus-illallisen aikana ei mikään häirinnyt.

"Viipurin viikko" on vietetty. Luullaksemme viipurilaiset olisivat valmiit uudistamaan tuttavuutta vuoden perästä. Sellaisia ääniä olimme ainakin kuulevinamme juhlayleisön keskuudessa Raatihuoneen lopettajaisjuhlassa.

Vuosi 1937 oli Torkkelin Killankin elämässä normaali. Vuosikokous pidettiin linnan juhlasalissa, jonne oli saapunut viipurilaisia salintäyteisesti. Luettiin vuosikertomus, jossa kerrottiin edellisen vuoden onnistuneesta Viipurin viikosta, jolloin "uusi ja vanha Viipuri kulkivat käsikädessä". Lisäksi talousneuvos Otto Järveläinen kertoi Viipurin vanhoista sanomalehtioloista. Huhtikuun 13. päivänä vietettiin Teatteriravintolassa "Kello

Viipurin viikon Weckrooth-kuvaelman henkilöt vasemmalta oikealle: kenraali Fabian von Steinheil (K. Somerto), Margaretha Elisabeth Bartram (Toini Meurman), Saara Weckrooth (Mildred Wager), kauppias Kustaa Wulfert (Erkki Linnasalmi), kreivitär Natalia von Steinheil (Inkeri Bruun), keisari Aleksanteri I (Eino Hyyrynen), Katarina Charlotta Weckrooth (Anna-Liisa Veisterä), kauppias Filip Weckrooth (Ferd. Alfthan), Katarina Weckrooth (Margit Rauramo), kauppias Johan Weckrooth (Viljo-Jussi Hukari) sekä kuvaelman suunnittelija ja ohjaaja Lempi Jääskeläinen.

viiden tee'', jossa Killan puheenjohtaja F.P.Oinosen tervehdyksen jälkeen lehtorinrouva Esther Höckert kertoili vanhan viipurilaisen sukutarinan italialaissyntyisestä Giovanni Mottista, joka oli Viipuriin saapunut kipsikuvien kaupustelijana 1700-luvun lopulla ja päätynyt siellä huomattavaksi ravintoloitsijaksi. Lisäksi esiintyivät tämän sunnuntai-iltapäivän vietossa laulajatar Liina Rapeli ja pianisti Kaija Salonen. Saman kuukauden 29. päivänä Killan jäsenet viettivät hotelli Knut Possessa haikean eroajisjuhlan, Viipurin asemakaava-arkkitehdin ja Killan intendentin Otto-Iivari Meurmanin ja hänen rouvansa lähtiäisiä Helsinkiin. – Syyskokous 30.10.1937 pidettiin uudessa kirjastotalossa, jossa maisteri Yrjö Oinonen esitelmöi Jaakko Juteinista, hänen elämästään ja kirjallisesta työstään.

Vuoden 1938 vuosikokous 27.3. oli jälleen Viipurin linnassa. Siellä esitelmöi maisteri Ragnar Rosén uudesta teoriastaan Karjalan syntyhistoriasta. Syyskokoukseen oli esitelmöijäksi kutsuttu prof. Otto-I. Meurman Helsingistä, joka kertoi – havainnollistaen esitystään varjokuvin ja kartoittaja D. Kaijasen mittauksen mukaan taiteilija Lauri Välkkeen tekemällä linnan pienoismallilla – Viipurin linnoitusten vaiheista Erik Akselinpoika Tottin ajoista kuningas Kaarle X:n Kustaan käymän Venäjän-sodan jälkeiseen rappeutumiskauteen.

Sanomalehti Karjalan numerot kertoivat, että viimeisen vuoden 1939 Killan kokous pidettiin linnassa 23.3.1939 ja tällöin esitelmöi kartoittaja D. Kaijanen venäläisten rakentamista itäisistä pattereista. Viipurin linnan porttirakennuksen seinään naulattiin 29.4.1939 kilpi, johon oli kaiverrettu teksti: Tämä rakennus rakennettiin vv. 1606–08 käskynhaltijan asunnoksi (Karjala 30.4.1939). Torkkelin Kilta ja Matkailijayhdistyksen Viipurin osasto olivat teettäneet kahdeksan upeaa pronssikilpeä, joista vain yksi ennatettiin kiinnittää linnaan. Kilpeä naulaamassa olivat linnanisäntä kenraalimajuri Harald Öhquist, Killan puheenjohtaja Oinonen, piispa Loimaranta ja Matkailijayhdistyksen Viipurin osaston puheenjohtaja, pankinjohtaja H. Lähimaa. Kilvet oli valettu Karjalan Valimo Oy:ssä Moukarinkatu 6:ssa Pyöräsuon kaupunginosassa taiteilija Lauri Välkkeen valvonnassa. Seitsemän muuta kilpeä olivat kadoksissa, kunnes muutama vuosi sitten Killan sihteeri löysi sattumalta talletustodistuksen, jonka mukaan Öhquist oli pelastanut kyseiset kilvet Viipurista ja tallettanut ne Kansallismuseoon Helsingissä. Nämä kilvet ovat nyt Viipuri-Museon Säätiön omistuksessa ja ovat tallennetut Lappeenrannan Maakuntamuseoon, jossa avataan osasto Viipuri-museota varten.

Killan syyskokous oli tarkoitus pitää Viipurin linnassa (Karjala 18.10.1939) tai 3.12.1939 Raatihuoneessa (Aili Jääskeläinen, Torkkelin Killan 40-vuotishistoriikki, 1973). Aili Jääskeläisen mukaan Killan hallituksen viimeinen kokous pidettiin Viipurin museossa 28.11.1939. Samana päivä-

Torkkelin Killan ja Matkailijayhdistyksen Viipurin osaston teettämä pronssikilpi, joka naulattiin 29.4. 1939 Viipurin linnan porttirakennuksen seinään.

nä hänen sisarensa Lempi Jääskeläinen oli kutsunut kotiinsa rouvat Brita Öhquistin, Sirkku Tuurnan ja Anni Tirkkosen suunnittelemaan kahvikonserttia YH:ssa olevien reserviläisten perheiden auttamiseksi. Se aiottiin pitää Raatihuoneen salissa 3.12. kello 15 puoli tuntia Killan syyskokouksen jälkeen.

Mutta 30.11.1939 kello 9,15 putosivat vihollisen ensimmäiset pommit Viipurin itäisiin kaupunginosiin. Torkkelin Killan toiminta loppui Viipurissa.

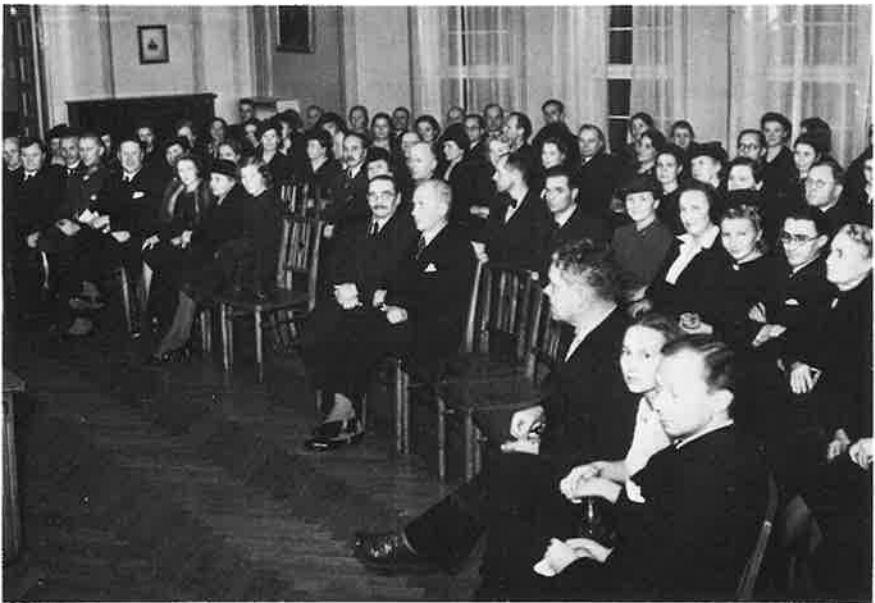
Torkkelin Kilta 1940–1972 Helsingissä

Talvisota päättyi 13.3.1940. Kun pääkaupungissa Helsingissä asuvat evakoviipurilaiset olivat saaneet asiansa joten kuten kuntoon, alkoivat eräät entiset kiltalaiset kysellä Torkkelin Killan hallituksen jäseneltä Lempi Jääskeläiseltä Killan henkiin herättämisestä. Hän yhdessä rovasti Kustavi Lounasheimon kanssa järjestikin viipurilaisille kotiseutuillan Konservatorion juhlasalissa, jossa esiintyivät pianisti Irma Ruuskanen, laulaja Viljo-

Jussi Hukari ja lausuntataiteilija Eino Hyyrynen. Puheessaan kaupunginjohtaja Arno Tuurna tähdensi, ettei Viipuria suinkaan vallannut vihollinen, vaan se jouduttiin luovuttamaan. Rovasti Lounasheimon puheen aiheena olivat profeetta Jeremiaan sanat menetetystä Jerusalemistä. – Konservatorion juhlasali täyttyi tulevaisuuden uskoa kaipaavista viipurilaisista.

Torkkelin Kilta herää

Lokakuun 13. päivänä 1940 Killan hallitus kokoontui päättämään toiminnan jatkamisesta Helsingissä. Sääntöihin oli tehtävä muutoksia ja mahdollisesti toimintaa oli laajennettava myös muualla asuvien kiltalaisten keskuuteen. Syyskokous pidettiin Viipurilaisessa Osakunnassa 27.10. 1940, puheenjohtajana pankinjohtaja, kultaseppä Otto Järveläinen. Kokouksen avauspuheessa Arno Tuurna esitti mm. muistosanat Killan viimeisestä puheenjohtajasta F.P.Oinosesta ja Killan toiminnan jatkamisesta Helsingissä, mistä lukuisat mukana olevat viipurilaiset olivat yksimielisiä.

Torkkelin Killan syyskokous 27.10.1940 Viipurilaisen osakunnan huoneistossa Helsingissä. Eturivissä vasemmalta mm. Harald Öhquist, Arno Tuurna, Lempi Jääskeläinen, Otto Järveläinen, Ferd. Alfthan, Väinö Kaasalainen.

Killan uudeksi puheenjohtajaksi valittiin itsestään selvänä asiana kaupunginjohtaja Arno Tuurna, varapuheenjohtajaksi kenraaliluutnantti Harald Öhquist, sihteeriksi kirjailija Lempi Jääskeläinen, intendentiksi arkistinhoitaja Ragnar Rosén, rahastonhoitajaksi fil.maist. Ferd. Alfthan sekä muiksi jäseniksi prof. Otto-I.Meurman, lääket. ja kirurg.tohtori Mauno Rauramo, taiteilija Rurik Lindqvist, rehtori Aarne Vartiainen, lehtori Toivo Valtavuo, fil.maist. Saima Untolahti ja talousneuvos Heikki Kosonen. Tilintarkastajiksi valittiin tehtailija Eevert Kilpiä ja ins. Robert von Alfthan. Asioiden käsittelyn jälkeen esiintyivät lausuntataiteilija Kaarina Björkroth sekä laulaja Viljo-Jussi Hukari, joka lauloi Lempi Jääskeläisen sanoittaman ja Heino Kasken säveltämän vaikuttavan ”Oma Karjalan maa”. Toimittaja Eero Viitanen luki otteita sotapäiväkirjaan perustuvasta, hänen ja kamreeri Emil Koposen toimittamasta kirjasta ”Viipurin viimeiset päivät”. – Saman vuoden joulukuussa oli vielä kokoontuminen.

Vuoden 1941 kevätkausi aloitettiin kahvikonsertilla, jossa esiintyivät viipurilaistaiteilijat pianisti Sigrid Holst-Kuosma ja viulisti Pippa Haikala säestäjänä prof. Andrei Rudnew, lausuja Lauri Pekkola sekä Esther Höckert, joka luki erään joululehden kirjoitelman, mitä ei milloinkaan painettu. Lisäksi toimittaja Jaakko Leppo pakinoi Viipurin erikoispiirteistä. Vuosikokouksessa 30.3.1941 Viipurilaisessa Osakunnassa käsiteltiin erityisesti sääntöjen muuttamista, sillä Killan kotipaikka oli toinen. Prof. Meurman esitelmöi Viipurin vanhoista rakennuksista havainnollistaen esitystään varjokuvilla. Karjalan toimittaja T.W.Tirkkonen kertoi vielä ”Erästä merkillisestä matkustajasta Viipurissa 1700-luvulla”.

Mainittuja tilaisuuksia varten oli Lääninhallituksen lupa (luvat säilyneet Killan arkistossa), mutta sääntöjen muutosehdotusta, uusia sääntöjä tai oikeusministeriön rekisteröintiosaston hyväksymispäätöksiä ei sen sijaan ole. Ehkäpä uudelleen leimahtanut sota tyrehdytti Killan toiminnan?

Vuonna 1942, jolloin Viipuri oli jo vallattu takaisin ja siviiliväestöä oli muuttanut sinne, pidettiin Killan vuosikokous viipurilaisen ravintoloitsija Toropaisen omistamassa ravintola Espilässä Helsingissä. Kokouksen isäntänä oli fil.maist. Erkki Paavolainen, mutta sinne toi tuoreet uutiset runnelusta Viipurista Killan puheenjohtaja Arno Tuurna. Toimintakertomusta eikä tilinpäätöstä ollut, sillä sihteeri oli Viipurissa ja rahastonhoitaja haavoittunut. Taiteilijapari Ilse ja Georg Harpf esittivät musiikkiohjelmaa. – Syyskokous pidettiin marraskuussa, isäntänä Harald Öhquist. Killan hallituksesta eronneen maist. Saima Untolahden tilalle valittiin fil.toht. O.J.Brummer. Arkkitehdit Meurman, Ullberg ja Viiste keskustelivat mielenkiintoisesta temasta Viipurin jälleenrakentamisesta, johon keskusteluun otti yleisökin osaa. Kokouksessa vallitsi usko valoisaan tulevaisuuteen.

Vuosi 1943 oli Torkkelin Killan kymmenes toimintavuosi ja siis juhla-vuosi. Sodan varjosta huolimatta sitä juhlittiin 25.3. Helsingissä Lallukan Taiteilijakodin juhlasalissa. Arno Tuurnan ja Lempi Jääskeläisen lennok-kaiden puheiden jälkeen esiintyivät Helsinkiin muuttaneet viipurilaistaitei-lijat. Ilta oli varmaan tunnelmallinen, sillä Lempi Jääskeläinen oli kirjoitta-nut pöytäkirjaan mm. ”jokainen tunsu vilpitöntä iloa tiedosta, että Torkke-lin Kilta pääsee muuttamaan takaisin oikeaan kotipaikkaansa”. Siitä muu-tosta ei tullut mitään, sillä seuraavana vuonna Viipuri menetettiin toistami-seen.

Uusi aloitus

Torkkelin Killan toiminnassa oli taas tauko toukokuun 3:nteen päivään 1945, jolloin pidettiin vuosikokous Viipurilaisessa Osakunnassa. Puheen-johtajana toimi Arno Tuurna, joka alusti laajasti toimenpiteitä Killan toi-minnan vilkastuttamiseksi. Keskustelun yhteydessä mm. Viipurin Suoma-laisen Kirjallisuusseuran edustajat toivoivat Killan apua Seuran 100-vuotis-juhlan järjestämisessä. – Kokousesitelmän piti tuomiorovasti Aapo Santa-vuori Viipurin vanhan Tuomiokirkon entisöimissuunnittelusta. Lisäksi esiintyivät viipurilaistaiteilijat Irma Ruuskanen, Viljo-Jussi Hukari ja Olavi Tilli. Saman vuoden syyskokouksessa Lallukassa keskusteltiin jälleen Kil-lan toiminnan monipuolistamisesta. Kuolleen toht. O.J.Brummerin tilalle hallitukseen valittiin kauppaneuvos Arthur Helenius ja tilintarkastajiksi edelleen ”huonekalumiehet” Eevert Kilpiä ja Toivo Nupponen. Lempi Jääskeläinen esitelmöi ”Viipurin Kantajain Ammattikunnan vaiheista 400 vuoden aikana” ja musiikista huolehtivat sellisti Eero Selin ja pianisti Irma Ruuskanen.

Vuosi 1946 oli vähän vilkkaampi. Perustettiin näet Naistoimikunta (Sirk-ku Tuurna, Margit Rauramo, Toini Meurman, Anni Tirkkonen, Aino Nup-ponen, Siiri Fredriksson ja Lempi Jääskeläinen) valmistelemaan kirjallis-musikaalista iltaa, joka pidettiin Vanhalla ylioppilastalolla 11.2.1946. Ohjelman suorittajina oli tunnettuja kirjailijoita ja taiteilijoita. Taloudelli-sestikin ilta oli onnistunut. Osallistuttiin Viipurin Suomalaisen Kirjalli-suusseuran 100-vuotisjuhlaan 7.9.1945 Yliopiston juhlasalissa. – Syysko-kous 31.10.1946 Viipurilaisessa Osakunnassa oli pöytäkirjan mukaan mer-kittävä siinä suhteessa, että tohtorinrouva Greta Valvanne oli tuonut Ruot-sista oikeata kahvia, jota ”osakunnan Mari” keitti kiltalaisille. Ajankuva sekin! Esitelmöitsijät olivat osakunnan inspehtori Aarno Saxén ja fil.maist. Sulo Haltsonen, edellinen esitelmöi aiheesta ”Mitä on viipurilaisuus?” ja jälkimmäinen kertoili karjalaisesta kansatieteilijästä Theodor Schwindtistä. Arkiasiana pöytäkirjassa on maininta, että jäsenmaksu korotettiin 50 mar-kasta 80 markaksi.

KIRJALLIS-MUSIKAALINEN

ilta

JÄRJ. TORKKELIN KILTA

11. 2. 1946 KLO 19.30

VANHASSA YLIOPIILASTALON
JUHLASALISSA

ESIINTYJÄT:

Helinä Sirkkiä piano

Kersti Bergroth otteita omasta teoksesta

Ilmari Pimiä sikermä uusia runoja

Frida Sergejeff laulu

Säestää Marja Aaltoila

Hagar Olsson uppläsning

Jouko Ilvonen viulu

Säestää Marja Aaltoila

Lempi Jääskeläinen otteita omasta teoksesta

Viljo Kojo otteita omasta teoksesta

Torkkelin Killan kirjallis-musikaalisen illan 11.2.1946 ohjelma.

Pikku-Viipuri suunnitelma

Vuodet 1947–48 olivat Killan toiminnassa mielenkiintoiset, sillä jo kokouksessa 12.3.1947 pohdittiin rakenteilla olevan Pohjois-Haagan katujen nimistöä. Helsingin kaupungin kadunnimilautakunnassa oli sen jäsen Torkkelin Killan intendentti Ragnar Rosén ehdottanut, että tämän uuden kaupunginosan kaduille annettaisiin menetetyn Viipurin kadunnimiä. Hän ja häneen yhtyen prof. Meurman pitivät suunnitelmaa kunnianosoituksena luovutetulle kotikaupungille: olisivathan monet vailla asuntoa olevat viipurilaiset saaneet edes asua rakkaiden ja arvokkaiden nimien ympäröimässä lähiössä. Kirjailija Lempi Jääskeläinen oli taas kielteisellä kannalla ja vastusti tätä ”pikku Viipuri” -ajatusta, että monet vieraat ihmiset kansoittaisivat Viipurin vanhojen ja arvokkaiden katujen mukaan nimetyt kadut Pohjois-Haagassa. Killan hallituksessa taisi suunnitelma sammua näihin erimielisyyksiin, vaikka siitä ennätettiin jo kertoa helsinkiläisessä päivälehdessäkin. Heijastuksena tästä kiistasta oli Ragnar Rosénin esitelmä Viipurin vanhoista kadunnimistä ja niiden alkuperästä saman vuoden syyskokouksessa, jossa Viipurin ”satakieli” Frida Sergejeff laulullaan ilahdutti myös kuuntelijoita.

Ajanjakson muuta toimintaa

Vuoden 1948 vuosikokouksessa maist. Veikko Mattila esitelmöi Viipurin kaupasta ja merenkulusta entisinä aikoina ja viulisti Anton Hyöki esiintyi.

Vuosisilta 1949–50 on yhteinen vuosikertomus, jossa on kerrottu, että Killan hallituksen jäsen prof. Mauno Rauramo oli kuollut ja hänen tilalleen valittiin prof. Oskari Reinikainen. Laukkaavan inflaation takia jäsenmaksu korotettiin 200 markaksi vuosijäseniltä. Sääntöjen muutos oli yhä keskustelun teemana ja käsiteltiin monia aloitteita, esim. päätoimittaja Erkki Paavolaisen kysymyksiä: Mitä on tehty Lallukan rahastolle; Mistä oli Jalmari Finnen eläessä annettu apurahoja historian tutkimusta varten? Lisäksi ehdotettiin Viipurin kaikkien arkistojen kokoamista Helsinkiin, sivukiltojen perustamista ja tukemista muissa viipurilaisten asuttamissa kaupungeissa, ym. Killan Naistoimikunnan naiset olivat avustaneet Viipurin Taiteilijaseuraa juhlatanssiaisten järjestämisessä ravintola Fenniassa ja oli juhlittu vaatimatomasti oman Killan 15-vuotista taivalta. Pöytäkirjoissa on myös merkintä onnistuneesta retkestä Porvooseen. Killan virallisissa kokouksissa prof. Meurman oli esitelmöinyt 150-vuotiaasta Pietari-Paavalin kirkosta Viipu-

Torkkelin Killan v. 1952 Viipurilaisessa osakunnassa järjestämän tilaisuuden osanottajia oikealta Otto-L. Meurman, Arno Tuurna, Lempi Jääskeläinen, Heikki Reenpää ja Eino Parikka.

rissa, Harald Öhquist oli selostanut kirjaansa Talvisota minun näkökulmastani ja maist. Parikka oli kertonut viipurilaisista kirjoista ja kirjailijoista.

Vuosien 1951–52 papereista käy selville, että oli pidetty kaksi sääntömääräistä kokousta, joissa olivat esitelmöineet maist. Erik Bergh Parikkalan rauhan rajasta, fil.toht. Kauko Kyyrö Adam Wilkestä ja hovioikeuden-asessori Robert Rainio oli kertonut Turun Torkkelin Killan alaosastosta. – Syyskokouksen 1952 pöytäkirjassa erikseen mainitaan, että Kiltaan oli liittynyt paljon uusia jäseniä, että toimihenkilöt olivat samoja ja että viipurilaistaiteilijat olivat esiintyneet kokouksissa.

Vuosina 1953 ja 1954 oli samoin ollut kaksi kokousta, joista Viipurilaisessa Osakunnassa syyskokouksessa, joka samalla oli Killan 20-vuotisjuhla, 1.11.1953 olivat esitelmöineet lahtelainen pankinjohtaja Arvo A. Lintulahti vanhoista viipurilaisista kauppiaista, kapt. Olli Kaarnakoski Kustaa III:n sodan aikaisesta Viipurin kujanjuoksusta, Lempi Jääskeläinen oli lukenut laatimansa 20-vuotiskertomuksen, Arno Tuurna oli puhunut,

Frida Sergejeff laulanut ja nuori Pirkko Attila lausunut. – Lisäksi on merkintä, että kaupunginjohtaja Arno Tuurna oli viettänyt v. 1954 60-vuotisjuhlaansa.

Vuosikokous 1955 oli pidetty 12.4. Vieraana siellä oli Lahden alaostaston edustaja lehtori Venla Salokas, joka kertoi sikäläisten kiltalaisten aikeista pystyttää uusi Mäntysen Hirvi-patsas Lahteen, alkuperäinenhan oli jäänyt Viipuriin Torkkelin puistoon. Pianisti Helinä Sirkiän esityksen jälkeen piti toht. I. Kemppinen esitelmän kansanballadin muuttumisesta kulkeutuessaan maasta toiseen, kouluneuvos Erkki Paavolainen luki otteita kirjastaan Sanomalehti Karjalan vaiheita ja puheenjohtaja Tuurna selosti karjalaisten lisäkorvausasioita. Syyskokouksessa 27.11. talousneuvos Eevert Kilpiän sairauden takia tilalle tilintarkastajaksi valittiin vakuutusjohtaja Lauri Haaksi, varatilintarkastajiksi tulivat talousneuvokset Mikko Pulkkinen ja Juho Heitto. Kokouksessa oli näytteillä kuvanveistäjä Armas Tirron suunnittelema Karjalaan jääneille vainajille Hietaniemen hautausmaalle pystytettävän patsaan pienoismalli. Kokousesitelmän piti prof. K. Kallio Kiinan matkastaan ja lisäksi esiintyi pianisti Mikko von Deringer. – Vuosien 1955-56 aikana oli tehty retket Hämeenlinnaan ja Lahteen.

Vuosikokouksessa 29.4.1956 esitelmöi fil.toht. Sylvi Möller ”Kauppiaskasvatuksesta barokkiajan Viipurissa” ja Amerikassa asuva oopperalaulaja Kalle Ruusunen lauloi Deringerin säestämänä, ym. Syyskokouksessa 3.12. prof. O. Reinikaisen sairauden takia valittiin hallitukseen varatuomari Juho Kivi-Koskinen. Lisäksi ehdotettiin juhlien järjestämistä Killan taloudellisen aseman parantamiseksi, mutta asiakirjoista ei käy selville, pidettiinkö juhlat vai ei. Kokousesitelmöitsijä fil.toht. Pia Katerma kertoi Viipurissa ja Karjalassa eläneistä ja vaikuttaneista taiteilijoista ”Gallen-Kallelasta Aimo Tukiaiseen”, joka viimeksi mainittu juuri oli voittanut marsalkka Mannerheimin ratsastajapatsaskilpailun.

Vuoden 1957 tapahtumista kertoo vain 24.3. pidetyn vuosikokouksen pöytäkirja. Sihteeri oli loukannut kätensä, joten vuosikertomusta ei ollut. Esitelmöitsijä maist. Aulikki Ylönen kertoi Jääskén kihlakunnan yksijaloista, talonpojista, jotka olivat saaneet veroista helpotuksia Kaarle Knuutinpoika Bonden ajoista alkaen. Konsuli Peter Starckjohann Lahdesta esitteli Viipurin murteella värivalokuvia vanhasta Viipurista ja lisäksi nuori laulajatar Eini Liukko esiintyi.

Killan 25-vuotisjuhla juhlakokouksineen pidettiin 19.4.1958 Viipurilaisessa Osakunnassa. Pianisti Sakari Heikinheimo esitti pianosooloja, laulajatar Margit Tuure lauloi mm. Arno Tuurnan sanoihin Lempi Jääskeläisen säveltämän laulun. Killan sihteeri luki laatimansa 25-vuotiskertomuksen, puheenjohtaja puhui viipurilaisille, varatuomari Juho Kivi-Koskinen kertoi valmistumisvaiheessa olevasta Viipurin kirjasta. Juhlaillallisilla puhuivat Tuurnan lisäksi professori Otto-I. Meurman ja Viljo Nissilä, maist. Eino

Torkkelin Killan 25-vuotisjuhlaillliset Viipurilaisessa osakunnassa 19.5.1958. Takapöydän ääressä mm. Toivo Valtavuo, Lempi Jääskeläinen, Arno Tuurna, Margit Rauramo, Robert Rainio, Sirkku Tuurna, Viljo Nissilä.

Parikka, lehtori Toivo Valtavuo, pankinjohtaja Arvo A. Lintulahti Lahdesta ja hovioikeudenasessori R. Rainio Turusta.

Yhdistetty vuosi- ja syyskokous 1959 pidettiin lokakuussa, jossa kuolleen kauppaneuvos A. Heleniuksen tilalle hallitukseen valittiin fil.toht. Aarne Huuskonen. Kokouksessa esitelmöi maist. Alpo Salmela Valtionarkistosta löytämästään viipurilaisen koulumiehen A. Sumeliuksen päiväkirjasta, jossa oli merkintöjä viipurilaisten elämästä sata vuotta sitten. Kouluneuvos A. Inkilä kertoi Adam Wilkestä, Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran perustajajäsenestä ja ns. Wilken koulun perustajasta. Killan jäsenet vierailivat Helsingin kaupungin museossa, jossa museonjohtaja Helmi Helminen esitelmöi Aurora Karamzinista. Sen jälkeen oli kokous Viipurilaisessa Osakunnassa, jossa kiltalaiset kirjoittajat kertoivat vaikutelmistaan tuoreesta Viipurin kirjasta.

Vuosina 1960–61 pidettiin tavanmukaiset vuosi- ja syyskokoukset. Vuosikertomuksessa 1960 selostetaan, että Kilta oli osallistunut Wilken koulun 100-vuotisjuhlan järjestelyihin. Vuosikokouksesitelmän piti dosentti Kauko Kyyrö kirjoittamastaan Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran historiasta. Syyskokouksessa kertoi fil.toht. Sven Hirn Viipurin kuvapatsaista unohtamatta Marsia ja Merkuriusta Linnansillan vallien kupeessa.

Lisäksi agronomi Pellervo Huitu kertoili lapsuudenkodistaan Kaislahden hovista Johanneksessa. Vuosikokouksessa 1961 käsityönopettaja Aava Piltz kertoili karjalaisista kansannaisten revinnäis- ja nyhennäispiteistä havainnollistaen esitystään pitsimalleilla ja kansanrunoesityksellään. Vuoden 1961 syyskokouksessa maist. Walter Appelqvist esitelmöi Monrepoon kartanosta ja sen omistajista. Kokouksessa oli vieraana kreivi von der Pahlen, joka kertoili käynnistään kodissaan Monrepoossa, josta oli tehty kansanpuisto kukkaistutuksineen, karuselleineen ja muine huvilaitteineen. Maist. Appelqvist selosti lisäksi paronitar Maria Nikolaijn tekemää kirjalahjoitusta Helsingin yliopiston kirjastolle, mitä jo paroni Paul Nikolaij oli eläessään suunnitellut.

Vuosikokouksesta 1962 oli pitkä kirjoitus Uudessa Suomessa. Kokouksessa, joka pidettiin 18.3. Viipurilaisessa Osakunnassa, näyttelijätär Hilja Jorma kertoi suurlahjoittaja Juho Lallukasta ja hänen vaimostaan Mariasta sekä Lallukan taiteilijakodin syntymisestä Helsingissä. Pianisti Elisabeth Kamenskyn esiintymisen jälkeen maist. Kyösti Skyttä kertoili vielä nuoren viipurilais- ja karjalaispolven suhteesta menetettyyn kotiseutuun. Syyskokouksessa 28.10.1962 prof. Erik Lönnroth selosti muistiinpanojaan vuoden 1918 tapahtumista Viipurissa ja prof. Viljo Nissilä kertoi koulumatkastaan Torkkelin puistosta Rosuvoihin. Ohjelmassa oli lisäksi pianisti Kaija Kakkurin pianonsoittoa ja kiltalaisten vilkasta keskustelua kahvikuppien ääressä.

Vuonna 1963 oli syyskokouksen yhteydessä 27.10. vaatimaton Killan 30-vuotisjuhla, jossa esiintyivät pianisti Irma Ruuskanen, viulisti Juhani Homanen ja lausuja Kaarina Björkroth-Lyly. Lisänä H. Öhquist ja Otto-I. Meurman muistelivat Viipurin historiaa ja Ragnar Rosén esitti otteita tekeillä olevasta Viipurin kaupungin historiasta.

Vuonna 1964 ei ollut mitään toimintaa Killan keskeisen jäsenen Lempi Jääskeläisen sairastumisen ja kuoleman johdosta. Siunaustilaisuudesta 19.9. Meilahden kirkossa muodostui vaikuttava surujuhla. – Samana vuonna kuoli myös prof. Rosén, joten sen vuoden yhdistetty vuosi- ja syyskokous oli omistettu Lempi Jääskeläisen ja Ragnar Rosénin muistolle. Virallisten asioiden käsittelyn jälkeen fil. toht. Eino Kauppinen Kustannusosakeyhtiö Otavasta puhui Lempi Jääskeläisestä kirjailijana ja kaupunginjohtaja Tuurna prof. Rosénin muistolle. Ylioppilas Timo Kivi-Koskinen soitti Händelin huilusonaatin ja laulajatar Margit Tuure lauloi Margaret Kilpisen säestyksellä Lempi Jääskeläisen Manalan virren ja kaksi Kilpisen laulua. – Lempi Jääskeläisen sisar, opettajatar Aili Jääskeläinen valittiin Killan hallitukseen (1965).

Vuodelta 1965 on säilytteillä vuosikertomus, jossa mainitaan Killan hallituksen jäsenet: puheenjohtajana Arno Tuurna, varapuheenjohtajana Ha-

rald Öhquist, sihteerinä Aili Jääskeläinen, rahastonhoitajana Ferdinand Alfthan ja muina jäseninä Aarne Huuskonen, Juho Kivi-Koskinen, Otto-I. Meurman, Toivo Nupponen, Eino Parikka ja Toivo Valtavuo. Vuosikokouksessa 21.3. kouluneuvos Aarne Huuskonen kertoi Papulan poikien matkasta edellisenä kesänä Viipuriin. Musiikkiohjelman lisäksi Eino Parikka oli kertonut Viipurin nelikielisydestä.

Vuonna 1966 vuosikokous pidettiin 27.3. Siinä dosentti Sulo Haltsonen esitelmöi räisäläissyntyisestä kansatieteilijästä Theodor Schwindtistä. Toisen esitelmän piti Eino Parikka fil.toht. Walter Juveliuksesta (Juvasta), runon Jo Karjalan kunnailla lehtii puu -sepittäjästä, Viipurin Työväenopiston ja myöhemmin kaupunginkirjaston johtajasta. Esitelmän jälkeen todettiin, että Killan jäsen Irja Osmala on Juveliuksen tytär. – Syyskokouksessa 1966 prof.Meurman kertoili matkavaikutelmistaan Kreikasta.

Vuosikokouksessa 19.3. 1967 selosti puheenjohtaja Tuurna, että mainituna vuonna Viipurin Lauluveikot täyttää 70 vuotta, Viipurin Palokunta sata vuotta ja Viipurin Taiteenystävät 75 vuotta. Samalla hän esitti muistosanat USA:ssa kuolleesta kapellimestari Boris Sirposta, tunnetusta viipurilaisesta musiikkimiehestä. Torkkelin Kilta päätti liittyä jäseneksi juuri perustettuun Lempi Jääskeläisen seuraan. – Vuosikokouksesta oli merkintä, että Killan hallitukseen kuului metsänhoitaja A.Piltz, todennäköisesti Rosénin tilalle. Kokousesitelmöijinä olivat professorit Aimo Halila ja Erkki Kuujo, jotka molemmat kertoivat tekeillä olevasta Viipurin kaupungin historiasta. – Syyskokouksessa 28.10. oli mukana 45 jäsentä, jäsenmaksu korotettiin 4 markaksi ja tilintarkastajiksi nimettiin Mikko Pulkkinen ja Ellen Karjalainen. Vuoden aikana kiltalaiset olivat tehneet retken Hämeenlinnaan ja Hakoisten kartanoon sekä läheiselle Linnavuorelle. Otto-I.Meurman ja Ellen Karjalainen olivat Killan edustajina Parikkalassa Koitsanlahden hovin kotiseutumuseossa avatun Lempi Jääskeläisen huoneen tupaantuliaisissa sekä laskeneet kukkia hänen hautakummulleen.

Vuoden 1968 vuosikokous pidettiin 27.4. Viipurilaisessa Osakunnassa, johon saapui vieraiksi edustajia Hämeenlinnan Killasta. Päivä oli lähellä Viipurin valtauksen (Vapaussodassa) 50-vuotispäivää, joten esitelmöitsijäksi oli pyydetty kenraaliluutnantti Aatos Maunula, jonka esitelmä julkaistiin seuraavan päivän Uudessa Suomessa. Kokouksen jälkeen Helsingin kiltalaiset yhdessä hämeenlinnalaisten kanssa olivat päivällisillä ja sen jälkeen Kansallisteatterissa katsomassa Kersti Bergrothin näytelmää Anu ja Mikko. Syyskokouksessa 27.10.1968 Arno Tuurna erosi puheenjohtajan toimesta sairautensa takia ja hänet kutsuttiin kunniapuheenjohtajaksi. Puheenjohtajaksi valittiin Eino Parikka ja hallituksen jäseniksi Elsi Luikki ja ins. Matti Tapionlinna. Pöytäkirjassa on myös merkintä sadan sanomalehti Karjalan osakkeen ostamisesta. Lisäksi kokouksessa esiintyi pianisti Marita

von Deringer ja kunnallisneuvos Juhani Leppälä kertoi käynnistään kotiseudullaan Sortavalassa.

Vuoden 1969 vuosikokous pidettiin normaaliin aikaan Viipurilaisessa Osakunnassa, tavallisessa kokoontumispaikassa, ja siinä uusi puheenjohtaja E. Parikka piti kiitospuheen Tuurnalle. Kokouksessa luettiin Viljo Nissilän, Reino Pentikäisen, Johannes Reitamon ja Tauno Siltasen allekirjoittama kirjelmä, jossa pyydettiin Kiltaa järjestämään neuvottelutilaisuus viipurilaisesineistön keräämistä ja mahdollisen Viipuri-museon perustamista varten. Päätettiin, että Kilta käynnissä olevan Karjala-talon hankkeen takia lähettää vain edustajan seuraavassa huhtikuussa aiottuun museokokoukseen. Killan kokouksen ohjelmalla oli Aili Jääskeläisen esitelmä terveyden hoito-oloista vanhassa Viipurissa ja Pirjo Roihan pianonsoittoa. – Syyskokouksessa 16.11.1969 puheenjohtaja Eino Parikka esitti muistosanat pari päivää aikaisemmin kuolleesta Killan pitkäaikaisesta rahastonhoitajasta Ferdinand Alfthanista. Hänen tilalleen hallitukseen valittiin ylilääkäri Lyderik Löfgren. Kokouksesitelmän piti prof. Halila Viipurin historiasta 1700-luvulla.

Vuonna 1970 pidettiin Killan hallituksen kokouksia kolme, joissa pantiin alulle sääntöjen muutosluonnos. Rahastonhoitajan ja sihteerin tehtävät yhdistettiin, kun entinen rahastonhoitaja Toivo Nupponen ilmoitti eroavansa. Sanomalehti Karjalaan ja pääkaupungin sanomalehtiin toimitettiin kiltalaisten toivomuksesta paheksumus kirjailija Eeva Kilven televisio-ohjelmasta, jossa esitettiin viipurilaisia loukkaavalla tavalla entisen kotikaupungin asukkaita uusilla asuinsijoilla. Vuosikokouksessa 22.3. hyväksyttiin sääntöjen muutosehdotus. Kokouksen jälkiosassa piti Harald Öhquist esitelmän Kannaksen luonnon erikoispiirteistä, arkeologiasta, geologiasta, eläimistöstä ja kasvistosta, välittömistä kansanihmisistä, joihin hän oli tutustunut virkamatkoillaan, ja heidän historiastaan. – Syyskokouksessa käsiteltiin vielä kerran sääntöjen muutosta. Sihteeri-rahastonhoitajalle päätettiin suorittaa sadan markan vuosikorvaus ja Killan hallitukseen valittiin kuolleen Toivo Valtavuon tilalle lehtori Toini Kulmala ja eroa pyytäneen Toivo Nupposen tilalle ins. Tauno Siltanen.

Vuoden 1971 vuosikokous pidettiin 21.3. Aluksi puheenjohtaja Eino Parikka esitti muistosanat kuolleesta kenraaliluutnantti Harald Öhquististä, Viipurin linnan viimeisestä isännästä ja Torkkelin Killan perustajajäsenestä. Kokouksessa käytettiin prof. Otto-I. Meurmanin suunnittelemaa puheenjohtajan nuijaa, joka oli katajasta ja koristettu hänen Viipurissa v. 1933 piirtämällään hopeasta tehdyllä Torkkelin Killan vaakunalla. Luovutuspuheessaan hän muisteli ystäväänsä Harald Öhquistiä ja kertoili Killan perustamisajoista. Lahjan ottivat vastaan kunniapuheenjohtaja Tuurna ja puheenjohtaja Eino Parikka, joka viimeksi mainittu esitti kiitokset prof.

Meurmanille. Tämän jälkeen prof. Meurman esitelmöi suunnittelemaansa Viipurin kaupungin luoteisväylästä havainnollistaen esitystään kartan ja diakuvien avulla. Suunnitelman toteuttaminenhan jäi kesken, mutta valloittajat ovat toteuttaneet sen melkein sanatarkasti. – Hallituksen kokouksen pöytäkirjaan 31.10. on merkitty, että uudet säännöt on vahvistettu ja esitetty rekisteröitäviksi. Samalla Killan hallitus kokonaisuudessaan esitti uusiin sääntöjen mukaisesti eronpyyntönsä. Vuoden syyskokous pidettiin samana iltana Lallukassa, jossa puheenjohtaja Parikka ilmoitti eroavansa, sillä hän oli muuttanut Kouvolaan. Hänen jälkeensä Killan viidenneksi puheenjohtajaksi valittiin Aarne Huuskonen, varapuheenjohtajaksi prof. Meurman ja jäseniksi Aili Jääskeläinen, Lyderik Löfgren, Tauno Siltanen, Matti Tapionlinna ja Arno Tuurna, tilintarkastajiksi kauppat.maist. Eino Aarne ja Nina Mäkinen sekä varatilintarkastajiksi Ellen Karjalainen ja talousneuvos August Honkanen. Jäsenmaksu nostettiin 5 markaksi ja ainaismaksu pysytettiin 100 markkana. Kokouksesitelmöitsijä fil.maist. Jorma Tiainen kertoi 1800-luvun Viipurista, erityisesti Saimaan kanavasta.

Vuoden 1972 vuosikokous pidettiin 19.3. Kestikartanossa, mukana 27 kiltalaista. Prof. Viljo Nissilä esitelmöi Viipurin katujen ja torien nimistä, joista monet olivat vanhoillekin viipurilaisille ennestään tuntemattomia. Aarne Huuskosen laatiman tietokilpailun Viipurin historiasta ja katujen nimistä voitti prof. Meurman. Syyskokous oli 22.10. samassa paikassa. Siinä Aili Jääskeläinen ilmoitti eroavansa sihteeri-rahastonhoitajan toimesta ja tilalle valittiin Kyllikki Wikström. Hallituksen tehtäväksi annettiin järjestää Killan 40-vuotisjuhlat seuraavana vuonna. Fil.toht. Sven Hirn esitelmöi Viipurin entisistä teatterioloista. Killan ylimääräinen kokous oli pidetty 29.4.1972 Primulassa, jossa oli keskusteltu Viipuri-museon säätiöstä. Päätettiin perustaa sihteerin ehdotuksesta Torkkelin Killan Museokerho, jonka jäseniksi valittiin Hellin Sivori, Elsi Luikki, Kyllikki Wikström, Viljo Nissilä ja maist. Pekka Kansi. Järjestäytymiskokouksessaan kerho nimesi puheenjohtajaksi Pekka Kansin ja sihteeriksi Kyllikki Wikströmin. – Syyskokouksessa myyntipäällikkö Bror-Erik Hästö näytti värikuvia ”tämän päivän Viipurista”. – Siihen päättyi pöytäkirjan sanontaa käyttäen ”Jääskeläisen tyttöjen kausi” Torkkelin killassa. Sekä Lempi Jääskeläinen että hänen sisarensa Aili Jääskeläinen olivat olleet mukana vuodesta 1933 Killan kotiseututyössä.

Torkkelin Kilta vuosina 1973–1982

Killan 40-vuotisjuhla

Vuoden 1973 alusta sihteerinä toimineen ensi tehtäviä oli Killan 40-vuotisjuhlan järjestelyt 15.3. Jo aamulla kävivät hallituksen kunniapuheenjohtaja Arno Tuurna, puheenjohtaja Aarne Huuskonen ja varapuheenjohtaja Otto-I. Meurman perustajajäsenen kenraaliluutnantti Harald Öhquistin haudalla Hietaniemessä. Haudalle laskettiin Killan kukkakimppu ja Meurman lausui sanat: Kenraaliluutnantti Harald Öhquist, Viipurin viimeinen linnanhera, oikeuteen aina nojaava Suomen Jääkäri ja vapautemme Taistelija oli Torkkelin Killan perustaja. Hänessä oli yhtyneenä sotilas ja kulttuurihenkilö, isänmaalle vihkiytynyt kansalainen, epäitsekäs kunnianmies, ritari. Hän tajusi, että kansan on perustettava eteenpäin vievä kehityksensä historiansa antamille kokemuksille ja lujalle moraaliselle pohjalle. Tämä henki kiinnitti hänet myös historialliseen Viipuriin, jonka lujuudesta hän

Torkkelin Killan 40-vuotisjuhlailalliset 15.3.1973 ravintola Royalissa. Takapöydän ääressä vasemmalta mm. Margit Rauramo, Otto-I. Meurman, Brita Öhquist, Aarne Huuskonen, Sirkku Tuurna, Lyderik Löfgren, Salome Konttinen-Sainio, Erkki Hämäläinen, Elsi Luikki, Ville Teivonen.

kantoi vastuun. Se liitti hänet myös Kiltaamme ja haluamme uskoa, että hänen aatteensa ovat onnistuneet imeytymään Kiltammekin näkemyksiin. Hänen työstään tunnemme suurinta kiitollisuutta, säilytämme hänen muistonsa ja laskemme tänä 40-vuotispäivänämme kukkamme hänen kummulleen. – Rouva Brita Öhquist ja lähimmät omaiset olivat läsnä tilaisuudessa.

Virallisten asioiden lisäksi juhlakokouksessa ravintola Royalissa kutsuttiin Torkkelin Killan kunniajäseniksi prof. Meurman ja opettaja Aili Jääskeläinen, joista läsnäollut Meurman sai rintaansa punaisen neilikan ja sairaana olevalle Aili Jääskeläiselle puheenjohtaja Huuskonen vei seuraavana päivänä kukkakimpun.

Kokouksen jälkeen siirryttiin viereiseen Royalin Runeberg-saliin, johon vieraiksi oli kutsuttu Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran, Wiipuri-Museon Säätiön ja Killan alaosastojen edustajat. Kouluneuvos Huuskonen toivotti vieraat tervetulleiksi ja luki otteita Aili Jääskeläisen laatimasta 40-vuotiskertomuksesta. Kunniajäsen prof. Meurman puhui ”Viipurin muureista” ja taiteellisesta ohjelmasta vastasivat veljekset Antti ja Jukka Meurman soittaen Beethovenin sonaatin. Lisäksi näyttelijätär Salli Karuna lausui Aleksis Kiven runon Suomenmaa ja Aapelin pakinan Näyttelijätär.

Killan muut kokoukset ja toiminta

Vuosi 1973 oli vilkkaan toiminnan aikaa. Killan hallitus oli pitänyt neljä kokousta. Oli tullut käyttöön tiedottaminen sarjakirjeillä kiltalaisille. Karjalan kulttuuriperinteen seminaariin Lohjalla, Kanneljärven kansanopistolla, osallistuivat kiltalaiset Elsi Luikki ja Kyllikki Wikström. Autolastillinen kiltalaisia oli osallistunut matkaan Lappeenrantaan ja Imatralle, missä vietettiin Karjalaisen kulttuuriviikon avajaisia. Ympäri maan karjalaiset halusivat muistaa perinteitään, esim. Helsingissä järjestettiin lähes 30 tilaisuutta kyseisen teeman merkeissä, joukossa Killan 40-vuotisjuhlallisuuDET. – Syyskokouksessa Lallukassa oli mukana 54 jäsentä 134 kokonaisjäsenmäärästä. Kuolleen tilintarkastaja August Honkasen tilalle valittiin joht. Kauko Himanen. Ohjelmana olivat Irja Palmen soittamat pianosoolot ja fil. toht. Hannes Sihvon esitelmä Karelianismista. Lisäksi hum.kand. Ulla Kervinen kertoi Helsingin yliopiston kansatieteen laitoksen suorittamasta viipurilais- ja yleensä karjalaistaajamien perinteen keruusta.

Vuoden 1974 vuosikokouksessa 24.3. Lallukan taiteilijakodissa oli mukana 62 kiltalaista. Avauspuheessaan Arne Huuskonen esitti muistosanat August Honkasesta, Eino Parikasta ja Peter Starckjohannista. Killan Museokerhon jäsen lehtori Aili Simonsuuri selosti kerhon toimintaa ja laatimaansa kyselykaavaketta viipurilaisperinteen keräämiseksi. Musiikista

huolehti laulajatar Pirkko Gallen-Kallela säestäjänään musiikinopettaja Hilikka Sonninen. – Syyskokouksessa, jossa oli mukana 75 jäsentä, kertoi-li Aarne Huuskonen säätyläisten elämästä Viipurissa sata vuotta sitten ja laulajatar Anna-Maija Berner lauloi Sirkka Ganzaugen säestämänä.

Vuonna 1974 oli kokousten lisäksi muutakin toimintaa: kiltalaiset Kerttu Erkamo ja Kyllikki Wikström osallistuivat kulttuuriperinneseminaariin. Karjala-talon vihkiäisjuhlaan Helsingissä Käpylässä 17.11. osallistui kiltalainen Otto-I.Meurman, ja siellä tarjottavalla ”heimomurkinalla” 3.11. oli mukana useampia kiltalaisia. Kunniapuheenjohtaja Arno Tuurnan 80-vuotispäivän vastaanotolla oli mukana Killan koko hallitus. 11.11. autolastillinen kiltalaisia Aarne Huuskosen ja Reino Myllysen opastuksella teki retken Sibelius-museoon Tuusulassa, Kiven kuolinmökille, Halosen-niemeen ja lounaalla oltiin Krapihovissa. Jo keväällä 17.3. joukko kiltalaisia oli ollut mukana Lahden sivukillan 25-vuotisjuhlilla, jossa pääkillan lahjana ojennettiin lahtelaisille uunituore Viipurin kaupungin historian toinen osa. Ja huhtikuun 20. päivänä viitisenkymmentä kiltalaista oli Amos Anderssonin taidemuseossa pohjoiskarjalaisen Eeva Ryynäsen puuveistosnäyttelyssä. Sen jälkeen prof.Meurman oli kutsunut taiteilijan puolisoineen ja kiltalaiset kotiinsa kiltahetkeen, jossa pojanpoika Antti Meurman esitti viulusooloja.

Museo- ja opintokerho

Museokerho perustettiin, kuten sanottu, vuonna 1972. Lehtori Aili Simonsuuri oli laatinut laajan kyselykaavakkeen viipurilaisperinteen keräämistä varten. Sitä postitettiin n. 800 kappaletta ja lisää jaettiin nyrkkipostissa. Sanomalehti Karjalassa ja helsinkiläislehdissä ilmestyi Pyöreäntornin kuvalla varustettu vetoamus viipurilaistietouden tallentamiseksi. Kyselykaavakkeiden avulla kerättiin runsaasti perinnettä ja eräät kerholaiset, jopa sihteeri magnetofonin avulla, kävivät haastattelemassa monia viipurilaisia. Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura oli myöntänyt kerholle 3000 markkaa toimintaa varten, ja myöhemmin tästä voitiin varata osa ”kansatieteilijä” Leena Piiralle keruutyötä varten. Museokerho (Aili Simonsuuri, Viljo Nissilä, Aarne Huuskonen, Kyllikki Wikström) kokoontui kerholaisien kodeissa ja sen toiminta jatkui vuoden 1976 loppuun, jolloin työtä jatkoi Yliopiston kansanperinteen laitoksen karjalaisryhmä. Opintokerho (Elsi Valla, Signe Lindroos, Terttu Nuopponen, Hellin Sivori, Elsi Luikki, Martta Koiranen, Tauno Siltanen, Kerttu Erkamo, Kyllikki Wikström) sai valtion opintokerhoille myöntämän apurahan ja se opiskeli lähinnä Karjalatietoutta kahtena talvena.

Killan toiminta viimeksi kuluneina vuosina

Vuoden 1975 vuosikokous pidettiin Karjala-talon Laatokka-salissa, joka oli tupaten täynnä kiltalaisia. Kahvitarjoilusta huolehtivat Killan naisjäsenet ja Museoliiton johtaja Jorma Heinonen kertoi Viipurin biedermayer-ajasta 1840-70. Matti Tapionlinna selosti Karjala-talon syntyvaiheita, mutta tutustumiskierrosta ei voitu tehdä talon ”ylikuormituksen” takia. – Syyskokouksen pitopaikaksi varattiin suurempi Yläsali, jossa tämän jälkeen kaikki Torkkelin Killan kokoukset on pidetty. Kahvinkeittäjäksi oli suostunut eräs talon naisvahtimestareista. Aarne Huuskonen pyysi vapautusta puheenjohtajan tehtävistä sukututkimustöittensä takia ja hänen seuraajakseen valittiin kouluneuvos Matti Kähäri. Hallituksesta eroa pyytäneen Tauno Siltasen paikan suostui ottamaan Aarne Huuskonen. Kokouksessa perustettiin erityinen ohjelmatoimikunta, jonka vetäjäksi tuli maist. Anna-Maija Berner oikeudella saada apulaisia. – Syyskokousesitelmän piti prof. Kauko Pirinen aiheesta Viipuri lännen kirkollisena etuvartijana. Anna-Maija Berner lauloi Toini Schärlundin säestyksellä.

Vuoden 1975 merkkitapaus oli Killan järjestämänä viipurilaiskirjailijan Kersti Bergrothin muistojuhla ja tuotannon näyttely Karjalatalon suuressa juhlasalissa 20.–22.3. Näyttelyn järjestämisessä avusti Kustannusosakeyhtiö Otavan puolesta maisteri Majjaliisa Auterinen. Näyttelyn avajaisissa puhui pääjohtaja Erkki Tuuli ja pääjuhlassa prof. Arvi Kivimaa, maist. Toini Havu ja kouluneuvos Aarne Huuskonen. Tilaisuuksien taiteellinen puoli oli korkeatasoista ja niiden taloudellinen tuotto luovutettiin Wiipuri-Museon Säätiölle. Lisäksi samana vuonna kiltalaiset kävivät parissa teatterinäytännössä, Kaupunginmuseossa Aurora Karamzinin näyttelyssä ja Taidehallissa viipurilaisen Olli Miettisen taidenäyttelyssä. – Pöytäkirjassa on lisäksi merkintä, että Killan jäsenluku oli 243.

Vuosikokouksessa 1976 oli puheenjohtajana kouluneuvos Matti Kähäri ja esitelmöijänä kirjailija Iris Kähäri, joka kertoi Karjala-harrastuksesta. Marjatta Schärlund lauloi äitinsä Toini Schärlundin säestämänä ranskalaisia paimenlauluja. Lisäksi Wiipuri-Museon Säätiön keräyspäällikkö Reino Hintsu kertoi keräyksestä ja Lappeenrantaan sijoitettavan Wiipuri-Museon vaiheista. Elokuun 12. päivänä kuoli Torkkelin Killan näkyvimmistä hahmoista kaupunginjohtaja Arno Tuurna, joka intomielisesti toimi sekä Viipurissa että Helsingissä Killan tarkoituserien hyväksi. Hän oli Killan pitkäaikaisin puheenjohtaja ja kunniapuheenjohtaja, jonka siunaustilaisuudessa Tempeli-aukion kirkossa puhui hänen vanha kiltaystävänsä prof. Meurman. – Killan syyskokous 1976 muodostui Arno Tuurnan ja poismenneiden kiltalaisten muistotilaisuudeksi. Tuurnan tilalle Killan hallitukseen valittiin kenraaliluutnantti Unto Matikainen. Arkiasiana pöytäkirjassa on

ILTAPÄIVÄKONSERTTI

23.4.1977 klo 15,00

Tuomiokirkon Kryptassa

Kirkkokatu 18

O H J E L M A

Puheenvuoro — Yrjö Levänen

Kuorolaulua — Eläkeläislaulajat

Pyhäaamu — P. J. Hannikainen

Ei mitään multa puutu — Leevi Madetoja

Suomalainen rukous — Taneli Kuusisto

johtaa Eino Marviala .

Preludi E-duuri — J. S. Bach

Andante 2-sonaatti — J. S. Bach

Heimo Haitto, viulu

Romance de la Luna Luna — Frederico Garcia Lorca

Annabel Lee — Edgar Allan Poe

suom. Yrjö Jylhä

Herramme Vapahtajamme — Eino Leino

Eva ja Heimo Haitto, lausunta — viulu

Suomenmaa — Aleksis Kivi

Eva Haitto, lausunta

Yksinlaulua — Anna-Maija Berner

5-laulua Raamatun sanoihin — Ahti Sonninen

säest. Hilikka Sonninen

TORKKELIN KILTA ry

Ohjelmatoimikunta

10 mk.

Tilaisuuden jälkeen kahvia — 4 mk.

Torkkelin Killan 23.4.1977 Tuomiokirkon Kryptassa järjestämän iltapäiväkonsertin ohjelma.

maininta, että kiltalaisten vuosijäsenmaksu korotettiin 10 markaksi, ainaisjäsenmaksu pysyi 100 markkana. Kokouksesitelmän pitäjä Viljo Nissilä kertoi asiantuntevasti Viipurin ja sen kaupunginosien nimistön synnystä. Laulajatar Pirkko Gallen-Kallala esitti laulua Terttu Pietarisen säestämänä. – Vuoden 1976 alusta alkoi vielä 1982 jatkunut esitelmäsarja Studia Generalia. Vuonna 1973 aloitettu Torkkeli tanssii -traditio jatkui.

Vuosikokouksessa 1977 oli mukana 86 kiltalaista. Ohjelmatuokiassa soitti viulua konserttimeistari Sulo Aro vaimonsa säestämänä. Tavanmukaisen vuosikokouksesitelmän korvasi käsityönopettaja Kerttu Erkamon kirjoittama, tositahtumiin perustuva ajankuva-vuoropuhelu, jossa kirjoittajan lisäksi esiintyi kirjailija Iris Kähäri. Aiheena oli aprillipäivä ajurinperheessä Vesiportinkatu 1:ssä noin v. 1890, jolloin puhelin teki vasta tuloaan. – Syyskokouksessa prof. Toivo Paloposki esitelmöi asiantuntevasti maamme valmistautumisesta valtiolliseen itsenäisyyteen. Director cantus Reino Ahtiainen lauloi vaimonsa säestäessä pianolla. Wiipuri-Museon Säätiön keräyspäällikkö Reino Hintsa esitteli Viipurin Suojeluskuntapiirin palkintokaapin, joka Sotamuseosta oli saatu näytteille. 60. itsenäisyyspäivän kunniaksi oli Killan ohjelmatoimikunta varannut kiltalaisille pääsyn Kalevala-aiheisen näytelmän esitykseen Intimiteatterissa. Vuonna 1977 järjesti Wiipuri-Museon Säätiö pienoisnäyttelyn Töölön kirjastotalon näyttelyhuoneeseen. Monet Killan jäsenet osallistuivat viikon ajan näyttelyyn pystyttämisen-, valvonta- ja purkamistehtäviin. Samana vuonna 1977 Kilta oli järjestänyt Tuomiokirkon Kryptassa iltapäiväkonsertin 23.4. Siinä esiintyivät Amerikasta Suomessa käynnillä olevat Eva ja Heimo Haitto, viipurilainen ”musiikin ihmelapsi”, joka soitti ilman säestystä Bachia ja säesti Eva Haitton lausuntaa (viimeisenä numerona Aleksis Kiven Suomenmaa). Viisi laulua raamatun sanoihin lauloi Anna-Maija Berner Hilkka Sonnisen säestämänä, Eino Marviala johti eläkeläiskuoroa ja pastori Yrjö Levänen selosti Kryptan vaihteita. Konsertissa oli yli 400 kuulijaa.

Vuoden 1978 vuosikokous oli samalla Killan 45-vuotisjuhlakokous, jossa tarjottiin ilmaiset kahvit 125 mukana olleelle kiltalaiselle sekä Lahden ja Hämeenlinnan sivukiltojen edustajille. Juhlakokouksessa piti esitelmän Viipurin linnasta majuri Sampo Ahto, joka kartoiti ja diakuvin havainnollisti esitelmäänsä. Oopperalaulajatar Eini Liukko-Vaara lauloi, pianisti Kerstin Heikkilä soitti ja lisäksi esiintyi trio: pianisti Irja Pelo, viulisti Reino Kosonen ja sellisti Martti Palasti.

Keväällä 1978 paljastettiin Helsingin Hietaniemen hautausmaalla kirjailija Kersti Bergrothin hautamuistomerkki, jonka oli suunnitellut kuvanveistäjä Kauko Räsänen. Muistomerkkin hankkimisesta vastasi toimikunta, jossa olivat edustettuina Kustannusosakeyhtiö Otava sekä kirjailijaliitot ja monet karjalaiset yhdistykset, mm. Torkkelin Kilta.

Syyskokouksessa lokakuussa valittiin erovuoroisten jäsenten tilalle kolmivuotiskaudeksi Kerttu Hellevaara ja Martti Valla sekä tilintarkastaja Eino Aarnen tilalle Inkeri Himanen ja Jussi Linnamo. – Anna-Maija Berner lauloi Hilikka-Liisa Sonnisen säestämänä ja hum.kand. Irma Kunttu kertoi ystävästään Kersti Bergrothista, jonka muistomerkin hankkimiseksi hän oli ollut mukana. – Viipurilainen Osakunta vietti v. 1978 325-vuotisjuhlaansa, jossa Killan edustajat esittivät onnittelunsa kukin ja lahjashekein.

Vuoden 1979 vuosikokouksessa 31.3. kutsuttiin Killan kunniajäseniksi kaksi sen työssä ansioitunutta jäsentä: nimistöntutkija prof. Viljo Nissilä, Killan perustajajäseniä, ja kouluneuvos Arne Huuskonen, entinen monivuotinen puheenjohtaja. Laulajatar Kerttu Lepäsmä lauloi ja Museoviraston tutkija maist. Kirsti Melanko esitelmöi, miten vallasväki 1500- ja 1600-luvulla sisusti kotinsa. – Kokouksessa oli mukana 115 kiltalaista ja vieraina Turun sivukillasta kenttärovasti Erkki Hilke ja toimitusjohtaja Reino Honkanen. Syyskokousta lokakuussa, mukana toistasataa kiltalaista, vietettiin samalla Talvisodan 40-vuotisena muistojuhlana. Avajaissanoissaan puheenjohtaja Matti Kähäri palautti mieliin tuon ankean ajan ja opettaja Toivo Vasamian johtama pienoiskuoro lauloi Kuusiston ”Suomalaisen rukouksen” ym. lauluja. – Kokouksessa Arne Huuskonen pyysi eroa hallituksen jäsenyydestä ja tilalle valittiin rehtori Matti Kohvakka. Ohjelmatoimikunnan puolesta ojennettiin Museosäätiölle Torkkeli tanssii-stipendi.

Vuoden 1980 vuosikokoukseen, jolloin oli kulunut 40 vuotta siitä, kun Karjalan heimon oli pakko jättää ensimmäisen kerran synnyin- ja kotiseutunsa ja oli perustettu Karjalan Liitto ajamaan evakkokarjalaisten taloudellisia ja henkisiä asioita, saapui Karjalan Liiton puheenjohtaja Urho Kähönen kertomaan, miten 40-vuotisjuhlaa tullaan viettämään. Vuosikokouksen ohjelmassa oli lisäksi rehtori Olavi Perttilän pianoesityksiä, laulajatar Pirkko Gallen-Kallelan laulua ja lausuja Reino Jokilehto luki Unto Kupiaisen runon Viipurilaisille 13.3.1940.

Vuoden 1980 syyskokoukseen osallistui 56 kiltalaista. Jäsenmaksu rahan arvon alenemisen johdosta korotettiin 15 markaksi vuosijäseniltä ja 150 markaksi ainaisjäseniltä. Perustaja-kunniajäsen prof. Otto-I. Meurman erosi hallituksen jäsenyydestä ja tilalle varapuheenjohtajaksi valittiin kenraaliluutnantti Unto Matikainen ja avoimeksi jääneen hallituksen jäsenen paikalle dosentti Jaakko Paavolainen. Ohjelmatoimikunnan vetäjäksi tuli edelleen Heidi Neuvonen ja retkeilytoimikuntaan Tuulikki Ivaska entisine apulaisineen. Esitelmöijäksi oli saapunut Lappeenrannan museon amanuenssi Elina Vuori, joka sanoin ja kuvin esitteli Wiipuri-Museon Säätiön edelliskesäistä tilapäisnäyttelyä ja muitakin kokoelmia. Lopuksi lauloi kiltalainen Aili Åström Hilikka Sonnisen säestämänä.

Prof. Otto-I. Meurmanin 90-vuotisjuhlintaa 7.5.1980 Mestaritallissa Helsingissä. Torkkelin kiltalaiset prof. Meurmanista vasemmalta lukien Matti Kähäri, Aarne Huuskonen, Kyllikki Wikström, Erkki Hämäläinen, Matti Tapionlinna, Kerttu Hellevaara, Lyderik Löfgren, Matti Kohvakka, Unto Matikainen, Viljo Nissilä, Elsi Luikki.

Toimintavuonna oli poistunut Killan riveistä puheenjohtaja Aarne Huuskonen joulupäivänä 25.12., sihteeri Aili Jääskeläinen 22.6. ja mm. jäsenet Greta Valvanne, Helmi Kirva ja Martta Kotilainen.

7.5.1980 piti Killan hallitus kunnioitettavat 90 vuotta 4.6. täyttävälle prof. Otto-I. Meurmanille vaatimattoman juhlan Mestaritallissa. Juhlalounasta suosi kaunis varhaiskevään sää, pidettiin puheita, kohotettiin onnittelumaljoja ja syntymäpäiväsankarin rintaan kiinnitti Killan sihteeri Torkkelin Killan kultaisen jäsenmerkin no 1. Merkki oli teetetty prof. Meurmanin v. 1933 piirtämän Killan sinetin mukaan.

Samana vuonna kiltalaisten riveistä olivat poistuneet Margit Rauramo ja Mikko von Deringer, suosittu pianistimme.

Vuosikokouksessa 1981 virallisten asioiden jälkeen esitelmöi metsänhoitaja Erkki Rautvuori 1845 perustetusta Viipurin Suomalaisesta Kirjallisuusseurasta ja sen kustantamasta vuosikirjasta, Toimitteista. Konsertti-

mestari Sulo Aro soitti viulua vaimonsa Pirkko Siirilä-Aron säestämänä, joka lisäksi lauloi Hilkka Sonnisen säestämänä karjalaisia kansanlauluja edelliskesäisen onnistuneen Bomba-retken muistoksi.

Syyskokouksessa 1981 ilmoitti Killan puheenjohtaja Matti Kähäri eroavansa tekemättä jääneiden muiden töittensä takia, mutta suostui varapuheenjohtajaksi. Kenraaliluutnantti Unto Matikaisesta tuli Killan seitsemäs puheenjohtaja. Myös hallituksen jäsen Martti Valla erosi työesteittensä takia ja tilalle valittiin varatuomari Erkki Tynkkynen. Lehtori Aili Simon-suuri esitelmöi aiheesta Vuoksi ja Imatra Suomen kirjallisuudessa ja Reino Ahtiainen lauloi vaimonsa säestyksellä.

Vuosikokous 27.3.1982 oli sääntöjen mukainen. Piispa Erkki Kansanaho esitti katsauksen Viipurista kirkollisena hallintokeskuksena ja pianisti Greta Carlsson-Nuotio soitti. Kevätohjelmaan kuului retki Lahteen, jossa katsottiin kaupunginteatterissa Juhani Tervapään Juurakon Hulda Eugen Terttulan sovituksena ja Martti Kainulaisen ohjaamana.

Torkkeli tanssii -traditio

Ensimmäisen Torkkeli tanssii -tilaisuuden järjesti Killan Museokerho 14.4.1973 illalla ravintola Royalissa. Hanke oli ollut vireillä jo edellisena vuotena 1972 ja tarkoituksena oli hankkia rahaa Wiipuri-Museon Säätiön keräystoimintaa varten. Torkkelin Killan Museo-kerho kutsui 12.2.1973 kaikkien entisten viipurilaisten oppikoulujen edustajat ravintola Royaliin, jonne saapuikin 21 viipurilaista kymmenestä eri koulusta, Viipurin-yhdistyksestä ja Torkkelin Killasta. Kokouksen puheenjohtajana toimi fil.maist. Pekka Kansi, joka selosti asian. Hän kertoi mm., että idean keksijä oli toimittaja E.J.Paavola ja ensimmäinen kokous oli ollut 15.5.1972. Muutamien epäonnistuneiden kokeilujen jälkeen hankkeen ajamisen oli ottanut huolekseen Killan Museokerho. Juhlan ajankohdaksi sovittiin lauantai 14.4.1973 ja sen järjestelytoimikuntaan valittiin puheenjohtajaksi Pekka Kansi, ja jäseniksi Lilja Lindholm, Elsi Luikki, Kyllikki Wikström, Erkki Rautvuori ja Tauno Siltanen, kaikki Killan jäseniä. Juhlan nimeksi keksi Helvi Salojoki Viipurin Suomalaisesta tyttökoulusta ”Torkkeli tanssii”, mikä päätettiin ”suojata” kyseisiä vastaavanlaisia tilaisuuksia varten, jotka olivat ikään kuin korvikkeita Viipurissa tapahtuneille Pamaus-juhille. Lyhyestä valmisteluajasta huolimatta toimikunta (lähinnä Pekka Kansi ja Elsi Luikki) sai ohjelman kuntoon.

Syyskokouksessa 1975 oli Killalle valittu erityinen ohjelmatoimikunta huolehtimaan kiltalaisten teatteri-, taidenäyttely- ym. viihteestä. Tämän naisten muodostaman toimikunnan (vetäjänä Anna-Maija Berner) aloittes-

Pöytävaraus puh.
632 223, 627 510

TORKKELI TANSSII KAISANIEMESSÄ

LAUANTAI-ILTAPÄIVÄ 1. 10. 1977 KLO 16-20

Wiipuri-museon Säätiön esine-
keräystoiminnan tukemiseksi.

Ohjelmassa laulua, soittoa, tans-
sia ym.

TORKKELIN KILTA ry.

Ohjelmatoimikunta

”Torkkeli tanssii” 1.10.1977 Kaisaniemen ravintolassa.

ta herätettiin henkiin ”Torkkeli tanssii”, tällä kertaa iltapäivätilaisuutena. Viipurin Pyöreäntornin Vaasa-sali kai väikkyi toimikunnan mielessä, kun juhlimispaikaksi valittiin Kaisaniemen ravintolan uusittu pyöreä sali. Juhlat oli 2.10.1976 kello 16–20. Ohjelman suorittajina oli oopperalaulajia, Karjalan Nuorten tanhupoikia, pianisti Mikko von Deringer, Wiipuri-Museon Säätiön keräyspäällikkö Reino Hintsa ja kiltalaisiakin. Elsi Luikin pitämät pikkuarpajaiset tuottivat osansa ja seuraavassa syyskokouksessa luovutettiin Museosäätiölle shekein varustettu kirjekuori.

Seuraavana vuonna 1977 1.11. pidettiin juhlat samassa paikassa samoin tuloksin. Ohjelman suorittajina olivat Sirkka ja Ami Lovén, Martti Valla, Jussi Linnamo, Viipurin Lauluveikkojen kvartetti, tanssijat Aili Luoma ja Anna Kääriäinen ”aliupseeripariskuntana Viipurin 8. Tarkka-ampujapataljoonasta”.

Syksyllä 1978 siirryttiin Seurahuoneelle, joka sekin osoittautui ahtaaksi yhä kasvaneelle vierasjoukolle, jossa nähtiin oopperalaulajat Tuure Ara (Saparo-Tuure), Veikko Tyrväinen ja näyttelijä Joel Rinne, ym. Ohjelman suorittajina olivat Annikki Laisaaren voimistelijattaret Kotkasta, laulajat

"Torkkeli tanssii" 10.10.1982 Marskin ravintolassa.

Yrjö Paulo ja Marjatta Schärlund, kirjailija Kyösti Skyttä ja harmonikkataiteilija Raimo Vainio.

Seuraavina vuosina lokakuun alussa Torkkeli tanssii -tradition paikkana on ollut ravintola Marskin tilava sali. Puhujina ovat olleet Museosäätiöstä Erkki Jäämeri, Jussi Linnamo ja Matti Kohvakka. Aina on mukana ollut pianisti Mikko von Deringer, mutta v. 1981 oli mustan flyygelin kannella tulipunainen ruusu kertomassa kiitoksemme ajanrajan taakse siirtyneestä Killan pianistista. Vieraiden joukossa on nähty monet kerrat kunniajäsenemme professorit Otto-I. Meurman, Viljo Nissilä rouvineen, kouluneuvos Aarne Huuskonen rouvineen sekä kouluneuvos Matti Kähäri Iris-rouvan kanssa, Museosäätiön puheenjohtaja Erkki Hämäläinen ja monen monet kitalaiset. Tuotto on lahjoitettu Wiipuri-Museon Säätiölle. – Ohjelmatoimikunnan jäsenet, jotka ovat kaiken saaneet aikaan, ovat olleet Kirsti Aute-re, Kerttu Hellevaara, Annikki Laisaari, Maire Lappalainen, Airi Lindholm, Mirjami Leisti, Kirsti Karvonen, Aira Kilpiä, Eija Matikainen, Irja Niutanen, Heidi Neuvonen, Marita Nielsen, Hilikka Santaholma ja Hilikka Siirala. Ohjelmatoimikunta on lisäksi järjestänyt käyntejä taidenäyttelyissä, glögikutsuja, ostanut ja myynyt teatterinäytäntöjä, ym.

Retkeilytoiminta

Torkkelin Killan jäsenistön voimakas kasvu, mikä on lisännyt sihteeri-rahastonhoitajan työtä, on toisaalta lisännyt toimintamuotoja. Kiltalaiset alkoivat esittää toivomuksia retkien järjestämisestä lähiympäristöön. Retkeilytoimikunnan vetäjäksi saatiin retkien järjestämiseen perehtynyt Tuulikki Ivaska, jonka opastuksella kiltalaiset ovat tehneet monta antoisaa matkaa. Retkeilyjä oli tehty aikaisemminkin, mutta hänen johdollaan retkeilytoiminta tuli varsinaisesti 1977 Killan ohjelmistoon.

Ensimmäinen Tuulikki Ivaskan opastama retki tehtiin Espooseen, jossa nähtiin vanha kirkko, Histan kartano ja tekstiilitaiteilija Kristiina Ihamuotilan väri-iloinen näyttely, käytiin Kaisankodissa ja Myllyjärven ekumeenisessa työkeskuksessa sekä poikettiin Klaukkalan Savitorpassa ja iltapalalla Bembölen kahvituvassa. Seuraavan vuoden 1978 kevätretki suuntautui omenakukkien kaupunkiin Lohjalle. Paikkakunnan hyvin tuntevan oppaan Matti Kähärin opastuksella nähtiin suurimmat omenapuutarhat, katsottiin Pyhän Laurin kirkon vanhat seinämaalaukset sekä muisteltiin kukkakimpulla Karjalaan jääneitä vainajia sekä sotien aikana Lohjalle menehtyneiden inkeriläisten hautakumpua. Seuraava kohde oli Kanneljärven kansanopisto, jossa nautittiin iltapala ja tutustuttiin opistoon rehtori Teuvo Moision opastuksella. Sammatin ja Nummen keramiikkapajan kautta palattiin Helsinkiin.

Vuonna 1979 opasti Ivaska kiltalaiset Vihtiin, lähinnä kuvanveistäjä Alpo Sailon museoon, jota esitteli Helsingistä mukaan tullut hänen vaimonsa Nina Sailo, hänkin kuvanveistäjä. Hän näytti jopa Viipurissa vapaussodan aikana 1918 ammutun säveltäjä Toivo Kuulan kuolinnaamion. Palatesa poikettiin Vihdin Oinosjoella katsomassa Pentti Ylösjoen omintakeisia veistoksia ja maalauksia, Päivölän lepokodissa ruokailemassa ja taidemaalari Kaapo Rissasen kodissa, missä hänen vaimonsa esitteli miehensä jälkeenjäänyttä tuotantoa. Toukokuussa tehtiin pikamatka Lappeenrantaan Wiipuri-Museon Säätiön ensimmäiseen tilapäisnäyttelyyn Maakuntamuseossa, jota esitteli amanuenssi Heli Korpela, Kesällä 1979 tehtiin matka Viipuriin ja Ollilaan, viikon lomamatka Kuokkalan Ollilaan mukana 35 henkilöä Marita Nielsenin opastuksella. Osallistuttiin Leningradin moniin taidetilaisuuksiin, käytiin ostoksilla Terijoella ja tutustuttiin uusittuun Ilja Repin -museoon Kuokkalassa, käväistiin mennessä myös Viipurissa katsomassa itselleen läheisiä paikkoja.

Vuonna 1980 tehtyä neljän päivän matkaa Pohjois-Karjalaan Tuulikki Ivaska apulaistensa Helvi Hiltusen ja bussinkuljettaja Silfverin kanssa ryhtyi suunnittelemaan jo kevättälvella. Retki, johon osallistui 43 matkailijaa, tehtiin Mikkelin ja Varkauden kautta Uuteen-Valamoon Heinävedellä, jos-

Torkkelin kiltalaisia retkellä Pohjois-Karjalassa Bomban talon pihalla 4.6. 1980.

sa yövyttiin. Sieltä ajettiin Bomban taloon, toiseen yöpymispaikkaan, josta matka jatkui Lieksaan, Joensuuun ja Kolin kautta Savonlinnaan, jonka Kasino oli kolmas yöpymispaikka. Paluumatka tehtiin Imatran ja Luumäen kautta. Retki oli erittäin onnistunut kauniin varhaiskesän sään ja luonnon suosimana. – Saman vuoden tammisunnuntaina 27.1. oli tehty lounasretki Askolan kartanoravintolaan, jossa Matti Kähäri kertoili tammisunnuntaista. Paluu Helsinkiin tapahtui Mäntsälän lasipajan kautta.

Vuoden 1981 ensimmäinen retki tehtiin laskiaisena Nummi–Pusulaan, vanhaan Ikkalan talonpoikaiskotiin, jossa emäntä oli kattanut runsaan pito-pöydän ja jossa katseltiin ainutlaatuisia perinnetavaroita. Jo menomatkalla Kerttu Hellevaara oli kertoillut lapsuutensa laskiaisista Viipurissa ja paluumatkalla käytiin katsomassa viipurilaissyntyisten Erik ja Toini Kurzen keramiikkapajaa. Kevätretki tehtiin 4.4.1981 Turkuun kolmen bussin voimalla, joista yhden täyttivät Viipurin Lauluveikot. Turkulaiset olivat järjestäneet vastaanoton puheineen ja kahvitteluineen korjauksen alaisessa Turun

linnassa. Karjalaisten sekakuoron esitysten jälkeen käytiin historiallisessa museossa ja sitten lounaspaikassa Ruissalon hotellissa, jonne oli saapunut myös autolastillinen Lahden ja Hämeenlinnan kiltalaisia. Pitäjänlehti Johannekselaisessa 4/81 kirjoitti nimimerkki Ilmari: ”Viipurille ja sen muistoille on luontevaa jatkaa Torkkelin Killan toimintaa, pääpaikkana Helsinki, alaosastoja eri puolilla Suomea. Vaikka Kilta ei perustu verenperintönä karjalaisuuteen, kuten pitäjähdistykset, on sillä sitäkin suuremmat mahdollisuudet edistää menetetyn maakunnan pääkaupungin kulttuuriyhdistyksenä karjalaisuutta ja viedä sitä laajoihin piireihin Nyky-Suomessa” ja nimimerkki jatkoi Lauluveikkojen kirkkokonsertista seuraavasti: ”Turun Tuomiokirkossa täyttyivät nuo korkean ja syvän taiteen vaatimukset täydellisesti. Karjalaiset miehet solisteina urkuriprofessori Tauno Äikää ja laulaja, director cantus Sulo Saarits ovat ponnistelleet mahdollisimman korkeaan päämäärään alallaan. Viipurin Lauluveikot, 1879 perustettu kuoro, on jaksanut miespolvi miespolven jälkeen uusiutua ja pysyä valiokuorojen tasolla.”. Kuoro lauloi hienon ohjelman director musices Martti Neuvosen johdolla alttarin edessä. Isäntien puolesta puhui kenttärovasti Erkki Hilke. – Vuoden 1981 syksyllä tehtiin vielä tutustumismatka Riihimäen uuteen lasimuseoon, jossa oli Tapio Wirkkalan lasinäyttely. Toinen matka tehtiin 17. 10. Orimattilaan, jossa käytiin Taidesäätiö Ilmari ja Wall-Hakalan sekä Pentti Papinahon pysyvässä näyttelyssä Kunnantalossa. Näyttelyssä, jota esitteli Marjut Viitanen, olivat edustettuina myös Orimattilan Heinämaan kylän pitsityöt. Lisäksi retkeilytoimikunta huolehti vuoden 1981 syyskuussa 65 kiltalaisen käynnistä Helsingin kaupunginmuseossa sekä keväällä suoritetusta vierailusta lääket. ja kirurgian tohtori Juhani Kirpilän kodissa katsomassa yli 500 teosta sisältävää, alun perin Viipurista periytynyttä taidekokoelmaa.

Torkkelin Killan Studia Generalia ohjelmat 1976–82

Vuoden 1976 alusta alkoi vielä käynnissä oleva esitelmäsarja Studia Generalia Virkailijain Kansalaisopistossa (Töölöntullinkatu 8), jonka rehtori Aimo Purhonen luovutti hanketta varten kokoushuoneen. Aluksi kuviteltiin, että luentotilaisuuksiin saapuisivat vain eläkeikäiset kiltalaiset, ja siksi varattiin luentosaliksi noin 50 henkilön luokkahuone kello 14,30–16. Kun sitten ”esitelmäsarjan isä” saapui pitämään luentoaan, eivät kaikki kuulijat sopineetkaan kokoussaliin. Vuoden 1976 viimeinen esitelmä pidettiin Kin Kansalaisopiston suuressa luentosalissa, jonka kaikki istumapaikat täyttyivät kerta kerran jälkeen innostuneista kuulijoista. Esitelmien aiheet olivat seuraavat:

Torkkelin kiltalaisia Studia Generaliassa v. 1977.

- Vuonna 1976 13.1. Viipurin ulkoinen olemus, prof. Otto-I.Meurman.
 27.1. Viipuri teollisuus- ja kauppa kaupunkina, ylijohtaja Jussi Linnamo.
 10.2. Viipuri liikunta- ja urheilukeskuksena, sosiaalineuvos Aaro Laine.
 24.2. Viipuri musiikkikeskuksena, konserttimestari Sulo Aro.
 9.3. Viipuri teatterikeskuksena, fil.maist. Katri Veltheim.
 23.3. Viipuri tänään, sanoin ja kuvin, rak. arkkitehti Juha Lankinen.
- Vuonna 1977 17.1. Viipurin sanomalehdistö, toimittaja Niilo Yrjölä.
 31.1. Viipuri varuskuntakaupunkina, kenraaliluutnantti Unto Matikainen.
 14.2. Viipurin asukkaiden vapaista harrastuksista, rehtori Teuvo Moisio.
 28.2. Viipurin ympäristön hovit, agronomi Pellervo Huitu.
 14.3. Viipurin asukkaiden sekakielisyys, kouluneuvos Aarne Huuskonen.
 18.4. Viipurin viimeiset päivät, apulaispäälikkö Reino Hintsa.
- Vuonna 1978 16.1. Vapaussodan alku Viipurissa ja Karjalassa, vt. prof. Jaakko Paavolainen.
 30.1. Viipurin lääkäreitä 1930-luvulla, yllilääkäri Veli Söderlund.
 13.2. Viipurin seurakunnallinen elämä, rovasti Pentti Erkamo.
 27.2. Viipurin naisten liikuntaharrastukset, lehtori Elli Karvinen.
 13.3. Viipurin ja Karjalan taajamaperinteen keruu, maist. Leena Piira ja hum.kand. Ulla Kervinen.
 27.3. Viipurin Pyöreän Tornin vaiheet, prof. Otto-I.Meurman.
- Vuonna 1979 15.1. Muistelmia ja kuvia Viipurin historiasta, prof. Aimo Halila, diakuvat, rak.arkki-
 tehti Juha Lankinen.
 29.1. Karjalan Kannas Suomen historiassa, prof. Erkki Kuujo.
 12.2. Suomalainen maisema taiteessa, fil.maist. Soili Sinisalo.
 26.2. Katsaus Viipurin kirjailijoiden tuotantoon, yhteiskuntatiet.maist. Kerttu Kirves.

- 12.3. Viipurin kunnalliselämä 1840–1944, prof. Aimo Halila.
 26.3. Viipurilaisen naisen osuus vapaaehtoisessa maanpuolustustyössä, kouluneuvos Matti Kähäri.
- Vuonna 1980 14.1. Viipurin läntiset kaupunginosat, kirjailija Iris Kähäri ja talousneuvos Viljo Someroja.
 28.1. Vanha kirjasuomi ja Viipurin murre, prof. Veikko Ruoppila.
 11.2. Viipuri kulttuurikaupunkina, fil.toht. Sven Hirn.
 25.2. Suu hyvän tuntee, kieli makkeen maistaa, lehtori Hertta Turunen.
 10.3. Viipuri Talvisodan aikana, kenraaliluutnantti Unto Matikainen.
 24.3. Viipurin Taiteilijaseuran 50-vuotistaival, taiteilija Mauno Aalto.
- Vuonna 1981 12.1. Jaakko Juteini, taantumuksen uhri, kirjailija Iris Kähäri.
 26.1. Viipurin Papula koulupojan silmin, kirjailija Kyösti Skyttä.
 9.2. Viipurin Loikkanen eli Karjalan kaupungiosa, arkistoneuvos Alpo Salmela.
 23.2. Viipurin rautatieläisistä ja rautatiestä, apulaisjohtaja Yrjö Ollilainen.
 9.3. Viipurin väestö ja sen asumisolot, apul.prof. Jaakko Paavolainen.
 23.3. Viipuri kuvina vuosisadan vaihteessa, rak.arkkitehti Juha Lankinen.
- Vuonna 1982 18.1. Viipurin Kelkkalan kylän jakautuminen kaupunginosiksi, kirj.prof. Viljo Nissilä, esitt. fil.maist. Elsa Nissilä.
 1.2. Viipurin suomalaistuminen, kouluneuvos Matti Kähäri.
 15.2. Tropolaiset ja reaalikot kehuvat koulujaan, opettaja Airi Käki ja varatuomari Erkki Tynkkynen.
 1.3. Selostettu urkukonsertti Johanneksen kirkon urkuparvella, taiteilijaprofessori Tauno Äikää.
 15.3. Viipurin vaienneet temppelit, prof. Otto-I. Meurman.
 29.3. Viipurin vaiheet Jatkosodan aikana, kenraaliluutnantti Paavo Junttila.

Toivottavasti luentosarja jatkuu. Se on muodostunut tärkeäksi kiltalaisille ja muillekin viipurilaisille. Meillä ei enää ole Viipuria, jonka hyväksi voisimme toimia, mutta meille on jäänyt menetety Viipurin historia, josta vuosi vuodelta löydämme kertomista evakkoviipurilaisille ja lapsillemme. Studia Generalia muodostaa Torkkelin Killan toiminnan rungon.

Killan talouselämästä

Prof. Lyderik Löfgren herätti vuonna 1976 ajatuksen, että Torkkelin Kilta valmistuttaisi myyntiä varten Viipuri-panoraaman: Vakuutusyhtiö Karjalan katolta Talvisodan jälkeen takaisin vallatusta Viipurista valokuvattu raunioitunut Repolan kaupunginosa tai arkkitehti Jalmari Lankisen vuonna 1936 Viipurin tuomiokirkon tornista valokuvaama eheä ja vehmas 1930-luvun kaupunki. Valittiin keskustaa esittävä kaupunki-panoraama, josta jo on myytävänä 2. painos.

On jo kerrottu Killan kultaisestä käsityönä tehdystä jäsenmerkistä, mutta lisäksi on valmistettu stansilla myyntiä varten yksinkertainen hopeoitu Killan jäsenmerkki (1980).

Torkkeli Knuutinpojan sinetistä vuonna 1933 sommiteltua merkkiä on käytetty Killan kohopaino-Adresseissa, jotka ovat myynnissä keltaisina ja valkoisina (1980).

Arkistossa on Killan tilikirjoja vasta vuodelta 1953, jolloin rahastonhoitajana toimi maist. Ferdinand Alfthan ja tilintarkastajina olivat talousneuvos Eevert Kilpiä ja kauppaneuvos Toivo Nupponen. Vuoden ylijäämä oli 1 455 mk (nykyrahana 14,55). V. 1963 muutettiin markka penniksi, joten ylijäämät pysyttelivät varsin vaatimattomina, esim. v. 1971 vain 32,33 mk. Tuolloin tilintarkastajina olivat Nina Mäkinen ja Eino Aarne. – Vuoden 1981 tilinpäätöksen mukaan Killan varat olivat 40 750 markkaa.

Killan toimihenkilöt ja jäsenistö viimeisenä kymmenvuotiskautena

Killan uudet säännöt vahvistettiin v. 1971. Niiden mukaan hallitukseen on valittava puheenjohtaja, varapuheenjohtaja ja kuusi muuta jäsentä. Puheenjohtaja valitaan vuosittain, muut jäsenet kolmivuotiskaudeksi kerrallaan.

Puheenjohtajat ovat olleet 1972–75 kouluneuvos Aarne Huuskonen, 1976–81 kouluneuvos Matti Kähäri, 1982– kenraaliluutnantti Unto Matikainen.

Varapuheenjohtajat 1972–79 professori Otto-I.Meurman, 1980–81 Unto Matikainen, 1982– Matti Kähäri.

Sihteeri 1973– Kyllikki Wikström, 1981– toinen sihteeri Kerttu Hellevaara.

Rahastonhoitaja 1973–77 Kyllikki Wikström, 1978 Hilikka Santaholma.

Tilintarkastajat 1973–75 kauppatiet.maist. Eino Aarne ja toim.joht. Kauko Himanen, 1976–77 Eino Aarne ja Inkeri Himanen, 1978– Inkeri Himanen, Jussi Linnamo. Varamiehet ovat olleet Ellen Karjalainen, Nina Mäkinen, Kauko Himanen.

Muut hallituksen jäsenet v. 1982: Kerttu Hellevaara (vuodesta 1979), Elsi Luikki (vuodesta 1969), rehtori Matti Kohvakka (vuodesta 1980), dosentti Jaakko Paavolainen (vuodesta 1981), varatuomari Erkki Tynkkynen (vuodesta 1982).

Kunniajäsenet: nykyiset professori Otto-I.Meurman (vuodesta 1973), professori Viljo Nissilä (vuodesta 1979) ja ajanrajan taakse siirtyneet arkkipiispa Erkki Kaila 1935–44, kaupunginjohtaja Arno Tuurna 1968–76, johtajaopettaja Aili Jääskeläinen 1973–81, kouluneuvos Aarne Huuskonen 1979–80.

Jäsenmäärä oli korkeimmillaan 518 jäsentä (1979). Vuonna 1982 oli Killassa 488 vuosijäsentä ja 11 ainaisjäsentä, yhteensä 499 jäsentä. Jäsenistö on kasvaessaan yhteiskunnalliselta rakenteeltaan demokraattistunut. Killan jäseneksi pyrkivä ei tarvitse kahden henkilön suositusta, vaan Killan hallitus hyväksyy jäseneksi ilmoittautuneen. Kuitenkin jos jäsen ei ole

Torkkelin Killan nykyinen hallitus 29.9.1982. Eturivissä vasemmalta Kyllikki Wikström, Elsi Luikki, Hilikka Santaholma, Kerttu Hellevaara ja takarivissä vasemmalta Jaakko Paavolainen, Matti Kohvakka, Erkki Tynkkynen, Unto Matikainen, Matti Kähäri.

maksanut jäsenmaksuaan kahtena perättäisenä vuotena, hänet poistetaan Killan kortistosta. Ikärakenteeltaan Killan jäsenet ovat yleensä keski-ään sivuttaneita ja käytyjen sotien johdosta Kilta on myös naisvaltainen. Studia Generaliassa käy kuitenkin nuorempaakin väkeä. Killan jäsenten ammattijakautuma on alkuvuosista monipuolistunut. Sivukiltoja on perustettu Turkuun, Lahteen ja Hämeenlinnaan ja ne toimivat itsenäisesti.

Killan toiminnasta

Killan toimintamuodot ovat muuttuneet. Ei voida enää vaalia menetetyn kotikaupungin historiallisia muistomerkkejä. Sen sijaan voidaan yhä vielä tutkia sen historiaa ja kertoa siitä. Sen vuoksi Studia Generalia -työ on Kiltalle merkityksellistä. Lisäksi Kilta on jäsenenä Karjalan Liitossa, Suomen Kotiseutuliitossa, Wiipuri-Museon Säätiössä, Pääkaupunkiseudun Karjalaisyhteisössä, Viipurilaisjärjestöjen edustajistossa voidakseen omalta osaltaan tukea viipurilaistyötä ja yleensä karjalaistyötä.

Lopuksi VIIPURI ON KUOLLUT – ELÄKÖÖN VIIPURIN MUISTO.

Otto-I.Meurman
Kerttu Hellevaara

Torkkelin Killan perustaja- ja ensimmäisen hallituksen jäseniä

Torkkelin Killan alkuvuosien johtavista jäsenistä on Otto-I.Meurman koonnut tiedot Harald Öhquististä, Erkki Kailasta, Frans Petter Oinosesta, Johan Fredrik Selinistä, Arvo Mannerista, Otto Arno Tuurnasta, Lempi Jääskeläisestä, Arvo Aleksanteri Lintulahdesta ja Aarne Vartiaisesta sekä Kerttu Hellevaara Otto-I.Meurmanista ja Heikki Kososesta. Kun useimmista heistä henkilötiedot sisältyvät jo ilmestyneisiin aikalaiskirjoihin, biografioihin, matrikkeleihin ym., on tässä artikkelissa keskitytty heidän toimintaansa Torkkelin Killan, Viipurin ja Karjalan hyväksi. Heidän osuudestaan Killan työhön on lisäksi kerrottu Kyllikki Wikströmin kirjoittamassa historiikissa.

Professori **Otto-I.Meurman** Torkkelin Killan syntysanojen lausuja, syntyi 4.6.1890 Ilmajoella. Hän solmi avioliiton sairaanhoitaja Toini Westerlingin kanssa (s. 1892, k. 1961), joka myös oli Killan jäsen. Tultuaan ylioppilaaksi 1908 ja opiskeltuaan kuvanveistoa Ateneumissa sekä piirustusta yliopistossa ja suoritettuaan arkkitehdin tutkinnon 1914 Teknillisessä korkeakoulussa hän pääsi Eliel Saarisen toimistoon tehtävänään osallistuminen Munkkiniemen-Haagan asemakaavan suunnitteluun. Saatuaan näin kokemusta hänestä tuli Viipurin asemakaava-arkkitehti (1918–37) ja myöhemmin Teknillisen korkeakoulun asemakaava-opin professori (1940–57).

Viipurilaiseksi kertoo prof.Meurman tulleen tunnissa. Opiskelutoveri Juhani Viiste houkutteli hänet hakemaan virkaa Viipurissa ja vei kaupunkia tuntemattoman ystävänsä Patterinmäelle, josta toisella suunnalla näkyivät tervehdyttämistyötään odottavat laajat esikaupungit, toisella komea Torkkelin puisto, vanha kaupunki, linna, kellotorni ym.

Kaupungin uuden asemakaavan suunnittelun ja liikenne ratkaisujen rinnalle tuli huoli arvokkaiden muinaismuistojen säilyttämisestä. Kummastakin tehtävästään hän kertoo kirjassaan Viipurin arkkitehdit. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 2, 194 sivua, 1977, sekä artikkelissaan Muinaismuistojen valvonta Viipurissa. VSKS:n toimitteita 3, sivut 57–63, 1978. Viipurin historiasta hän on kirjoittanut monia artikkeleita: Kaupunkiasutuksen laajeneminen ja kaupungin rakentaminen. Viipurin kaupungin historia IV:2, sivut 133–243, 1981; Kaupungin alue ja asema-

kaavat. Viipurin kaupungin historia V, sivut 15–56, 1978 ja samassa teoksessa s. 57–76 artikkeli Rakennustoiminta, sekä tähän teokseen laajan artikkelin Viipurin kirkot. Prof. Meurman on mukana jäsenenä, toimihenkilönä ja puhujana monissa viipurilaisyhdistyksissä, esim. Torkkelin Killassa.

Kenraaliluutnantti Harald Öhquist, Viipurin viimeinen linnanherja ja Torkkelin Killan perustaja, syntyi 1.3.1891 Helsingissä ja kuoli 10.2.1971 synnyinkaupungissaan. Hän solmi avioliiton 1922 viipurilaissyntyisen Brita Alfthanin kanssa, joka myös oli Killan jäseniä.

Suoritettuaan ylioppilastutkinnon 1908 hän alkoi lukea oikeustiedettä ja suoritti 1914 oikeustutkinnon. Mutta opiskelu keskeytyi, kun hän monien nuorten mukana kirjoittautui 3.3.1915 Kuninkaalliseen Preussilaiseen Jääkäripataljoona 27:ään. Vapausodassa 1918 hän osallistui Viipurin valtauksen Savo-Karjalan jääkäriyrykmentin komentajana. Koulujen ja kurssien jälkeen hänet ylennettiin kenraalimajuriksi 1930 ja hänelle uskottiin Viipurissa majailevan 2. Divisioonan komentajan tehtävät ja v. 1933 hänet ylennettiin kenraaliluutnantiksi ja hän sai armeijakunnan päällikkyuden Viipurissa. Talvisodassa hän oli II Armeijakunnan komentaja ja Jatkosodassa Kannaksen ryhmän komentajana, jonka raskas tehtävä oli antaa laskea lippu Viipurin linnan tornista.

Viipurin linnan päällikkönä hän tunsi velvollisuudekseen linnan vaalimisen ja Torkkelin Killan perustaminen sai hänessä vastakaikua ja ajatuksen toteuttajan. Karjalan kannaksen hän tunsi tarkoin ja kirjoitti tutkimuksenkin sen luonnosta ja kasvillisuudesta. Tehtävästään Kannaksen puolustajana hän kirjoitti kirjan Talvisota minun näkökulmastani (1949) ja Viipurin varuskunnan tuntijana artikkelin Viipuri sotilaallisena keskuksena ja varuskuntakaupunkina. Viipurin kirja, s. 278–298, 1958.

Viipurin hiippakunnan piispa **Erkki Kaila**, joka kutsuttiin Torkkelin Killan hallituksen ensimmäiseksi puheenjohtajaksi, syntyi 2.6.1867 Huittisissa ja kuoli 9.12.1944 Turussa. Tultuaan ylioppilaaksi 1884 jatkoi Kaila (ent. Johansson) opintojaan yliopiston teologisessa tiedekunnassa väitellen tohtoriksi 1896 ja toimien apulaisprofessorina. V. 1909 hänet valittiin Helsingin pohjoisen suomalaisen seurakunnan kirkkoherraksi ja v. 1925 Viipurin hiippakunnan piispaksi. Hän ei ehtinyt toimia Viipurin ja Torkkelin Killan hyväksi kauankaan, sillä 1935 hän siirtyi Turkuun arkkipiispaksi.

Huolimatta länsisuomalaisuudestaan Erkki Kaila kotiutui nopeasti Viipuriin, hänen virka-asuntonsa oli entisessä komendantitalossa, joka osaksi oli ajalta ennen 1628:n paloa. Killan puheenjohtajan tehtävät hän otti vaakaasti, jopa jätti kesken eräät edustuspäivälliset ehtiäkseen Killan hallituksen kokoukseen linnan Kuretorniin. Hänelle järjestettiin lähtiäiset Seurahuoneella, jossa pöydät täyttyivät viimeistä sijaa myöten.

Rehtori **Frans Petter Oinonen**, seuraava Killan puheenjohtaja, syntyi Kaavilla 20.11.1872 ja kuoli Kuopiossa 29.3.1940. Suoritettuaan ylioppilastutkinnon 1893 F.P.Oinonen opiskeli Helsingin yliopistossa, missä hän suoritti 1897 fil.kand. tutkinnon ja 1898 teologisen erotutkinnon. Oltuaan virassa eri kouluissa Oinonen valittiin uskonnon vanhemmaksi lehtoriksi Viipurin Suomalaiseen Klassilliseen lyseoon, vararehtoriksi 1920 ja rehtoriksi 1926. Hän osallistui lisäksi Viipurin kunnalliseen, taloudelliseen ja henkiseen elämään, esim. kaupunginvaltuuston puheenjohtajana 1923–36. Oinosesta Torkkelin Kilta sai tarmokkaan ja aktiivisen puheenjohtajan. Erityisesti hän osallistui Killan järjestämän Viipurin viikon toimintaan. Viikon avajaissanoissaan hän painotti ”ettei omaa maata ja kansaa voi oppia tuntemaan ja rakastamaan, ellei ensin tunne ja rakasta omaa kotiseutuaan”. Hän puhui myös kotiseudusta ”kilpien naulaamistilaisuuksissa” ja viikon lopettajaisissa. Hän todella osallistui Killan toimintaan. Talvisodan jaloista hän pakeni Kuopioon, jossa sai kuulla rakastamansa Viipurin ja Karjalan menetyksestä. Hänen pakomatalla heikentynyt terveytensä ei voinut kestää sanomaa, ja hän kuoli 29.3.1940.

Hovioikeudenpresidentti **Johan Fredrik Selin**, Killan ensimmäinen varapuheenjohtaja, syntyi 15.6.1878 Viipurissa ja kuoli 12.7.1949 Helsingissä. Tultuaan ylioppilaaksi 1895 Selin opiskeli oikeustiedettä suorittaen oikeustutkinnon 1900, jolloin hän hakeutui Viipurin hovioikeuden auskultantiksi. Muiden hovioikeuden toimihenkilöiden kanssa hänet ns. yhdenvertaisuuslain nojalla tuomittiin 1913 Pietarin Krestyn vankilaan, josta palasi seuraavana vuonna hovioikeuteen kohoten vihdoin v. 1929 sen presidentiksi. Virkansa ohessa hän osallistui Viipurin kunnalliselämään, ym. Vuonna 1934 hän siirtyi Helsingin tuomiokunnan tuomariksi, joten hänen vaikutuksensa Torkkelin Killassa oli lyhytaikaista.

Maaherra **Arvo Manner**, joka kuului alusta pitäen Torkkelin Killan hallitukseen, valittiin Selinin jälkeen varapuheenjohtajaksi. Hän syntyi 17.6.1887 Turun ja Porin läänin Lapin pitäjässä ja kuoli 11.4.1962 Helsingissä. Tultuaan ylioppilaaksi 1906 hän opiskeli juridiikkaa suorittaen 1912 oikeustutkinnon. Auskultoituaan Turun hovioikeudessa hän siirtyi 1914 Viipurin hovioikeuden palvelukseen ja oltuaan mm. kaupungin oikeuslaitoksen palveluksessa hänet 1925 nimitettiin Viipurin läänin maaherraksi.

Viipurissa Arvo Manner joutui monenlaisiin tehtäviin kunnalliselämässä, mm. kristilliseen työhön työkeskus Toukolassa Sorvalissa perustaen sinne sekakuoronkin, ym. Monista tehtävistään huolimatta maaherra Mannerilla oli aikaa myös Torkkelin Killalle.

Kaupunginjohtaja **Otto Arno Tuurna** (ent. Thuneberg), Torkkelin Killan kolmas puheenjohtaja, syntyi 12.8.1894 Lohjalla ja kuoli 10.5.1976 Helsingissä. Tultuaan ylioppilaaksi 1912 hän siirtyi upseerialalle hakeutuen

1918 upseerikursseille Viipurin Markovillaan. Viipurissa hän solmi avio-
liiton 1920 Sirkka Saara Hallenbergin kanssa, joka on ollut mukana myös
Killan toiminnassa. Arno Tuurna erosi puolustusvoimien palveluksesta
1924 ja suoritti ylemmän oikeustutkinnon. Aluksi hän oli palveluksessa
T:mi J.Hallenbergillä, mutta kun Viipurin kaupungin hallintoa uusittiin,
hänet valittiin v. 1930 ensimmäiseksi kaupunginjohtajaksi. Tämän viran
ohessa hän osallistui moniin kunnallisiin, taloudellisiin ja henkisiin rien-
toihin. Tuurna kuului Torkkelin Killan perustajajäseniin ja valittiin puheen-
johtajaksi v. 1940. Killan hyväksi hän uurasti mm. Viipurin viikon järjestä-
misessä, pronssikilpien kiinnittämisessä ja Helsingin aikana hän oli Killalle
korvaamaton.

Kirjailija **Lempi Jääskeläinen**, Killan sihteeri, syntyi 15.12.1900 Vii-
purissa ja kuoli 13.9.1964 Helsingissä. Tultuaan ylioppilaaksi Viipurin
Vanhasta Yhteiskoulusta 1921 hän toimi mm. kotiopettajattarena ja opiske-
li yliopistossa pari vuotta historiaa ja arkeologiaa, mutta antautui sen jäl-
keen kokonaan kirjailijan ammattiin, viipurilaiseksi kirjailijaksi, josta on
selostus Katri Veltheimin artikkelissa Viipurin kaupunkimiljöön kirjallisuus-
den tallentamana. Viipurin kaupungin historia V s. 298–299, 1978. Vii-
purille omistettuja muistomerkkejä ovat erityisesti Weckrooth-sarja, Kevät
vanhassa Viipurissa. Se oli Viipuri vihanta, Vanhan Viipurin hiljaiseloä,
Nuori herra David Viipurista, ym. Viipurin menetys oli hänelle järkyttävä
isku ja siitä syntyivät runot Isänmaan runot, Pro Viipuri, Sotarukous, Oma
Karjalan maa, ym. Runouden ohessa hän sävelsi mm. Manalan virralla,
Laatokankarjalaisen kansanlaulun, Joulun kukan, ym. Lisäksi hän oli hyvä
piirtäjä, hän piirsi mm. parikkalalaisia aiheita.

Viipurin historia ja muistot toivat Lempi Jääskeläisen Torkkelin Kiltaan
jo alusta pitäen. Killan toiminnassa hän oli aloitekykyinen, järjesti opas-
kursseja, ja hänen ideansa oli pronssikilpien naulaaminen vanhojen raken-
nusten seiniin, järjesti kello viiden tee -hetkiä ja Seurahuoneella kuvael-
man, jossa Weckroothin perhe ystävineen esiintyi kaikessa komeudessaan.
Hän oli sihteerinä Viipurin museolautakunnassa, jäsenenä Viipurin Suoma-
laisen Kirjallisuusseuran johtokunnassa ja myöhemmin Siirtoväen Koti-
teollisuus r.y:ssä, ym.

Lempi Jääskeläinen oli karjalaisen luonteen henkilöitymä, oikea väri-
pilkku Killan toiminnassa. – Hänet on haudattu rakastamansa Parikkalan
kirkkomaahan.

Työväenopiston johtaja, toimittaja **Arvo Inkilä**, oli Torkkelin Killan
perustavan kokouksen pöytäkirjan pitäjä ja hänet valittiin seuran sihteerik-
si, mutta hän siirtyi pian Helsinkiin. Helsingissä ollessa hän toimi Viipurin
menetyksen jälkeen Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran esimiehenä
(1957–65).

Pankinjohtaja **Arvo Aleksanteri Lintulahti** (ent. Lindroth), Killan ensimmäisen hallituksen jäsen ja perustajajäsen, syntyi 1.4.1883 Vähässäkyrössä ja kuoli 10.9.1958 Lahdessa. Hänen nimensä oli kolmantena, kun haettiin vahvistusta Torkkelin Killan säännöille. Käytyään Tampereen Realilyseossa 7 luokkaa ja päästyään ylioppilaaksi 1905 Viipurin Realilyseosta antautui Arvo Lintulahti rautatien palvelukseen, mutta siirtyi sanomalehti Karjalan toimittajaksi Viipurissa (1905–17) ja v. 1918 Savo-Karjalan Osakepankkiin, johtajaksi v. 1928, minkä ohessa hän oli monissa kaupungin luottamustehtävissä ja puoluemiehenä. Koko Viipurin ajan hän oli Killan hallituksen jäsen ja rahaston hoitaja.

Rehtori **Aarne Vartiainen**, Killan perustajajäseniä ja Viipurin ajan viimeinen sihteeri, syntyi 19.5.1888 Viipurissa ja kuoli 25.4.1963 Helsingissä. Tultuaan ylioppilaaksi 1906 Viipurin Klassillisesta Lyseosta hän opiskeli yliopistossa historiaa, suomen kieltä ja kirjallisuutta sekä Rooman kirjallisuutta suorittaen fil.kand. tutkinnon 1909. Toimittuaan opettajana mm. Tampereella ja Kajaanissa hänet nimitettiin Viipurin Kaksoislyseon historian ja yhteiskuntaopin vanhemmaksi lehtoriksi 1930, vararehtoriksi 1931 ja koulun rehtoriksi 1940. Koulutyönsä ohessa Aarne Vartiainen osallistui muihin koulumaailman tehtäviin ja kunnallisiin luottamustoimiin. Torkkelin Kiltaan hän liittyi perustamisvaiheessa ja oli ensimmäisen hallituksen jäsenenä hoitaen sihteerin tehtäviä sota-aikaan asti ja vielä Helsingissäkin.

Talousneuvos **Heikki Kosonen** syntyi 26.2.1868 Parikkalassa ja kuoli 11.2.1941 Helsingissä. Hän toimi eri aloilla, mm. puutavarakauppiaana ja osallistui Viipurissa yleishyödyllisiin toimiin, mm. kirkkoneuvostoon, suojeluskuntaan, diakonissalaitoksen tukemiseen. Torkkelin Kiltaan hän kuului perustamisesta lähtien sen ensimmäisen hallituksen jäsenenä tukien sen toimintaa eritoten taloudellisesti.

Kaino Kaukinen

Torkkelin Killan Turun osasto

Vuoden 1948 syksyllä heräsi Turussa asuvien entisten viipurilaisten keskuudessa ajatus oman seuran perustamisesta. Aikaisemmin oli Turkuun perustettu heimoseura Turun Karjalaiset, mutta sen jäsenistö oli koko luovutetusta Karjalasta. Se oli siinä mielessä liian suuri ja epähomogeeninen saman paikkakunnan asukkaiden läheisemmän kanssakäymisen ja perinteiden vaalimisen kannalta.

26.10.1948 kokoontuikin joukko vanhoja viipurilaisia suunnittelemaan seuran perustamista. Asian eteenpäin viemistä varten asetettiin toimikunta, johon valittiin hovioikeudenassessori Robert Rainio, kansakoulunopettaja J. G. Jalava ja filosofianmaisteri Kerttu Salmi. Toimikunta kokoontui useita kertoja, otti yhteyttä Helsingissä toimivaan Torkkelin Kiltaan, josta luvattiin lähettää puheenjohtaja ja sihteeri selostamaan Killan toimintaa ja periaatteita. Toimikunta kutsui kokoon "viipurilaisten yhteenliittymää" kannattavia entisiä viipurilaisia ravintola Pyöreään Kulmaan marraskuun 14. päiväksi kello 13.

Kokouskutsua noudatti 52 entistä viipurilaista. Torkkelin Kiltaa edustivat sen puheenjohtaja Arno Tuurna ja sihteeri Lempi Jääskeläinen. Kokouksen puheenjohtajaksi valittiin Robert Rainio ja sihteeriksi maisteri Kauko Lammi. Kaupunginjohtaja Tuurna ja kirjailija Lempi Jääskeläinen puhuivat entisen kotiseudun ihmisten keskeisen yhteydenpidon tärkeydestä sekä selvittivät Torkkelin Killan syntyä ja toimintaa. Se oli aluksi perustettu Viipurin historian tutkimusta varten, mutta sen aihepiiriä ja toimintaa oli myöhemmin laajennettu.

Vilkkaan keskustelun jälkeen päätettiin perustaa entisten viipurilaisten yhdistys. Ehdotettiin itsenäistä Viipuri-seuraa, Turun Karjalaisten alaista kerhoa tai Torkkelin Killan paikallisosastoa. Suoritetussa äänestyksessä sai itsenäinen Viipuri-seura enemmistön kannatuksen. Asiaa edelleen kehittämään asetettiin toimikunta, johon tulivat asessori Rainio, varatuomari Koistinen, professori Salmi, maisteri Lammi ja maisteri Kerttu Salmi. Toimikunta kokoontui 21.1.1949 ja se päätti alustavan kokouksen kannasta poiketen kuitenkin ehdottaa perustettavaksi Torkkelin Killan alaosaston. Niinpä 6.2.1949 pidetyssä kokouksessa, jossa oli n. 50 osanottajaa, päätettiin perustaa Torkkelin Kilta ry:n Turun osasto -niminen yhdistys, jonka tarkoituksena on viipurilaisten muistojen ja perinteiden vaaliminen sekä yhteyden pitäminen Turussa asuvien viipurilaisten kesken. Seuran perustamispäivä on siis 6.2.1949.

20.2.1949 pidetyssä jatkokokouksessa valittiin Killan puheenjohtajaksi asessori R. Rainio ja varapuheenjohtajaksi kansakoulunopettaja J.G. Jalava sekä hallituksen jäseniksi maisteri Kerttu Salmi, tuomari Ali Rautakorpi, kapteeni Jarl Ollila, pankinjohtaja K.J. Jauhiainen, tohtori E. Neuvonen, insinööri K.A. Jylhä, tuomari V. Koistinen, maisteri K. Lammi, rouva Anna Gustafsson ja ekonomi Maili Leskinen.

Palmusunnuntaina 10.4.1949 Kilta järjesti ensimmäisen juhlatilaisuuden ”Virpojaiset” Hamburger Börsin yläsalissa. ”Tarjottiin hauskaa ohjelmaa viipurilaisuuden merkeissä ja hauskaa näytti kaikilla olevan”, kuten pöytäkirjamaaininta juhlista kertoo.

Ensimmäinen vuosikokous pidettiin 26.3.1950 ja sen jälkeisessä ohjelmallisessa tilaisuudessa esiintyivät mm. kenraaliluutnantti Harald Öhquist ja kirjailija Lempi Jääskeläinen, jotka kertoivat maamme historiallisista muistoista, edellinen Viipurin linnasta ja jälkimmäinen Turusta ja Naantalista. Vuoden 1950 aikana tehtiin tutustumiskäynnit Turun Hovioikeuteen, Turun Yliopistoon ja Åbo Akademiin.

Vuoden 1950 aikana päätettiin viettää marraskuun viimeistä päivää, perinteistä Viipurin Pamauspäivää, Killan vuosipäivänä. Kymmenen vuoden ajan ”Pamaus” keräsi runsaasti yleisöä, mutta kun alussa vakavasävyinen ohjelma oli vuosien kuluessa keventynyt, eräiden mielestä liikaakin, ja kun sama marraskuun viimeinen päivä oli myös Talvisodan alkamispäivä ja siten murheen päivä viipurilaisille, alkoi esiintyä mielipiteitä, ettei sellainen päivä sopinut kevytmieliseen juhlintaan. Syyskokouksessa 1961 päätettiin lopettaa Pamausjuhlat.

Näiden ensimmäisten vuosien viitoittamaa uraa jatkui sitten Killan toiminta edelleen: syys- ja vuosikokoukset, ohjelmalliset illat sekä retket mielenkiintoisiin kohteisiin Turussa ja lähiympäristössä muodostivat jatkuvasti Killan ohjelman.

Jäsenmäärä, joka perustavassa kokouksessa liittyi Kiltaan, oli 50. Saman vuoden lopussa se oli n. 100 ja siinä se sitten pysyikin vuodesta vuoteen. Ikävällä on todettava, ettei nuoriso ole ollenkaan kiinnostunut Kiltasta, joten jäsenistön jälkikasvu näyttää olevan sangen vaisua. Uutta voimaa ei tule, vanhat vanhenevat ja katoavat vähitellen ja Killan tulevaisuus näyttää vähemmän toiveikkaalta.

Eräaseen aikaan eivät Killan tilaisuudet jaksaneet kiinnostaa ”vanhaa kaartiakaan”; syys- ja vuosikokouksissakin oli usein läsnä vain alle 20 jäsentä ja monia tutustumiskäyntejä täytyi peruuttaa osanottajien puutteessa. Killan hallitus tekikin kokouksessaan 24.9.1963 päätöksen esittää seuraavassa yleisessä kokouksessa Killan lakkauttamista tai liittymistä Turun Karjalaisiin Viipuri-kerhona. Kumpakaan ehdotusta ei yleinen kokous kuitenkaan hyväksynyt, vaan päätettiin jatkaa entiseen tapaan.

Torkkelin Killan Turun osaston hallitus keväällä 1960. Keskellä puheenjohtaja Robert Rainio.

Killan toiminnassa seurasi sangen vaihtelevia vuosia. Ajoittain oli toiminta hyvin vähäistä, joskus Kilta tuntui vallan nukahtavan, kun taas viimeksi kuluneina vuosina toiminta on huomattavasti piristynyt.

Lukukausien aikana pidetään kerran kuukaudessa lounaskokous Turun Varuskunnan Upseerikerholla ja ovat nämä tilaisuudet saaneet jäsenistön yksimielisen suosion. Syödään lounas, käsitellään juoksevat asiat sekä kuunnellaan jonkun kiltalaisen tai vierailijan esitelmä tai pakina kiltalaisia kiinnostavasta aiheesta.

Killan puheenjohtajina ovat hovioikeudenneuvos R. Rainion jälkeen toimineet majuri Aarne Helminen, maisteri Rolf Grönlund ja nykyinen puheenjohtaja toimitusjohtaja Reino Honkanen.

Pentti Erkamo

Torkkelin Killan Lahden alaosasto

Kun Viipurin asukkaat levittäytyivät viime sotien jälkeen laajalti eri tahoille maamme, nuoresta Lahden kaupungista muodostui yksi tärkeimmistä viipurilaiskeskuksista. Tilasto osoitti Karjalan pääkaupunkilaisia olleen jatkosodan jälkeen Lahdessa n. 9000. Siihen määrään mahtui monia tunnettuja liike- ja kulttuurielämän edustajia, joiden panos jo kotikaupungin ja koko Karjalankin yhteisessä elämässä oli ollut huomattava. Niinpä voidaan pitää vain asiaan kuuluvana, että syntyi ajatus muodostaa paikkakunnalle Torkkelin Killan alaosasto. Perustava kokous pidettiin Lahden lyseon juhlasalissa 8.5.1949. Kaupunginjohtaja Arno Tuurna ja kirjailija Lempi Jääskeläinen edustivat tilaisuudessa Torkkelin Kiltaa. Läsnä oli satakunta viipurilaista. Alaosaston perustaminen oli jo kokoukseen tultaessa kypsytynyt valmiiksi, mutta kaupunginjohtaja Tuurnan hänelle ominaisen lennokkaan puheen ja Lempi Jääskeläisen killan suuntaviivoja valaisevan esityksen jälkeen syntyi ilman muuta yksimielinen päätös perustaa Lahden alaosasto, joka toimisi ilman omia sääntöjä Helsingin pääyhdistyksen alaosastona, kuten Tuurna oli esittänytkin. Kokouksen puheenjohtajana oli pankinjohtaja A. Lintulahti ja sihteerinä taiteilija Siiri Franssila-Tiainen.

Osaston ensimmäiseksi puheenjohtajaksi valittiin liikennetarkastaja E. A. Pinomaa ja varapuheenjohtajaksi A. Lintulahti. Hallituksen muiksi jäseniksi tulivat tohtori Signe Löfgren, rouva Hanna Talikka, Siiri Franssila-Tiainen, tohtori Aarne Valle, johtaja U. Grönroos, sotilaspastori Olavi Huuskonen ja teknikko V. Marjasalo. Jäsenmaksuksi määrättiin 100 mk. Karjalaisten laulu päätti tämän kokouksen niin kuin niin monet vastaavat tilaisuudet noina aikoina ja myöhemmin.

Yli kolmen vuosikymmenen kuluessa johtokunta on ehtinyt moneenkin kertaan muuttua kuoleman, paikkakunnalta muuton, sairauden tai ikääntymisen takia. Ensimmäisen puheenjohtajan jälkeen ovat tätä tehtävää hoitaneet eripituisia aikoja seuraavat kiltalaiset: pankinjohtaja A. Lintulahti 1951–58, sotilaspastori Olavi Huuskonen 1959–74, opettaja Väinö Olkkonen 1975 ja rovasti Pentti Erkamo vuodesta 1976 alkaen. Eniten työtä ja vaivannäköä vaatinut tehtävä on ollut sihteereillä, joina ovat toimineet seuraavat jäsenet: Siiri Franssila-Tiainen 1949–51, Emmi Poutanen 1952–54, Väinö Olkkonen 1955–74 ja koulunjohtaja Teuvo Kuparinen vuodesta 1975 lähtien.

Pöytäkirjat kertovat ensimmäisen johtokunnan jälkeen seuraavien henkilöiden olleen eripituisia aikoja johtokunnan jäseninä: Eino Artema, Aarne

Santavuori, Kaarlo Hurme, Venla Salokas, Lilli Grönroos, Meti Ljungberg, Aarre Rautiainen, Oiva Uronen, Eero Savikurki, Maila Petäinen, Aarne Hemming, Helmi Jakola, Lauri Ikonen ja Raili Santavuori. Nykyisen johtokunnan muodostavat edellä mainittujen puheenjohtajan ja sihteerin kanssa rouva Toini Knuuttila varapuheenjohtajana, rouva Sirkka-Liisa Ravantti, pianisti Liisa Starckjohann, opettaja Väinö Olkkonen, hallintojohtaja Jouko Eräkorpi ja postiekspeditööri Paavo Laitinen, joka on myös rahastonhoitaja.

Toiminnassaan kiltä on pyrkinyt edellytystensä mukaan noudattamaan sääntöjä toteuttaakseen tarkoitustaan. Se on ollut omalta osaltaan Lahden viipurilaisten yhdyssiteenä. Lukuunottamatta killan alkuaikoja ei ole kuitenkaan katsottu olevan mahdollisuuksia kokoontua useammin kuin kahdesti vuodessa, keväisin ja syksyisin sääntömääräisten kokousten yhteydessä. Yleensä näihin tilaisuuksiin on saapunut kiitettävästi viipurilaisia. Niissä kuullut esitelmät ovat valaisseet karjalaisuutta yleensä mutta erityisesti Viipuria ja viipurilaisuutta. Esitelmistä mainittakoon seuraavat: Harald Öhquist, Viipurin linnan historiallisia löytöjä; Arno Tuurna, Viipurin psyyke; Aarne Santavuori, Kuvia ja näkymiä luovutetusta Viipurista; Toivo Rasilainen, Viipurin musiikkielämää; Eino Parikka, Karjalaisuuden ilmenneminen evakkoaikana; Signe Löfgren, Elämää 1700-luvun Viipurissa; Lauri Simonsuuri, Karjalaista kansanperinnettä; Kersti Bergroth, Antrealainen kansanihminen; Aapo Santavuori, Muistelmia viipurilaisista ja kannakselaisista kirkonmiehistä; Reino Inkinen, Entinen Metsäpirtti ja sen asukkaat; Kauko Kyyrö, Viipuri ns. Vanhan Suomen pääkaupunkina; Aarne Huuskonen, Muistelmia entisistä viipurilaisista; Pentti Erkamo, 1860-luvun tapahtumia Viipurissa; Sakari Vainio, Kalle Väänänen Viipurin kuvaajana; Otto-I. Meurman, Viipurin Pyöreän Tornin vaiheita; Ritva Heikkilä, Kersti Bergrothin kirjailijatyö; Erkki Tuuli, Viipurilaisenki eilen ja tänään; Kyösti Skyttä, Viipurilainen identiteetti; Sven Hirn, Viipuri kulttuurikaupunkina; Yrjö Ollilainen, Viipurin rautatie ja rautatieläiset; Juha Lankinen, Pyöreä Torni ennen ja tänään.

Alaosastomme kannalta oli aikakirjoihin merkittävä tapahtuma Lahden viikon viimeisenä päivänä 10. 12. 1950 kirjailijamatinea, jossa piispa Ilmari Salomies, kirjailijat Lempi Jääskeläinen ja Unto Seppänen sekä runoilija Kirsi Kunnas esiintyivät. Samana päivänä taidemuseon avajaisjuhlassa kaupunginjohtaja Arno Tuurna luovutti kokoelman Viipurista pelastettuja tauluja museolle Lahden kaupunginjohtajan Olavi Kajalan ottaessa ne vastaan.

Yleensä viiden vuoden väliajoin on pidetty vuosijuhla, jolloin on voitu lähestyä myös niitä viipurilaisia, jotka eivät ole syystä tai toisesta katsoneet aiheelliseksi liittyä jäseneksi viipurilaisyhdistyksiin. Erityisesti on mainit-

tava, että kaksi Viipurista siirtynyttä laitosta on tarjonnut apuaan kiltamme toiminnalle. Ne ovat seinänaapureina toimivat Päijät-Hämeen Konservatorio (ent. Viipurin Musiikkiopisto) ja Lahden Diakoniasäätiö (ent. Viipurin Diakonissalaitos). Edelliseltä on saatu musiikkiohjelmaa, ovathan sen rehtori Aarre Hemming ja opettaja pianisti Liisa Starckjohann olleet johtokunnan jäseniä. Vielä on mainittava, että Finkanteleiden johtohenkilöt Anneli ja Teuvo Kuparinen sekä kanteleyhtyeen soittajat ovat rikastuttaneet usein soitollaan, laulullaan ja lausunnallaan tilaisuuksiamme. Muun ohjelman lisäksi jatkuva kosketus Helsingin pääkiltaan ja retket Turkuun ja Hämeenlinnaan vastaavien osastojen vieraiksi ovat ylläpitäneet viipurilaisyyteyksiä. Kiltamme johtokunta on luonnollisesti vastannut toiminnasta, mutta samalla se on muodostanut pienen viipurilaiskerhon, sitäkin miellyttävämmän, kun on saatu istua jonkun jäsenemme kodissa.

Torkkelin Kilta on yksi monista Lahden karjalaisseuroista ja kärsinyt yhdessä niiden kanssa samasta toimintaa rajoittavasta tekijästä, sopivan huoneiston puutteesta. Killankin talous on riippunut vain jäsenmaksujen ja pikkuarpajaisten tuotosta. Näin ollen on todellisen tarpeen synnyttämänä virinnyt ajatus yhteisten huonetilojen saamisesta.

Se sukupolvi, joka yli kolme vuosikymmentä sitten on ollut perustamassa Torkkelin Kiltaa Lahteen, on jo lähes kokonaan siirtynyt ajasta. Uudet ikäpolvet ovat astuneet tilalle ja nekin hiljaa harvenevat, mutta jäsenmäärä ei ole vähentynyt. Ihmisten vanhetessa kotikaupunki kohoaa ellettävänä olevan päivän tapausten takaa lapsuuden ja nuoruuden armaana kaupunkina. Uudet ihmiset heräävät sen muistoja vaalimaan ja näin killankin jäsenmäärä on pysynyt ainakin entisten vuosien lukemissa. Nyt se on 140.

Kirsti Salonen

Torkkelin Killan Hämeenlinnan alaosasto

8.2.1966 kokoontui noin 80 henkeä Hämeenlinnassa Hämeen Suojassa perustamaan Torkkelin Killan Hämeenlinnan alaosastoa. Kokouksen avauksen suoritti Viipurin ent. kaupunginjohtaja Arno Tuurna. Yksimielisesti päätetyn seuran ensimmäiseen hallitukseen valittiin puheenjohtaksi prof. Lyderik Löfgrén, varapuheenjohtajaksi majuri Yrjö Ruutia, sihteeriksi mikroskopisti Kirsti Salonen, rahastonhoitajaksi pankinjohtaja Armas Saarto ja muiksi jäseniksi toimitusjohtaja Åke Jaatinen, eversti Olli Liukkonen, lehtori Esko Louhiala, koulunjohtaja Lauri Karvonen, lehtori Toini Räsänen, maanviljelijä Heikki Kekki ja maisteri Paavo Korven-Korpinen.

Torkkelin Killan Hämeenlinnan alaosaston hallituksen jäseniä 10.6.1976.

Killan puheenjohtajina Löfgrénin jälkeen ovat toimineet Armas Saarto 1969, Pekka Kiijärvi 1970–71 ja toht. Kari Hurme 1972–, varapuheenjohtajina Yrjö Ruutian jälkeen Unto Matikainen 1969 ja Paavo Merisalo 1972–, sihteerinä koko ajan Kirsti Salonen, rahastonhoitajina Armas Saarton jälkeen Hildu Vuoritaival 1969–1970 ja Kirsti Salonen 1971– sekä emäntinä Hildu Vuoritaival, Tyyne Merisalo, Liisa Pekkola ja Rauha Pekkala. Killan hallituksessa ovat koko ajan olleet Heikki Kekki ja Kirsti Salonen.

Alaosasto on pitänyt vuosittain kaksi kokousta, joissa etenkin alkuvuosina esiintyi nimekkäitä viipurilaisia, esim. Harald Öhquist, Verner Veistäjä, Kauko Kyyrö, Aino-Inkeri Notkola, Eino Parikka, Iris Kähäri, Heimo Lepistö ja myöhemmin paikallisia esiintyjiä ja kiltalaisia. Retkiä on tehty mm. Viipuriin, Tallinnaan ja Kööpenhaminaan sekä kotimaisiin kohteisiin, kuten Karjalataloon Helsingissä, Turun ja Lahden kiltalaisten vieraiksi.

Viime aikoina on ollut vain kokouksia, joista kaksi yhdessä lahtelaisten kanssa. Uutterat samat Killan hallituksen jäsenet ovat vuosikausia yrittäneet pitää Kiltaa toiminnassa, mutta kuinka kauan enää, sillä nuoria yrityksistä huolimatta ei ole saatu mukaan.

Erkki Rautvuori

VIIPURIN SUOMALAISEN LYSEON VAIHEILTA*

Yhtä ja toista vuosikertomusten kertomaa

Koulumme historiasta on olemassa verraten paljon painoasun nähnyttä tietoutta. On kaksi muistelmateosta vuosilta 1916 ja 1946, koulun opettaja- ja oppilasmatrikkeli vuodelta 1955 sekä kolme pienempää muistelmavihkoa vuosilta 1965, 1969 ja 1974. Erityisesti matrikkeliteokseen sisältyvä Alpo Salmelan kirjoittama 40-sivuinen historiikki on sopivaa luettavaa sille, joka haluaa saada suppeahkon ja selkeän kuvan koulun historiasta. Mainitsemastani aineiston runsaudesta huolimatta aion tässäkin tuoda esille tätä koulumme historiikkia. Teen sen kahdestakin syystä. Ensiksikin on hyvä kerrata asioita, joista on aikanaan lukenut, mutta jotka ovat päässeet unohtumaan. Lisäksi eihän koko muistelmamateriaali ole ollut jokaisen kuulijan luettavissakaan.

Toiseksi aion tuoda esille joitain yksityiskohtia, joita en ole huomannut olleen esillä muistelmateoksissa. Pääasiassa on kuitenkin tarkoitukseni pitäytyä koulun stipendirahastojen syntyyn.

Rehtori Hugo Zilliacuksen laatimassa kertomuksessa Viipurin viisiluokkaisesta Alkeiskoulusta lukuvuosilta 1889–90 ja 1890–91 alkulauseessa sanotaan: Keisarillisen Majesteetin armollinen kirje 28.1.1891 määrää, ”että Viipurin 5-luokkainen Alkeiskoulu on muutettava Reaalilyseoksi jo ensi lukuvuodesta alkaen siten, että Reaalilyseo alkaa toimintansa ensimmäisellä luokalla 1 p:nä tulevana syyskuuta, jolloin nykyisen Alkeiskoulun I:n luokka lakkautetaan.”

Näin Alkeiskoulu, joka oli jatkoa v. 1874 perustetulle 4-luokkaiselle Reaalikoululle, muuttui vähitellen vuosi vuodelta 8-luokkaiseksi Reaalilyseoksi. Lukuvuoden 1901–02 vuosikertomus herättää huomiota laajuudellaan. Se sisältää näet peräti 140 sivua. Varsinainen vuosikertomus käsittää kuitenkin vain 31 sivua ja muu osa 109 sivua on Lauri Pohjalan kirjoitusta ”Vietämmekö sabattia vai sunnuntaita.” Tämä asiantila selittyy sillä,

* Esitelmä Viipurin Realikkojen rukkasillassa 20.11.1981.

että opettajilla oli oikeus julkaista tieteellisiä kirjoituksia vuosikertomusten yhteydessä.

Zilliacus erosi rehtorin toimesta 1.8.1903 ja uudeksi rehtoriksi tullut Lauri Pohjala laati ensimmäisen vuosikertomuksensa lukuvuodelta 1903–04. Tästä käy ilmi mm. silloista familiääristä kouluelämää kuvaava seikka, että koko koulu opettajien perheiden kanssa teki yhteisen huviretken 16.9. kauppaneuvos W.Hackmanin omistamalle Herttualan tilalle. Perillä oli urheilua ja erilaisia kilpailuja. Vieraanvaraisuuden mainitaan olleen runsasta. Näitä syysretkiä tehtiin vuosittain, esim. lukuvuoden 1905–06 vuosikertomuksessa mainitaan, että tehtiin **tavanmukainen** syysretki Herttualan tilalle. Tämän lisäksi tehtiin talvella yhteinen hiihtoretki Häyryn tilalle Papulaan.

Vuoden 1904–05 vuosikertomuksessa Lauri Pohjala kirjoittaa: ”Kuluvana lukuvuotena on reaalityseolla ollut onni saada lahjoituksena vastaanottaa ensimmäinen stipendirahasto. Koska kaikkien suosima koulun entinen rehtori Hugo Zilliacus 7 p:nä viime marraskuuta täytti 60 vuotta, halusivat hänen nykyiset ja entiset oppilaansa sekä hänen opettajatoverinsa tämän merkkipäivän johdosta koota stipendirahaston, joka vastaisinkin aikoina tulisi tässä koulussa muistuttamaan sen ensimmäistä johtajaa. Rahankeräyksen pani alulle reaalityseon toverikunta.” Pohjarahaston määrä oli 703,20 mk. Zillacus itse sai antaa stipendien jako-ohjeet. Hän määräsi, että pääoma on ensin kartutettava 1500 markkaan, jolloin koroista käytetään 50 mk yhdeksi stipendiksi. Kun pääoma on 2500 mk, jaetaan kaksi stipendiä. Opettajakunta määrää stipendit toverikunnan mieltä kuulusteltuaan, mutta ilman edelläkäypää hakemusta.

Rahasto kasvoi pikku hiljaa kolme vuotta, jolloin se saavutti vuoden 1907 päättyessä 1535 markan 7 pennin määrän. Ensimmäinen stipendi jaettiin kuitenkin vasta lukuvuoden 1909–10 päättyessä ja sen sai Oskari Autio.

Vuosisadan alkuvuosien muista asioista voidaan mainita, että lukuvuoden 1906–07 vuosikertomuksen liitteenä oli Solmu Nyströmin 48-sivuinen kirjoitus ”Saksankielen alkeiskirjan luonnos”, jota oppikirjaa monen monet vuosiluokat ovat päähänsä pöntänneet. Kolme vuotta myöhemmin vastaavanlaisena liitteenä oli J.E.Aron 34-sivuinen kirjoitus ”Piirteitä päiväkorrennoisten (Ephemeridae) elämäntavoista ja kehityksestä”.

Koulu kaipasi kipeästi vahvistusta stipendivaroihinsa. Kahden vuoden kuluttua eli lukuvuonna 1912–13 koulu saikin kaksi uutta stipendirahastoa. Toinen näistä sai nimekseen ”Kauppaneuvos Juho Lallukan stipendirahasto”, ja sen alkupääoma koostui siten, että Lallukka-vainajan haudalle laskettavien seppeleiden asemasta muutamat hänen ystävänsä ja tuttavansa päättivät koota vastaavat varat stipendirahastoksi jollekin Viipurin suomalaiselle koululle. Näin kertyneet varat 1725 mk annettiin Reaalityseolle. Sääntöjen mukaan rahasto oli ensin kartutettava 2000 mk:n suuruiseksi,

jonka jälkeen korot on jaettava opettajakunnan harkinnan mukaan varattomille hyväkäyttösisille oppilaille.

Toisen rahaston nimeksi tuli Leo Mechelinin stipendirahasto. Pohjava-roiksi tälle rahastolle lahjoitti Viipurin Nuorsuomalainen Yhdistys senaattori Leo Mechelinin hautauspäivänä 2.2.1914 jäsenten keskuudestaan keräämät 105 mk. Tämänkin rahaston oli määrä karttua ainakin 2000 markaksi, ennen kuin korkovaroista voitiin jakaa stipendejä. Ne oli tarkoitus antaa koulun kolmen ylimmän luokan joillekin varattomille oppilaille, jotka ovat hankkineet sellaisia tietoja, joiden avulla voivat kehittyä tulevaa kansalais-elämää varten.

Samassa vuosikertomuksessa kerrotaan mm., että ”koulun spriikokoelma on uudelleen järjestetty ja käsittää nykyään 138 numeroa”. Järjestäjä lieene ollut lehtori J.E.Aro. Aloitettaessa lukuvuotta 1914–15 oli I maailmansota syttynyt ja koulu oli otettu sotilasmajoitukseen. Suunnitelmien mukaan syyslukukauden olisi pitänyt päästä alkamaan syyskuun 21. päivänä, mutta majoitus jatkui. Niinpä koulu joutui väliaikaisesti toimimaan 5.10. alkaen Uuden Yhteiskoulun huoneistossa, jolloin koulutyötä tehtiin klo 11–13 ja 16–18. Sittemmin kaupungin viranomaiset ryhtyivät vuokraamaan yksityisiltä talonmistajilta asuntoja sotilaille, ja kun koulussa oli toimeenpantu desinfiointi ja puhdistus, koulutyö voitiin aloittaa omassa koulussa 2.11.14. Mutta vasta seuraavana kesänä saatiin sotilasmajoituksen koululle aiheuttamat vauriot korjatuiksi.

Näemme, että historia toistaa itseään, kun muistamme, että myös II maailmansodan jälkeen koulu joutui Helsinkiin muutettuaan aluksi toimimaan toisen koulun suojissa vuorolukua lukien.

Lukukautta 1914 aloitettaessa tapahtui muitakin muutoksia. Koulun nimi vaihtui ja tuli olemaan ”Viipurin suomalainen lyseo”. Tämä johtui siitä, että poikakoulujen perusmuodoksi tuli linjajakoinen lyseo, jossa viisi alinta luokkaa muodosti keskikoulun ja kolme ylintä luokkaa klassilliseen ja reaaliastoon jakautuneina valmistivat oppilaita korkeakouluihin. Näille linjakoisille kouluille annettiin yleisnimi lyseo.

Lukusuunnitelmassa tapahtui sellainen muutos, että venäjän kielen tuntimäärää lisättiin, jolloin tunteja eräissä muissa aineissa jouduttiin vähentämään. Esimerkiksi VII luokalla oli määrätty käytettäväksi historian kolmesta viikkotunnista kaksi Venäjän historian kertaamiseen venäjän kielellä, joten varsinaiseen yleishistoriaan jäi vain yksi viikkotunti. ”Ainoastaan piirustus ja muovailu on se onnellisessa asemassa oleva aine, jonka on katsottu tarvitsevan tuntuvammin lisätunteja entiseen verrattuna”, kirjoittaa Lauri Pohjala vuosikertomuksessaan. Samasta vuosikertomuksesta käy ilmi, että Ossian Nordenswan on valittu vararehtoriksi ja että voimistelunopettaja Pekka Roiha on saanut 15 vuoden palveluksesta kolmannen

palkkion korotuksen 1000 mk vuodessa ja piirustuksenopettaja Rurik Lindqvist 10 vuoden palveluksesta toisen korotuksen 280 mk vuodessa.

Lukuvuotta 1915–16 kuvaava vuosikertomus toteaa heti aluksi, että lukuvuosi on merkkipuosi, sillä lukuvuoden päättyessä on opisto toiminut lyseona neljännesvuosisadan. Koulun historiikka selostetaan 15 sivun verran. Sen ajan vuosikertomukset olivat nykyisiä paljonkin laajemmat ja siten historioitsijalle antoisat. Esimerkiksi mainittu kertomus käsitti 151 sivua. On ehkä mielenkiintoista todeta, minkälaisia asioita siihen aikaan kertomuksiin sisällytettiin.

Lukukausimaksuista mainitaan, että vuodesta 1872 on lyseoissa lukukausimaksu ollut 20 mk ja pyrkimys koko maassa on käynyt siihen suuntaan, että tämäkin maksu alennettaisiin tai kokonaan poistettaisiin. Mutta toivomusten sijalle tulikin tuntuva korotus. Lukukausimaksu näet nousi 30 markkaan ja seuraavana lukuvuonna maksu oli oleva lukioluokilla 60 mk. Toivotaan, että toimenpide on ohimenevää laatua. Kuten hyvin saatamme arvata, toivomus ei toteutunut.

Koulun historiikkiin liittyy myös opettajiston luettelo kuluneen 25 vuoden ajalta. Sanotaan: ”Koulun entisiä ja nykyisiä jäseniä huvittanee saada myöskin yleissilmäys siitä, kuinka opetus eri aineissa on vuosien kuluessa ollut jaettuna opettajien kesken.” Tämä osa vei kertomuksesta 24 sivua ja lukusuunnitelmien käsittely 12 sivua. Tavanmukaisina myös nykyään esiintyvinä asioina mainittakoon opettaja- ja oppilasluettelot, työjärjestys ja lukusuunnitelma, luettelo käytetyistä oppikirjoista, kirjasto, opetusvälineet ja kokoelmat. Ylioppilastutkintoa selostetaan melko tarkkaan. Mainitaan kokelaiden nimet ja äänimäärät erikseen kirjallisissa ja suullisissa tutkinnoissa ja lisäksi kertomuksessa on lueteltu kaikki ylioppilastutkinnon tehtävät. Nämä ovatkin vieneet 13 sivua.

Erikoista on myös, että kertomukseen on otettu jäljennöksenä lukuvuoden aikana Koulutoimen ylihallitukselta rehtorinvirastolle saapuneet kirjeet, mikä on vienyt 17 sivua. Oppilaista on tehty monenlaisia tilastoja. Iästä tiedetään eri luokilta keski-ikä sekä vanhimman ja nuorimman ikä. Äidinkielenstä käy selville, että se on yhdeksällä ruotsi, yhdellä muu kieli ja muilla suomi. Kotipaikkana on 180:llä Viipuri, vähemmän kuin 100 km Viipurista 165:llä ja yli 100 km 10:llä. Oppilaita on yhteensä 355. Vanhempien säädystä todetaan, että suurin osa 212 on pikkuliikkeiden harjoittajia ja palvelusmiehiä. Seuraavana vuonna on tehty tilastollinen tutkimus, josta ilmenevät mm. oppilaiden asunto-olot, koulutyön valmistukseen käytetty aika, oppilaiden ylösnousu- ja maatapanoajat ja oppilaiden terveydentila.

Opettajien palkankorotukset näyttävät olleen maininnanarvoisia asioita. O.J.Brummer on saanut 5 vuoden palveluksesta vuotuista palkkion korotusta 1000 mk, ortodoksiopettajat Sandra Sobolew ja Nikolai Wasiljev 10

vuoden palveluksesta 42 mk 50 p ja Solmu Nyström sekä Lauri Pohjala 15 vuoden palveluksesta 1000 mk. Stipendirahastoista on luonnollisesti myös selvitykset. ”Koululla oli onni saada 5000 mk entiseltä oppilaalta liike-mies Vilho Sobolewilta stipendirahaston perustamiseksi varattomien oppilaiden lukukausimaksujen suorittamiseen.” Tämä oli sangen huomattava lahjoitus, sillä koulun stipendirahastot kasvoivat kertaheitolla yli 100 %. Aikaisempien rahastojen yhteismäärä oli näet vain 4048 mk 25 p. Ainoa stipendi, mikä voitiin jakaa, oli edelleenkin vain Zilliacuksen rahastosta annettava 50 mk, sillä muut rahastot eivät olleet kasvaneet vielä niihin määrin, jotka olisivat oikeuttaneet korkovaroista jakamaan stipendejä. Lukuvuosi 1916–17 on merkkivuosi sekä koulun että myös koko maamme historiassa. Tätä todistaa jo vuosikertomuksen paksuus. Sisältäähän se peräti 193 sivua. Liitteenä on vielä J.E. Aron kirjoitus ”Kasvifysiologisia kokeita”, joita esitellään 88 eri koetta. Sivuja näistä kertyi 41.

Vuosikertomuksen esipuheessa Lauri Pohjala ottaa esille vuoden 1917 maaliskuun 20. päivän julistuskirjan Suomen itsemääräämisoikeuden palauttamisesta ja mainitsee: ”Kuluneen lukuvuoden suuret maailmanhistorialliset tapahtumat eivät ole voineet mennä menojojansa jättämättä jälkiä myöskin Suomen oppikoulujen toimintaan. Kun Venäjän jättiläiskansa ”oli heittänyt hartioiltansa itsevaltiuden ja virkavallan sorron, ei ollut sitä suomalaista sydäntä, joka ei olisi mukana iloinnut tästä vapauden suuresta voitosta. Se riemu tuntui aivan koulun penkille asti. Tämä riemuntunne puhkesi-kin hyvin välittömällä tavalla esille voimakkaisiin eläköönhuutoihin, kun maaliskuun 21. päivän aamuna allekirjoittanut oli kokoontuneille oppilaille lukenut osia julistuskirjan sisällyksestä, selittänyt sen merkitystä meidän maallemme”.

Myös opettajakunta ryhtyi toimenpiteisiin ja lähetti Koulutoimen Ylihallitukselle kirjelmän, jossa pyydettiin mm. venäjän kielen tuntimäärän vähentämistä ja venäjän kielellä tapahtuvan Venäjän historian opetuksen lopettamista. Vuosikertomus antaa erityisen maininnan (36 sivua) sille muistojuhlalle, jonka Viipurin Reaalikoulun, Alkeiskoulun ja Reaalilyseon entiset oppilaat panivat toimeen joulukuun 16. päivänä 1916 sen johdosta, että syyskuun 1. päivänä oli kulunut ”ummelleen” 25 vuotta siitä, kun Viipurin Suomalainen Reaalilyseo aloitti toimintansa.

Selostuksessa mainitaan juhlan valmisteluista, jotka aloitettiin jo keväällä 1915, kuvataan itse juhlaa ja otetaan mukaan kahdesta sanomalehdestä juhlan johdosta laaditut kirjoitukset. Myös kaikki puheet on kokonaisuudessaan otettu vuosikertomukseen. Tässä esityksessäni ei ole mahdollista kuvata tarkemmin tätä toverillista, riemukasta ja innostavaa juhlaa. Mainittakoon vain, että entisiä oppilaita oli kerääntynyt kaikkialta Suomen puolilta, aina Tornion jokilaaksosta ja Suomussalmelta, jopa kaukaa Etelä-

Venäjältäkin. Juhla alkoi jumalanpalveluksella kaupungin kirkossa ja jatkui koulutalossa, jossa mm. toverikunnan torvisoittokunta kajahutti ilmoille juhlatunnelmaa nostattavia säveleitä. Puheita pidettiin ja eri koulujen edustajat esittivät tervehdyksensä ja onnittelunsa. Myös Viipurilainen Osakunta esitti tervehdyksensä.

Selostus jatkuu: ”tuntia myöhemmin eli klo 5 i.p. kokoontuivat juhla-vieraat yhteisille päivällisille Viipurin Raatihuoneelle, joka täyttyi ääriään myöten ja jossa juhلاميeli kohosi korkeimmillensa päästäen täysiin oikeuksiinsa myös karjalaisen luonteen ja hilpeyden, avomielisyyden ja sydämelli-syyden. ”Pidettiin jälleen virallisia ja epävirallisia puheita, tilapäiskuoro kajautteli lauluja ja opettajia kannettiin kultatuoleissa ympäri salia. Oppi-laiden hartaista pyynnöistä Pölö jakeli ”luunappeja”. Sanomalehdissä oli riemukkaat kuvaukset juhlasta. Tämä 25-vuotisjuhla jätti myös pysyvät muistot koulun historiaan. Juhlissa sai näet alkunsa neljä uutta stipendi-rahastoa. Tunnetuin näistä on Rukkasrahasto. Sen syntyhistoriikki lienee useimmille tuttu, mutta olen huomannut, että kaikki eivät sitä kuitenkaan tunne. Rahaston lahjakirjassa on kertomus sen synnystä. Kerrottakoon se

”Rukkasluokka” perunaretkellä 11.9.1907. Vasemmalta lukien Anton Olai Basilier, Kaarle Pääkkönen takanaan Oskar Valkeapää, Pekka Muje, Juhani Viiste (ent. Vikstedt), vahtimestari Juho Sallinen, Pekka Kääpä, seisomassa Aappo Hämäläinen, Väinö Tuuri, Kosti Pajari, Väinö Lumme, Julius Vuoma (ent. Vesterlund), Roope Kärki. Realikkojen arkisto.

tässä aivan lyhyesti. Alku tapahtui jo v. 1905, jolloin rehtorina toimi ankaran järjestyksen mies Lauri Pohjala. Hän vaati, että järjestäjien oli asetettava käytävässä kalossit riviin ennen tuntien alkua. Silloinen V lk hankki pitkävartiset rukkaset, joilla järjestäjä ryhtyi panemaan kalosseja riviin. Mutta heti alkuun rehtori takavarikoi rukkaset eikä luovuttanut niitä takaisin ennen kuin koulun 25-vuotisjuhlassa. Pojat päättivät silloin myydä huutokaupalla nämä muistoistarikkaat rukkaset ja perustaa näin saaduilla rahoilla stipendirahaston. Korkeimman tarjouksen – 5000 mk silloista rahaa – teki kauppias, myöhemmin konsulimme Etelä-Amerikassa Kalle Grönroos, joka sittemmin muutti nimensä Aaproksi. Hän lahjoitti rukkaset jälleen koululle ja ehdotti, että ne huutokaupattaisiin edelleen joka vuosi stipendirahaston kartuttamiseksi. Tämän mukaisesti laadittiin säännöt ja näin syntyi Rukkasrahasto.

Koulumuistojen innoittamina päättivät juhlaan saapuneet Alkeiskoulun oppilaat perustaa ”Alkeiskoulun stipendirahaston Rehtori Hugo Zilliauksen muistoksi” ja keräsivät keskuudestaan sitä varten rahaa 2565 mk. Samanlainen ajatus heräsi myös vuonna 1897 Realilyseon I luokalle sisäänkirjoittujen oppilaiden keskuudessa. He keräsivät keskuudessaan 1000 mk koululle lahjoitettavaksi ja toivoivat, että nämä rahat säilytetään ja hoidetaan erityisenä ”1897-vuoden oppilaiden stipendirahastona”.

Neljäntenä 25-vuotisjuhlassa perustettuna rahastona oli ”Lehtori Ossian Nordenswanin stipendirahasto”, jonka perusti Frans Edvard Katras, innokas torvimuusikko. Hän lahjoitti tarkoitukseen 3000 mk ja halusi antaa rahastolle lehtori Nordenswanin nimen, koska tämä ollessaan toverikunnan kuraattorina tehokkaalla tavalla vaikutti koulun torvisoittokunnan perustamiseen. Muut stipendirahastot oli perustettu pääasiassa varattomien ja vähävaraisten oppilaiden auttamiseksi, mutta Nordenswanin rahaston korot lahjoittaja toivoi käytettävän oppilaiden soitannollisten harrastusten elvyttämiseksi.

Vuosikertomuksesta käy ilmi, että samana syksynä 1916 koulun toverikunta oli myös perustanut stipendirahaston, jonka pohjarahaksi se oli luovuttanut varoistaan 100 mk. Sääntöjen mukaan ”rahaston kartuttamiseksi on sille luovutettava vähintään 20 % jokaisen V.S.L.T:n eli Viipurin Suomalaisen lyseon toverikunnan järjestämän juhlan puhtaasta voitosta”. Stipendin saajien ehtona oli, että nämä olivat innokkaasti toimineet toverikunnan hyväksi.

Juhlan jälkeisenä päivänä oli tarkoitus juhlasaatossa käydä kukilla koristamassa entisten opettajien haudat, mutta huonon sään vuoksi tästä tuumasta oli luovuttava. Seppeleitä varten kerätyt rahat 500 mk luovutettiin koululle johonkin stipendirahastoon liitettäväksi. Näin juhlan yhteydessä tehdyt lahjoitukset tekivät yhteensä 12065 mk.

Tuli lukuvuosi 1917–18. Me kaikkihan tiedämme ne kohtalon vaiheet, jotka silloin maassamme vallitsivat. Koulutyö keskeytyi pitkäksi ajaksi. Niinpä tätä lukuvuotta koskevaa vuosikertomustakaan ei ilmestynyt. Seuraava kertomus, joka oli Lauri Pohjalan tekemistä viimeinen, käsitti myös lukuvuoden 1918–19. Kertomuksen esipuheesta käy ilmi, että käsikirjoitus oli kyllä valmis syksyllä 1918, mutta kirjoittajan esityksestä kouluhallitus hyväksyi valtionvarojen säästämiseksi, että kertomusta ei paineta, vaan se yhdistetään seuraavan vuoden kertomukseen.

Tämän kaksoisvuosikertomuksen alussa kuvataan 23:lla sivulla vapaussodan aikaa ja opettajien sekä oppilaiden osallistumista siihen. Sivumennen mainittakoon, että myös naapurikoulun Klassillisen lyseon vastaavassa vuosikertomuksessa koulun rehtori Antti Helander kuvaa 20:llä sivulla vapaussodan aikaa. Tämä kuvaus on melko väkevästi kaunokirjallinen, jossa vilahtelee sellaisia termejä kuin ”punikit”, ”roskaväki”, ”ryssät”, ”svaboda” ja ”miesrähä”.

Rukkasrahaston kartuttamisesta voidaan mainita, että konsuli Kalle Grönroos lahjoitti sille kesällä 1918 1000 mk niistä rahoista, jotka hänelle olisivat langenneet palkkiona Viipurin Sotilaspiiriin Esikunnan päällikkönä.

Erikoisuutena mainittakoon, että saman vuoden rukkashuutokaupassa arkkitehti Vietti Nykänen maksoi huutonsa antamalla rahastolle yhden KOP:n osakkeen n:o 69706 nimellisarvoltaan 200 mk. Tätä osaketta ei kirjanpidossa liitetty pääomaan markkamääräisenä, mutta sen vuotuinen osinko kyllä otettiin kirjanpitoon tulona. Tästä syystä joka vuosikertomuksessa vuosi vuoden jälkeen oli stipendirahastojen selostuksen lopussa vaakilause ”sitä paitsi Rukkasrahasto omistaa yhden Kansallis-Osake-Pankin osakkeen”. Tämänhän muistamme itsekukin omista vuosikertomuksistamme. Lukuvuoden 1919–20 vuosikertomuksen oli laatinut Pohjalan jälkeen rehtoriksi tullut Ossian Nordenswan. Stipendirahastoista mainitaan, että Rukkasrahasto sai huutokauppatuloina 2010 mk ja sen lisäksi vielä 300 mk:n vekselin, mikä 3 kuukauden kuluttua lunastettiin. Vekselin asettaja oli A. A. Niskala ja hyväksyjä Vilho Sobolew. Kyseenä olevana lukuvuonna koulu sai jälleen uuden rahaston nimeltään Piirustussalin stipendirahasto. Tämän perusti vuoden 1920 VI lk. Rahasto sai alkunsa kolmesta viiden pennin lantista ja lahjakirjassa kuvataan humoristisesti perustamiseen liittyviä alkutoimia. Kun rahasto on karttunut 1000 markaksi, oli korot sääntöjen mukaan jaettava piirustusta harrastaville toverikuntaluokkien oppilaille. Vaatimaton alku 89 mk nousi seuraavana lukuvuotena 877 markkaan sen johdosta, että keskiluokkien pojat kokosivat voimistelunäytöksellään varoja rahastolle. Näin olemme tulleet itsenäisyytemme alkuvuosiin ja siihen aikaan, josta meillä itsekullakin alkaa olla omakohtaisiakin muistoja. Tästä syystä ja käytettävissäni olevan ajankin jo ylittäen koetan vain luettelomaisesti käydä läpi ajan Helsinkiin muuttoon saakka.

Piirustussalin stipendirahaston perustajat, VI luokka kevätlukukaudella 1920, Vasemmalta 1, rivissä Eino Parikka, Paul Laine, Väinö Kirves, 2. rivissä Viljo Nissilä, Toivo Löyskä, Toivo Rautavaara, August Ruoho (ent. Grön), 3. rivissä Kaarlo (Kalle) Koistinen, Veikko Luonteri, Jonne Jahnukainen, Eino Sikanen, Toivo Kopperi, Viljam Olavi Salmi, 4. rivissä Sulo Enkiö (ent. Enqvist), Viljami Lappalainen, Aleksanteri Sarala (ent. Solntsew), Aarne Railo, Robert Peusa, Erkki Tamminen, Kuvallina Viljo Nissilältä.

Lukuvuoden 1921–22 lopulla toukokuussa paljastettiin vapaussodan sankarien muistotaulu koulun juhlasalin seinällä. Omaisille jaettiin julkaisu, jossa oli kuvattu sankarivainajien kasvopiirteet ja selostettu lyhyesti heidän elämäntarinansa. Taulussa oli 29 nimeä. Taulu jäi Talvisodan melkeissä Viipuriin, mutta yhdistyksemme toimesta siitä valmistettiin jäljennös, joka on jatkajakoulun seinällä. Koulu aloitti lukuvuoden 1923–24 uusissa suojissa eli entisen Venäläisen realilyseon rakennuksessa. Vihkiäisjuhlallisuudet pidettiin kevätlukukauden alkaessa 14.1.24. Illalla oli juhlaillalliset Pyöreässä tornissa. Juhlan yhteydessä entiset oppilaat perustivat ”Muistojen rahaston”, jota voivat kartuttaa vain ne entiset oppilaat, jotka koulunsa päätettyään ovat vaeltaneet elämänsä tiellä 25 vuotta eteenpäin.

Samana lukuvuonna joulukuussa kuoli luunappien antajana tunnettu lehtori Pölö Olsoni. Lukuvuoden 1924–25 päättyessä jäi eläkkeelle koulun vanhin opettaja Uno Ivar Hirn 73-vuotiaana. Hän toimi opettajana yhtäjaksoisesti Alkeiskoulun ajoilta alkaen vuodesta 1887. Ajankuvana en malta olla kertomatta Klassillisen lyseon vuosikertomuksessa ollutta mai-

nintaa, jonka mukaan lehtori V.J.Saarialho ja Normaalilyseon lehtori Toivo Valtavuo "ovat tämänkin lukuvuoden olleet vaihdoksissa asuntopulan tähden".

Lukuvuonna 1926–27 perustettiin rehtori Aaro Markkasen aloitteesta uusi rahasto nimellä "Viipurin Suomalaisen lyseon oppilaiden stipendirahasto". Rahastoa kartutetaan siten, että kukin oppilas vapaaehtoisesti maksaa lukukausittain rahastoon yhden markan. Pohjarahastoksi tuli 3700 mk.

Vuosikertomuksessa lukuvuodelta 1927–28 on maininta. "Helmikuun 5 p:nä illalla levisi surusanoma, että Viipurin suomalaisen lyseon maantiedon ja luonnonhistorian vanhempi lehtori, fil.maisteri Johan Emil Aro oli päivällä joutunut auto-onnettomuuden uhriksi ja siitä aiheutuneen sisäisen verenvuodon vaikutuksesta muutti illalla manan majoille".

Seuraavan lukuvuoden 1928–29 aikana puolestaan Johan Emil Sivori myös muutti manan majoille. Hän oli musiikin opettaja vuodesta 1911.–Jälleen tekee mieli tehdä pieni syrjähyppy ja vilkaista Sortavalan Tyttökoulun vuosikertomusta. Siellä esiintyy näet termi, jota en ole muualla havainnut. Luokan oppilaiden nimiluettelon perässä on otsake "Jäänyt tai jääneet lepäämään". En osannut tulkita sitä muulla tavalla kuin, että se tarkoittaa luokalle jääneitä.

Lukuvuoden 1929–30 alkaessa erosi vararehtori O.J.Brummer koulusta ja uudeksi vararehtoriksi tuli P.J.Tirkkonen. Koulun silloinen vanhin opettaja Pekka Roiha jäi eläkkeelle opetettuaan voimistelua ja terveysoppia 31 vuotta. Lukuvuoden 1930–31 oppilaitos aloitti kaksoislyseona. Luokkia oli 22 ja oppilaita 701. Musiikillista toimeliaisuutta osoittaa se, että toiminnassa oli 80-jäseninen kuoro ja alaluokkien oppilaista muodostettu 150-jäseninen kuoro. Stipendirahastojen määrä oli 12 ja niiden yhteinen summa 82072 mk. Vertauksen vuoksi mainittakoon vastaava luku Viipurin muista oppikouluista suuruusjärjestyksessä: Realikoulu, Maanviljelys- ja kauppalýseo 268100 mk, Vanha yhteiskoulu 192300 mk, Ruotsalainen lyseo 169400 mk, Klassillinen lyseo 105100 mk, Tyttölyseo 94300 mk, Ruotsalainen tyttökoulu 46800 mk, Uusi yhteiskoulu 39100 mk ja Tyttökoulu 22200 mk. Koulumme oli siis suuruudeltaan keskivaiheilla. Seuraavana lukuvuonna J.P.Tirkkonen kuoli lokakuussa ja vararehtoriksi tuli Aarne Vartiainen.

Aloitettaessa lukuvuotta 1932–33, jolloin oppilasluku saavutti maksiminsa 727 oppilasta, koululla oli syytä tuntea ylpeyttä. Los Angelesin olympialaisissa kesällä 1932 koulun VIII A-luokan oppilas Einar A.Teräsvirta oli saanut telinevoimistelussa pronssimitalin. Hän sai myös kuvansa vuosikertomukseen. – Murhettakin oli, sillä 1.3.1933 lehtori Asko Pulkkinen löydettiin kodistaan murhattuna. Lukuvuoden 1933–34 aikana kello-

seppä J. Rynén lahjoitti testamentissaan koululle 10000 mk stipendirahastoksi.

Lukuvuoden 1935–36 vuosikertomuksesta ilmenee, että Arvo Emil Korhonen eli Pötsi on jäänyt eläkkeelle 33 palvelusvuoden jälkeen. Seuraavana vuonna jäi eläkkeelle Rurik Lindqvist. Hän oli yhtäjaksoisesti piirustuksen opettajana vuodesta 1903. Axel Edvard Langi erosi kevätlukukauden 1937 päättyessä ja siirtyi Helsinkiin. Muista kouluista voidaan mainita, että ruotsalainen tyttökoulu lakkautettiin.

Piakkoin alkavaa maailmanpaloa enteili lukuvuonna 1937–38 aloitettu maanpuolustuksen ja väestönsuojelun opetus, jota annettiin V luokalla. Viimeisenä rauhan lukuvuonna 1938–39 kuoli keuhkotautiin lehtori Sulo Armas Leinonen, joka oli koulun entinen oppilas I–VIII luokkaan. Samana vuonna kuoli eläkkeellä ollut Uno Ivar Hirn ja hänen entiset oppilaansa ilmoittivat perustaneensa ”Lehtori Hirnin muistorahaston”. Tämän jälkeen tästä rahastosta ei ole mainintoja vuosikertomuksissa. Lieneekö rahastosta mitään tullutkaan?

Seuraavan lukuvuoden 1939–40 kertomus on tehty poikkeuksellisissa oloissa, jota osoittaa jo sekin, että se on koneella kirjoitettu tavallisille arkeille ja päivätty syyskuussa 1940. Näin ollen tätä tuskin on voitu oppilaille jakaakaan. Aaro Markkanen kuoli kuukautta aikaisemmin ja Aarne Vartiainen uutena rehtorina on sen allekirjoittanut. Koulu muutettiin yhteislyseoksi ja siitä syystä kertomuksessa on oppilasluettelo erikseen syyslukukaudelta 1939 Viipurin Kaksoislyseon kirjoissa olleista oppilaista ja erikseen kevätlukukaudelta 1940 Viipurin Kaksoisyhteislyseon kirjoissa olleista oppilaista. Oppilastilasto on hiukan erikoinen: ennen kevätlukukauden alkua erosi saaden päästötodistuksen ylimmältä luokalta 42 ja muusta syystä 421. Uusia oppilaita, jotka olivat etupäässä tyttöjä, otettiin kevätlukukauden alussa 279.

Koulun viimeinen julkinen tilaisuus oli ylioppilastodistusten jako juhla-ilaisuus 30.5. 1940 yhdessä Klassillisen lyseon ja Vanhan yhteiskoulun kanssa, joissa kaikissa oli useita yhteisiä opettajia. Tämä ilmeni mm. puheiden pitäjistä. Puheita pitivät Suomalaisen lyseon vararehtori Aarne Vartiainen, joka oli Klassillisen lyseon entinen oppilas, ja Klassillisen lyseon vt. rehtori Toivo Valtavuo, joka taas oli Suomalaisen lyseon entinen oppilas. Lisäksi puhui rehtori M. A. Jakobsson, joka oli Klassillisen lyseon vararehtori. Ylioppilastodistuksen sai ilman kirjoituksia 33 ja lisäksi yksi yksityisoppilas. Ajalle kuvaavaa oli, että lähes kaikki pojat olivat sotilaspuvuissa.

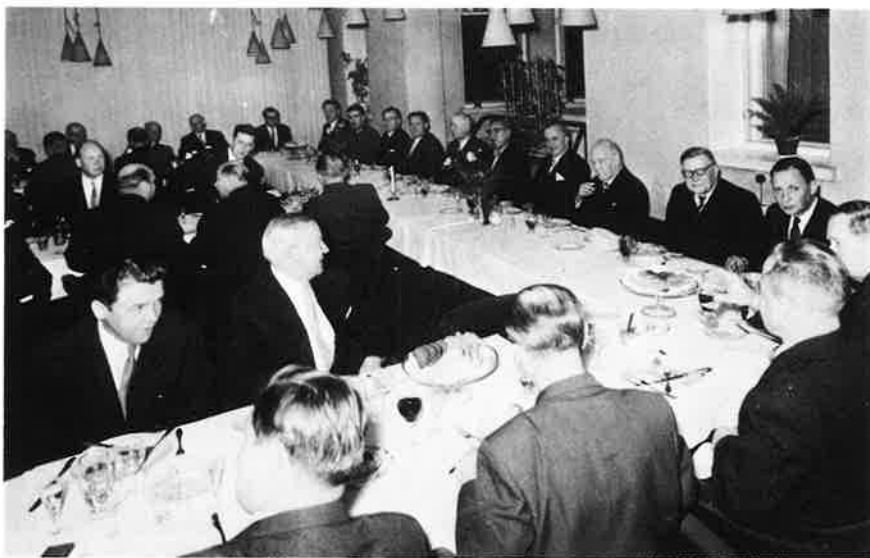
Tähän onkin sopivaa lopettaa nämä hajanaiset muistelot, sillä tästä eteenpäin alkaa koulun vaiheissa täysin uusi jakso. Olisi tietysti ollut mielenkiintoista valottaa esimerkiksi stipendirahastojen historiaa laajemminkin, katsoa, miten niitä hoidettiin, kuinka niitä kartutettiin, minkälaisia stipendejä niistä jaettiin ja ketkä niitä saivat.

Toimittajan lisäys. Rukkasrahaston synnystä ks. Eino Parikka, Rukkashuutokaupat (Muistojulkaisu 1946, s. 210–213) ja Väinö Lumme, Perinteelliset rukkasemme (Kalossit ja rukkaset. Muistelmia ja kaskuja Viipurin Suomalaisen Lyseon vaiheilta II, 1969, s. 4–5). Rukkashuutokaupat pidettiin ns. Rukkasillassa, joiden keskeinen ohjelmanumero huutokaupat oli. Rukkasilloja vietettiin vuosina 1916–38 tavallisesti joulukuussa Viipurissa hotelli Andreassa, Raatihuoneella, Pyöreässä tornissa tai Espilässä ja joskus Helsingissäkin eri paikoissa, mutta niistä ei ole paljonkaan kirjallista tietoa (ks. esim. sanomalehti Karjalaa 18.12.1919). Rukkasillassa 17.12.1938 Viipurin Espilässä ryhdyttiin valmisteluihin v. 1941 vietettävää koulun 50-vuotisjuhlaa varten ja juhlatoimikuntaan valittiin kansakoulujentarkastaja Aarno Salervo (kokoonkutsuja), lehtori Toivo Valtavuo, oikeuspormestari Väinö Lumme, tilientarkkaaja Julius Vennström, liikemies Aleks Koho, ekonomi Lauri Kaukonen, fil.toht. Viljo Nissilä ja fil.maist. Eino Parikka (sihteerinä). Toimikunta ehti kokoontua parikin kertaa kevätlukukaudella 1939 Kaksoislyseon opettajainhuoneessa

Viipurin Realikot -yhdistyksen järjestämä koulun 70-vuotisjuhla Helsingin Kaksoislyseon juhlasalissa 4.11.1961. Vasemmalta 1. rivissä Eliel Koskiluoma, Lauri Kotkatlahti, Erkki Kansanaho, Eino Parikka, Aarne Huuskonen, 2. rivissä mm. Aapo Santavuori, Elsa ja Viljo Nissilä, Ranne Roni, Erkki Rautvuori. Realikkojen arkisto.

tutustuen rehtori Aaro Markkasen opastuksella koulun oppilasmatrikkeleihin ja suunnitellen koulun 50-vuotismuistojulkaisua. Syksyllä 1939 alkanut Talvisotamme keskeytti kuitenkin toimikunnan työn, ja keväällä 1940 viipurilaisten menetettyä koti- ja koulukaupunkinsa oli mahdotonta ajatella juhlanviettoa. Helsingissä Rakessa pidetyssä rukkasistunnossa 20.12. 1940, jossa oli mukana entisiä opettajia rehtori Lauri Pohjala, lehtorit Uno Saxén ja Solmu Nyström sekä koulun silloinen rehtori Aarne Vartiainen ja lehtori Viljo Nissilä, päätettiin kuitenkin jatkaa juhlan valmisteluja. Alkutaivella 1941 kokoontui Viipurissa valitun toimikunnan jäseniä Helsingin Realilyseon (Ressun) opettajainhuoneessa, jossa uusittiin toimikuntaa: puheenjohtajaksi valittiin kansakoulujentarkastaja Aarne Huuskonen, kun entinen puheenjohtaja ei toimensa takia voinut hoitaa tehtävää. Toimikunnan jäsen Viljo Nissilä neuvotteli ”helsinkiläisten toimikunnan edustajan” arkkitehti Vietti Nykäsen kanssa Karjalan kerhossa Etelä-Esplanadin varrella siitä, että helsinkiläiset liittyisivät viipurilaisiin. Niin tapahtuikin.

Rukkasjuhla 14. 11. 1958 Hotelli Helsingissä. Takapöydän ääressä mm. Viljo Turunen, Armas Hirvelä, Viljo Nissilä, Aarne Vartiainen, Eino Parikka, Aarne Huuskonen, Albert Raunto, Toivo Valtavuo, Erkki Rautvuori, Armas Pulla. Realikkojen arkisto.

Rukkasjuhlissa 13.11.1971 Marskissa viimeinen elossa ollut, muutamia päiviä myöhemmin tapaturmaisesti kuollut rukkanluokkalainen esittämässä luokkansa tervehdyksen. Vasemmalta Eino Parikka, Väinö Lumme, Aarne Huuskonen, Erkki Tynkkynen, Viljo Nissilä, Valto Peiponen, Erkki Rautvuori. Realikkojen arkisto.

15.2.1941 julkaistiin pääkaupungin sanomalehdissä vetoamus henkilötietojen ja kirjoitusten lähettämisestä toimikunnalle 50-vuotisjulkaisua varten. Maaliskuussa valmistuivat henkilötietokaavakkeet, joita ryhdyttiin lähettämään koulun entisille oppilaille. Jo silloin kävi selville, että matrikkelin toimittaminen oli vaikea ja aikaaviepä työ, sillä koulun kirjoissa olleet yli neljä tuhatta oppilasta olivat hajaantuneet ympäri Suomea, jopa ulkomaille. Toimikunta päättikin toimittaa muistojulkaisun kahtena osana: varsinaisena muistojulkaisuna (toimittaja Viljo Nissilä) ja matrikkelinä (toimittaja aluksi ylikirjastonhoitaja Eero Neuvonen ja sitten Eino Parikka).

Kesällä 1941 syttynyt Jatkosota keskeytti uudelleen toimikunnan työn, mutta sodan päätyttyä 1944 jatkettiin työtä pääkaupungissa, johon koulu oli majoittunut. 3.5.1946 perustettiin Viipurin Realikot r.y. -niminen yhdistys, jonka perustavassa kokouksessa olivat mukana tohtorit A. Huuskonen ja V. Nissilä, maisterit V. Tuuri ja E. Parikka, konsuli V. Kunnaala ja johtaja

Rukkashuutokaupan "vasaramies" Erkki Tarvonen ojentamassa rukkaset Erkki Nissilälle rukkashuuto-
kaupassa ja koulun 80-vuotisillallisilla 1971 ravintola Marskissa. Realikkojen arkisto.

60-vuotisjuhlan yhteydessä 5.12.1951 Viipurin Realikkojen lähetystö sankarihaudoilla Helsingin Hietaniemessä. Realikkojen arkisto.

G. Autio. Yhdistyksen puheenjohtajaksi valittiin A. Huuskonen, sihteeriksi E. Parikka, rahastonhoitajaksi Oiva Turunen ja jäseniksi Autio, Kunnaala, Nissilä ja Tuuri. (ks. A. Huuskonen, "Viipurin Realikot r.y." koulun matrikelissa, 1955, s. 52–69). Yhdistyksen tarkoituksena on ollut julkaisujen aikaansaaminen, koulujuhlien järjestäminen, rukkasiltojen pitäminen ja toiminta koulun entisten oppilaiden yhdyssiteenä.

Siitä yhdistys on selvinnyt kiitettävällä tavalla: rukkasjuhlia on pidetty vuosittain Helsingissä hotelli Helsingissä, Lallukan taiteilijakodissa, Suomalaisella klubilla, ym. Huutokauppojen pitäjinä ovat olleet mm. Väinö Tuuri, agronomi Tolvanen, tunnettu Linnan "Tuntematon sotilaan" elokuvasta Rokkana, ekonomi Pitkänen, Viipurin Lauluveikkojen ent. solisti Erkki Tarvonen, ym. Esitelmien pitäjinä ovat olleet professorit Halila, Nissilä, dosentti Hirvonen, teatterikriitikko ja -johtaja Verner Veistäjä, lehtori Toivo Valtavuo, varatuomari Eino Österman, kirjailija Armas J. Pulla, ym. Ohjelmistossa on ollut vaihdellen soittoa, laulua (Tarvonen), lausuntaa (Pekkola), lyhytelokuvia ja dioja Viipurista, ym. Koulujuhlia yhdistys on

järjestänyt vuosina 1955, 1961, 1966, 1971 ja toimittanut viisi julkaisua: Muistojulkaisun 1946, Matrikkelin 1955, Pötsistä Piikkiin 1965, Kalossit ja rukkas 1969, Koulu ja koulukaupunki 1974. – 60-vuotisjuhlassa paljastettiin kaatuneiden oppilaiden sankaritaulut, jotka aikanaan sijoitettiin Helsingin Kaksoisyhteislyseon aulaan.

Viipurin Suomalainen lyseo (Kaksoislyseo) elää enää vain entisten oppilaiden muistoissa, muistojulkaisuissa ja vuoden yhtenä iltana, Rukkasiltana.

Terveystenhoidon historiaa Viipurissa*

Köyhäin ja sairaiden hoidosta Viipurin kaupungilla ei liene keskiajalla ollut mitään kuluja. Tuolloin oli tavallista, että perustettiin armeliaisuuslaitoksia, joita ylläpitivät joko seurakuntat eli veljeskunnat, joiden toiminta pukeutui uskonnollisiin muotoihin, tai linnanpäälliköt, jotka lahjoituksillaan kyseisille laitoksille halusivat näyttää hurskauttaan ja ansaita kirkon suosiota.

Keskiajalla toimi Viipurissa veljeskunta ”gille”, joka ylläpiti n.s. pyhänhengentaloja (helgeandshus), jotka olivat verrattavissa nykyajan huoltolaitoksiin ja sairaaloihin ja joissa sen ajan kodittomat köyhät saivat yömajan. Näitä laitoksia nimitettiin myös hospitaaleiksi (vierasmajoiksi), ja mahdollista on, että v. 1445 Viipurista mainittu hospitaali oli oikeastaan ”helgeandshus”, koska varsinainen hospitaali perustettiin kaupunkiin vasta kolmekymmentä vuotta myöhemmin. Tällaisen laitoksen ylläpitämään ”pyhänhengen veljeskuntaan” kuului arvattavasti suurin osa kaupungin varakkaasta porvaristosta, ja sen jäsenet saivat nimen ”Jumalan ystävät veljeskunnassa”.

Kuten muutkin yhteiskunnalliset laitokset keskiajalla saivat kiittää synnystään linnanpäälliköitä, niin oli myös armeliaisuuslaitos syntynyt linnanherrojen aloitteesta. Ehkä oli linnanherrojen Bjelken ja Bonden kirkon yhteyteen perustamaan Maria Magdalenan -prebendaan Viipurissa kuulunut myös armeliaisuuslaitos, koska myöhemmin kaupungista on mainittu erityinen Maria Magdalenan kartano, joka ehkä oli perustettu tähän tarkoitukseen.

Erik Akselinpoika Tott, soturi ja Viipurin linnoittaja, ymmärsi suojella kaupunkia vihollisia novgorodilaisia ja hansoja vastaan, mutta myös pelättyä spitaalitauteja vastaan. Hän hankki paavilta v. 1475 luvan perustaa kaupungin muurien ulkopuolelle hospitaalin spitaalitautisia varten, leprosoriumin, ja tämän yhteyteen kirkon (kappelin), jossa kuuden papin oli määrä pitää jumalanpalveluksia. Näyttää siltä, että tämä uusi laitos – hänen ja Sten Sturen toimesta – olisi saanut omakseen ne tilukset, jotka aikaisemmin olivat kuuluneet kirkon yhteydessä olleelle Maria Magdalenan prebendalle. – Tästä leprosoriumista on kertonut Lempi Jääskeläinen kirjassaan Herran veli.

Pyhänhengen veljeskunnan ja hospitaalin lisäksi, jotka työskentelivät sairast- ja vaivaishoidon alalla, oli Viipurissa ainakin keskiajan lopulla par-

* Esitelmä Torkkelin Killan vuosikokouksessa 23.3.1969.

ranajajia (bardskärare), jotka olivat avuksi sairaiden hoidossa. Eräs Henrik bardskärare mainitaan kaupungista v. 1499. Vaikeissa sairaustapauksissa täytyi hakea lääkärin apua Räävelistä (Tallinnasta). Niinpä Erik Turenpoika v. 1507 etsi sieltä ”hyvää lääkäriä, joka ymmärtää kaikenlaisia tauteja”. Viipurin linnanpäällikkö Hoijan kreivi antoi v. 1526 suosituskirjeen eräälle Sten Henrikinpojalle, jonka täytyi ”raskaan tautinsa takia mennä Rääveliin”. Hoijan kreivi itse aikoi kesällä 1533 matkustaa sinne etsimään apua ”kolle-taudilleen”.

Köyhät ja sairaat joutuivat joskus hospitaalin hoitajan huonon hallinnon tai itaruuden takia kärsimään. Kuningas Kustaa Vaasa oli v. 1538 kuollut, että nämä kärsivät hätää ja pulaa, kun hospitaalissa ei ollut kelvollista miestä, joka olisi hoitanut taloutta, joten kuningas itse määräsi taloudenhoitajaksi Laurentius Johanneksenpojan. V. 1551 oli kuninkaalle kerrottu, että hospitaalin hoitaja Pietari kirjuri ”oli kohdellut köyhiä ja sairaita kohtuuttomasti ja epä kristillisesti ja oli ottanut heiltä pois suuren osan parseleita (vaatteita, ruokaa)”. Kun hospitaalin tulot asianomaisten huolimattoman kokoamisen takia vähenivät, määräsi kuningas Juhana III uudeksi taloudenhoitajaksi Matti Talpon.

Keskiaikainen hospitaali sijaitsi lähellä kaupunginmuuria, luultavasti Munkkiportin seuduilla. V. 1547 kuningas määräsi, että se oli siirrettävä kauemmas, todennäköisesti Panssarilahteen. Vanhalla paikalla oli vielä 1590-luvulla muutamia vanhan hospitaalin aittarakennuksia, ja vielä 1592 kuljetettiin sieltä tiiliä uudelle paikalle. Hospitaalissa hoidettiin, kuten sanottu, spitaalitautisia, joita oli aluksi kymmenkunta, sittemmin parikymmentä vuosittain.

Kaupungin sairastupa sijaitsi luultavasti n.s. Maria Magdalenan tontilla. Siinä toimi erityinen sairaanhoitajatar. Sairaita oli aluksi n. 15, myöhemmin kaksinkertainen määrä.

Lääkäreitä oli yksi ns. parturi, kaksikin yhtäikaa, toinen linnan palveluksessa, Heitä pidettiin arvossa, jopa kaksi on mainittu raatimiehinäkin, Henrik parturi v. 1540 ja Herman parturi n. 1560. Kaupungista ja samalla linnasta on mainittu aikakauden lopulta Henning Wegener (1580), Filip Bilang (kuoli n. 1610) ja Pietari Tesche (k. n. 1616), jotka olivat hankkineet enemmän tietoja ammatistaan kuin tavalliset parranajat. V. 1587 määrättiin, että mestari Filip saisi yhden taalarin jokaisesta miehestä, jonka paransi, ja v. 1606 Pietari Tesche saisi yhden taalarin ”joka hengestä l. sairaasta, jonka voi parantaa”. Näillä partureilla oli tavallisesti myös tarpeellinen apteekki. Kuitenkin näyttää siltä kuin kaupungilla olisi ollut oma erityinen apteekkarinsa, sillä mainitaan, että Donatus Deutschmanin leski meni myöhemmin naimisiin ”Simon apteekkarin” kanssa, jonka tavaroita rääveliläiset merirosvot olivat ryöstäneet liiviläis-venäläisen sodan aikana. V. 1587

annettiin Filip Bilangille oikeus tuoda vapaasti Saksanmaalta tavaroita ”apteekkiinsa” ja v. 1595 hän sai kruunulta apua neljä tynnyriä tervaa rohtoaineiden hankkimiseen. Pietari Teschelle annettiin v. 1603 kaksi tynnyriä voita ”ostaakseen tavaroita Saksanmaalta apteekkiinsa” ja v. 1606 hän sai kymmenen taalaria samaan tarkoitukseen, yhdet vaatteet ja lisäksi 20 taalaria, vapaan ruoan sekä muonaa yhdelle hevoselle.

Terveystenhoidossa tultiin toimeen aluksi linnan kanssa yhteisellä parturilla. Esim. v. 1617 määrättiin Hannu Rutenburg yhteiseksi parturiksi kaupunkiin ja linnaan. V. 1632 kutsuttiin mestari Kristofer Augustininpoikaa ”kaupungin kirurgiksi l. parturiksi”, mutta hänellä oli luultavasti toimi myös linnassa. Tulojaan hän lisäsi viinurina kaupunginkellarissa, mistä toimesta hänet erotettiin v. 1636, kun hän oli sekoittanut simaa viiniin. Hannu Teschekin lienee ollut sekä linnan- että kaupunginparturi.

V. 1652 erotettiin kaupungin- ja linnanparturin ammatit toisistaan. Tällöin otettiin nimittäin maaherra Rosenhanen suostumuksella mestari Juhana Jost Kirchoff kaupungin kirurgiksi ja parturiksi 80 taalarin palkasta, mitä palkkiota hänen seuraajansa huonojen aikojen takia eivät kuitenkaan saaneet. Lääkärintoimensa ohella nämä parturit valmistivat myös ”kaikenlaisia sokeroituja hedelmiä ja sokerimakeisia sekä suklaatia ja hillotettua inkivääriä ja myös tislattua vettä.” Heillä oli apuna kisälli ja oikeus tuottaa rohdoksia sekä pitää apteekkia. Heille myönnettiin yksinoikeus harjoittaa kaupungissa ammattiaan, parranajamista, suoneniskemistä, haavojen hoitamista ja muuta ”kirurgiaan” kuuluvaa tointa.

Tätä oikeutta oli kumminkin vaikea täyttää ja ”oikeutetut parturit” olivatkin alituisissa riidoissa ”patustelijain ja puoskarien” kanssa. Kirchoff, josta mainittiin, että hän ”kauan kiusasi hoidettavia sairaitaan suoneniskuilla ja semmoisilla”, sai entisestä kisällistään Hannu Grelsinpojasta kovan kilpailijan, kun tämä oli ihmeeksi parantanut pormestari Ruuthin vaimon, joka 26 vuotta oli potenut tautia, jota eivät lääkärit Tukholmassa, ei kuulu lääkäri Hans Michel Narvassa eikä Kirchoff olleet ymmärtäneet. Kirchoff, joka menetti kaikki hoidettavansa, valitti, että ”sen jälkeen kun vainoaminen Hannu Grelsinpojan takia häntä vastaan oli alkanut, hänen apteekkinsa oli joutunut semmoiseen velkaan, että hän tuskin siitä milloinkaan voisi selviytyä”. ”Hän oli peräti köyhä mies eikä se seikka, että hän oli rakennuttanut itselleen pienen kivimajan, saattane ihmisiä luulemaan häntä rikkaaksi”. Erään hänen seuraajansa Botinin täytyi jakaa työ sotavälskäri Rugenrödin kanssa, jolle pormestari ja raati olivat v. 1684 antaneet luvan ”parannella sisätauteja sillä ehdolla, ettei hän sekaantuisi haavojen hoitoon ja suoneniskentään”. Vaikka Botin nauttikin porvariston luottamusta, ei hän ”suorittanut mitään loistavia asioita”. Hän valitti, ettei hänellä lopuksi ollut edes varoja matkustaa Tukholmaan K.M:tin v. 1689 antaman määräyk-

sen mukaan suorittamaan tutkintoa "collegium chirurginumin" edessä. Suurta häiriötä kaupunginpartureille tuottivat kuljeskelevat "puoskarit", jotka – vaikka heidät oli ajettu v. 1687 pois kaupungista – kuitenkin salaa harjoittivat ammattiaan parantaen varsinkin sellaisia kuin talonpoika Sim. Kölin, joissa oli "ranskantauti".

Joskus kaupunginpartureilla oli myös vaikeuksia palkkion saamisessa, sillä 1600-luvulla näkyi olleen sellainen käsitys, ettei lääkäri, joka ei pystynyt parantamaan potilasta, ansainnut palkkaansa. V. 1673 kieltäytyi esim. kaupunginsoittajan Pirshoffin leski maksamasta palkkiota kaupunginparturi Baltzar Mendelle, joka oli "hoitanut hänen poikansa luuhaavaa niin huonosti, että se pikemminkin oli tullut huonommaksi". Kemnerioikeus katsoi, että 50 hopeataalaria oli hyvä palkkio Mendelle, joka piti sitä liian vähänä. Raastuvanoikeus, johon asia vedettiin, lausui pitkän neuvottelun jälkeen, että "koska mestari Mende ei ollut voinut parantaa vammaa, jonka hän oli ottanut hoitaakseen, vaan vamma oli pahentunut eikä parantunut, oikeus ei voinut tuomita hänelle palkkiota".

Huomattava edistysaskel otettiin lääkintähuollossa 1680-luvun lopulla, jolloin Viipuriin nimitettiin "maa- ja kaupunginlääkäriksi" Pietari Gottfred, joka sai hallitukselta luvan tuottaa tullitta rohdoksia 100 taalarin arvosta, mikä määrä maistraatin anomuksesta v. 1693 korotettiin 200 taalariksi. Gottfredia nimitettiin tohtoriksi, vaikka hän ei liene suorittanut vaa-dittavia tutkintoja. Hän oli taitava ja arvostettu lääkäri (medicus). V. 1698 hänen jälkeensä virkaan nimitettiin Thomas Alphusius, joka v. 1705 oli suorittanut Rheimsissä Ranskassa lääketieteen tohtorin tutkinnon. Kaupunginapteekkareina on mainittu kyseisenä aikana Gottfried Keichel ja Lorenz Greve ja Gottfred Alphusius, joiden lisäksi oli kaupunginpartureita.

Näin taisteltiin 1600-luvulla tauteja ja ruttoja vastaan. Oltiin viimeiseen asti menemättä kalliiden lääkärien ja partureiden luo, jotka saattoivat ottaa, kuten Rugenröd, 18 kuparitaalaria yhden paiseen puhkaisemisesta. Mentiin mieluummin saunaan ja annettiin kupparin panna seitsemänkin sarvea ruumiseen vetämään pahaa ulos. Jos se ei auttanut, turvauduttiin vanhoihin kotilääkkeisiin. Näin paransi itsensä kaupunkilainen Sven Håkoin, joka eräässä tappelussa oli tullut kuuroksi ja rammaksi "veren sisällisestä seisahduksesta", hän näet joi vettä, johon oli sekoitettu etikkaa ja pukinverta.

Oli sellaisiakin tauteja, joissa lääkärit eivätkä kotilääkkeet auttaneet. Aika ajoin puhkesi esim. spitaalitauti. Jos spitaalitautista ei saatu leprosoriumiin, hänen majansa revittiin katosta maahan ja hänet ajettiin kaupunginpalvelijan toimesta pois kenenkään hänen kohtalostaan välittämättä. Toinen tauti, joka vei monta uhria, oli "morbus gallicus", ranskantauti, jota arveltiin voitavan parantaa. Pahinta oli kuitenkin rutto, esim. v. 1657. Monista taloista kuolivat silloin kaikki asukkaat.

Venäläisvallan alkuaikoina Viipurissa ei ollut minkäänlaista terveydenhoitoa, ei ollut kaupunginkirurgia, haavalääkäreitä, ei maafysikusta, maalaislääkäreitä eikä edes apteekkaria. Sekä Venäjän hallitus että kaupunginhallinto kieltäytyivät suorittamasta niitä kustannuksia, joita terveydenhoitolaitos vaati. Tultiin jotenkuten toimeen sotilaslääkärien ja kenttäapteekkien avulla. V. 1729 rykmentinvälskäri Anton Rugenröd haki kaupunginkirurgin virkaa, mutt maistraatti ei rojhennut päättää asiasta, sillä porvaristo ei halunnut sitoutua mihinkään uusiin kustannuksiin. Kaupungin johtavaan porvaristoon kuuluva Reinecke ehdotti v. 1731 kaupunginlääkärin viran perustamista sadan ruplan palkalla, mutta ehdotuksesta ei tullut mitään. Usean ehdotuksen jälkeen otettiin v. 1779 kaupungin palvelukseen kättilö. Vuonna 1754 oli Juhana Kaarle Wilckens määrätty maakuntakirurgiksi l. maalaislääkäriksi, vaikka rahvas oli sitä vastustanut. Sen mielestä ”Jumala on meidän lääkärimme, hän parantakoon meidät. Meillä on muutenkin suuria veroja eikä ole varaa enempiin ulostekoihin. Ennen kuin me ennätämme hakea välskärin, sairas on jo kuollut”.

Maakuntakirurgi sai v. 1758 valvontaansa lasaretin, jonka keisarinna Elisabet perusti Viipurissa silloin raivonneen epidemian johdosta. Tämä köyhiä ja vankilassa olevia sairaita varten perustettu maahospitaali oli vuoteen 1787, jolloin sen rakennukset olivat jo niin rappeutuneet, ettei niitä voinut korjata. Laitos sijaitsi jossakin Revonhännän ja Papulan tienoilla.

Myöhemmin nimitettiin kaupunkiin piirilääkäri (piiritohtori) ja hänen alaisuuteensa piirikirurgi, joita varten rakennettiin uusi maa- l. kaupunkihospitaali. Tämä sairaala sisälsi kuume- ja veneristen tautien osaston sekä mielisairasten ja löytölasten huoneen. Näiden lisäksi oli erityisen lääkärin valvonnassa rokotushuone, joka oli perustettu 1783:n asetuksella. Kun ihmiset eivät halunneet käyttää hyväkseen laitosta, luvattiin rupla niille vanhemmille, jotka antoivat lapsensa rokotettaviksi. Laitokset sijaitsivat Pietarin esikaupungissa, rokotushuone Pantsarlahdessa.

Vuonna 1797 perustettuun lääkintöhallitukseen kuuluivat inspehtori, kirurgian l. leikkausopin lääkäri (operatööri) ja lapsenpäästöopin lääkäri (akushööri). Inspehtorin palkka oli 700, operatöörin ja akushööriin 500 sekä piirilääkärin 300 ruplaa. Sairaskäynnistä kaupungissa he saivat ruplan, jos olivat kirjoittaneet reseptin, muuten puolet, ja esikaupungissa käynnistä kaksi ruplaa. Inspehtorina on mainittu 1798–1804 valtioneuvos Karl Bützow, 1812 Mikael Schindler ja lapsenpäästölääkärinä Wolter. Vuodelta 1812 on maininta, ettei ainoakaan lääkäreistä ollut lääketieteen tohtori tai kirurgian maisteri, vaan kaikki olivat suorittaneet tutkinnon Pietarissa Collegium medicumissa, joka oli asettanut heidät virkoihinsa.

Lääkintöhallituksen inspehtoria sanottiin myös kaupungin fysicukseksi, vaikkei hänen velvollisuuksiinsa kuulunut auttaa neuvoillaan aluetta. Hal-

linnon jäseniä nimitettiin tohtoreiksi, vaikka he eivät olleet suorittaneetkaan vast. tutkintoa.

Piirilääkärinä on mainittu 1798–1809 Krist. Jaenisch. Piirilääkärin velvollisuuksiin kuului suojelurokotuksen antaminen, jota useinkin suorittivat oppilaat. Hän sai läänin kuvernööriltä kahdesti vuodessa tuoretta rokotusainetta, mutta joinakin vuosina hän ei saanut mitään eikä ollut edes rokkotajia, paitsi muutamia pappeja. V. 1804 siirrettiin hospitaali Aninasta rokotushuoneeseen Pantsarlahdessa.

Myöhemmin ei ole mainittu kaupunginlääkäreitä, joskin siellä oli jo yksi silmä- sekä hammaslääkäri. Ei haluttu kaupunkia rasittaa menoilla, kun kaupunginlääkärinä voitiin käyttää sekä inspektoria että piirilääkäreitä. Kaupunginkassan ainoa menoerä terveydenhoitoa varten oli siis kättilöiden palkat ja hyyryrahat, jotka olivat 392 ruplaa. Vuodesta 1799 lähtien oli kauppamiesten takseerauksen mukaan maksettava yht. tuhat ruplaa venelisten tautien hospitaalin kustannuksiin. Sotilasosastojen sairaanhoito oli keskitetty Neitsytniemelle.

V. 1729 oli apteekkari Berndt Paris anonut kaupungilta vahvistusta toimelleen varsinaisena kaupunginapteekkarina ja apteekkarinoikeuksilleen. V. 1740 on maininta apteekkari Dekenistä. V. 1760 apteekkari Juhana Georg Greve sai vahvistetuksi apteekkarinoikeutensa ja oikeuden tuoda tullitta kaupunkiin rohdoksia 64 ruplan arvosta. Hänen jälkeensä apteekkarina oli Juhana Henrik Isendahl, jonka apteekki lienee sijainnut Croellin talossa Piispankadulla.

Viipurin terveydenhoito oli 1700-luvun jälkipuoliskolla suoritetuista muutoksista huolimatta puutteellista. Vanhan Suomen järjestämiskomitea lausunnossaan terveydenhoidon vastaisesta järjestämisestä esitti mm. toivomuksen, että ”lääkärin tulee olla taitava ammatissaan ja ymmärtää tieteellisesti harjoittaa tointaan eikä arvaamisien ja luonnottomien kokeiden avulla vastoin ammattinsa tarkoitusta huonontaa potilaittensa terveyttä ja ennen aikojaan toimittaa heidät pois tästä maailmasta”. Hovineuvos Jaenisch oli tunnollinen lääkäri, joka asianharrastuksesta ja ilman voitonpyyntiä hoiti hospitaalia senkin jälkeen, kun oli eronnut piirilääkärin toimestaan. Hospitaalin kulut oli määrätty niin tiukoiksi, ettei voitu antaa sairaille kylliksi hyvää ruokaa, joka tietenkin oli haitaksi heidän terveydelleen. Oli puutetta hospitaalin muistakin tarpeista, esim. sänky- ja alusvaatteista. Maaherra Stjernvall käydessään ensi kerran sairaalassa huomautti ”potilaiden kurjasta tilasta vailla välttämättömiä vaatekappaleita”.

Viipurin läänin yhdistämisen jälkeen muuhun Suomeen parani terveydenhoito suuresti. V. 1824 kaupungin palkkalistoille otettiin kaupunginlääkäri, jonka virkaa hoiti entinen piirilääkäri J.H. Wolter. V. 1834 nimettiin sairashuoneen ja linnan lääkäri Nils Holstius myös kaupunginlääkä-

riksi. Hänen erottuaan virasta ehdotettiin kahta kaupunginlääkärinä, mutta ehdotus ei mennyt läpi. Tohtori Fr. Frankenhäuser, joka oli toiminut lääkärinä kaupungissa ja huolehtinut mm. köyhien sairaanhoidosta, valittiin myös kaupunginlääkäriksi (1867–83). Kaupunginlääkärinä auttoi joku muu kaupungissa toimiva lääkäri, piirilääkäri, linnanlääkäri, sairashuoneenlääkäri tai sotilassairashuoneenlääkäri. Heistä hovineuvos Casper Gottlieb Örne (kuoli 1833) ja sotilassairashuoneenlääkäriä hovineuvos Sallmenia muisteltiin kaipaustella heidän auttamishalunsa ja hyväntekeväisyytensä johdosta.

Kaupungin merkittäviin sairaanhoitolaitoksiin kuului kuumesairaala. 1840-luvulla oli kaupungissa kerätty vapaaehtoista avustusta rahaston perustamiseksi kuumesairaala varten ”palvelevalle kansanluokalle”. V. 1853 lahjoitti ruhtinatar Meschtschersky talonsa no 156 Pietarin esikaupungissa tarkoitusta varten. V. 1856 avattiin laitos, jossa oli 16 sairassijaa. Sitä ylläpidettiin sitten porvariston avulla, menot n. 800 hop.ruplaa vuodessa.

V. 1869 perustettiin Saunalahteen diakonissalaitos etupäässä Hackman-suvun lahjoitusten turvin. Sitä hoitivat 5-jäsenisen johtokunnan valvonnassa Dresdenistä kotoisin oleva vanhempi diakonissa, kaksi nuorempaa diakonissaa ja kaksi kokelasta. Sairaalassa oli 30 sairassijaa sekä 6–8 parantumatonta sairasta varten. Esim. v. 1875 siellä hoidettiin 177 potilasta.

Valtion perustamista sairaanhoitolaitoksista oli ensimmäinen maakuntal. lääninsairaala, johon vuosina 1814 ja 1827 lisättiin sukupuolitautiosasto. V. 1836 valtio osti ns. Ladon vaivaishuoneen lääninsairaalaksi ja lahjoitti entisen lasarettialueen kaupungille, joka perusti sinne puutarhan. Uusi sairaalarakennus pystytettiin v. 1839, ja kauppias Johan Backman, joka oli osallistunut tarmokkaasti sen rakennuttamiseen, sai kiitokseksi uutteruudesta kultamitalin.

Ajanjakson alussa oli apteekkarina Johan Henr. Isendahl ja hänen jälkeensä Lars Edvard Stigzelius, Daniel Blom, Aleksander Berg, Karl Gustaf Thuneberg. V. 1876 ehdotti kaupunginvanhin Carl Rosenius, että kaupunkiin perustettaisiin terveyslautakunta, mutta vasta 1880 ns. terveydenhoitolahtakunta tuli kaupungin terveydenhoidon johtoon. Sen puheenjohtajana toimi tarmokas kaupunginlääkäri Th. Thesleff (1883–1889). Hänen aloitteestaan Viipuri sai 1886 ensimmäisenä koko Suomessa puhdistusl. desinfioimisuuin. Thesleffin jälkeen kaupunginlääkäriksi valittiin M. Gadd.

V. 1890 päättivät kaupungin valtuusmiehet terveydenhoidon uudelleen järjestämisestä. Aninan kaupunginosassa sijaitseville tonteille 29, 30 rakennettiin 1891 uusi kunnallissairaala, johon varattiin kuumetautisia varten 32 paikkaa ja parantumattomille 20, lisäksi siinä oli 12 koppia ”houruin-

huoneosastona”. Neljä vuotta myöhemmin kaupunki osti viereisen ns. rykmentintalon mielisairaalaksi, joka siirrettiin Papulaan v. 1912. Vuodesta 1904 alkaen toimi Pietarinkadun varrella N.Sundmanin johtama lapsenpäästölaitos (synnytyslaitos), jolle rakennettiin v. 1900 uusi talo. V. 1899 valtuusto päätti perustaa kunnallissairaalan yhteyteen tarttuvien tautien osaston.

Lääninsairaalaan oli rakennettu kivistä viisi kaksikerroksista rakennusta ja sama määrä pienempiä puurakennuksia. Lopullisen muotonsa sairaalakompleksi sai v. 1894. Sen ylilääkäreinä toimivat G.J.Strömborg, P.W.Granberg ja viimeksi L.Peterson.

Itsenäisyyden ajalla Viipurissa toimivat uusi kaupunginsairaala, uusi naisten sairaala, uusi tuberkuloosisairaala, diakonissalaitoksen sairaala, mielisairaala, kulkutautisairaala, ym. Sairaalalääkäreiden lisäksi kaupungissa työskenteli joukko yksityislääkäreitä, joten terveydenhuolto oli Viipurissa varsin korkealla tasolla.

Esitelmän on uusinut käsikirjoituksesta prof. Viljo Nissilä. – Kuvan viipurilaisten terveydenhuollosta ja sen kehityksestä saa 5-osaisesta Viipurin kaupungin historiasta (1974–82).

Elli Karvinen

Viipurin naisten liikuntaharrastuksista*

Kerrottaessa Viipurin naisvoimistelusta ja -urheilusta on ensiksi kiitollisena muistettava kolme uranuurtajanaista, jotka tekivät meille nuoremmille mahdolliseksi harrastaa liikuntaa.

Elin Oihonna Kallio, silloin vielä Vaenerberg, seurasi varkein 17-vuotiaana veljiensä liikuntaharrastuksia ja perusti sitten aikanaan Helsingissä 1876 maamme ensimmäisen naisvoimisteluseuran ”Gymnastikföreningen för fruntimmer i Helsingfors” ja 20 vuotta myöhemmin koko maata käsittävän naisten voimisteluliiton, jossa aluksi oli mukana neljä ruotsinkielistä yhdistystä ja Kuopion naisvoimistelijat. Viipuri tuli mukaan vuosisadan vaihteessa, jolloin ruotsinkielinen yhdistyksemme ja siitä 1902 eronnut suomalainen osasto sekä Viipurin naisvoimistelijat ja Reippaan naisosasto liittyivät siihen. Mamma Kallio, Suomen naisvoimistelun äiti, johti ensimmäiset naisvoimistelujuhlat Viipurissa 1904. Niissä oli toinen uranuurtajana nainen Anni Collan esivoimistelijana.

Anni Collanin aloitteesta on luotu lasten, tyttöjen ja naisten urheilumerkit ja on perustettu naisten urheilulehti Kisakenttä. Hän on kerännyt ja muistiin merkinnyt kansantansseja sekä aloittanut partiotyttötyön, jossa ulkoilulla ja leiritoiminnalla sekä raittiilla elämäntavoilla on keskeinen sija. Hän on kohdistanut huomion Suomen lipun merkitykseen ja käyttötapoihin. Itse hän oli esimerkillinen lipunkantaja. Tavatessani hänet ensimmäisen kerran vuonna 1906 Viipurin keskuskansakoulun juhlasalissa hän oli johtamassa karjalaisten nuorten kansantanssiesityksiä nuorisoseurojen kesäjuhlilla. Maamme ensimmäisenä naisvoimistelun tarkastajana Anni Collan kävi monesti Viipurissa ja myös Tanhuvaarassa. Mamma Kalliolta hän sai unilukkarin nimen. Perinnöksi jälkipolville on jäänyt hänen urheilukirjastonsa, jota aluksi säilytettiin hänen kellarissaan ja vuodesta 1919 Helsingin yliopiston kirjastossa. Nyt se on urheilumuseossa Helsingin Stadionilla.

Kolmas uranuurtajanainen Elli Björkstén, Lappeenrannassa syntynyt Mamma Kallion työn jatkaja, tuotti naisvoimistelullemme kunniaa maamme rajojen ulkopuolellakin. Seuransa, Suomen vanhimman, johtajana hän oli ensimmäisen kerran Tallinnassa 1907 ja sitten Tukholman olympiakiisoissa 1912. Hän piti kursseja Tanskassa, Norjassa ja Ruotsissa. Hänen

Esitelmä Torkkelin Killan Studia Generaliassa v. 1978.

päätoimenaan oli yliopettajan tehtävä yliopiston voimistelulaitoksessa. Hänen työtään osattiin arvostaa kotimaassa, sillä esimerkiksi vuonna 1920 professori Heikelin naisvoimistelustipendiä ei haluttu jakaa ulkomaille tehtävää matkaa varten, koska katsottiin, ettei siellä ollut siihen aikaan mitään opittavaa. Meillä oli silloin annettavaa koko Pohjolalle!

Ei pidä ihmetellä, että maamme naisten liikuntahistorian uranuurtajat olivat ruotsinkielisistä kodeista, sillä olivathan monet muutkin sivistyspyrinnöt viime vuosisadan lopulla silloisten olojen johdosta ruotsinkielisten aloittamia ja pystyssä pitämiä. Suomalaiset nimet kuten Kaarina Kari, Hilma Jalkanen ja monet muut nousivat esiin vähän myöhemmin.

Maamme vanhimpia urheiluseuroja oli Viipurin luisteluklubi. Näin kertoo asiaan perehtynyt teos Karjalan Urheilu. Seura perustettiin vuonna 1874. Sen johtokunnan muodostivat E. Rothe, G. Rechhardt, J. Starckjohann, O. Wächter, E. Mielck sekä veljekset W.F. ja L. Hackman. Ainoa mukana ollut nainen oli Estrid Beyrath, hyvin aktiivinen nainen myöhemminkin. Seura otti hoitaakseen Salakkalahden luistinradan. Kukapa viipurilainen koululainen ei muistaisi kouluaikojensa skridskobaanaa! Nurmislustimilla siellä kiidettiin iltaisin. 1930-luvulla tulivat kaunoluistimet tutuiksi luistinradalla ja kouluissakin. Muuan tietolähde kertoo, että naiset pelasivat jo 1916 jääpalloa Viipurissa, Turussa ja Helsingissä.

Wiborgs kvinnliga Gymnastikförening syntyi Viipuriin 1896 johtajina Aino Stenbäck, Martha Lagercrantz ja Sofia Hirn. Seura sai hyviä johtajia myöhemminkin ruotsalaisen tyttökoulun voimistelunopettajista. 1910-luvulla seuraa johti Hilja Elfving, myös Reippaan naisosaston johtaja, ja vuodesta 1919 sotaan (1939) asti Helga Kajander, joka oli samalla naisvoimisteluseura Karjalaisten johtaja.

Wiborgs Lawntennisklubb perustettiin 1898, alkuunpanijoina taaskin kaupungin noblessi. Herttualassa oli harrastettu tennistä jo vuodesta 1890 lähtien. Hackmanin naiset ja miehet pelasivat siellä pihallaan olevalla maamme ensimmäisiin kuuluneella asfalttikentällä. Huusniemen kenttä vihittiin käyttöön 1908. Naisilla oli pelatessa pukunaan pitkä leninki ja päässään merimieslakki.

Koululaisten tenniskilpailut alkoivat 1909. Valkoinen halli valmistui 1912, mutta ensimmäisen maailmansodan sytyttyä se joutui ensin kasakkojen ja sitten autojoukkojen käyttöön. Vapaussodan jälkeen halli oli biljardisalina ja Viipurin Voimailijoiden harjoitustilana. Vasta vuonna 1934 se saatiin jälleen tenniksen pelaajien haltuun. Suomenkielisten tennisharrastus voimistui 1920-luvulla, muun muassa lääkärit olivat pelanneet tennistä sairaa pihalla, mutta jo aikaisemmastakin harrastuksesta on todisteita; Karvisen tennistä pelaavista sisaruksista on valokuva keskuskansakoulun pihalta vuosilta 1914–16. Juniorien naismestari 1910-luvulla oli Anita

Elli ja Viljo Karvinen pelaamassa kesällä 1915 omatekoisilla tennismailloilla ja -verkolla Keskuskansakoulun pihalla. Kuvalaina Elli Karviselta.

Viisi Karvista pelaamassa krokettia kesällä 1914 Keskuskansakoulun pihalla. Kuvalaina Elli Karviselta (toinen vasemmalta).

Brunou. Voitokkaita pelaajia olivat myös sisaruspari Marianne ja Johny Hackman. Tennisklubi muuttui kaksikieliseksi nimenään Viipurin Tennis-seura-Wiborgs Tennissällskap. Talvisodan alussa pommit osuivat Tennis-halliin. Siihen päättyivät pelit siellä.

Viipurin Naisvoimistelijat (VNV) perustettiin 1903, kun muutamat suomalaiset naiset olivat edellisenä vuonna eronneet ruotsinkielisestä yhdistyksestä. Seuran ensimmäisenä johtajana oli Elli Sirelius-Sipilä, sitten seurasivat johtajina Katri Hakkila, Alina Siitonen, sisarukset Ida ja Lyyli Markku, Sofia Hirn 1911–14 ja Lilli Vuorela 1914–22. 1920-luvulla toimi seurassa kaksi osastoa, tytöt ja jumbot, johtajina Elli Marjanen, Saima Peusa, Alice Olsoni, Aino Tanhua ja Maija Karsikko. Seuralle oli luonteenomaista, ettei esiintymisiä pidetty pääasiana, mutta oltiin mukana kaikissa liiton- ja maakuntajuhlissa, tehtiinpä ”hyökkäysretkiä” maaseudullekin. Paljon puuhaa antoi seuralle Tanhuvaaran urheiluopiston perustaminen ja ylläpitäminen. Seuralle saatiin oma lippu 1922. Lipunkantajan kunniatehtävä oli Hilja Reijosella. Hän pelasti lipun Talvisodan aikana Viipurista ja nyt lippu liehuu uudessa Tanhuvaarassa.

Viipurin Naisvoimistelijoiden (VNV) kansantanssijat keväällä 1936 Viipurin Kaupunginteatterissa. Vasemmalta reunassa Elli Karvinen (johtaja), keskellä Irja Meurman (musiikkijohtaja) ja oikealla reunassa Hilja Reijonen (lipunkantaja). Kuvallaina Elli Karviselta.

Vuodet 1928–44 oli kanssani VNV:n toisena johtajana Irja Meurman, musikaalinen johtajakyky, aito karjalainen, joka tuntui pystyvän kaikkeen. VNV:n toiminta oli hänen aikanaan voimakkaimmillaan. Hänellä olisi varmaan ollut annettavaa naisvoimistelulle evakkoajanakin, mutta hänet ennen 50. ikävuottaan kutsui kuolema pois 1955.

Samana vuonna 1903 kuin VNV perustettiin Reippaan naisosasto. Viipurin Reipas oli toiminut jo vuodesta 1891 ja saattoi siten tarjota naisosastolle loistavat perinteet. Tämän saatan todistaa lapsuusmuistojeni perusteella, sillä keskuskansakoulun juhlasalin pieneltä parvekkeelta seurasin usein Reippaan valiomiesten Väinö Pynnisen johdolla pidettyjä harjoituksia. Pynninen oli loistava johtaja ja häneltä saivat perusteellisen koulutuksen monet Reippaan olympiamiehet. Naiset eivät jääneet huonommiksi: jo maaliskuussa 1904 oli naisten ensimmäinen näytös Ida Markun johdolla. Siitä alkoi Reippaan naisten voittokulku Viipurissa, Helsingissä ja maan rajojen ulkopuolellakin. Myöhemmistä näytöksistä mainittakoon tässä muutamia. Vuonna 1915 tuli heille ensimmäinen sija Hilja Elfvingin johdolla Tampereen yleisillä voimistelujuhilla. Reippaan 25-vuotisjuhlassa 1916 todettiin naisvoimistelun arvostelussa: suoritus kauttaaltaan hyvää. Samana vuonna seura teki ensimmäisen ulkomaanmatkansa Pietariin, tietämäni mukaan ainoa naisvoimistelijajimme idänmatka silloin. Pianosäestys tuli käyttöön Reippaan naisvoimistelussa. SNLL:n juhlilla 1919 Reippaan naiset olivat edelleen mukana johtajanaan Hilja Elfving, mutta saman vuoden syksynä erosivat joukosta eräät pitkäaikaiset jäsenet, muun muassa Impi Mielonen ja Helmi Karlsson (Kirva), ja perustivat uuden seuran, Karjalaiset.

Viipurin Reippaan naisvoimistelijoiden ohjelmasta "Jousimies" ensimmäisellä Tanskan matkalla 1937. Kuvalaina Irja Ikävalkolta.

Reippaan naisosaston toiminta lamaantui joksikin ajaksi, mutta herätettiin uudelleen eloon 2.2.1932. Siitä alkoi jälleen menestyksellinen toimintajakso. Johtajaksi tuli Annikki Louhivuori (myöh. Laisaari). Puheenjohtajana oli aluksi Tyyne Taskinen ja sihteerinä Ester Kärkkäinen. Näytöksiä annettiin SNLL:n ja SVUL:n juhlilla, kotikaupungissa Viipurissa teatterissa ja keskuskansakoululla sekä Kannaksen eri paikkakunnilla yhteensä soitiin mennessä 25. Syksyllä 1939, keskellä sodan uhkaa, kymmenen seuran naista teki matkan Kööpenhaminaan ja antoi siellä kaksi näytöstä. Johtajana oli edelleen ammatinsa taitava Annikki Laisaari.

Seuran arkisto jäi sodan jalkoihin Viipuriin, mutta toimintaa jatkettiin Helsingissä 1940. Jatkosodan aikana käytiin antamassa takaisinvalloitetussa Viipurissa voimistelunäytös teatterin tiloissa 29.9.1943. Viipuriin takaisin palanneet seuran jäsenet innostuivat tästä aloittamaan sielläkin uudelleen harjoitukset Maire Jäkälän johdolla. Kevätkauden päättäjäisiä vietettiin Viipurissa 1.6.1944 monipuolisella ohjelmalla. Kolme viikkoa myöhemmin Viipuri menetettiin jälleen ja toiminta siellä päättyi siihen. – Helsingin ryhmässä toimi soittaja-säestäjänä Toini Jalonen.

Helsingissä naisosasto jatkoi toimintaansa. Viipurin aikaisista pitkään mukana olleista mainittakoon tältä jaksolta monivuotinen säestäjä Marita von Markowitz, sittemmin von Deringer ja sihteerin sekä apujohtajan ja muitakin tehtäviä hoitanut Irja Ikävalko.

Vuonna 1906 perustettiin Wiborgs Simsällskap – Viipurin Uimaseura. Vuonna 1908 kaupunki varasi määrärahan uimalaitoksen rakentamista varten, mutta laitos valmistui vasta 1914 Pantsarlahteen. Ensimmäisenä uimaopettajana siellä oli Eeva Brander Helsingistä, mutta pian alkoi valmistua omiakin tyttöjä opettajiksi. Tyyne Uimi kävi 11-vuotiaana uimakouluun 1915, tuli uimamaisteriksi 1916 ja toimi uimaopettajana kesät 1923–26.

Tyttökoululaiset uimarit Elvi Väkevä, Elin Väkevä, Arla Salenius ja Tyyne Uimi kilpailivat Helsingissä 1919 4×50 metrin viestissä ja tulivat toiseksi. Elin Väkevä voitti 1917 Suomen mestaruuden 50 metrin uinnissa, samoin saman matkan sekä taideuinnin 1918. Vuonna 1921 voittivat Viipurissa SM-kilpailuissa 4×50 metrin uinnin Arla Salenius, Elvi Väkevä, Liisa Lehmus ja Elin Väkevä. Meri Statskun tuli taideuinnissa toiseksi. Keroshypyissä selviytyi mestariksi Toini Nyberg ja vuonna 1923 Lempi Lamminsalo. Tyttölyseolainen Helena Airikka voitti 1931 Keuruun partioleirillä kaikki Pohjolan uimarityöt kahdella matkalla.

Viipurin Työväen Uimareilla oli uimalaitos Käremäellä 1927. Se uusittiin kaupungin toimesta myöhemmin. Lisäksi rakennettiin uusi uimalaitos Tervaniemelle ja myöhemmin toinen Papulan rantaan.

Kelkkalan nuorisoseuran 50-vuotisjulkaisussa 1951 kerrotaan, että 1909 olivat sekä mies- että naisvoimistelijat mukana Etelä-Karjalan Nuorisoseu-

ran laulu- ja soittojuhlien yhteisesityksissä. Ensimmäinen valokuva heidän naisistaan on vuodelta 1920, jolloin seuran tukevissa voimistelupaidoissa ja vekkihousuissa juossut joukkue saavutti voiton 4×100 metrin viestissä. Voitto uusittiin 1922. Vuonna 1925 otetussa kuvassa Kelkkalan tasamaan-hiihtoon osallistunut naisjoukkue esiintyi pitkissä hameissa ja hiihtopuse-roissa.

Kansantanssiharrastus oli kiinteää 1920- ja 1930-luvulla. Niilo Karvola säästi kelkkalalaisia kanteleella. Piirikilpailuissa he jopa voittivat ”ammattilaisina” pidetyn Karjalan Nuorten joukkueen vuosina 1926 ja 1932. Mainitussa julkaisussa muistelee Lea Pakarinen seuran toimintaa seuraavaan tapaan: Opettaja Impi Seirilän, ent. Cederlund, johdolla liitettiin 1926 SNLL:oon nimellä Kelkkalan nuorisoseuran naisvoimistelijat ja osallistuttiin liiton juhliin 1929. Seirilä erosi 1929 ja väliaikaisena johtajana oli Helvi Teuronen. Taloudellisesti oli edullisempaa liittyä Kelkkalan Kisailijoihin naisosastona, mikä tapahtui 1931. Johtajaksi tuli Tuulikki Manninen, väsymätön ja taitava johtaja. Soittajana oli sama Marita von Markowitz kuin Reippaallakin. Tämän jälkeen olivat johtajina sotiin asti Sinella Maltari ja Lea Pakarinen. Seura teki monia näytösmatkoja Viipurin ympäristöön, Käkisalmeen, Sortavalaan ym. Se esiintyi monissa pikkujouluissa sekä Kaupunginteatterissa 1938 ja Keskuskentällä Reippaan kanssa kesällä 1939. Viimeinen näytös Viipurissa oli kesällä 1943 Ulkoilmateatterissa Havin valleilla. Helsingissä esiinnyttiin viimeiset kerrat 1948 Messuhallissa ja Balderin salissa. Sen jälkeen Kelkkalan Kisailijoiden naisosasto ei ole toiminut.

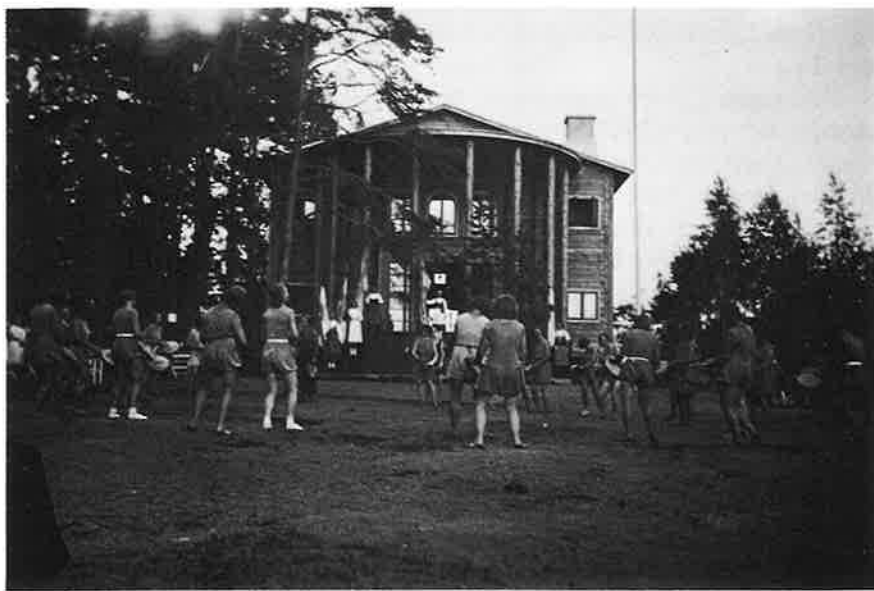
Talikkalan Toverit (naisosasto) perustettiin 1911. Aluksi sillä oli vain miesjohtaja, näyttelijä Evert Lind. Pari vuotta myöhemmin (1913) oli lehdistä seuraava uutinen: Viipurin Talikkalan työväenyhdistyksen voimistelu-seura Toverit, V&U Seura Kisatoverit, Jyry ja Sorvalin TY:n voimistelu-seura Veikot ovat yhteisesti anoneet 300 mk lähettääkseen ensi kesänä pidettäville Parikkalan kursseille sopivan henkilön kustakin seurasta. Kursseilla on aikomus valmistaa työläisnaisia voimistelunjohtajiksi naisvoimistelu-seuroihin.

Tarkoituksena oli saada Helny Bergbomin kesäkursseille naisia näistä seuroista ja varmaan tulokset olivatkin hyviä. Talikkalan Tovereista mainitaan ainakin varajohtaja Hilja Järveläinen. Täyteen käyntiin naistoiminta pääsi seurassa vasta 1920-luvun alussa, kun johtajaksi saatiin VNV:sta Anni Salmela, mikä on todiste hyvästä yhteistyöstä. TUL:n ensimmäisissä yleisissä voimistelukilpailuissa 1922 Toverien naiset tulivat B-sarjan ykkösiksi. Irja Meurman johti tätäkin naisosastoa ainakin vuoden 1928. 1930-luvulla naisten johtoon tuli Inkeri Lindell, jonka aikana tehtiin useita näytösmatkoja eri puolille Karjalaa – ja löytyi seuratovereista aviomiehiäkin: johtajastakin tuli rouva Inkeri Koponen.

Jatkosodan aikana toiminta virisi uudelleen. Viimeinen näytös oli kesäteatterissa 1943.

Naisvoimistelu ja -urheilu oli Viipurissa jo 1910-luvulle tultua saanut osakseen runsaasti myötätuulta ja kannatusta. Sen vuoksi tunnettiin kasvavaa tarvetta luoda tälle toiminnalle tulevaisuudessa entistä paremmat kehittämisen mahdollisuudet. Haluttiin saada naisille kurssipaikka ja voimistelukoti, jossa taitoja voitaisiin hioa ja kasvattaa seurojen palvelukseen pystyviä ohjaajia. Innostus oli suuri ja tarmoa riitti. Niinpä saatiin ihmeitä aikaan! Sopivaa paikkaa ryhdyttiin etsimään. Etenkin kesäisin tehtiin retkiä eri puolille Viipuria vuodesta 1915 lähtien ja lopulta onnistuttiin: huonossa maineessa ollut ”herroi hiekka” Pappilanniemessä oli todella löytö. Niin alkoi Lilli Vuorelan ja Helny Bergbomin suurtyö, jonka tuloksena oli Tanhuvaara. Tanhuvaara oli alusta alkaen Viipurin Naisvoimistelijain erityisen harrastuksen kohteena. Varoja kerättiin sen rakentamiseen illanvietoilla ja muilla tavoin. Myöhemmin hankittiin stipendejä Tanhuvaaran kursseille lähetettävälle.

Senaatti hyväksyi 16.6.1918 Karjalan Naisten Voimistelutalo Oy:n säännöt ja rakennustyöt voitiin käynnistää. Kurssitoiminta voitiin aloittaa pari vuotta myöhemmin. Ensimmäinen neliviikkoinen kurssi alkoi 5.7.1920.

Tanhuvaaran voimistelukurssilaisia 1930, Kuvataina Viljo Nissilältä.

Kurssin opettajina toimivat Helny Bergbom, Lilli Vuorela, Elli Marjanen ja Ruusa Niemistö. Varmasti ainutlaatuinen kurssi taitavine ja innokkaine opettajineen! Kurssin aikana runosieluinen Elli Marjanen kirjoitti Tanhuvaaran laulun, jonka ensi esitys oli kurssin lopettajaistilaisuudessa 30.7.1920. Se kuultiin Helsingissä Kinopalatsissa 4.12.1921, jolloin kuoroa johti laulun säveltäjä Väinö Pesola. Yleisö oli haltioissaan ja esitys oli toistettava. – Tanhuvaaralle tilaisuus tuotti 2600 markkaa.

Tanhuvaara vastasi perustajiensa odotuksia. Siitä tuli suosittu kurssikeskus. Sen toiminta päättyi kesään 1939. On laskettu siellä käyneen yli 4000 kurssilaista, ulkolaisiakin runsaasti. Opettajina olivat kaikki parhaat naisvoimat: Kaarina Kari, Hilma Jalkanen, Helvi Salminen, A.-L. Pettersson, Maggie Gripenberg, Mary Hougberg, Marianne Pontan, Elsa Puolanne, Tyyne Kleemola, Laina Reinikainen, Elna Tamminen, Helvi Pitkänen ja monet muut. Miesopettajina vieraili ainakin Väinö Lahtinen. Vuonna 1934 koulutyttyöjen hiihtokurssilla olivat ohjaajina lisäksi Irja Meurman, Maija Karsikko ja Aune Loukkonen. Erityisellä sosiaalikurssilla 1938 opettivat omat lääkärimme Signe Löfgren ja Helvi Knuuttila.

Vanhan Viipurin ja sen naisten on syytä olla ylpeitä Tanhuvaarastaan ja iloisia siitä, että se elää yhä joskin toisella seudulla. Viipurin menetyksen

Annikki Louhivuori-Laisaaren Liikuntakoulun näytöksestä Kaupunginteatterissa 1932 valioryhmä "Voittajat ja voitettut". Kuvalaina Annikki Laisaarelta.

Annikki Laisaaren Liikuntakoulun näytöksestä 1933 osa lapsiryhmää. Kuvallaina Annikki Laisaarelta.

jälkeen Tanhuvaara on löytänyt uuden toimipaikan Savonlinnan seudulta. Suuri nykyaikainen voimisteluhallirakennus palvelee siellä nyt kurssilaisia. Sen johtokunnan 12 jäsenestä on kaksi viipurilaista voimistelunopettajaa ja kaksi viipurilaisekonomia.

Edellä on jo mainittu, että vuonna 1919 perustettiin naisvoimisteluseura Karjalaiset. Se liittyi heti Suomen Naisten Liikuntakasvatusliittoon (SNLL). Voimisteliijoita riitti kaikkiin seuroihin ja riitti myös yhteistyöhenkeä. Jo seuraavana talvena 8.2.1920 Reipas, VNV ja Karjalaiset järjestivät yhteisen illanvieron Tanhuvaaran hyväksi: rahallinen tulos oli puhtaana 400 markkaa.

Viipurin voimistelujuhllilla 1922 Karjalaisia johti Helga Kajander, mutta samana keväänä oli Laina Reinikainen valmistunut voimistelunopettajaksi ja otti johdon käsiinsä 1924, Impi Seirilä hoiti tyttöosaston. Kymmenvuotisjuhla vietettiin teatteritalossa 1930, soittajana Toini Aalto (myöh. Jalonen). Näytöksiä oli teatterissa, Haminan reserviupseerikoululla ja Varalassa. Oma lehti "Leikin lomassa" ilmestyi kerran kuussa. Puheenjohtajina toimivat ensin Impi Mielonen ja sitten Impi Seirilä. – Vuoden 1939 huhtikuussa tehtiin matka Tanskaan, Laina Reinikainen johti sitä, Toini Jalonen

säesti ja rivissä oli mm. Lea Pakarinen. Onnistunut matka! Karjalaiset-seura on jatkanut toimintaansa Helsingissä, ei kuitenkaan enää viipurilaisena jäsenistöltään.

Sotien välivuosina oli Helsingissä lukuisasti viipurilaisia naisvoimisteli-joita ja yhteiset kohtalot loivat taas yhteishenkeä. Syntyi yhteinen toimikunta, jossa olivat edustettuina Reipas, VNV, Viipurin työväenopisto, Toverit sekä muita karjalaisia seuroja. Syksyllä 1941 aloitettiin voimisteluharjoitukset Lapinlahden koululla. Liitto antoi yhden vuoden jäsenmaksuvapauden siirtoseuroille. Liiton Kalevalajuhlissa Messuhallissa 1941 oli yhdistetyn joukon voimisteluesityksiä Annikki Laisaaren johdolla. VNV ja Karjalan Nuorten miehet tanhusivat. Ne olivat Viipurin Naisvoimistelijain viimeiset tanhut.

Työväen Urheiluliittoon (TUL) kuuluneiden viipurilaisten seurojen naisten liikuntatoiminta on ollut monitahoista ja vilkasta, kuten Talikkalan Toverien osalta on edellä mainittu. 1920-luvulta on Viipurin Jyryn, myös myöhemmin Ryhdin naisurheilijoista jäänyt historiaan nimi Helmi Kuningas, useiden naisten kolmiottelujen voittaja. Voimisteliijoista mainittakoon Helma Nenonen ja Helmi Lappalainen. Ryhdin naisvoimisteliijoista muistetaan Elma Pyykönen ja Anni Elmstedt. Seurojen ohjelmaan kuului myös pesäpallo. Sotien jälkeen on ainakin 1938 perustettu Viipurin työväen naisvoimistelijat jatkanut toimintaansa Lahdessa Kisa-Siskojen nimellä.

Aikaisemmin on jo mainittu nuorisoseura Karjalan Nuoret, jota leikillisesti pidettiin ”ammattilaisena” nuorisoseurojen tanhukilpailuissa suoritustasonsa laadun vuoksi. Vuodesta 1919 lähtien seura teki urauurtavaa työtä Viipurissa vanhojen kansantanssien harjoittamisessa, esittämisessä ja kilpailuissa. Seuran ensimmäisinä ohjaajina olivat Asko Pulkkinen, Jonne Aro, Esa Roisko, Allan Tolvanen ja naisista Martta Mälkki sekä kilpatanhuja johtamassa myös Maija Karsikko, Annikki Louhivuori (Laisaari) ja Elli Karvinen. Tanhuajissa oli monta tuttua naisnimeä: Kaarina Björkroth, Irja Hallikainen, Liisi Halonen, Etti Hurmalainen, Ester Hyppönen, Kyllikki Hämäläinen, Tuulikki Jokilehto, Aune Juhola, Toini Jyrkämä, Irja Karvinen, Sirkka ja Tyyne Kelonen, Terttu Kiuru, Helvi Manner, Kirsti Närvänen, Irja Pamppunen, Annikki Peltomaa, Anna-Liisa Saares, Maija Sakkanen, Anna-Liisa Sederholm, Meri Sederholm, Kerttu Tattari, Fanny Tiainen ja Aune Tolvanen. Useitten tyttönimet ovat ajan myötä muuttuneet.

Seura on saavuttanut ensi palkintoja lukuisissa kilpailuissa. Matka Eettiin 1923 oli menestyksellinen. Vuonna 1937 esiinnyttiin Ruotsissa Tukholman Skanssenilla ja Upsalassa. Yli 60-vuotias seura Karjalan Nuoret tanhuu edelleenkin Helsingissä erittäin elinvoimaisena. Sen esiintymismatkat ovat ulottuneet aina USA:han asti.

Haluaisin vielä kertoa Viipurin liikuntanaisten yhteistyöstä.

Vuonna 1915 perustettiin Urheilumerkkitoimikunta, jossa olivat mukana Reipas, VNV, Viborgs kvinnliga Gymnastikförening ja Oppikoulujen naisvoimistelun opettajat. Vuonna 1919 aloitti SNLL:n paikallistoimikunta, jossa olivat edustettuina Reipas, VNV ja myöhemmin myös Karjalaiset. Yhteisenä asiana oli lasten leikkikenttätöiminta, jota varten saatiin ainakin kerran kaupunginvaltuustolta 3000 markan määräraha.

Vuodesta 1923 alkaen järjestettiin vuosittain marraskuussa yhteisiä naisvoimistelujuhlia. Vuonna 1928 perustettiin naisvoimistelunopettajain kerho – mukana 10 opettajaa – ja niin saatiin aikaan koulujen kevätnäytökset.

Yhteistoimintaa oli sekin, että Anni Salmela VNV:sta johti Talikkalan Tovereita, samoin Irja Meurman 1928, Impi Seirilä Reippaasta johti Kelkkalan Kisailijoita, samoin Lea Pakarinen Karjalaisista, Aune Pentikäinen VNV:sta taas johti Monrepoon naisvoimistelijoin. Karjalaiset puolestaan lainasivat tanhuihin poikia Kelkkalan Kisailijoilta, VNV saivat samoin poikia ”lainaksi” Karjalan Nuorilta.

Toivo Valtavuo

Puhe Viipurin kaupungin hoitokunnan lopettajaiskokouksessa 30.12.1948 Helsingissä*

Viipurin kaupunginvaltuusto, joka sai alkuperäisen kokoonpanonsa joulukuun kunnallisvaaleissa 1936, on tänään pitänyt viimeisen – tosin epävirallisen – istuntonsa viimeisen puheenjohtajansa johdolla. Melkein tasan yhdeksän vuotta sitten, marraskuun 30. päivän illalla 1939 tämä valtuusto istui viimeisen kerran Viipurin kaupungintalon kauniissa salissa. Esittelylista käytiin läpi tavalliseen tapaan, kokous päättyi tavalliseen tapaan. Mutta tunnelma ei ollut tavallinen. Jo päivällä olivat vihollisen lentokoneet pudottaneet pommeja tuhoisin seurauksin, koulut olivat sulkeneet ovensa, asukkaat olivat suurin joukoin alkaneet poistua kaupungista. Sota oli alkanut, sota, jonka seuraukset tiesivät suurinta muutosta mikä milloinkaan oli tapahtunut Viipurin monivaiheisen historian aikana.

Viipurin kaupunki oli syntymästään saakka seisonut erilaisten intressien ristiaallokossa. Ruotsalaiset tahtoivat valtapiiriänsä itään päin, venäläiset koettivat taas estää sitä, saksalaiset yrittivät saada kaupan haltuunsa. Nämä erilaiset pyrkimykset iskivät voimakkaasti toisiaan vastaan ja löivät leimansa Viipurin elämään. Sota, hävitys ja tulen loimu kulkivat kerran toisensa jälkeen Viipurin yli. Mutta myös mahtavain linnanherrain komeaa hovi-elämää kaupunki sai nähdä, ja tärkeitä diplomaattisia neuvotteluja pidettiin siellä.

Viipurin kotimainen suomalainen väestö, joka aina on ollut lukumäärältään ylivoimaisesti suurin, on enimmäkseen ajan saatossa tyytynyt suhteellisesti vaatimattomaan asemaan. Käsikyläisiä, työjuhtia saivat karjalaiset olla omassa kaupungissaan. Vielä sata vuotta sitten suomalaisilla oli verrattain vähän sanomista kaupungin asiain hoidossa. Virka-, kauppa- ja opilliseen säätyyn heitä kuului hyvin niukasti, enimmäkseen he olivat vähävaraaisia käsityöläisiä ja palkkatyöläisiä.

* Lehtori Toivo Valtavuo oli Viipurin kaupungin valtuuston viimeinen rauhanaikainen puheenjohtaja 1937–1941.

Viime vuosisadan loppupuolella tapahtui Viipurissa, kuten koko maassa, suomalaiskansallinen herätys. Suomalaisia kouluja alkoi syntyä ja suomalaisuus alkoi tunkeutua esille joka alalla, mitä seurasi kaupungin yhä nopeampi vaurastuminen. Valtakunnan itsenäistymiseen liittyvät sotatapahtumat aiheuttivat kyllä hävitystä ja muutenkin surullisia seurauksia, mutta kaupunki elpyi kuitenkin verrattain pian.

Kaksi tapahtumaa sattui samaan aikaan, jotka lopullisesti mursivat kehitystä ehkäisevät padot: kunnallisen äänioikeuden uudistus ja esikaupunki-liitokset, joiden kautta kaupunki vapautui entisten rajojensa puristuksesta. Väkiluku liitosten johdosta nousi kymmenessä vuodessa 1923–33 yli kolminkertaiseksi. Lisäksi on mainittava kaupunginhallituksen ja kaupunginjohtajien asettaminen, mikä merkitsi tehokasta rationalisointia hallintokoneiston toiminnassa.

Näistä tapahtumista alkoikin se ennenkuulumattoman ripeä nousu, joka oli ominaista itsenäisyydenajan ja varsinkin sen jälkipuolen Viipurille. Tätä nousua luomassa olimme me, Viipurin kunnallismiesten ja -naisten viimeinen polvi, saaneet olla mukana. Parhaana todistuksena kunnallisesta kehityksestä olivat ne monet yleiset rakennukset, joita nousi näin jälkiajan näkökulmasta katsottuna kuin "sieniä sateen jälkeen". Useimmat niistä kuuluivat, mikä on merkille pantavaa, yhteiskunnallisen huollon alaan: Maaskolan kunnalliskoti, Tiiliruukin lastentarha ja -seimi, Ronkaan poikakoti sekä valtava sairaalakompleksi. Opetus- ja sivistyslaitoksista voidaan mainita Juteinin kansakoulu, monumentaalinen kauppaoppilaitos, ammatikoulu, kirjastotalo (Maria Lallukan testamenttivaroilla) ja taidemuseo, urheilun alalta Keskusurheilukenttä, ym. Kaikkien näiden rakentaminen mahtui noin vuosikymmenen puitteisiin. Se oli saavutus, josta Viipuri voi ylpeillä. Samaan aikaan kunnallistettiin kaasulaitos, sähkölaitos ja raitiotiet, satamalaiturit pitenevät keskeytymättä vuodesta vuoteen ja niiden nostokurjet ja muut laitteet lisääntyivät lisääntymistään.

Sanoin: me kunnallismiehet saimme olla tässä kehityksessä mukana. On kuitenkin heti lisättävä, että meidän ns. kunnallismiesten mukana oikeastaan kaikki kaupunkilaiset olivat kunnallismiehiä ja - naisia. Kaupungin väestöhän asettaa eräät henkilöt luottamustehtäviin, ja luottamushenkilöt taas valitsevat kaupungin virkakunnan. Sitä paitsi koko väestössä vallitseva toiminnanhalu ja vireyys ovat menestyksellisen kunnallistoiminnan edellytykset. Tällaista toiminnanhalua, vireyttä ja edistymisentahtoa oli Viipurin elämässä. Meillä oli virkeitä taidelaitoksia, joita kaupunki taloudellisesti tuki: kaupunginteatteri, musiikkiopisto ja orkesteri, kirkkomusiikkiopisto, monet laulukoorit, kaupunginmuseo, -kirjasto, liikemiehillä tunnettu Pamausseura ja tieteellistä puolta edustivat lääkäriseurat, lakimiesyhdistys, Torkkelin kilta ym. Sotilailla oli joukko-osastonsa ja omat järjestönsä.

Sanomalehdet toimivat kansalaisryhmien ja puolueiden tulkkeina. Oppilaitoksia eri tarkoituksia varten oli runsaasti. Tässä talous- ja kulttuuritoiminnassa oli Viipurin nopean nousun salaisuus, siinä sen oikea pohja. Tässä toiminnassa olivat mukana viipurilaisten sukujen ja perheiden jäsenet ja jälkeläiset, mutta uutta virkistävää verta on saatu Karjalasta ja Savosta, kauempaa Suomesta, mutta myös Karjalan kannakselta. Viipuri oli aikaisemmin maan kosmopoliittisin kaupunki ja itsenäisyyden aikana maan sekaväestöisin, sillä siinä asui vähemmän ”paljasjalkaisia” viipurilaisia.

Tämä sekaväestö oli muovautunut kuitenkin yhtenäiseksi, homogeeniseksi. Kaikki olivat osaltaan kaupunkia rakentamassa, vieläpä lastenkin suusta kajahti sävel ”Me rakennamme kaupungin” (Hindemith).

Tässä on esitetty enimmäkseen tilastoa, ehkä vähän ihannoiden, mutta se todistaa kuitenkin, kuinka suunnattoman paljon me olemme menettäneet sodan seurauksena, joka alkoi Antinpäivänä 1939. Mitä menetys merkitsee Suomelle, se vaatisi laajat tutkimukset.

Jokin sana vielä siitä yhdeksän vuoden ajanjaksosta, joka alkoi sodan puhjettua syksyllä 1939. Voimme sanoa, että Viipuri taisteli Talvisodassa kiinteässä yhteydessä armeijan kanssa, mutta vähitellen molempien voimat uupuivat, ja viipurilaisten oli jätettävä kotiseutu. Kaupunginvaltuuston viimeinen kokous pidettiin helmikuun 29. päivänä 1940 Helsingin valtuuston istuntosalissa niin kuin tämänpäiväinenkin. Sen jälkeen selvitettiin asioita evakkotiellä Harvialassa lähellä Hämeenlinnaa ja myöhemmin täällä Helsingissä ensiksi Etelä-Esplanadin varrella, sitten Katajanokalla. Kaipuu kotiin oli voimakas, ja syksyllä 1941 saimmekin Viipurin takaisin, johon voitiin entisiä asukkaita ottaa vastaan vain vähitellen. Siellä Viipurissa koettiin sisukkaasti, melkein pä tyhjin käsin, puhdistaa ja rakentaa uudelleen kaupunkia. Sen hallinto oli muodollisesti sotilashallintoa, mutta asiallisesti kunnallista itsehallintoa. Näin jatkui kesäkuuhun 1944, jolloin Viipuri menetettiin uudelleen. Seurasii rauha, jonka painon me täällä katkerasti tunnemme.

Jatkosodan päättymisen jälkeen on Viipurin kunnallisten elinten toiminta ollut yksitoikkoista ja vaivalloista asioiden selvittelyä aluksi Uudessakaupungissa, sitten Helsingissä. Kuulimme täällä selostuksen viime vuosien toiminnasta, tunnemme ne miehet ja naiset, jotka ovat kaupunkimme lopetuselvitelyn hoitaneet ja meillä on täysi syy uskoa, että he ovat tehneet parhaansa viipurilaisten hyväksi.

Osuudestani Viipurin kunnalliselämään rohkenen sanoa, että se on ollut mieluista työtä kaupungin hyväksi. Vaikka tehtäväni on ollut varsin muodollinen ja varsinaisen työni on ollut toisaalla, tunnen sittenkin, kuin kunnallinen työ olisi ollut viehättävämpää, sillä siinä joutui katsomaan elämää paljon laajemmasta näkökulmasta. Siinä näki, miten erilaiset intressit ja

katsantokannat muovautuivat ja sulautuivat hedelmälliseksi yhteistyöksi kotikaupungin hyväksi, henkilökohtaisessa kosketuksessa ja siinä syntyneessä keskinäisessä luottamuksessa.

Tänään siis kaupungin hoitokunnan toiminta loppuu, ja on jäljellä vain suuren asiakirja-aineiston siirtäminen arkiston holveihin. Voidaan kysyä, onko Viipuri meille kuollut. Omasta puolestani tahtoisin vastata: Ei, Viipuri elää ajatuksissamme ja muistoissamme, elää meidän tulevaisuuden-toiveissamme.

Tulee mieleeni eräs pakkasilta Viipurissa Talvisodan aikana. Kuljin kotoani keskikaupungille päin. Oli jo myöhäistä, ihmisiä ei näkynyt, ei mitään ääntä kuulunut. Katuvalot olivat sammuksissa ja ikkunat pimeät, mutta kuu paistoi kirkkaasti. Sen valossa koulutalo Pantsarlahden kalliolla hohti kuin valkoinen marmoritemppeli, hohtavana, mutta yksinäisenä, hyljättynä. Viereiset rakennukset korostivat tunnelmaa. Näky oli kuvaamattoman kaunis, enkä voi enkä tahdokaan sitä milloinkaan unohtaa. Sellaisena mykkänä, hiljaisena ja yksinäisenä, mutta rakkautta ja kiintymystä vaativana palaa Viipuri yhä uudelleen mieleeni. Tuolloin näky oli todellisuutta, mutta nyt se tuntuu unelta. Muuttuuko rakas vanha kaupunkimme ja elämäntyömme näyttämö vain unelmaksi? Näin ei saisi tapahtua. Muistomme ja unelmamme on muutettava uudeksi käyttövoimaksi, suunnattava uudeksi toiminnaksi sillä työsaralla, johon itsekukin on joutunut. Pankaamme omaan työhömmä sitä rohkeutta, tulevaisuudenuskoa ja yksimielisyyttä isänmaamme asioissa, mitä olemme Viipurissa opetelleet. Näin muunnamme unelmamme todellisuudeksi, näin palvelemme runneltua kotomaatamme. Näin palaa liekki sydämissämme, näin Viipuri elää.

(Eero Viitasen kokoelmaan sisältyvän Valtavuon käsikirjoituksen on uusinnut prof. Viljo Nissilä.)